

В.М. Рожeluk

**ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

Київ
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
2013

УДК 657.1:161.5

ББК 65.052.21

P62

Рецензенти: *Л.К. Сук*, доктор економічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України;
В.А. Шпак, доктор економічних наук, доцент, професор, Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Ю.С. Цал-Цалко, доктор економічних наук, професор, Житомирський національний агроеконічний університет

Рекомендовано до друку вченою радою Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” (протокол № 4 від 26 грудня 2013 р.)

Рожелюк Вікторія Миколаївна.

P62 Організація бухгалтерського обліку діяльності переробних підприємств : монографія / Рожелюк В.М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 488 с.

ISBN 978-966-669-438-9

Висвітлено теоретичні і практичні аспекти формування облікової інформації для потреб управління, впливу інформаційної економіки на організацію обліку, забезпечення захисту облікової інформації в нових умовах, нормативного регулювання облікової системи як інституційного чинника організації та вибору форм бухгалтерського обліку підприємства. Розглянуто питання теорії організації обліку, її місце в системі облікової науки, еволюцію поглядів на її сутність і структуру, функціонування і адаптацію їх до теперішнього ринку, ефективність організаційних облікових змін, формування та здійснення облікової політики переробного підприємства та її вплив на оптимізацію сплати податків, організацію документообороту як основного інструменту забезпечення функціонування ефективної системи комунікації на переробному підприємстві.

Для наукових працівників, викладачів, студентів та аспірантів економічних ВНЗ, працівників суб'єктів господарювання, а також для всіх тих, хто цікавиться актуальними проблемами організації обліку на підприємствах усіх форм власності.

УДК 657.1:161.5

ББК 65.052.21

ISBN 978-966-669-438-9

© Рожелюк В.М., 2013

ВСТУП

Останні роки XX ст. увійшли в історію розвитку людської цивілізації як початок нової стадії розвитку суспільства – стадії інформатизації, яка докорінно відрізняється від усіх попередніх. Інформація набуває вагомості та високої вартості в житті суспільства, зокрема в економічних процесах. Крім того, однією з характеристик сучасної епохи є швидкі темпи поширення комп'ютеризації усіх можливих процесів.

Економічна система суттєво змінилася з моменту своєї появи, а бухгалтерський облік став більш складним. Однак початкові причини існування обліку і звітності залишаються незмінними – надання інформації. Банкірам та іншим інвесторам необхідна бухгалтерська інформація для того щоб ухвалювати обґрунтовані рішення, менеджерам – щоб ефективно управляти бізнесом, податковим органам – щоб перевіряти правильність нарахування і сплати податків тощо.

Сучасний світ переживає процес глибокої трансформації, який спричинює кардинальну перебудову суспільних відносин, і, як наслідок, потребує перебудови організації бухгалтерського обліку. Дійсно, система бухгалтерського обліку як основне джерело економічної інформації (70–80 % за різними джерелами) зіштовхується з особливими вимогами, потребує принципово нових підходів до питань її організації, адже саме від налагодженості бухгалтерського обліку насамперед залежить якість, оперативність подання інформації, та, що є надто важливим у сучасних умовах, – її захист.

Питання організації обліку набуває актуальності також через проблему плутанини між поняттями “організація обліку” та “ведення обліку”. Автори, презентуючи свої праці під назвою “організація обліку”, досить часто розглядають питання його ведення, тому назріває потреба чіткого розмежування пропонованих понять, виокремлення конкретних їх складових та визначення суб'єктів здійснення цих процесів.

У методологічному плані актуалізація досліджень економічних проблем наукової праці розглядається в контексті розвитку форм теоретичного відображення нової інформаційної еко-

номіки. У науковій літературі поширена тема можливості наявних наукових шкіл щодо надання адекватної характеристики інформаційних процесів, необхідність формування нової парадигми економічних досліджень, у тому числі формування методологічних основ організації бухгалтерського обліку в сучасних умовах.

Питання організації обліку активно обговорюються в наукових колах з давніх часів і до сьогодні. Так, внесок у розвиток цієї теми зробили Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.М. Гончаренко, Ю.Д. Довгаль, В. Завгородній, С.В. Івахненко, М.В. Кужельний, С.М. Лайчук, С.О. Левицька, С.В. Свірко, В. Сопко, А.Д. Шмигель та ін. Монографії за цією темою видали В.А. Шпак, Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк, А.Н. Сушкевич. Не применшуючи значимості досліджень у вказаній сфері, беручи до уваги нові обставини, вважаємо, що наявні в ній проблеми потребують подальшого обговорення.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних основ організації бухгалтерського обліку та розробка теоретико-методологічних, організаційно-технічних та практичних рекомендацій для подальшого розвитку цієї сфери.

Основні положення монографії мають практичне значення та підлягають впровадженню на вітчизняних підприємствах для удосконалення системи організації бухгалтерського обліку і, як результат, отримання користувачами оперативної, повної, якісної інформації з мінімальними затратами праці.

Автор безмежно вдячна за наукове керівництво, життєву та науково-практичну підтримку академіку, доктору економічних наук Гладію Михайлу Васильовичу.

Автор висловлює також щирі подяки директору ННЦ "Інститут аграрної економіки" Ю.О. Лупенку, академікам П.Т. Саблуку та М.Я. Дем'яненку за розуміння, підтримку, за поради та дискусії з дослідження проблематики, що дало можливість визначити сильні та слабкі сторони роботи, зробити уточнення на користь повнішого розкриття наукової проблеми.

Автор щаслива з можливості активної співпраці з науковими школами провідних вітчизняних вчених-економістів, що дало змогу провести ґрунтовне дослідження з питань організації обліку діяльності переробних підприємств.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність інформаційної економіки та її вплив на організацію бухгалтерського обліку

Економічний розвиток – це реальність, обґрунтована в історичному масштабі часу, має категорійні ознаки, понятійний апарат, наукові школи, що склалися. На сучасному етапі інформаційний фактор соціально-економічного розвитку набуває глобального значення, що дозволяє констатувати наявність феномена інформаційної революції як результату двох паралельних процесів – постійного зростання ролі та обсягів інформації, необхідної для забезпечення життєдіяльності суспільства, і процесу вдосконалення технологій. Внаслідок цього інформаційна сфера трансформувалася в пріоритетну галузь суспільства. З переходом до інформаційного суспільства все більше уваги підприємства повинні приділяти процесу отримання (генерування) інформації та перетворення її на знання. Саме здатність підприємства сприймати, накопичувати та зберігати інформацію визначає його потенціал щодо її трансформації в масив знань підприємства. Інформаційне суспільство створює попит на нові знання, інтелектуалізує суспільство і стимулює творчість. Нове тисячоліття характеризується розширенням інформаційного простору, який охоплює всі сфери буття людини, визначаючи її ціннісні орієнтири. Із появою інформаційного суспільства, в якому інформація є сутністю і формою, тобто реальною цінністю, зростають інноваційні настрої людей, що, у свою чергу, вимагає нової якості мислення. У цих умовах система бухгалтерського обліку як одне з провідних джерел інформації набуває нового значення і потребує нових підходів до її організації.

Інформаційна сфера, як складна система інформаційних відносин у державі, виступає основою наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. Тема формування інформаційного суспільства та забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні перебувала у колі дослідницьких зацікавлень таких учених як І.В. Арістова, К.І. Беляков, В.П. Горбатенко, Г.О. Лебединська, Г.Г. Почепцов та ін. Інформаційну складову розвитку економіки, проблеми інформаційного забезпечення, використання інформаційної продукції та послуг досліджували науковці С. Кулицький, Е. Петрова, І.І. Родіонов, В.А. Цветкова, О. Чубукова, А. Чухно та ін.

Для того щоб ефективно управляти, потрібно вміти правильно передбачати майбутнє. У свою чергу, достовірність прогнозу можна забезпечити тільки на основі глибокого ретроспективного аналізу закономірностей перебігу процесів у минулому. З точки зору еколого-економічного аналізу надзвичайно важливо простежити зміни ключових параметрів соціально-економічної системи в рамках трьох базових суспільних формацій: двох – у ретроспективі та одній – у перспективі.

Варто зазначити, що вчені, задовго до наших днів, намагалися передбачити подальші етапи розвитку суспільства, і вже тоді настання інформаційної ери було очевидним. Так, О. Шпенглер висловив передчуття неминучості крутого повороту в історії людства, пов'язаного з підвищенням ролі інформації, ще в 20-х роках ХХ ст. У 40-х роках австралійський економіст К. Кларк уже досить визначено говорив про настання періоду суспільства інформації та послуг з новою економікою та технологією. У кінці 50-х років американський економіст Ф. Махлуп висунув тезу про настання інформаційної економіки і перетворення інформації у важливий товар, а в кінці 1960-х років лідер постіндустріалізму Д. Белл уже передбачав перетворення індустріального суспільства в інформаційне [199]. Одним із перших у нашій країні сформулював засади економіки та організації індустрії інформації як наукової та навчальної дисципліни професор С.П. Куценко. Суттєвий внесок у її розвиток зробили такі вчені, як академік В.М. Глушков, професор Ю.М. Канигін, Г.М. Бурлак та ін. [50]; [96].

До періодизації суспільного розвитку існує безліч підходів. Розглянемо деякі з них. Учені Р. Кан та О. Тоффлер по-різному підходячи до періодизації суспільного розвитку, передбачали настання інформаційної ери (рис. 1.1).

Е. Тоффлер:

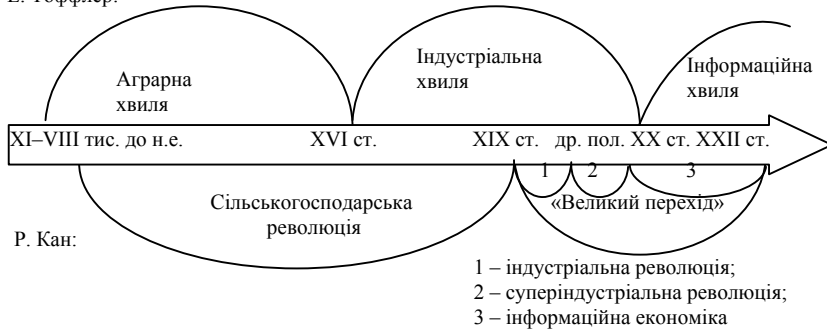

Рис.1.1. Періодизація суспільного розвитку за Р.Каном та Е. Тоффлером*

*Джерело: розробка автора

Р. Кан виділяє два нерівних за часом етапи розвитку – сільськогосподарську революцію, що відбулася близько 10 тисяч років тому і створила сучасну цивілізацію, та “великий перехід”, що почався близько 200 років тому, який включає три фази – індустріальну революцію, суперіндустріальну світову економіку і постіндустріальну світову економіку [272]. Теорія Трьох хвиль суспільного прогресу була розроблена Е. Тоффлером, який виділяв аграрну хвилю, хвилю індустріальної революції і електронну, або інформаційну, “третю хвилю” [390].

Е. Тоффлер 1999 р. зазначав, що “До теперішнього часу людство пережило дві величезні хвилі змін, і кожна з них в основному знищувала більш ранні культури чи цивілізації, змінювала їх життя таким чином, який був незбагнений для людей, що жили раніше. Перша хвиля змін, викликана 10 тисяч років тому впровадженням сільського господарства, потребувала тисячоліть, щоб зжити саму себе. Друга хвиля – зростання промислової цивілізації – зайняла всього лише 300 років. Сьогодні історія виявляє ще більше прискорення, і цілком імовірно, що третя хвиля проне-

сеться через історію та завершиться протягом декількох десятиліть”.

Свої точки зору щодо вказаної проблеми висвітлювали й інші автори. Зокрема, М. Маклюен виділяв три етапи розвитку цивілізації: дописемна культура, писемно-друкарська культура, радіотелевізійна культура, або “чуттєво-зв’язально-слуховізуальна постписемна культура”, закономірності якої “перетікають” в електронні засоби масової комунікації [470].

Заслуговує на увагу і періодизація, запропонована Л.Г. Мельником, який виділяє три етапи розвитку суспільства (рис. 1.2).

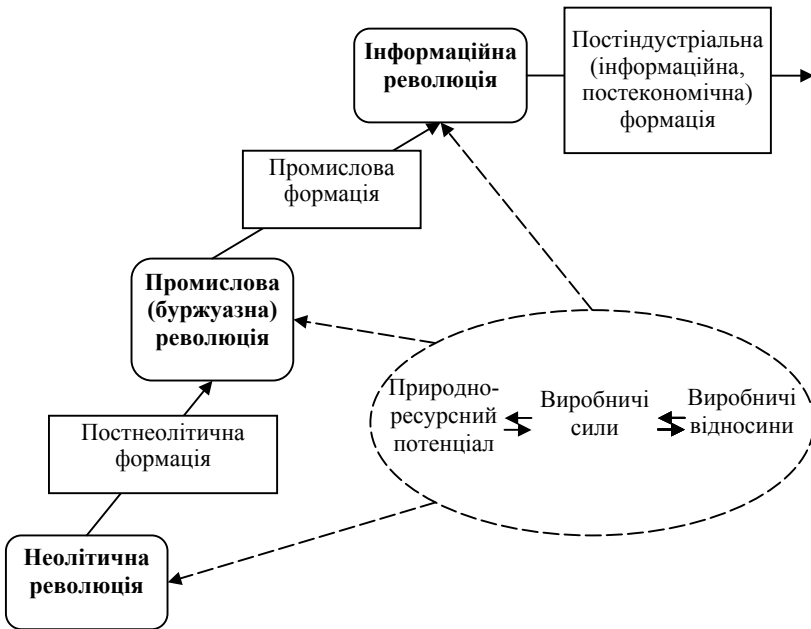

Рис. 1.2. Основні етапи в соціально-економічному розвитку людини [368, С. 62]

Отже, Л.Г. Мельник виокремлює такі етапи розвитку:

- постнеолітичну епоху (від зародження заснованого на праці людини сільськогосподарського виробництва – скотарства і землеробства – до початку промислової революції);

- індустріальну епоху (від початку промислової революції до наших днів);
- постіндустріальний період (формується в наші дні).

Одна з найпоширеніших думок щодо періодизації соціально-економічного розвитку представлена Д.А. Шевчуком (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Періодизація суспільного розвитку [433]

<i>Цикл</i>	<i>Цивілізації</i>	<i>Часові рамки</i>
Древній світ	1. Неолітична	VII-IV тис. до н.е.
	2. Західно-рабовласницька	III – перша половина I тисячоліття до н.е.
	3. Антична	VII ст. до н.е. – V ст. н.е.
Індустріальний	1. Ранньофеодальна	VI-XIII ст.
	2. Передіндустріальна	XVIII ст.
	3. Індустріальна	60-і рр. XVIII ст. – 70-і рр. XX ст.
Постіндустріальний	1. Постіндустріальна	80-і рр. XX ст. – 10-і рр. XXI ст.

Таким чином, указані дослідники та деякі інші (Д. Белл, Ф. Махлуп, Дж. Несбіт, П. Дракер тощо) основою у постіндустріальних інноваціях вважають появу “четвертинного” – інформаційного сектору економіки.

Розбіжність у періодизації попередніх історичних етапів для даного дослідження є не суттєвою, а початок відліку поточної фази розвитку збігається практично в усіх авторів і належить до кінця XX ст., коли почали стрімко розвиватися інформаційно-комп’ютерні технології. Американські вчені назвали точний рік початку інформаційного суспільства – 1991 р., коли інформаційно-комунікаційна техніка за своєю вартістю перевищила традиційну, індустріальну.

Отож, можемо стверджувати, що в останній чверті XX ст. людство вступило в нову стадію свого розвитку – інформаційне суспільство. Якщо раніше шлях до успіху і процвітання полягав через володіння золотом, фабриками або землею, то зараз той, хто володіє інформацією, володіє всім. Серед усього розмаїття

інформаційних потоків слід виділити інформацію економічного характеру, що представляє найбільшу цінність для людей, пов'язаних із капіталом, де чільне місце належить бухгалтерській інформації, яку А.П. Бархатов [21, С. 29] називає “літописом економіки”. Більшість організацій, орієнтованих на ринкові відносини, відчувають цілком зрозумілі потреби в бухгалтерській інформації, оскільки саме вона може забезпечити нормальне функціонування підприємства.

Лауреат Нобелівської премії Дж. Стігліц (Stiglitz) [369, С. 539] зазначає, що інформаційна економіка є фундаментальною зміною парадигми, яка займала панівні позиції в економічній науці, вона суттєво вплинула на сучасний підхід до економічних проблем, пояснила явища, яким раніше не було пояснень, змінила погляди на функціонування економічного механізму і спричинила переосмислення розуміння адекватної ролі держави в суспільстві. Автор акцентує увагу на тому, що інформація впливає на рішення у будь-якому контексті не лише у середині підприємств, а й у політичних процесах, прийнятті колективних рішень. Таке явище Дж. Стігліц називає інформаційною політичною економікою.

Для подальшого дослідження вважаємо за необхідне з'ясувати сутність поняття «інформація». На всіх етапах існування людства відомими вченими, філософами, науковцями та практиками багато уваги приділялося вивченню суті цього поняття та його впливу на людину, розвитку соціально-економічних процесів.

Так, у 20-х роках ХХ ст. ученими У. Ешбі та К. Шенноном започаткований процес багаторічного дослідження поняття “інформація” (від латинського “*information*” – роз'яснення). У. Ешбі розглядав інформацію як різноманітність, тоді як К. Шеннон розумів під нею не будь-які відомості, якими обмінювалися люди, а лише ті, які зменшують рівень невизначеності у споживача. Поняття невизначеності стало ключовим у дослідженні інформації К.Шенноном. На його думку, невизначеність існує тоді, коли необхідно зробити вибір однієї з двох або кількох можливостей. К. Шеннон довів, що ступінь зменшення невизначеності внаслідок отримання інформації вимірюється через нега-

тивний логарифм вірогідності вибору для індивідуальної події і математичного очікування від негативного логарифма вірогідності (що розглядається як випадкова величина) для сукупності подій. Інакше кажучи, чим більше споживачем отримано інформації, тим меншою є ступінь невизначеності.

На даний час більшість дослідників, формуючи визначення поняття “інформація”, користуються поняттям “невизначеність”. Так, В.М. Петрович вважає, що інформацію можна визначити як “сукупність відомостей, що знижують невизначеність сприйняття навколишнього світу. Вона дає змогу людині розширювати знання, розвивати інтелект і ефективно використовувати ресурси, що є у неї, відповідно до її цілей” [301, С. 112]. На думку В.В. Гнілицького та Є.Г. Орехова, інформація – “це сукупність відомостей, даних про деякий процес, подію, систему або предмет. Ці дані зменшують невизначеність, що була в одержувача до одержання ним інформації. Таким чином, якщо повідомлення (матеріальний носій інформації) не усуває або не зменшує невизначеності, то воно не несе інформації. У більш вузькому значенні інформація – це відомості, що є об’єктом зберігання, передавання і обробки” [97, С. 24].

Італійський професор Дж. Галассі [89] також зазначає, що сучасна концепція інформаційної економіки розвинулася з моделей раціонального вибору в стані невизначеності. Крім того, вчений додає, що вивчення інформації та інформаційних систем, якою є бухгалтерський облік, це “благодатне підґрунтя для цікавих відкриттів, багате теоретичне припущення і перспектива подальшого розвитку”.

Таку ж думку підтримують Р. Фішер, Я. Ріпс, Д. Мендлі, Я. Сіная, які визначають інформацію як правдоподібність, різноманітність, тобто міру невизначеності, умовну ймовірність, вибірку (відповідно). Проте, формуючи це визначення, вчені не брали до уваги якісних характеристик інформації, керуючись лише нормами статичної теорії. Пізніше Н. Вінер, В. Глушков та інші у процесі вивчення поняття “інформація” дійшли висновку, що остання має більш широке визначення, виходячи з наявності якісних характеристик.

У цьому сенсі на особливу увагу заслуговують результати досліджень відомого російського науковця академіка О. Колмогорова, який у процесі дослідження поняття “інформація” відкрив теорію інформації й довів, що природа інформації розкривається не лише через статистичну теорію дослідження, а й через семантику та прагматику. В методологічній літературі існують три основні концепції інформації: атрибутивна, функціонально-кібернетична та семіотична.

Наприкінці 60-х років ХХ ст. з’явилося ще одне тлумачення поняття “інформація”, визнане практично всіма дослідниками, науковцями, практиками, яке дотепер залишається актуальним. Це визначення науковця-лінгвіста Ю. Шрейдера, який назвав інформацію різницею тезаурусів. Тезаурус він запропонував розуміти не як інструмент автоматичного індексування або пошуку, а в його початковому, загальнолюдському, культурному розумінні – як “скарбницю знань”.

Існує думка (Дж. Стігліц (Stiglitz) [369, С. 542]), що інформація є просто різновидом трансакційних витрат. Багато економістів Чикагської школи дотримувалися підходу, в якому інформаційна економіка розглядалася як одна з гілок прикладної економіки.

Волкова О.І. та Денисенко М.П. [118, С.682], які також багато уваги приділили вивченню сутності інформації, зазначають, що в сучасних економічних умовах інформація з безкоштовного ресурсу перетворюється на товар, який має натуральну й вартісну оцінку. Бухгалтерський облік у такій ситуації є механізмом, що продукує цей товар, а бухгалтери є його продавцями, що особливо яскраво простежується при аутсорсингу бухгалтерських послуг.

На думку С.М. Галузіної [90], облікові дані слугують “сировиною” для створення інформації. Не можемо повністю погодитися із висловленою думкою, оскільки в системі бухгалтерського обліку існують як дані, так і інформація. Дані є відомостями, фактами, величинами і їх співвідношеннями, перетворення та опрацювання яких дають можливість отримати інформацію, тобто знання про той чи інший предмет, процес або явище. Інфо-

рмація містить лише ті дані, які зменшують невизначеність подій, що цікавлять замовника, користувача, тобто знову одержані відомості, а кількість інформації, що міститься в них, залежить від того, наскільки їх не можна було передбачити заздалегідь. Дійсно, основною відмінністю між даними та інформацією є те, що дані – це “сирі” факти і числа, які лише будучи обробленими, стають інформацією. Для цього і функціонує система бухгалтерського обліку, – для обробки даних та формування інформації. Наприклад, стопка рахунків від постачальників дає змогу отримати дані, тоді як зведена облікова відомість із кредиторської заборгованості вже містить інформацію. Таким чином, у системі бухгалтерського обліку дані в процесі обробки перетворюються на інформацію, систематизовану та корисну для ухвалення рішень користувачами.

Таким чином, термін “інформація” – поняття досить широке за змістом. Під інформацією звичайно розуміють відомості, повідомлення, події або ситуації. При цьому мається на увазі процес повідомлення нових, ще невідомих відомостей, які зменшують невизначеність користувача інформації. З матеріального боку вона передається і сприймається у вигляді сигналів, тому розглядається як будь-який фізичний вплив матеріальних тіл або відображення цього впливу, яке володіє певним змістом. У цьому відношенні, за словами В.Ф. Сухіної [375], інформація може бути визначена як міра впорядкованості матеріальних систем. У змістовому плані вона є інформаційним ресурсом, тобто отримані знання і відомості про стан зовнішнього та внутрішнього середовища системи використовуються у виробництві та управлінні як фактор підвищення ефективності.

Економіка, як і будь-яка діяльність суспільства, ґрунтується на інформаційній основі, а на сучасному етапі її розвитку оволодіння знаннями та їх використання є основним чинником економічного розвитку, основою трансформаційних процесів. Саме тому особливим видом інформації є економічна інформація, яку Л.І. Хоружій [407] визначає як сукупність наявних в економічному суб’єкті різних відомостей. Ці відомості підлягають фіксуванню, передачі, перетворенню, зберіганню і використанню для

управління економічним суб'єктом або його окремими елементами. Основу таких відомостей складають факти, тобто всі дані про задіяні ресурси. Таким чином, у межах конкретного суб'єкта утворюється система економічної інформації, або інформаційна система. Інформаційна система забезпечує взаємозв'язок усіх функцій управління і є основою для прийняття управлінських рішень.

Економічну інформацію Т.П. Карпова трактує як вид інформації, яка послідовно та повно відображає виробничо-господарську діяльність підприємства. Автор виокремлює такі види економічної інформації, як планова, нормативно-довідкова та облікова.

Варто зазначити, що інформаційну економіку ще називають економікою знань. Це визначає необхідність розібратися з термінологією і показати відмінність між “інформацією” і “знанням”. Безумовно, інформація і знання – це пов'язані поняття, проте різниця є принциповою. Х. Демсец і К. Ерроу [459] вибудовують такий логічний ланцюжок: інформація створює продуктивне поле для винаходів, стимулюючи виробництво нових знань, що сприяє оптимізації розміщення матеріальних ресурсів і зародженню інших винаходів. А. Фоскетт запропонував робити відмінність між інформацією і знанням на підставі одно- і багатосуб'єктності володіння відповідним ресурсом, визначивши цю відмінність так: “Знання – це те, що знаю я, інформація – те, що знаємо ми” [462]. Аналогічний підхід побічно простежується у формулюванні Ф. Махлупа: “Виробництво нових знань не закінчене до тих пір, поки вони не передані іншому й більше не є надбанням однієї людини” [244]. “Будь-яка інформація у традиційному значенні цього слова є знання, хоч не всяке знання можна назвати інформацією” [244].

Досліджуючи вказані відмінності, М.Ю. Шерешева [435] “інформаційну економіку” розглядає як поточний етап соціально-економічного розвитку, а “економіку знань” як можливий наступний етап. У довгостроковій перспективі позитивним вектором розвитку є рух у бік економіки, заснованої на знаннях. Використання мережевого принципу взаємодії економічних агентів, додатково посилене можливостями інформаційно-комп'ютерних тех-

нологій, дозволяє закласти стартові умови для позитивних змін, що забезпечать вихід на новий рівень соціально-економічного розвитку. Це необхідно враховувати при формуванні державної економічної політики України, що визначає довгострокову конкурентоспроможність країни. Така думка може мати місце, проте, на наш погляд, інформаційна економіка поряд із характеристиками інноваційної та інтернет-економіки містить у собі елементи економіки знань (рис. 1.3).

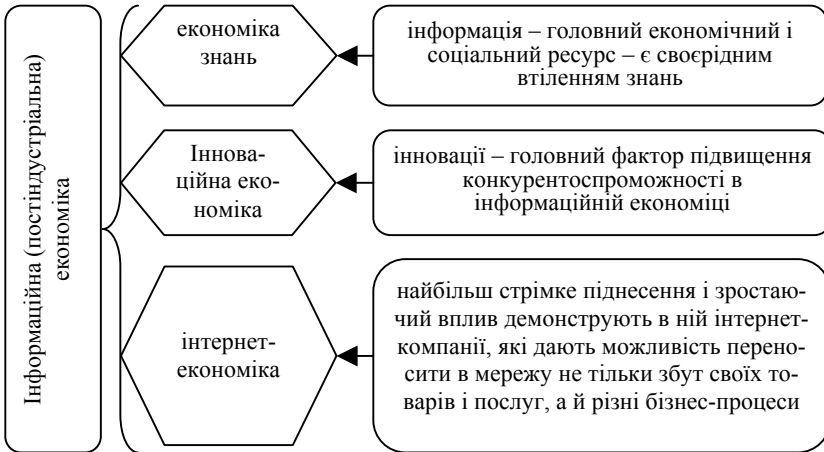

Рис. 1.3. Основні ознаки інформаційної економіки*

*Джерело: розробка автора

Таким чином, вважаємо, що сучасний період розвитку економіки доцільно називати інформаційним, який включає в себе розглянуті аспекти. Крім того, для остаточного роз’яснення варто зупинитися і на застосуванні поняття постіндустріальної економіки, яке дуже часто трапляється у працях учених. Вважаємо це поняття також таким, яке характеризує сучасний стан економіки, однак із другого боку, орієнтуючись на ретроспективу, в той час як поняття “інформаційна економіка”, відображаючи ті ж закономірності, вказує на безпосередні характеристики етапу. Цю думку підтверджує і висловлювання О.І. Волкової та М.П. Денисе-

нко [118]: “інформаційний вибух, який стався останнім часом і перетворив індустріальну економіку на інформаційну, суттєво змінив усі суспільні процеси”.

На відміну від індустріального суспільства, де панує виробництво матеріальних благ і матеріальна продукція, в інформаційному (постіндустріальному) – це виробництво послуг, тобто в ньому переважають нематеріальне виробництво, нематеріальні блага. Нинішня господарська практика і розвиток науки довели, що виробництво – це не лише виробництво матеріальних благ, а й виробництво послуг, що праця продуктивна не лише у матеріальному виробництві, а й у сфері послуг, що вартість є результатом як матеріального, так і нематеріального виробництва. Інформація вносить істотні зміни у світоглядні основи життя людини і суспільства. Тисячоліттями панувало переконання, що матеріальне виробництво – головна умова життя людини і суспільства, що їхнє багатство має матеріально-речовий характер. Класична економічна школа вбачила свій предмет у нагромадженні матеріального багатства народів, країн. Тепер настає час, коли панує нематеріальне виробництво, інформація і знання як новий фактор виробництва мають нематеріальну природу, коли все більше суспільне багатство визначається багатством людської особистості, її розумових і фізичних здібностей, тобто людським капіталом.

Роль інформації наразі значно підвищилася і в матеріальному виробництві через активізацію інноваційної діяльності, в основі якої вона знаходиться як у “чистому” вигляді, так і у формі знань. Перехід до розширення інформаційного виробництва та реалізації інформаційної продукції і послуг змінює місце та перспективи країни в світовій економіці, забезпечує її технологічну незалежність, підвищує конкурентоспроможність, що й обумовлює актуальність формування та розвитку інформаційного ринку та загострює проблему інформаційного забезпечення сучасного етапу розвитку економіки.

На сучасному етапі інформаційний продукт і послуги набувають значення стратегічного ресурсу економічного розвитку. Особливо значна роль інформації у фінансовому бізнесі, де прийняття рішень ґрунтується на своєчасній і достовірній інформації, що визначає високу ефективність такого рішення, а іноді

може спричинити значні збитки. Як стверджують спеціалісти, добре виконаний інформаційний продукт зберігає свою цінність довше, ніж конкретні інформаційні носії, а вартість інформаційного продукту постійно зростає, що пов'язано з необхідністю високої кваліфікації праці його виробників, якими в системі бізнесу є, власне, бухгалтери.

Основним принципом нової парадигми інформаційного суспільства є орієнтація на інтелектуальний, творчий, креативний потенціал. Глобальне інформаційне суспільство – це суспільство розумової праці, яке ґрунтується на використанні знань в усіх сферах діяльності людства – виробництва, науки, освіти. Зазначимо, що між принципами бухгалтерського обліку та властивостями інформаційної економіки (або алгебраїчними властивостями знань) існують фундаментальні протиріччя. Бухгалтерія заснована на принципах звичайної арифметики – якщо десь прибуло, стільки ж повинно вибути в іншому місці. Знання ж підкоряються зовсім іншим алгебраїчним правилам, у них відсутня властивість рідкості, вони виступають мультиплікаторами вартості товару.

Деякі дослідники вважають, що інформація є функцією часу. Як зазначає Л.І. Хоружій [407], «облік чинника часу – одна з труднощів на шляху визначення інформації, необхідної в майбутньому». З точки зору Г.М. Захарчишина [151, С. 12, 13], інформаційне суспільство розширює простір, але ущільнює час, стимулюючи вибір пріоритетів діяльності. З огляду на це, на мікрорівні для оцінювання ефективності діяльності підприємств не варто обмежуватися вже звичними складовими ресурсного потенціалу, необхідно доповнити його новим ресурсом – часом. Час є найдефіцитнішим ресурсом і, на відміну від матеріальних ресурсів, не має здатності нагромаджуватися. У ринковому полі пропозиція часу як ресурсу, на противагу пропозиції матеріалів, основних засобів, кадрового ресурсу, відсутня взагалі, а у світовому вимірі є обмеженою, тому час як ресурс має свою ціну.

Усі інші ресурси, управлінські рішення, інноваційні цикли, організація облікового процесу також залежні від часу. Прояв категорії часу у виробничій діяльності підприємств відбувається також через темп, пропорції та вартість часу. Ущільнення часу спричинює необхідність його поціновування і вибору найефекти-

вніших дій, тобто дефіцит часу змушує менеджерів швидко реагувати на виклики зовнішнього середовища та вибирати пріоритети в діяльності підприємства і зосереджуватися на найважливіших управлінських проблемах. Від системи бухгалтерського обліку в інформаційному суспільстві під тиском плину часу вимагають надзвичайно оперативної інформації, що досягається завдяки правильній її організації.

Сучасні економічні процеси характеризуються практично миттєвою передачею інформації про зміни на галузевих ринках, унаслідок чого рішення про трансакції можуть прийматися в режимі реального часу, а самі трансакції здійснюються дуже швидко і практично цілодобово. Як зазначають О.І. Волкова та М.П. Денисенко [118, С. 684, 685], в інформаційній економіці прискорюється відтворення економічних процесів (замість місяців і тижнів – дні або навіть години). Це пов'язано з упровадженням нових інформаційних технологій, із усуненням проміжних етапів у системі “виробник – споживач” (наприклад, поставки деталей, обладнання тощо з підприємств-виробників на підприємства-складальники, минаючи склади; здійснення банківських операцій тощо). Інформатизація економічних процесів передбачає їх перехід на принципово нові основи – організацію й використання системи взаємопов'язаних потоків інформації, поширене впровадження інформаційних та телекомунікаційних технологій, визначення на цій основі точності, своєчасності й обґрунтованості рішень, що приймаються на різних рівнях управління і господарювання. В інформаційній економіці виробництво, розповсюдження та використання знань стають основним чинником економічного розвитку, гарантією соціальної стабільності та умовою досягнення високого рівня зайнятості. Усі сектори такої економіки є наукоємними, незалежно від того, використовують вони високі технології чи ні.

Шевчук О.Б. [433] як стрижень інформаційної (постіндустріальної) економіки розглядає інформаційний капітал, що є “змістовною формою, в якій органічно акумульовані та конвертовані економічний, людський, культурний та соціальний капітали, сформовані протягом другої половини ХХ століття під впливом

інформаційно-технологічної революції”. Автор розглядає його як домінуючий фактор виробництва в інформаційному суспільстві, що є наріжним каменем нової, інформаційної економіки.

Одним із основних пріоритетів трансформації українського економічного суспільства є його інформатизація як на локальному рівні окремих суб’єктів економічних відносин, так і на рівні держави. Підтвердженням цієї тези є, зокрема, прийняття Закону України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки” [148], де зазначено, що склалися передумови, які потребують прискореного розвитку інформаційного суспільства в Україні. Насамперед це пов’язано із соціально-економічною нерівністю, яка виникає між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, внаслідок “суттєвої різниці в темпах зростання обсягів та номенклатури товарів і послуг, які виробляються й надаються за допомогою ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій). Така нерівність негативно впливає на конкурентоспроможність країн і життєвий рівень людей”.

Зрушення у бік інформаційного суспільства схвалювалися практично всіма, хто про нього писав чи говорив. Такі різні в політичному відношенні західні автори, як Дж. Джілдер, Н. Гінґріч, Е. Гор, Н. Негропонтс, Е. Тоффлер та Х. Тоффлер, розглядали ці зміни як сприятливі для процвітання, благотворні для демократії, для свободи і для суспільства загалом. Звичайно, переваги інформаційного суспільства очевидні, але чи всі його наслідки мали такий вже позитивний характер? Це питання одним із перших ставить Ф. Фукуяма [404, С.12].

Автор ставить й інше питання: “Чи було лише випадковістю та обставина, що всі негативні соціальні тенденції, які в сукупності відображають деградацію соціальних зв’язків і спільних цінностей, що об’єднують на Заході людей, мали місце саме тоді, коли економіка в цих суспільствах здійснювала перехід від індустріальної ери до інформаційної?” [404, С. 14], яке сьогодні залишається риторичним.

Зазначимо, що поряд із перевагами інформаційної економіки існує й безліч недоліків (рис. 1.4).

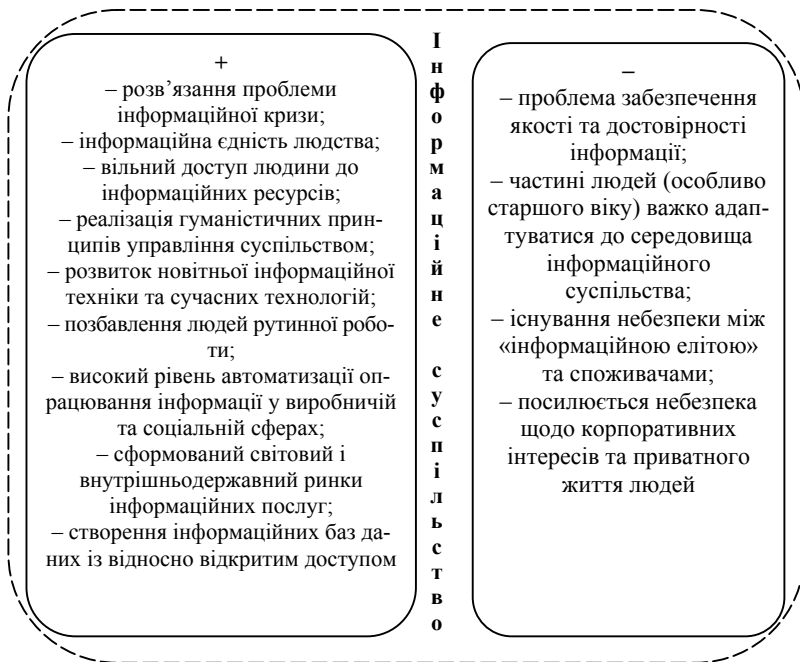

Рис. 1.4. Позитивні та негативні риси інформаційного суспільства
Джерело: розробка автора

Інформація і знання як більш потужні продуктивні сили зумовили те, що на початок ХХІ ст. розрив у прибутках між найбагатшими і найбіднішими країнами світу збільшився до 72:1. Протягом останніх 25 років він збільшився майже у 10 разів. Це означає, як свідчить ЮНЕСКО, що 80% людей на Землі мають лише початкову і досить примітивну освіту або не мають її взагалі, 85% ніколи не користувалися телефоном, а 93% – комп’ютером. Недостатній рівень освіти є гальмом поширення користування комп’ютерами, інформаційно-комунікаційними технологіями, що негативно позначається на темпах і рівні розвитку економіки і суспільства [428, С. 152].

Лауреат нобелівської премії з економіки Джозеф Е. Стігліц [369, С. 535] зазначає, що інформаційна економіка надто сильно

вплинула на наше уявлення про економічну політику і, схоже, повинна мати ще більший вплив у майбутньому.

Тож в умовах підвищення ролі інформації вводиться перелік нормативних актів і на міжнародному рівні, що регулює різні питання інформаційної сфери. Так, у Паризькій конвенції піднято питання надання інформації, що вводить в оману. У статті 10bis Паризької конвенції зазначено, що будь-яка ознака чи заява, що може ввести в оману, повинна, зокрема, розглядатися як така, що суперечить практиці чесної торгівлі. Саме тому більшість країн – членів Паризького союзу – включили положення про заборону дій чи практики, здатних ввести в оману, до своїх правових систем (чи навіть прийняли спеціальні закони з цього приводу). Такі зміни відбулися і в українському законодавстві.

Як констатує С. Кузнецова [203, С. 23], стратегічною метою розвитку інформатизації суспільства виділено інформатизацію економіки України. При цьому питання інформатизації економіки доцільно розглядати в аспекті суб'єктів економічних відносин, які користуються інформацією. Серед найбільш значимих нововведень Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції [136], розділ 3 якого доповнено статтею 151. Згідно із ст. 151 “Поширення інформації, що вводить в оману” Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання. Види інформації, що визнається такою, яка вводить в оману, зазначені на рис. 1.5.

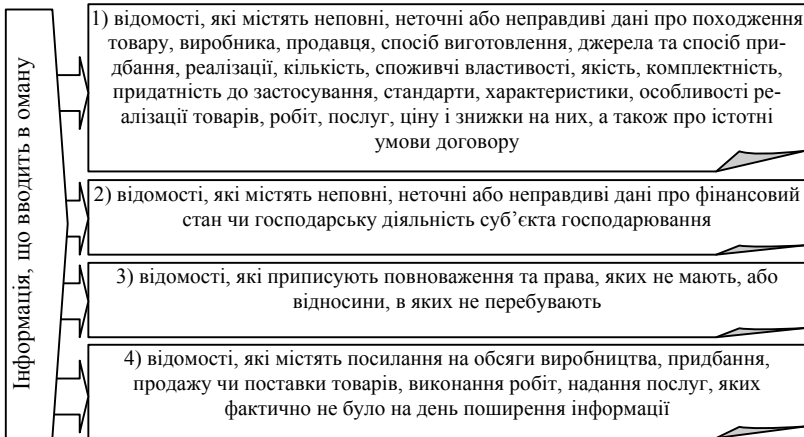

Рис. 1.5. Інформація, яка вводить в оману

Джерело: розробка автора

Аналізуючи рис. 1.5, зазначимо, що серед вказаних видів інформації другий має безпосереднє відношення до системи бухгалтерського обліку, завданням якого і є надання інформації про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Інформаційна економіка змінює не лише характеристику виробництва та економічних відносин, а й самі інформаційні технології, які безпосередньо впливають на бухгалтерський облік, а отже, на концепції, що покладені в основу його теорії (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Вплив інформаційної економіки на бухгалтерський облік

Джерело: розробка автора

Остання обставина, здійснюючи вплив на товарно-грошові відносини, не може не впливати на теоретичні принципи бухгалтерського обліку як інформаційної системи, що відображає товарно-грошові відносини і рух капіталу. Бухгалтерський облік починає перетворюватися, заперечувати окремі, раніше непорушні, постулати.

Варто зупинитися також і на другому пункті впливу інформаційної економіки на систему бухгалтерського обліку – стрімкому розвитку комп'ютерних технологій та розробці програмного забезпечення.

Удосконалення та розвиток підприємства залежить від ефективного використання інформаційних систем та технологій, основною метою яких є управління інформаційними ресурсами. Налагоджена інформаційна інфраструктура підприємства у сучасних умовах стає реальною конкурентною перевагою, проте для того щоб досягнути успіху, необхідно враховувати усі фактори, які здійснюють безпосередній чи опосередкований вплив на розвиток інформаційних систем та технологій в управлінні підприємствами.

Проблемами використання інформаційних систем на промислових підприємствах займаються провідні українські й закордонні вчені: А.І. Амоша, А.М. Астахов, В.В. Баронов, Б.В. Буркинський, Б.І. Валуєв, Д. Вудкок, Н.Г. Георгіаді, К. Дейт, П. Друкер, А.М. Кармінський, М. Марчанд, В.М. Назаренко, К.Г. Скрипкін, Б.Я. Советов, Г.А. Титаренко, Д. Уотермен, Т.Ф. Шитова та ін.

Як показано на рис. 1.7, ще на 2009 р. комп'ютерна форма ведення обліку не мала великого розповсюдження, однак у сучасних умовах вона набуває все більшого значення.

До уваги необхідно взяти зауваження Я.В. Соколова щодо технічних аспектів розвитку системи обліку [346, С. 372–381], який вважав помилковою думку, що в умовах автоматизації (у т. ч. повної автоматизації) облікової системи перестає існувати поняття форми ведення обліку як певного порядку заповнення й сукупності реєстрів та послідовності здійснення методичних прийомів обліку. Дійсно, сучасні програмні продукти дозволяють формувати усі звичні для бухгалтерів реєстри, проте це відбувається з миттєвою швидкістю.

Рис. 1.7. Форма ведення бухгалтерського обліку станом на 2009 р.
Джерело: розроблено за даними [129, С. 529]

Використання комп'ютерної форми ведення обліку зумовлене перевагами, зазначеними на рис. 1.8.

Досвід країн світу, які домоглися великих успіхів у розробці та широкому використанні передових технологій, показує, що їхні далекоглядні керівники визначили національним пріоритетом інвестиції в ІТ-сектор, адже інформаційні технології не лише підвищують ефективність економіки та її конкурентоспроможність на світовому ринку, а й створюють сприятливе і привабливе середовище для бізнесу, іноземних інвестицій. Найбільш успішно курс на інформатизацію здійснюють Ірландія, Південна Корея, Естонія та Ізраїль. У цих країнах акцент робиться на освіті, проектно-дослідницьких роботах, створенні широко-смувної структури зв'язку. Розвиткові бізнесу й запровадженню ІТ сприяє політика урядів, спрямована на створення сприятливих “правил гри” та податкової системи.

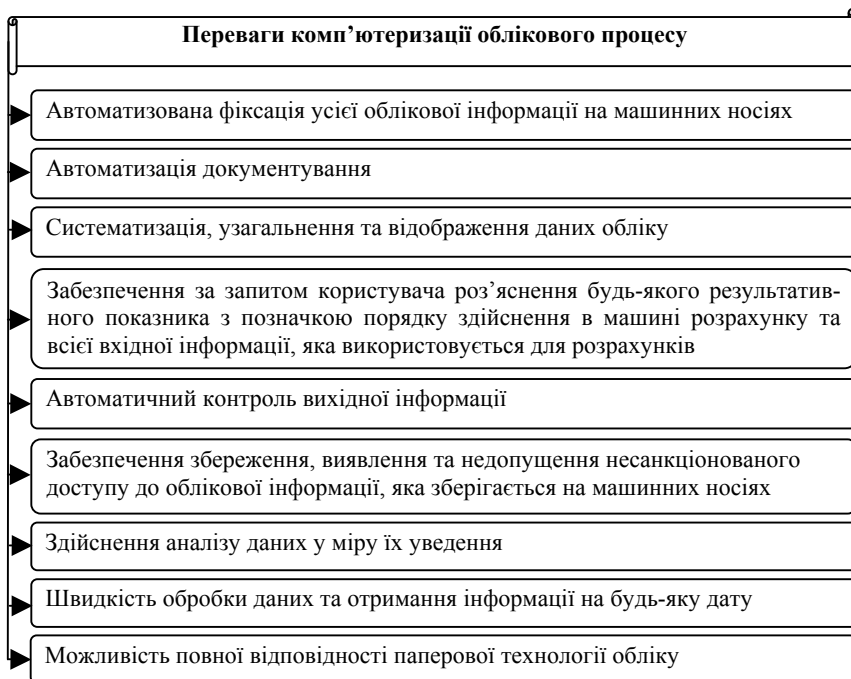

Рис. 1.8. Переваги використання комп'ютерної форми ведення обліку

Джерело: розробка автора

Розвиток інформаційних технологій спричинює все більше спрощення взаємодії людини та комп'ютера. На думку В.В. Муравського [254], науково-технічний прогрес слід розглядати через призму людської активності, тобто як процес послідовної передачі виробничих та частково управлінських функцій від працівників до техніки. Можливий такий стан, коли людина в кінцевому підсумку вийде з безпосереднього процесу виробництва та управління підприємством. За таких умов особливого значення набуває питання повної автоматизації системи обліку як функції інформаційного сервісу управлінської системи. Отже, постійно зменшується кількість людей-посередників від моменту збору інформації до прийняття на її основі управлінських рішень.

Упровадження сучасних інформаційних систем на підприємстві повинно забезпечити підприємство аспектами, вказаними на рис. 1.9.

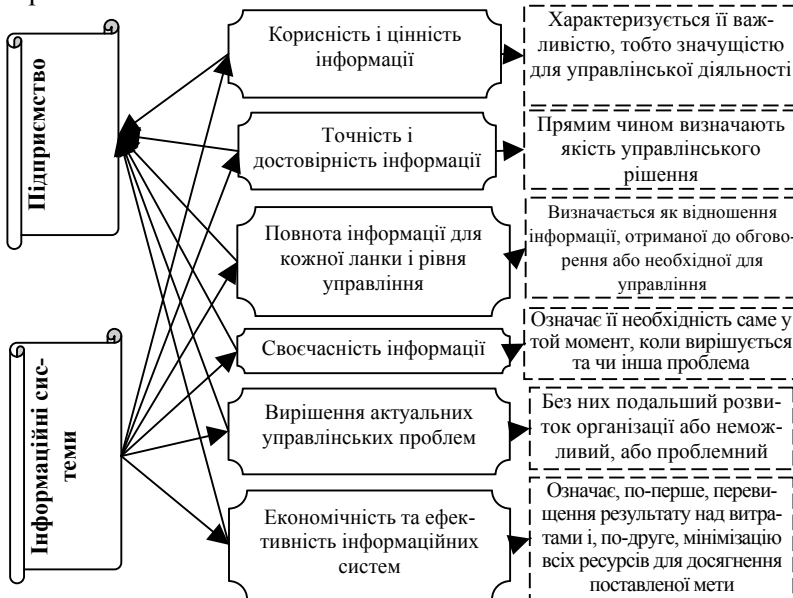

Рис.1.9. Результати впровадження ефективної інформаційної системи на підприємстві

Джерело: систематизовано на основі [301, С. 114]

Дійсно, комп'ютеризація облікового процесу має суттєві переваги, пов'язані зі зручністю та швидкістю обробки інформації. Проте поряд із перевагами необхідно розглянути й наявні недоліки.

Критично до процесу автоматизації бухгалтерського обліку ставиться Д.М. Корнісевич [188, С. 67], зазначаючи, що поставлені перед процесом автоматизації цілі (підвищення продуктивності облікових робіт шляхом перенесення трудомістких арифметичних обчислень на ЕОМ; підвищення якості бухгалтерського обліку; скорочення витрат на бухгалтерію (мається на увазі зниження необхідного персоналу, зважаючи на зменшення трудомісткості робіт) та ін.) у більшості випадків досягнуті не були. Автор виділяє такі причини цього процесу:

– низька кваліфікація та опір працівників бухгалтерії – не всі хотіли переучуватися, вивчати комп'ютер для застосування в обліковій практиці, що потребувало від працівників, які звикли до ведення облікових робіт ручним способом, великих зусиль;

– погане фінансове становище підприємств, що виражалося в покупці бухгалтерського програмного пакета без достатнього фінансування, впровадження та супроводу цих інформаційних продуктів.

У результаті останні залишалися незатребуваними, а бухгалтерський облік як і раніше відбувався вручну, або програми автоматизації використовувалися лише для заповнення певних бухгалтерських документів (платіжних доручень, накладних, рахунків-фактур та ін.)

Однак найвагомішою причиною Д.М. Корнієвич вважає те, що більшість підприємств за допомогою інформаційних технологій намагалася автоматизувати наявну систему бухгалтерського обліку з усіма її недоліками. Це не підвищило продуктивності і не поліпшило виконання облікових робіт, а лише увічнило неоптимальні бухгалтерські процеси і, врешті-решт, принесло збитки.

На думку В.В. Муравського [254], однією з причин неефективного використання інформаційних технологій у системі обліку є те, що процес автоматизації облікових функцій розглядається окремо від системи управління. У системі управління облік виконує роль зворотного зв'язку. Саме наявність зворотного зв'язку є визначальним фактором необхідності розгляду системи обліку як складової управлінської системи. У той же час не варто говорити про нівелювання під впливом науково-технічного прогресу системи обліку в контурі управлінського процесу. Облік завжди буде залишатися самодостатньою в організаційному та функціональному плані підсистемою управління, що пояснюється необхідністю постійного та своєчасного трансформування методології його здійснення відповідно до змін навколишнього середовища, де функціонує підприємство.

На зарубіжних ринках уже існують понад 50 років, а на вітчизняному ринку почали лише близько 2000 року з'являтися програмні продукти для комп'ютеризації управління. Вони відрізня-

ються функціональними можливостями, а також вартістю та масштабом підприємства, на якому можуть працювати. Із західних систем найбільш відомими є Oracle Financial Analyzer (OFA); Hyperion Pillar; Adaytum e. Planning Analyst; EPS Prophix Budgets; Comshare MPS. Із російських програмних продуктів найбільш поширені: «Інталев: Корпоративні фінанси»; «Красний директор», «Вріап»; «КІС: бюджетування».

Проблеми впровадження інформаційних технологій на підприємствах розглядали також Н.І. Бузак, І.А. Конопльова, Б.А. Костін та ін. Основні з виділених проблем вказані на рис. 1.10.

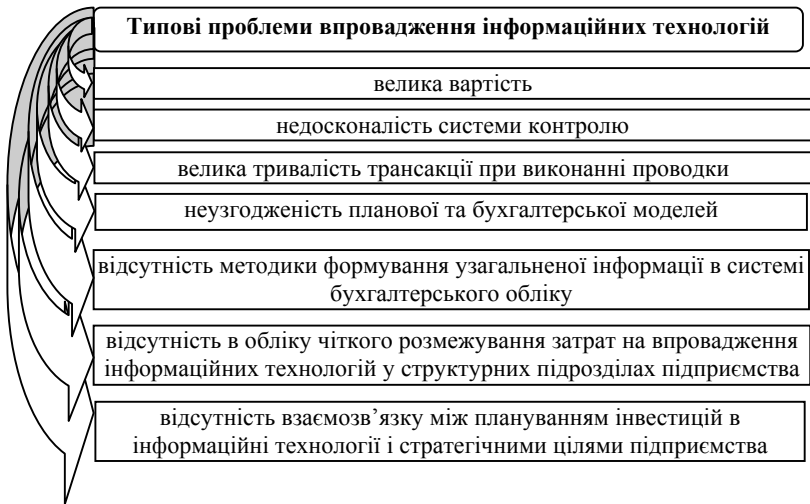

Рис. 1.10. Типові проблеми впровадження інформаційних технологій
Джерело: розроблено на основі [49], [185]

Незважаючи на наявні недоліки, за нинішніх умов розвитку суспільства більшість інформаційних потреб бізнесу систематизуються в управлінські інформаційні системи. Управлінська інформаційна система складається із взаємопов'язаних підсистем, які надають інформацію, необхідну для ведення бізнесу. Бухгалтерську інформаційну систему можна вважати найбільш важливою підсистемою, тому вона відіграє основну роль в управлінні

потокі економічної інформації в усі підрозділи підприємства, а також усім заінтересованим зовнішнім користувачам.

Системи електронного бізнесу розглядає Ф.П. Феєр [397], який зазначає, що завдяки їм здійснюється побудова інформаційної системи колективного користування на основі єдиної бази даних, персональні профілі для кожної компанії партнера і для кожного користувача, безперервний доступ до системи, автоматизація багатьох функцій. Серед наявних інформаційних систем автор виділяє дві – систему обробки ділової інформації (СОДІ), яка забезпечує моніторинг і завершення ділових операцій підприємництва та генерує і зберігає дані про них, та управлінську інформаційну систему (УІС), призначену забезпечувати спеціалістів різних рівнів управління відповідною інформацією, що використовується для забезпечення зворотного зв'язку різними бізнесовими операціями.

Конкретні критерії ефективності інформаційних систем вказані на рис. 1.11.

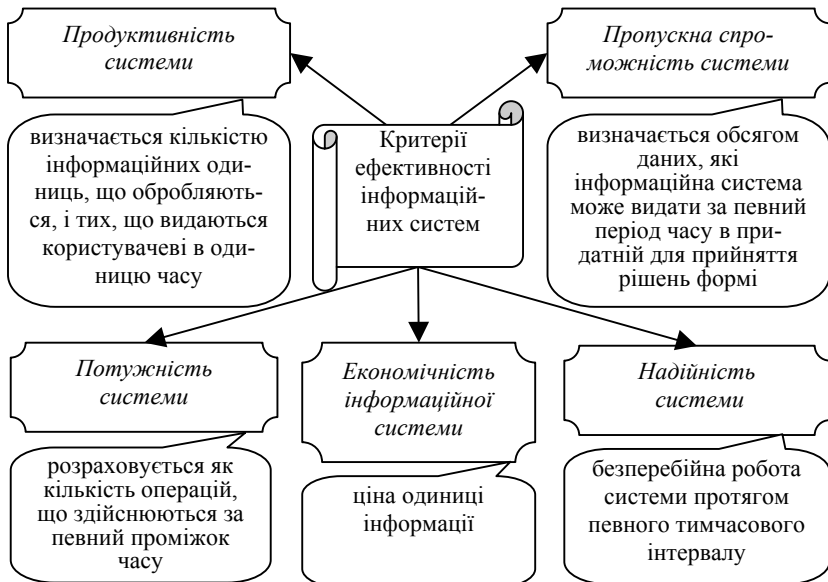

Рис. 1.11. Критерії ефективності інформаційних систем
Джерело: систематизовано на основі [402, С. 114–115]

Варто враховувати, що ефективне використання інформаційних технологій для підтримки оперативного прийняття рішень і процесу комунікацій зумовлене насамперед обсягом та структурою інформаційних потреб як фактором розвитку інформаційної інфраструктури. Інформаційні потреби в контексті цього фактора слід розглядати як розмір попиту управлінського персоналу підприємства на інформаційне забезпечення процесів розвитку, підтримку інновацій, операційну підтримку виробничо-господарської діяльності й наявних бізнес-процесів.

У своєму дослідженні Д. Марчанд проводить паралель між інформаційними потребами, вираженими в компетенції управлінських кадрів у практиці управління інформацією та інформаційними технологіями підтримки процесів реалізації інформаційних потреб. У зв'язку з цим він класифікує ІТ для підтримки управління, ІТ для підтримки інновацій, ІТ для операційної підтримки та ІТ для підтримки бізнес-процесів.

Розглянемо найпоширеніші інформаційні системи, що використовуються підприємствами. Наприклад, корпоративна інформаційна система “Галактика” передбачає чіткий розподіл функцій між спеціалістами оперативних підрозділів та бухгалтерією. Усі документи, сформовані в межах оперативного управління при виконанні закупок, продажів, прийманні та відпуску товарів і матеріальних цінностей, вважаються первинними та відразу після реєстрації стають доступними для бухгалтерської обробки. Функції бухгалтерії, що працює із застосуванням системи “Галактика”, зводяться до того, що бухгалтери повинні формувати проводки на основі первинних документів, здійснювати контроль за оформленням та наданням роздрукованих первинних документів відповідно до вимог законодавства, а також формувати звіти для зовнішніх та внутрішніх користувачів облікової звітності.

Найбільш розповсюдженою в Україні є універсальна система “1С: Підприємство”, побудована за інтегрованим принципом. За окремими топологічними ділянками обліку застосовуються константи, довідники, документи, журнали та звіти. Система дає можливість автоматично формувати звітність, у тому числі і податкову, за всіма визначеними законодавством формами.

Аналізуючи програмне забезпечення у розрізі видів обліку, варто зазначити, що Фірма “1С” застосовує у своїх програмних продуктах термін “управлінський облік”, проте у випадку системи “1С:Підприємство. Версія 7.7.” управлінським називається скоріше за все оперативний облік, проте у системі “1С: Підприємство. Версія 8.0.” застосовується вже, власне, управлінський облік, необхідний для управління за бюджетами. Виходячи з цього, розробникам програмного забезпечення доцільно привести використання ними облікової термінології у відповідність із науково обгрунтованою.

Розглянемо переваги та недоліки нової редакції найпоширенішого програмного продукту у сфері бухгалтерії (рис. 1.12).

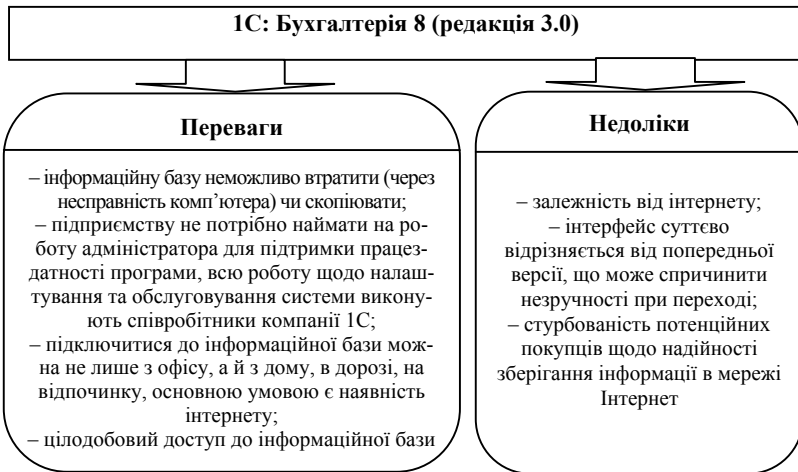

Рис. 1.12. Переваги та недоліки програми 1С: Бухгалтерія 8
Джерело: систематизовано на основі [439]

Основною перевагою практично будь-якої інформаційної системи є те, що систематизація даних у ній завжди передбачає можливість спроектувати їх на вирішення конкретного питання, що сприятиме прийняттю правильних управлінських рішень, які ґрунтуються на точній і актуальній інформації.

Поряд з наявними перевагами комп'ютеризованої форми ведення бухгалтерського обліку чи не найбільший її недолік у високій вартості впровадження. Оскільки в сучасних умовах зовсім уникнути комп'ютеризованих процесів неможливо, на малих підприємствах оптимальним буде застосування простих текстових та табличних редакторів, доступних баз даних, диспетчерів задач тощо.

Таким чином, у процесі дослідження було доведено, що з другої половини ХХ ст., як і було передбачено багатьма видатними вченими, настав інформаційний етап суспільно-економічного розвитку. Цей тип економіки ретроспективно називають постіндустріальним, він включає в себе аспекти інтернет-економіки, економіки знань та інноваційної економіки. Інформацією при цьому є оброблені (у тому числі і в системі бухгалтерського обліку) дані, які зменшують невизначеність користувачів.

Надзвичайно важливим елементом інформаційної економіки є час, адже дійсно, в сучасних умовах стрімкого розвитку економіки інформація швидко втрачає актуальність, її цінність може значно варіюватися залежно від часу отримання. Саме цей фактор є визначальним при організації бухгалтерського обліку як генератора інформації. Система бухгалтерського обліку повинна бути організована так, щоб оперативно надавати необхідну інформацію заінтересованим користувачам в оптимальному для сприймання вигляді та з мінімальними витратами зусиль і часу.

Крім того, в організації облікового процесу необхідно враховувати факт, що в сучасних економічних процесах широкомаштабно зростають потреби опрацювання все більших масивів інформації. Оскільки облікова інформація більшою мірою є типовою, використання комп'ютерних технологій в обліковому процесі суттєво спрощує цю проблему.

1.2. Актуальні проблеми формування облікової інформації для потреб управління: системний підхід

У період становлення ринкових відносин і зародження конкуренції все більшої актуальності набуває проблема інформаційного забезпечення. Зростання складності управління сучасними підприємницькими структурами та неухильне зростання кількості і якості інформаційних потоків зумовлюють необхідність здійснення докорінних змін у наявних інформаційних системах. Економічна ситуація вимагає розробки системи інформаційного забезпечення, що передбачає концентрацію в банку даних усіх рівнів внутрішньої (щодо підприємства) інформації, даних наявних джерел зовнішньої інформації, наступне використання узагальненої інформації в процесі економічного аналізу та вироблення управлінської пропозиції, подання їх суб'єктові управління, який має спостережну та порівняльну інформацію про діяльність підприємницьких структур.

Дослідженню інформаційної системи забезпечення управління присвячено чимало наукових праць. Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів системи інформаційного забезпечення управлінського персоналу підприємств зроблено у працях вітчизняних науковців О.І. Антонюк, І.А. Бланка, М.Д. Білика, П.Ю. Буряка, О.Д. Василика, С.М. Галузіної, Т.В. Журавльова, І.В. Зятковського, О.П. Кириленко, О.П. Крайника, М.І. Крупи, О.В. Мицак, В.М. Опаріна, Ю.М. Осадчук, Г.Й. Островської, А.М. Поддєрьогіна, Р.А. Слав'юка, О.О. Терещенка, С.І. Юрія та ін. Проте, зважаючи на суттєву варіацію в позиціях економістів щодо цього явища, питання інформаційного забезпечення управління можна вважати актуальним і сьогодні.

Дослідження бухгалтерського обліку як інформаційної системи доцільно розпочати виходячи з самого поняття системи. На даний час існує безліч трактувань поняття “система”. З філософської точки зору система – це сукупність елементів, що знаходяться у відносинах та зв'язках один з одним і становлять цілісне утворення. За Великою радянською енциклопедією, система – це

безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, які утворюють певну цілісність і єдність [40, с.463].

Визначення системи викладені у працях з теорії систем Л. Фон Берталанфі, А. Холла, У. Гослінга, Р. Акоффа, К. Уотта та ін. Так, за Л. Фон Берталанфі, система – комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії [452]. За А. Холлом, система являє собою безліч об'єктів разом з відносинами між об'єктами й між їхніми атрибутами [466]. У. Гослінг під системою розуміє збори простих частин [465]. Відповідно до поняття Р. Акоффа система – це будь-яка сутність, яка складається із взаємопов'язаних частин [4]. Найбільш близьким до понять, які належать до інформаційних систем, слід назвати визначення К. Уотта, який вважає, що система – є інформаційним комплексом, що характеризується багатьма причинно-наслідковими взаємодіями.

Системний підхід до розгляду проблем управління, бухгалтерського обліку, зумовлений загальною теорією систем, притаманний Т.А. Крайовій [160, С. 3], Р.С. Рашітову [328, С. 5], В.В. Панкову [290, С. 36], О.М. Островському [284, С. 49].

В узагальненому вигляді визначення системи можна представити як “сукупне ціле” [241, С. 51]. Поклавши в основу таке визначення, різні автори доповнюють його залежно від типів системних уявлень. перші під системою розуміють сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів, закономірним чином розташованих у просторі і часі та призначених для досягнення спільної мети [207, С. 3], другі – сукупність складових її елементів і зв'язків між ними [361, С. 31], треті – безліч елементів, що виступають у відношенні до зовнішнього світу у вигляді достатнього цілого і самостійного об'єднання [349, С. 1], четверті – сукупність із двох елементів і більше, яка задовольняє такі три умови: 1) поведінка кожного елемента впливає на поведінку цілого; 2) поведінка елементів та їх взаємодія на ціле є взаємозалежними; 3) якщо існують підгрупи елементів, кожна з них впливає на поведінку цілого і жодна не має такого впливу незалежно [4, С. 38–39].

“Під терміном “система” – підкреслює А.І. Берг, – ми розуміємо організаційне ціле безлічі структурних елементів, взаємопов'язаних між собою, які виконують певні функції. Якщо струк-

турні елементи змінюють свій зміст, то ми стверджуємо, що в системі відбувається процес” [29]. Таким чином, коли йдеться про систему, то під нею розуміється складний взаємозв’язок її окремих складових частин. При цьому кожна система може бути підрозділена на вхідні в неї підсистеми, тому “по суті всесвіт складається з безлічі систем, кожна з яких міститься у більш великій системі подібно до безлічі пустотілих кубиків, вкладених один в одного” [33].

Як зазначає Г.І. Башнянин [120, С. 415], в інформаційній та економічній кібернетиці система – це та сукупність об’єктів, яка в результаті їх об’єднання набуває нових властивостей, відмінних від властивостей кожного з окремих елементів. Причому система майже завжди вважається більш цінною, ніж сума окремих її елементів, оскільки вона має властивості, якими не володіють окремі її елементи. Такий ефект розглядає і філософія, досліджуючи співвідношення цілого та окремого. Така здатність системи називається емерджентністю і спричинює появу позитивного чи негативного синергетичного ефекту. У бухгалтерському обліку вартісне вимірювання синергетичного ефекту здійснюється під час оцінки гудвілу.

Поняття системного підходу автори також розглядають по-різному – як сферу діяльності, підхід до дослідження об’єкта, напрям в економічній науці тощо.

Так, на думку І.Т. Фролова [399], системний підхід – це використовується в різних сферах людської діяльності, включаючи економіко-управлінську, цілісна методологія, яка полягає в розгляді об’єктів як взємопов’язаної сукупності частин, що роблять свій внесок і впливають на результат функціонування, використання об’єкта. Системний підхід ґрунтується на використанні системного аналізу і втілює діалектичний спосіб вивчення, дослідження природних і суспільних процесів. Він заснований на можливо більш повному, всесторонньому пізнанні та обліку зв’язків, впливів, взаємозв’язків, змін. Основна особливість системного підходу полягає в тому, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об’єкта, на виявлення різноманітних типів зв’язків і зведення їх в єдину теоретичну картину.

За С.М. Галузіною [90], системний підхід – це підхід до дослідження об’єкта (проблеми, явища, процесу) як до системи, в

якій виділені елементи, внутрішні і зовнішні зв'язки, що найбільш істотним чином впливають на досліджувані результати його функціонування, а цілі кожного з елементів визначені, виходячи із загального призначення об'єкта.

Колектив авторів у складі Д.А. Панкова, Л.В. Пашковської, О.М. Єзерської, Т.Н. Рибак стверджують, що системний підхід передбачає відображення в свідомості людини у вигляді певних теорій, концепцій і моделей, спеціальних категорій та понять внутрішньої природи об'єкта дослідження, його характерних особливостей, властивостей, рис, внутрішніх і зовнішніх взаємин. Будь-яка система повинна являти собою цілісне впорядковане утворення з притаманними йому особливими якісними ознаками [280, С. 25, 26].

Як напрям в економічній науці системний підхід розглядає С. Кузнецова [203, С. 25], зауважуючи, що його основна мета полягає в розробці методів дослідження та конструювання складно організованих об'єктів – систем різних типів і класів. Це певний етап розвитку методів пізнання, методів дослідницької діяльності, способів опису та пояснення природи економічних об'єктів, що аналізуються. Використання системного підходу в процесі обліку бухгалтерської інформації, за словами автора, повинно бути спрямоване на розробку методів і прийомів, які б забезпечили якісний облік бухгалтерської інформації за її встановленими видами.

Ознаки системи розглядали такі автори, як О.М. Єзерська, Д.А. Панков, Л.В. Пашковська, Т.Н. Рибак, В.А. Шпак та ін. Узагальнений перелік основних із них показано на рис. 1.13.

Як зазначає Н.Г. Чумаченко, розгляд об'єкта як системи передбачає врахування всіх видів взаємозв'язків і залежностей. Якщо розглядати окреме явище в системі без урахування всієї складності зв'язку, то отримане рішення частіше всього буде помилковим, а уявлення про подію не буде адекватним відображенням дійсності. Саме тому при системному підході необхідне вивчення і вплив на всі взаємопов'язані елементи системи, а не на певну її частину.

Рис.1.13. Ознаки системи

Джерело: розробка автора

Уперше бухгалтерський облік як систему визначив Ю. Ідзірі 1967 р., назвавши його “комунікаційною системою, що призначена для опису фактів господарського життя” [Цит.:348, С. 372]. Пізніше (1970 р.) Н.М. Бедфорд подав уточнення, стверджуючи, що бухгалтерський облік є “інформаційною системою динамічного характеру, мета якої полягає у вимірюванні та передачі економічних та фінансових відомостей про господарську діяльність підприємства, що забезпечує планування і контроль роботи на цих підприємствах” [Цит.:353, с. 372].

На щорічному XXVIII Конгресі Європейської Асоціації бухгалтерів 2005 р. у Гетерборзі (Швеція) уже відмічено особливе значення та пов’язаність обліку та інформаційних систем шляхом утворення окремої секції під назвою “Бухгалтерський облік та інформаційні системи”.

За словами Б.І. Валуєва [76, С. 38], розгляд обліку як інформаційної системи не може викликати заперечень, оскільки “модельовання, що здійснюється на рахунках шляхом подвійного запису, і всі пов’язані з ним аналітичні побудови дозволяють створити чітку систему відомостей про стан об’єкта, яким управляють, ті зміни, які з ним сталися за конкретний звітний період. Окреслена чіткими гранями власної методології і будучи відносно замкненою, система бухгалтерського обліку є лише частиною загальної інформаційної системи, краще чи гірше взаємодіє з іншими її частинами. У цьому своєму значенні він є інформаційною системою”.

Більшість учених (Б.І. Валуєв [76, С. 43], Н.О. Лоханова [229, С. 81], Я.В. Соколов [353, С. 12], В.Г. Швець [429] та ін.) дотримуються думки, що облік потрібно розглядати як інформаційну систему і класифікувати його як інформаційну систему, яка має на “виході” потрібним чином упорядковану інформацію, що дозволяє виконувати функції планування, контролю, аналізу, регулювання; іншими словами – управляти процесами підприємства.

Суттєвим і цінним слід вважати внесок В.Ф. Палія та Я.В. Соколова у визначення бухгалтерського обліку як системи. На їхню думку, “... бухгалтерський облік являє собою систему спостереження, вимірювання та класифікації господарських фактів, їх відображення та порівняння в структурі взаємопов’язаних рахунків, які узагальнюють інформацію для управління господарською діяльністю підприємств та контролю за нею” [286, С. 65]. У даній дефініції чітко сформульовані і позначені системні риси бухгалтерського обліку.

Системний підхід до вивчення об’єктів бухгалтерського обліку передбачає представлення цих об’єктів у вигляді системи, яка складається з різних елементів, має свій вхід і вихід, зв’язок із зовнішнім середовищем та зворотній зв’язок. Звертаючись до позицій системного підходу, подібно формулює визначення бухгалтерського обліку С.І. Синяк, вказуючи, що облік “являє собою складну динамічну інформаційну систему, яка включає безліч змінних величин та елементи зворотного зв’язку”.

Бухгалтерський облік слугує зв'язком між фактами господарського життя та особами, що приймають рішення. При формуванні інформаційної бази слід враховувати, що існує ендогенне середовище, пов'язане з організаційною структурою підприємства, його потенціалом, географічними межами діяльності, менеджментом, та екзогенне середовище, з яким ця структура взаємодіє (рис. 1.14).

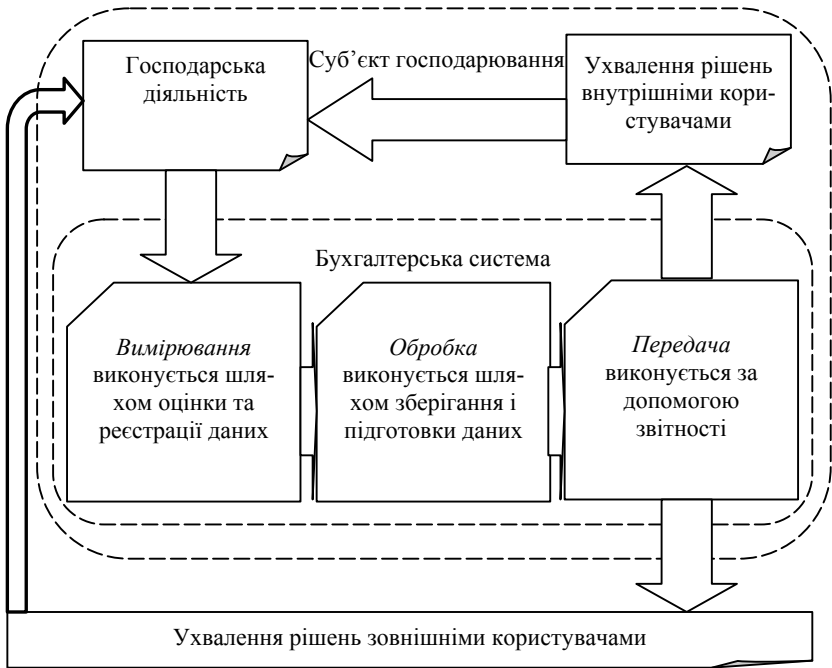

Рис. 1.14. Бухгалтерський облік як інформаційна система підприємства
Джерело: розробка автора

Таким чином, бухгалтерський облік здійснює вимірювання та реєстрацію діяльності суб'єкта господарювання, потім ці дані зберігаються в системі обліку і переробляються у корисну інформацію, яка подається у визначений момент заінтересованим внутрішнім і зовнішнім користувачам для ухвалення ними рішень.

Таку думку підтверджує і висловлювання А.П. Михалкевича, який стверджує, що “бухгалтерський облік є сполучною ланкою між господарською діяльністю організації і людьми, що ухвалюють управлінські рішення” [249, С. 23]. Далі автор роз’яснює: “він, по-перше, вимірює господарську діяльність шляхом реєстрації даних про неї для подальшого використання, по-друге, відпрацьовує ці дані і переробляє їх так, щоб вони стали корисною інформацією, по-третє, передає за допомогою звітності інформацію тим, хто використовує її для управління” [249, С. 24].

Система бухгалтерського обліку є відображенням стану та руху його об’єктів у процесі діяльності за допомогою спостереження, вимірювання, класифікації й узагальнення. Цей підхід визначає систему бухгалтерського обліку як певний логічний комплекс, сформований на базі Плану рахунків. Кожна структурна частина обліку (кошти, сировина, засоби) має замкнутий цикл і може бути самостійною системою (підсистемою), яка забезпечує узагальнену систему бухгалтерського обліку організаційно, технічно та нормативно.

Діяльність підприємств в умовах інформаційної економіки спричинила суттєве збільшення ролі бухгалтерського обліку та звітності, адже система бухгалтерського обліку являє собою найважливіший елемент інфраструктури ринкової економіки, яка пов’язує воедино як приватні, так і державні організації. Вона надає інформацію, необхідну для прийняття господарських та економічних рішень на макрорівні, і політичних – на макрорівні. Бухгалтерський облік забезпечує інформацією цілий комплекс суспільно-економічних зв’язків, серед яких В. Цуркану, І. Голочалова, А. Штаховські виділяють такі, як продавець-покупець, кредитор-позичальник, власник капіталу-компанія та ін.

Зазначимо, що в умовах інформаційної економіки облік матеріальних об’єктів відходить на другий план. Особливого значення набуває облік фінансово-економічного стану підприємства, зокрема така інформація про підприємство:

- за якими тенденціям воно розвивається;
- чи має воно певний запас стійкості відповідати за свої борги і взяті зобов’язання;

- чи достатньо власних коштів;
- чи платоспроможне воно;
- чи є джерела для подальшого розвитку;
- чи представляє дане підприємство певний інтерес для інвесторів.

Така інформація дає змогу користувачам, зокрема інвесторам та кредиторам, здійснювати економічний аналіз та визначати доцільність вкладення коштів у діяльність підприємства.

Однак основним користувачем облікової інформації вважаємо управлінський персонал, адже інформація в сучасній управлінській діяльності має надзвичайно важливе значення (рис. 1.15).

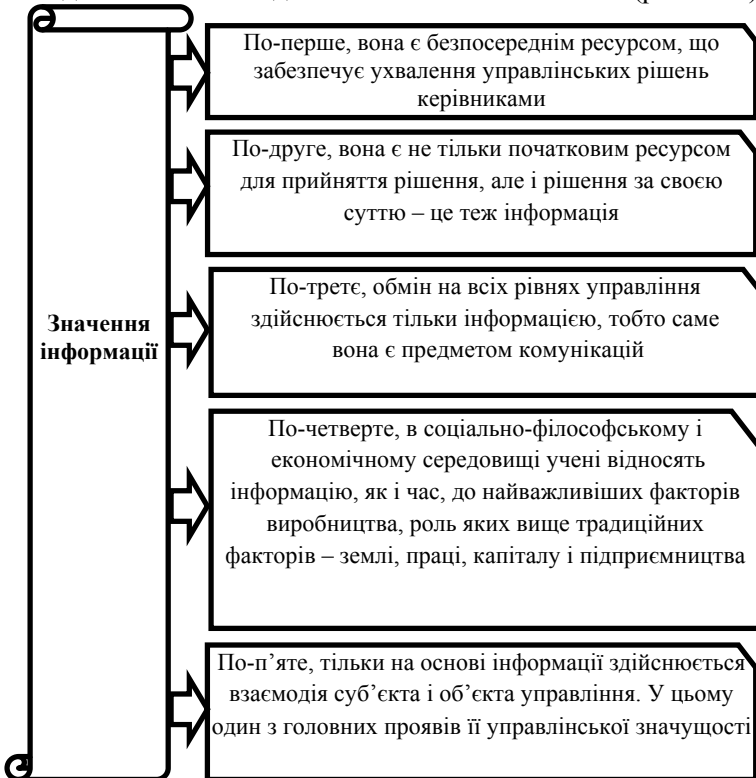

Рис. 1.15. Значення інформації

Джерело: розроблено на основі [301, С. 111]

На сьогодні інформація відіграє вирішальну роль у діяльності управлінця з будь-яких питань, від неї залежить функціонування підприємства. Досвід процвітаючих компаній переконує, вони своїм успіхом завдячують добре налагодженому функціонуванню інформаційної системи. Неможливо переоцінити значення повної та достовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства для вирішення поточних та перспективних фінансово-господарських проблем.

Ситник О.Е. [379, С. 28] зазначає, що бухгалтерський облік є головним і єдиним постачальником документально обґрунтованої інформації про фактичну наявність і використання майна та ресурсів, про господарські процеси і результати діяльності підприємства.

За різними даними інформація з системи бухгалтерського обліку займає від 70 до 85 % у загальному обсязі інформаційного масиву підприємства. Ще 1969 р. С.А. Думлер [117, С. 277] відмічав, що дані бухгалтерського обліку займають 78,5% в загальному об'ємі інформації промислового виробництва. За даними А.П. Бархатова [21], понад 70 % усіх рішень на мікрорівні приймаються менеджерами на основі облікової інформації. Природно, що від якості бухгалтерської інформації безпосередньо залежить якість прийнятих рішень.

Валуєв Б.І. [76, С. 38] стверджує, що в сучасних умовах розвитку промисловості і ускладнення систем управління ця тенденція зберігає свою дію, і додає, що облік займає панівне місце в системі управління економікою.

Тож в умовах інформаційного віку чи не найголовнішим завданням обліку виступає саме надання користувачам інформації. Така думка підтверджується і численними висловлюваннями науковців з цього приводу (табл. 1.2).

Таким чином, незважаючи на різні формулювання, спостерігається однозначність щодо виділення інформаційного завдання обліку, що за умов такої важливості інформації надає обліковій системі особливого значення.

Таблиця 1.2

Визначені науковцями завдання обліку щодо надання інформації

<i>Формулювання завдання</i>	<i>Джерело</i>
Надання інформації для прийняття рішень, в тому числі на перспективу (для управління виробництвом, про консолідовані результати бізнесу та діяльність підприємства, його майновий стан)	Нечитайло А.І. [268], Бутинець Ф.Ф. [54, с. 24], Валуєв Б.І. [75, С. 21], Бабаєв Ю.А. [15, С. 15], Кружельний М.В., Лінник В.Г. [201, С. 22, 23], Партин Г.О. [294, С. 15], Марченко А.К., Барабанов І.М. [242, С. 18, 19], Волк Х.І, Дж.Р. Френсіс, Дж. Майкл [467, С. 147], Кам В. [477, С. 175]
Створення інформації для акціонерів та інвесторів про фінансовий стан, фінансові результати, збереження капіталу, узагальнення в публічній фінансовій звітності	Петрова В.І. [300, С. 22]
Отримання та упорядкування вхідної та вихідної інформації відповідно до потреб управління	Пушкар М.С. [324]
Систематизація, групування і зведення даних для отримання підсумкової інформації про стан господарської діяльності	Палій В.Ф., Соколов Я.В. [286], Остап'юк М.Я., Даньків Й.Я., Лучко М.Р. [382, С. 35-36]
Задоволення інформаційних потреб	Івашкевич В.Б. [155]
Забезпечення інформацією заінтересованих користувачів	Малюга Н.М. [236, С. 20]
Створення інформаційних умов для здійснення функцій економічного аналізу, планування, контролю і регулювання	Валуєв Б.І. [75]
Виконання комунікативної функції	Ковальов В.В. [174, С. 199]
Розкриття реальної картини бізнесу	Сухарьов І.Р. [367, С. 20]

Джерело: розробка автора

Бухгалтерський облік має колосальний вплив на економічне життя суспільства. На жаль, не всі бухгалтери та економісти це усвідомлюють. Тим не менше, дехто стверджує, що володіння

своєчасною та об'єктивною інформацією – запорука успішного менеджменту будь-якого рівня. Як відомо, інформація про результати функціонування бізнесу, що надається широкому колу користувачів, має асиметричний характер, що виражається в нерівномірному її розподілі між заінтересованими користувачами. З одного боку, ця асиметричність пояснюється тим, що користувачі володіють різними можливостями доступу до інформації. Наприклад, керівництво і менеджери організації можуть користуватися інформацією як із фінансової, так і управлінської звітності. При цьому інформація з управлінської звітності має конфіденційний характер і є комерційною таємницею для інших користувачів. Податкові органи, банки, постачальники, покупці, потенційні та реальні інвестори за необхідності можуть скористатися лише інформацією з фінансової звітності, яка не є комерційною таємницею і відкрита для оприлюднення. З іншого боку, асиметричність інформації пояснюється наявністю протиріч інтересів учасників бізнесу, описана в рамках окремих теорій – теорії агентських відносин, теорії стейкхолдерів, теорій корпоративного контролю та моніторингу витрат, а також сучасних поведінкових теорій.

За словами очільника журналу “Счетоводство”, члена Болонської академії обліковців А. Вольфа та інших міжнародних професійних об'єднань, облікова інформація висвітлює “господарський шлях, за яким треба вести підприємство відповідно до економічних і юридичних вимог, ... вказує шляхом підрахунку і обчислень певний рівень стану підприємства і зв'язок між діями та причинами, що їх зумовили” [353, С. 254]. Основні напрями використання облікової інформації управлінням розглянуті в табл. 1.3.

Таким чином, бухгалтерська інформація, заснована на ефективній організації обліку, є важливою для бізнесу, по-перше, тому, що допомагає менеджерам планувати і контролювати діяльність компанії; по-друге, дає можливість оцінити ситуацію компанії ззовні, що є важливою обставиною для традиційних користувачів. Крім того, важливою функцією управління, яка забезпечується завдяки обліковій інформації, є контроль.

Основні напрями використання облікової інформації управліннями

<i>Напрямок використання</i>	<i>Суть напрямку</i>
Контроль	Забезпечення достовірності облікової інформації щодо діяльності підприємства або використання його ресурсів
Оцінка	Оцінювання значення минулих і майбутніх подій
Планування	Одержання інформації про бажані ділові угоди та інші економічні події, а також вплив на організацію, використання цієї інформації як основи для схеми дій, якої вона має дотримуватися у подальшому

Джерело: розробка автора

Гелбрейт Дж. підкреслює, що “сучасна господарська організація, або частина, яка керує нею і скеровує її діяльність, складається з великої кількості осіб, зайнятих у певний відрізок часу отриманням, систематизацією та перевіркою інформації або ж її обміном” [110].

Автор також акцентує увагу на тому, що сьогодні і на підприємстві, і в суспільстві влада перейшла від окремих особистостей до організацій. Необхідність такої групової індивідуальності обумовлюється вже тією обставиною, що в сучасній промисловості є велика кількість рішень. Істотно важливі рішення приймаються на основі інформації, якою володіє не одна людина, а велика кількість людей.

На думку британського політика К. Еттлі, управління – це мистецтво приймати важливі рішення при недостатній інформації та нестачі часу [301, С. 113]. Цей негативний аспект управлінської діяльності може бути мінімізований завдяки оптимальній організації бухгалтерського обліку, завданням якої і є надання управлінням максимально повної інформації у найкоротший термін. За В. Ластовецьким, “для управління будь-якою діяльністю треба насамперед мати відповідну цій діяльності інформацію” [214, С. 7], тому що «найважливіше для керівника в процесі ефективного прийняття управлінського рішення – як зазначають В.Т. Чая та Н.І. Чупахіна [421, С. 319] – володіння достовірною та якісною інформацією».

Як зазначає В. Чая [421, С. 311], управлінське рішення – це вибір із наявних варіантів (альтернатив) послідовності дій, спрямованих на досягнення цілей підприємства, а ухвалення рішень – це циклічна послідовність дій, спрямованих на подолання проблем підприємства.

Фундаментом при ухваленні управлінських рішень є обліково-аналітична інформація, що трактується професором Я.В. Соколовим як нові знання про об'єкт управління, які дають змогу формувати управлінські рішення як міру ліквідації невизначеності в управлінській системі, як впорядковане відображення дійсності [361, С. 19].

Процес прийняття рішень А. Апчерч [8, С. 45] поділяє на сім стадій. Розглянемо, на яких із них є необхідною облікова інформація (рис. 1.16).

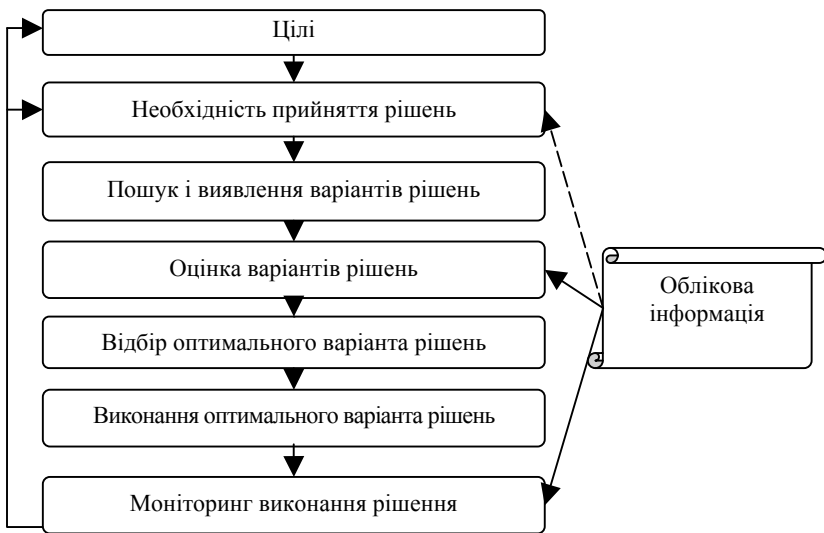

Рис. 1.16. Процес ухвалення управлінських рішень
Джерело: розроблено на основі [8, С. 45]

Процес ухвалення рішення повинен виходити з цілей (тут також необхідно брати до уваги потенційні проблеми цілеутво-

рення). Необхідність ухвалення рішень може сформуватися з будь-яких зовнішніх або внутрішніх джерел, найпоширенішим з яких є бухгалтерський облік. Проте основний інформаційний внесок бухгалтерського обліку в процес ухвалення рішень здійснюється на стадіях оцінки і моніторингу, адже саме з системи бухгалтерського обліку можна отримати інформацію щодо здійснених фактів господарського життя для перевірки виконання рішень та інформацію для оцінки потенційних варіантів рішень.

Ерл і Хопвуд (Earl and Hopwood, 1981) і Барчелл (Burchell et al, 1980) з колегами досліджували залежність між обліковою інформацією і прийняттям рішень. Для цього вони скористалися матрицею, розробленою в праці Томпсона і Тюдена (Thompson and Tuden, 1959), та показали різні ступені невизначеності і, як наслідок, діапазон можливих підходів до прийняття рішень в умовах невизначеності різного ступеня. Матриця на рис. 1.17 показує відмінність між невизначеністю за цілями (або неузгодженість за цілями, яка на організаційному рівні впливає на ситуацію точно так само) з точки зору організаційних дій і невизначеністю за типами причинно-наслідкових залежностей, які визначають результати дій. Крім того, Ерл і Хопвуд протиставляють потенційно корисні призначення облікових систем (тобто ідеальні варіанти їх використання) фактичному застосуванню таких систем.

		Невизначеність цілей	
		Низька	Висока
Невизначеність за причинно-наслідковими залежностями	Низька	Рішення в результаті обчислень “Машина для видачі відповідей”	Рішення на основі компромісу “Машина для ведення діалогу”
	Висока	Рішення на основі судження “Машина, яка навчає”	Рішення на основі натхнення “Машина для генерування ідей”

Рис. 1.17. Прийняття рішень в умовах невизначеності і системи представлення ідеальної інформації [116, С. 626]

Аналізуючи першу ситуацію, бачимо, що цілі є зрозумілими і незаперечними, а результати дії (причинно-наслідкова залежність) передбачені. Тут системи облікової інформації можуть слугувати своєрідною машиною для видачі відповідей. Прикладами облікових систем, що діють в таких умовах, є системи калькуляції собівартості за нормативними витратами, дисконтовані потоки грошових коштів, лінійне програмування та моделі економічного підходу до підтримання рівня товарно-матеріальних запасів. Для цих ситуацій системи облікової інформації надають дані, які дозволяють приймати зрозумілі та оптимальні рішення.

У другому випадку цілі характеризуються невизначеністю, але при цьому вважається, що причинно-наслідкова залежність є відомою. За цих обставин при прийнятті рішення слід орієнтуватися на встановлення відповідних для цього каналів комунікації та підтримки їх у робочому стані. Системи обліку інформації можуть сприяти цьому процесу, допомагаючи менеджерам розробляти і обґрунтовувати різні точки зору, які часто є конфліктними, проте в основу яких покладені одні й ті ж факти (Boland, 1979). У цьому випадку облікова система повинна бути машиною для ведення діалогу, основною метою якого стає заохочення досліджень і обговорень, а не видача готових відповідей.

Третій випадок пов'язаний з тими ситуаціями, в яких цілі є зрозумілими, однак причинно-наслідкові залежності є невизначеними, і тому невідомо, які напрями дій швидше за все забезпечать оптимальні результати. У цих умовах з'являється необхідність дослідити проблеми, задавати питання, аналізувати частини рішень і, зрештою, виходити з власних суджень. Тут облікова система може забезпечити суттєву підтримку в ході процесу прийняття рішення і слугує своєрідною навчальною машиною, яка допомагає менеджерам ретельно аналізувати альтернативні варіанти дій.

І нарешті, в четвертій ситуації і цілі, і причинно-наслідкова залежність є невизначеною. У цьому випадку прийняття рішень здійснюється переважно інтуїтивно, а облікова система слугує машиною для генерування ідей, допомагаючи стимулювати творчість під час мозкових штурмів, коли будь-якій ідеї приділяється

серйозна увага. Існує припущення, що в мінливих зовнішніх умовах облікові системи можуть навмисно проектуватися так, щоб змушувати організації відходити від жорстких поведінкових типів (Hedberg and Jonsson, 1978).

Основний висновок, який слід зробити зі здійсненого вище аналізу, такий: у прийнятті конкретного рішення вибір систем організації облікової інформації повинен залежати від типу невідзначеності. Зайве приділення уваги формалізованим системам або технічним проблемам може вступити в протиріччя з реальними умовами руху інформації на підприємствах. Ще 1985 р. Макінтош (Macintosh) зазначив, що до тих пір, поки управлінці, які користуються системами облікової інформації, при використанні цих систем не відмовляться від колишньої вузької і лише технічної орієнтації, вони будуть залишатися ізольованими від важливих процесів, що мають місце в організації.

Варто також враховувати, що в інформаційну епоху звична управлінська стратегія стає неприйнятною, вона повинна коригуватися за рахунок використання можливостей, що виникають, або появи негативних чинників, які не могли бути передбачені на початковому етапі розробки стратегічного плану. Поділяємо думку Н.А. Єрмакової [122, С. 230] щодо того, що сьогодні управлінський персонал потребує отримання інформації на основі безперервного процесу “зворотного зв’язку”, відстежуючи, наскільки розроблена стратегія відповідає ринковим реаліям.

Управління як організована система являє собою цілісний механізм із обміну інформацією. У цій системі існують, як правило, три форми обміну інформацією, вказані на рис. 1.18.

Таким чином, у даній системі основні потоки представляє інформація про завдання, поставлені начальником підлеглому менеджеру і, навпаки, інформація від підлеглого до начальника про виконання завдань у реальному масштабі часу; періодично здійснюються неформальні обговорення стану справ і ходу виконання поставлених завдань та складаються звіти, які розглядають загальний стан виконання планових завдань та надають інформацію для формування планів на майбутнє.

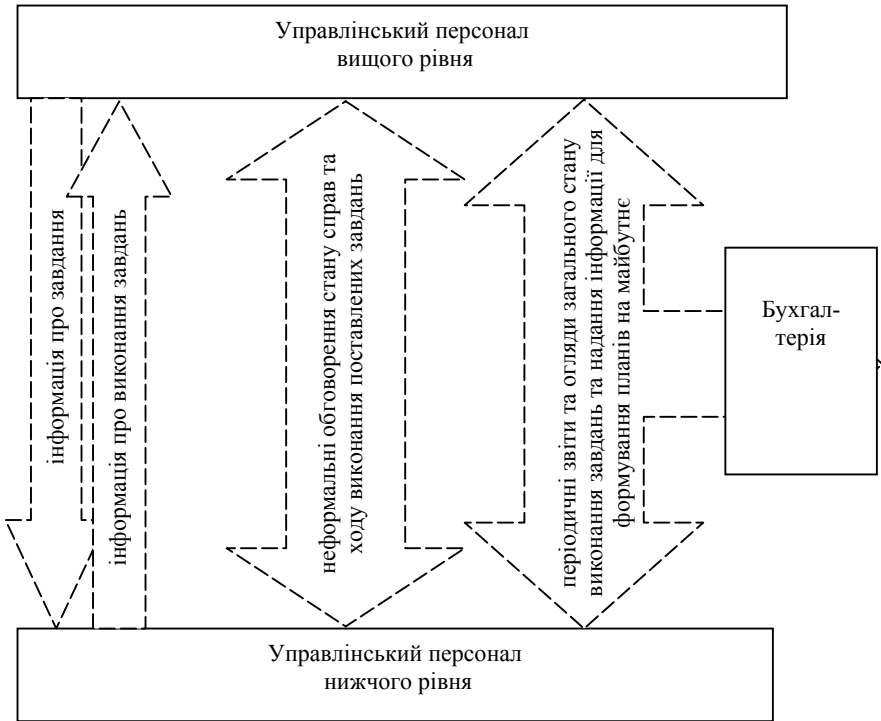

Рис. 1.18. Рух інформації в системі управління
Джерело: розробка автора

Дослідження підходів науковців до трактування поняття «інформаційне забезпечення» показало, що вони суттєво різняться. Одна група під ним розуміє сукупність даних, інша включає в це поняття всі програмно-технічні засоби, призначені для роботи з інформацією.

Так, колектив авторів у складі В.О. Козлової, Л.А. Александрова, М.А. Сарнісова та ін. [277] інформаційне забезпечення визначають як частину системи управління, яка являє собою сукупність даних про фактичний і можливий стан елементів виробництва, зовнішніх умов функціонування виробничого процесу, логіку вимірів і перетворень елементів виробництва.

У той же час, на думку Г. Беляєвої, інформаційне забезпечення включає інформаційний масив, потоки інформації, засоби збору, зберігання, відновлення, обробки й видачі інформації [32, С. 20].

Пропонуємо ці визначення вважати підходами до поняття “інформаційне забезпечення” у вузькому та широкому розумінні, оскільки незважаючи на значну різницю між висловлюваннями, обидві думки мають сенс.

Варто розглянути і поняття «управлінська інформація». Під управлінською інформацією М.В. Петрович [301, С. 112] розглядає прийняті нові відомості, сукупність деяких фактів, подій, процесів або стану об’єкта, які використовуються в управлінні або мотивують керівника до деяких управлінських дій.

Варто зазначити, що управлінська інформація, на відміну від інформації в широкому її розумінні, має певні особливості, пов’язані не тільки з її прагматичною спрямованістю, а й із масштабністю застосування, широтою отримуваних результатів в процесі її використання, особливими вимогами до якості. Властивості управлінської інформації зазначені на рис. 1.19.

Рис. 1.19. Властивості управлінської інформації*

*Джерело: розроблено на основі [301, С. 113]

Таким чином, не вся інформація може вважатися управлінською, для цього вона має відповідати заданим критеріям. Бухгалтерська інформація володіє усіма вказаними властивостями.

Здавалося б, ідеальна система – на кожному підприємстві є апарат управління, є бухгалтерський облік, який забезпечує його інформацією для ухвалення рішень. Однак у цій системі існує серйозна проблема – сьогодні все більше авторів говорять про невиконання обліком своїх функцій.

Так, Д.М. Корнієвич зазначає, що “бухгалтерський облік на наших підприємствах не виконує головної ролі – постачання інформацією внутрішніх споживачів. Він не є тією складовою частиною управління, без якої неможливі внутрішні “життєві” процеси” [188, С. 68].

Основним “зряддям праці” для менеджерів виступають інформаційні ресурси, проте як зазначає М.С. Пушкар [326], від обліку тривалий час не надходила вся необхідна (лише 50 %) інформація менеджменту. Проф. М.С. Пушкар [321] також зазначає, що й досі обліковці не усвідомлюють до кінця глобальних змін, пов’язаних із трансформуванням планової економіки в ринкову. Автор пише, що у їх свідомості тримаються стереотипи поведінки, позбавленої ініціативи і творчості, тоді як ринкові ситуації вимагають швидкого реагування на них і пошуку нетрадиційних, інноваційних методів нейтралізації негативного впливу на мікросередовище підприємства. У зв’язку з цим актуалізується проблема отримання інформаційних ресурсів та їх застосування у роботі менеджерів. Використання інформаційних ресурсів сприяє розвитку “економіки знань” (інформаційної економіки), тобто економіка підприємства повинна базуватися на знаннях (інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище), які впливають на поведінку підприємства.

У XXI ст., подібно як і в минулому, маємо своєрідний поділ між менеджерами й бухгалтерами [405, С. 16]. З одного боку, перші завжди невдоволені забезпеченням їхніх інформаційних запитів, а з іншого – бухгалтери ледве встигають подавати різноманітні форми звітності, які не тільки є надто громіздкими і специфічними, а й постійно змінюються. Відтак на практиці маємо дещо гротескно, але загалом правильно вибрану ситуацію, описа-

ну англійським автором Т. Скоуном, коли “бухгалтер півроку складає звіт, а керівник, вислуховуючи його доповідь, приймає позу страуса, вдивляючись в якусь тільки йому видиму в даліні точку, і час від часу глибокодумно киває головою, ніби щось із цього звіту, складеного за сакральними процедурами (К. Болдуїнг), зрозумів” [346, С.62].

Негативно висловлюється з цього приводу і проф. М.С. Пушкар, стверджуючи, що “критичний стан з теорією і технологією обробки облікової інформації зумовлений носіями знань з обліку, які закрилися у своїй шкаралупі та із середини цієї шкаралупи не бачать світу, і вкотре переробляють той гумус, який вони отримали у спадок від середніх віків, як дощові черв’яки переробляють органічні рештки ґрунту” [319, С.6].

Зазначимо, що вказана проблема не нова. Ще 1938 р. А.І. Лозинський писав, що «баланси багатьох акціонерних підприємств схожі на ті відомі з епохи середніх віків палімпсести, на яких потрібно було спочатку стерти написане, щоб відкрити знаки, що знаходяться під ним, які дають дійсний зміст рукопису» [228, С. 12].

1996 р. Ф. Єзерський заявляв, що “подвійній системі не можна дати іншої назви, як системи “воровской”. Це не літературно, не чемно, але правдиво” [353, С. 246]. Проте варто врахувати, що такі висловлювання є суб’єктивними, адже лише через десять років К.Ю. Циганков стверджує, що, “подвійна бухгалтерія є майже ідеальною, модульною і вищою мірою універсальною інформаційною технологією, призначеною, насамперед, для обчислення прибутку і капіталу” [415, С. 311].

Однак більшість науковців все ж сходяться на існуванні багатьох недоліків у функціонуванні облікової системи. «На рахунках з обліку капіталу маємо кілька не пов’язаних логікою цифр, і жодна з них не є реальною, не кажучи вже про спробу довідатися, скільки якого – основного та оборотного капіталу має на певну дату підприємство» [405, С. 18]. П. Цьомпа [417] висловив думку, що подвійна бухгалтерія є “недосконалим рахунком капіталу”.

Учені різних країн [461], [474], [425] говорять про те, що інформація для прийняття ефективних управлінських рішень є суб'єктивною, і визнають, що абсолютна об'єктивність у бухгалтерській професії неможлива.

Причому склалася така ситуація: з одного боку, менеджери не знають, що “корисного” зможе дати їм бухгалтерський облік, а з іншого – бухгалтери, не маючи чітко поставлених перед ними завдань, не здатні дати те, що реально необхідно бізнесу. Через таку невизначеність побудова бухгалтерського обліку на підприємствах відбувається без усякої системи, тобто “навмання”. Це спричинює завантаженість облікового процесу непотрібними операціями, роботами (до витрат на отримання непотрібної інформації), або неповну та некомпетентну систему бухгалтерського обліку [188, С. 66, 67].

Професор В.Ф. Палій [288, С. 57] також порушує цю проблему, зазначаючи, що “відрив обліку від управління породжує систему управлінського обліку заради обліку”. У такому випадку можна виділити три основні недоліки:

- 1) надмірна увага до цифрової інформації, незалежно від її реальної необхідності для управління;
- 2) фетишизація постановки господарських цілей, виражених формальними кількісними показниками;
- 3) вимога управлінців формувати і обґрунтовувати завдання, які необхідно контролювати без допомоги обліку. Такі завдання ставляться без достатніх підстав, виходячи не з господарських операцій, а з потреб облікового процесу, що зазвичай не співпадає.

Бухгалтерський облік традиційно ведеться насамперед з метою управління підприємством. Ті правила ведення обліку, встановлені чинними нормативними документами, спрямовані передусім на створення управлінської інформації, а не на забезпечення розрахунків з бюджетом за податками. Бухгалтери – це спеціалісти, які опираються на нормативні документи, дотримуються їх приписів, але, на жаль, діють так тільки тому, що так потрібно, а перевірки здійснює податковий інспектор.

Одним із недоліків системи бухгалтерського обліку є не надання менеджерам достатньої та оперативної інформації, яка зазвичай потрібна негайно, оскільки конкретні управлінські рішення щодо економічного регулювання виробництва не можуть прийматися з відстроченням, до моменту появи необхідних даних. Послання даних фінансового обліку з різною інформацією управлінського обліку дає можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення, які б унеможливили або хоча б істотно зменшували ризики економічних втрат [92, С. 13].

Як зазначає Д.М. Корнієвич [188, С. 66], на практиці виявляється, що бухгалтерія працює у відриві від функцій управління. Відсутній основний, зумовлений теорією, потік бухгалтерської інформації до менеджерів організації. Бухгалтерський облік по суті працює на одного зовнішнього споживача – державу, тобто є обов'язковим елементом фірми. З урахуванням такої “незатребуваності” бухгалтерського обліку і відбувається побудова бухгалтерії – у плані витрат на організацію, утримання та реорганізацію. За даними дослідження професора В.М. Жука [129, С. 530], 61 % бухгалтерів твердять про відсутність у них на підприємстві так званого управлінського обліку.

Варта уваги думка Т. Корбетта [187, С. 19–20], який також вважає, що облік втрачає довіру управлінців. За словами автора, незважаючи на численні зміни ділового середовища, він практично не змінився з початку сторіччя. У результаті інформація, що надається управлінським обліком, стала даремною. За умови постійної зміни зовнішнього середовища компанії не можуть покладатися на спотворену інформацію. Якщо облік не пристосується до цих нових умов, підприємство просто не зможе конкурувати. Досконала організація обліку хоч і не дає гарантій успіху, проте є необхідною умовою для успішної роботи компанії. Бездоганна система обліку сама по собі не гарантує успіх у сучасному діловому середовищі, а низькоефективна, у свою чергу, може підірвати розробку продукції кращої якості, вдосконалення бізнес-процесів і маркетингові зусилля. Тож облік не може ігнорувати

зміни навколишнього середовища, а повинен розвиватися і адаптуватися до нових умов.

Влучно описують парадоксальне становище, що склалося, Я.В. Соколов та М.Л. Пятов [360, С. 54]. Парадокс полягає в тому, що бухгалтер, ведучи облік, формує величезний обсяг даних, які можуть бути використані з управлінською метою, але навіть не підозрює про ті “скарби”, які зберігаються у нього в комп’ютері. При цьому він переконаний, що все, заради чого він працює, це податкова перевірка. Менеджер, потребуючи наявних у бухгалтерії даних, навіть не здогадується, що вони там є. При цьому менеджер, як і бухгалтер, переконаний, що все, заради чого працює бухгалтерія, – це податки. Саме тому і ті, й інші сприймають податковий облік як щось непотрібне, важкий тягар, адже той облік, який є, – і так “податковий”.

У цьому випадку бухгалтер, усвідомлюючи вузькість виконуваних ним функцій, засмучується, а менеджер, ставлячись до бухгалтерії як до неминучої неприємності, організовує свій облік – “управлінський”, наймає “фахівців”, платить їм величезні гроші, несумісні із зарплатою бухгалтерів, закуповує дороге програмне забезпечення і, в кращому разі, отримує, сам того не усвідомлюючи, скорочений варіант бухгалтерської звітності. Це відбувається тому, що керівник не знає, як запитати бухгалтера про те, що його цікавить, а бухгалтер не знає, як розповісти керівникові про те, що у нього є.

Існування цієї проблеми підтверджують дані анкетування більше двох тисяч бухгалтерів, проведеного професором В.М. Жуком [129, С. 530], на основі якого розроблена діаграма (рис. 1.20).

Саме тому в бухгалтерському обліку важливою є не просто реєстрація фактів господарського життя, а й чітке виділення суб’єкта, для якого ця подія мала значення. “Володіємо скарбом, – наче про бухгалтерів писав М.В. Гоголь, – якому ціни немає, і не тільки не дбаємо про те, щоб це відчути, не знаємо навіть, де поклали його”. Дійсно, крім самого бухгалтера, ніхто і не знає, якими інформаційними скарбами володіє бухгалтер, та й він не знає їхньої реальної цінності.

Як часто керівник звертається за інформацією до бухгалтерського обліку?

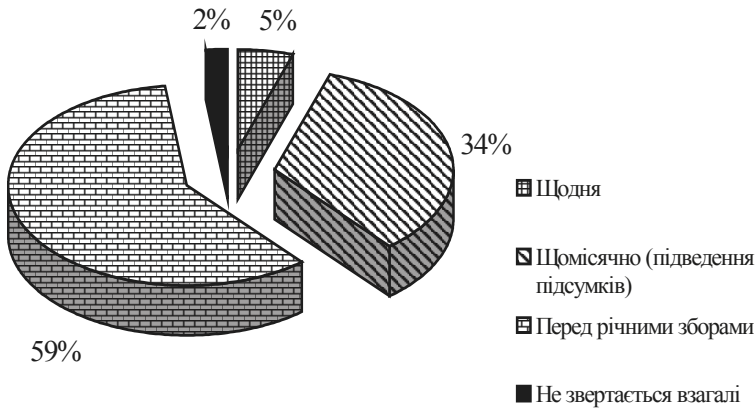

Рис.1.20. Узагальнені результати анкетування бухгалтерів на предмет інформаційних запитів управлінського персоналу
Джерело: розроблено на основі [129, С. 530]

Інакше кажучи, найголовнішою причиною недостатнього забезпечення менеджерів інформацією для ухвалення управлінських рішень є нерозуміння. Інша проблема – це потреба менеджерів у нестандартних для бухгалтерів формах звітів. Бухгалтер знає, що результатом його праці є баланс чи інша ухвалена форма фінансової чи податкової звітності. Прохання надати наявну в системі інформацію в іншій формі на практиці часто є проблематичним для бухгалтерів, тому саме правильна організація обліку з необхідними управлінцям синтетичними та аналітичними рахунками здатна вирішити проблему, що склалася.

Доцільною в цьому випадку є позиція К.Ю. Циганкова [414, С. 18], сформована на досвіді, узагальненому в десятках теоретичних праць. Автор стверджує, що правильне проектування будь-якої інформаційної системи завжди ведеться в порядку, зворотному до протікання процесу обробки інформації: чи не від збору вихідних даних до формування вихідних документів, а навпаки, від вихідних документів до збору вихідних даних. У цій

же послідовності повинно вестися і розуміння системи. Дійсно, інформація, що подається на вхід системи, повинна містити ті і лише ті дані, які необхідні для формування вихідних документів. Будь-які інші дані в цій системі не потрібні, а зусилля, витрачені на їх збір і підготовку, даремні.

Причиною інформаційного забезпечення управлінців може бути відсутність градації у використанні облікових звітів за рівнями управління та центрами відповідальності, в багатьох випадках відсутність необхідної інформації для ухвалення певних рішень в основному на вищому рівні системи управління, відсутність ефективних засобів контролю за якістю інформації.

Першим кроком у цьому випадку повинна стати організація інформаційних запитів різних відділів адміністрації до бухгалтерії і розробка формату та графіків надання інформації. Визначального значення у раціоналізації інформаційних потоків набуває також організація документообороту, здатна забезпечити уникнення дублювання інформації через структурні підрозділи на підприємстві, мінімізування маршруту її проходження.

Загалом, бухгалтерський облік як інформаційна система використовується як координуючий механізм, що синхронізує творчу роботу менеджерів компанії всіх рівнів. У разі виконання спільних завдань усі керівники дільниць і підрозділів змушені узгоджувати свої дії з керівниками інших структурних підрозділів організації, причому узгодження краще закінчувати ще до початку вирішення нових завдань. Облік сприяє координації через обмін інформацією між ланками системи управління.

Побудова системи інформаційного забезпечення процесу управління повинна ґрунтуватися на виявленні потреб в інформації різних напрямів, способів її отримання, зберігання та використання, тобто при проектуванні систем управління на основі комплексу стандартів підприємства повинна створюватися інформаційна модель системи управління, яка включає види інформації, отриманих з різних джерел.

До надання інформації повинні бути чіткі вимоги: інформацією повинні бути забезпечені всі рівні управління, інформація повинна бути в розрізі різних процесів та функціональних напря-

мів розвитку. Професор І.А. Кошкін [192, С. 26, 27] 1933 р. подає чотири вимоги до обліку: облік повинен бути плановим, своєчасним, повним і точним та масовим.

Важливе значення має і якість облікової інформації, яку С.А. Кузнецова [205, С. 126] пропонує розглядати як “якість, за якої виявлена, виміряна, зареєстрована, нагромаджена, узагальнена, збережена та передана системою бухгалтерського обліку бухгалтерська інформація фактично задовольняє потреби користувачів та є корисною для прийняття управлінських рішень”.

Якість економічної інформації в результаті прийнятих на її основі рішень забезпечує отримання прибутку, здійснення економічно обґрунтованих інвестиційних та інноваційних проектів підприємства, а також визначення кола зовнішніх контрагентів у вигляді постачальників, замовників, кредиторів та інвесторів. При цьому особливе значення надається повноті, достовірності та прозорості економічної інформації.

Кожен з авторів, хто розглядав питання якості облікової інформації, наводять власні критерії. Так, Л.В. Шуклов [447, С. 73] виділяє такі вимоги до облікової інформації:

- доцільність та своєчасність;
- достовірність;
- зіставність;
- доступність і зрозумілість;
- конфіденційність.

Загальними критеріями якості може бути відповідність бухгалтерської інформації вимогам національних чи міжнародних стандартів. Проте кожен суб’єкт господарювання повинен самостійно розробляти власні критерії якості облікової інформації, розширений перелік яких показано на рис. 1.21.

Зрозумілість бухгалтерської інформації передбачає, що інформація повинна бути доступною до сприймання для користувачів під час ухвалення управлінських рішень. Під доречністю бухгалтерської інформації слід розуміти її відповідність потреби користувачів під час ухвалення рішень. Достовірність бухгалтерської інформації зумовлена тим, що інформація повинна бути вільною від суттєвих помилок та упередженості, користувачі

повинні мати змогу покластися на неї тією мірою, якою вона відображає або, як очікується, відобразатиме дійсний стан справ суб'єкта управління. Зіставність бухгалтерської інформації характеризує, що дана бухгалтерська інформація повинна давати можливість її зіставлення за різні періоди. Вірогідність означає, що облікова інформація повинна бути точною, неупередженою і може бути перевіреною. Своєчасність суттєво впливає на цінність інформації. Із такою характеристикою зівставне поняття давності. Розрізняють давність інформації про стан та давність інформації про дії. Якщо первинні документи вчасно надходять до бухгалтерії, то давність буде залежати лише від затримки в їх обробці, яка визначається як період часу між моментом закінчення звітного періоду і моментом завершення обробки з отриманням готової для використання інформації.

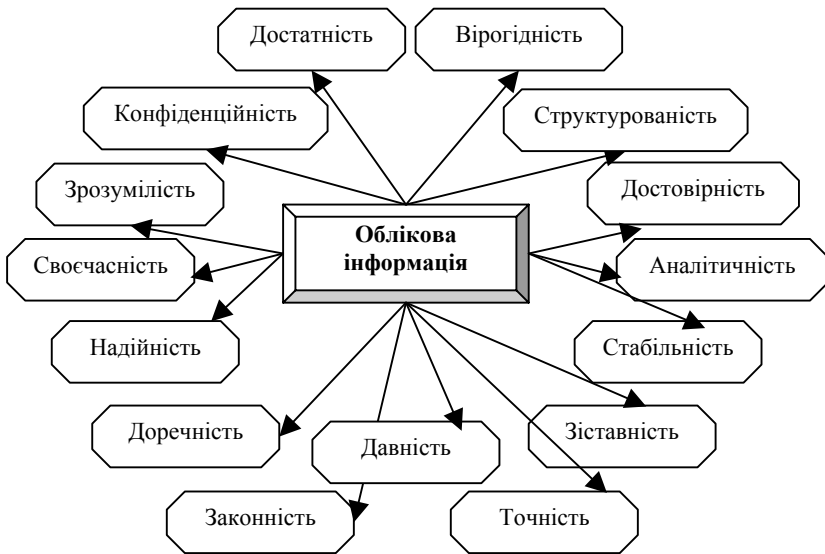

Рис. 1.21. Критерії якості облікової інформації підприємства
Джерело: розробка автора

Точність інформації є відносною величиною, яка залежить від умов і потреб користувача. Вона є умовою правильності. Точність можна поліпшувати різними способами, але практично всі

вони підвищують вартість обробки даних, тому висока точність є виправданою лише в тих випадках, коли великий відсоток неточності може спричинити ухвалення неправильних рішень. Виконуючи умову точності інформації, необхідно пам'ятати про одночасну вимогу раціональності. При цьому надмірна точність, наприклад, подання звітів у гривнях із заокругленням до десятитисячних, спричинить, крім зайвої роботи бухгалтера, ще й ускладнене сприйняття інформації користувачем.

Іноді інформація, що вимагається для ухвалення правильного рішення, є недоступною або коштує дуже дорого. У вартість інформації слід включати час керівників і підлеглих, затрачений на її збір, а також фактичні витрати, наприклад, пов'язані з аналізом ринку, оплатою машинного часу, використанням послуг зовнішніх консультантів. У зв'язку з цим керівник повинен вирішити, чи істотна вигода від додаткових даних, наскільки саме по собі важливе рішення, чи пов'язане воно зі значною часткою ресурсів підприємства або з незначною грошовою сумою. Можна стверджувати, що завдяки належній забезпеченості менеджера-керівника інформаційними ресурсами, а підприємства – фінансовими та кадровими – досягається синергетичний ефект при прийнятті раціонального управлінського рішення.

Залежність між витратами та вигодами і обсягом генерованої в системі обліку інформації зазначена на рис. 1.22.

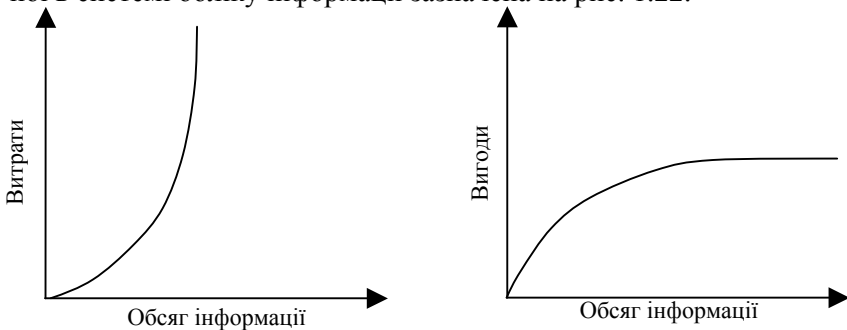

Рис. 1.22. Взаємозв'язок між витратами та їх вигодами отримання інформації

Джерело: розробка автора

Таку взаємозалежність розглядав А. Апчерч [8, С. 50, 51], який вказав, що можна визначити приблизні величини витрат і вигод за різних обсягів інформації. Це відбувається шляхом оцінки дій керівництва на основі інформації, і те, чи позитивні ці дії порівняно з тим, що відбулося б при відсутності цієї інформації. Якщо, наприклад, керівництво незадоволене переважністю інформацією і/або нехтує формальною обліковою інформацією на користь неформальних джерел, можна говорити про впевненість, що критерій витрати/вигоди не дотримується. Бажані характеристики корисної інформації повинні перевірятися на критерій витрати/вигоди: наприклад, повна інформація може надаватися надто пізно, щоб бути корисною, і мати невиправдано високу цінність. Аналогічно бажано мати точну інформацію, але прагнення до абсолютної точності (особливо для інформації, орієнтованої на майбутнє) означає понесення незмірно високих витрат.

У даному контексті також важливо відмітити, що інформацію для управління до цього часу належним чином не оцінюють, а тому й не досліджують впливу інформаційних витрат на ефективність ухвалення рішень. Інформаційні витрати посідають важливе місце в теорії трансакційних витрат, оскільки вони займають значну питому вагу в собівартості продукції, але про їх структуру, джерела походження, обсяг, споживачів та інші суттєві характеристики нічого не відомо. Такі витрати в обліку не виділяють окремою позицією і вони губляться у складі рахунків 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 94 “Витрати на збут”, 95 “Інші операційні витрати” та ін.

Таким чином, у бухгалтерському обліку системно взаємодіють всі його складові елементи, і кожен має якості, виключення яких знижує загальний потенціал і ефективність інформаційної системи. Тільки разом вони формують систему інформації, від якої все більше залежить фінансово-господарська діяльність підприємств. Системний підхід у дослідженнях, нові технології, інформаційна орієнтація суспільства створили підґрунтя для розробки нової організації бухгалтерського обліку.

Одним із важливих питань на сучасному етапі розвитку підприємства є його інформаційне забезпечення. У сучасній

економічній практиці суб'єктів господарювання облік набуває більш нового і вагомого значення, він забезпечує управлінський персонал інформацією про різні аспекти діяльності підприємства, що в свою чергу безпосередньо впливає на якість управлінських рішень.

Однак здійснене дослідження дало змогу виявити існування вагової проблеми невдоволення обліком інформаційних потреб управління, причому причиною є неправильна організація системи обліку, за якою менеджери, з одного боку, не знають, яку інформацію може надати їм система обліку, а з іншого – їхні інформаційні запити вимагають значних витрат часу і зусиль бухгалтерів. За правильної організації обліку таких проблем можна було б уникнути, початково формуючи інформацію в обліку так, щоб з легкістю отримувати з неї показники, необхідні управлінцям, і не марнувати зусиль на обробку непотрібної інформації.

1.3. Забезпечення захисту облікової інформації в умовах інформаційного суспільства

У сучасних умовах роль інформації важко переоцінити. Навколо інформаційних джерел, одним із яких є бухгалтерський облік, точаться різноманітні дискусії. Так, Л. Стрельбицька та М. Стрельбицький [371, С. 6] стверджують, що на нашій планеті триває Четверта світова війна. Її формальним початком вважається виступ колишнього прем'єра Великої Британії В. Черчілля (1946 р.), коли він оголосив “хрестовий похід” союзу англomовних націй проти Радянського Союзу. Інформаційна війна продовжується протягом останніх десятиліть і в Україні, при чому, якщо інформаційним революціям і світовим війнам ведеться відлік, то інформаційних війн – безліч – як локальних, так і масштабних. Інформаційні війни можуть вестися за технології, розробки, а також за інформацію, яка генерується в системі бухгалтерського обліку. Таким чином, постає питання забезпечення надійної системи захисту, конфіденційності бухгалтерської інформації, організації внутрішньої системи комунікації.

Облік завжди був насамперед обслуговуючим інструментом управління підприємством. Спочатку власник був єдиною особою, яка була зацікавлена в тому, щоб обліком керувати приватно та особисто. Якщо шахрайство і мало місце, то це був самообман, за винятком, звичайно, тих випадків, коли бухгалтер, що привласнив кошти, намагався фальсифікувати записи. Але коли дії багатьох людей залежать від інформації з наданого облікового звіту, коли зростає відстань між власниками і менеджерами, збільшуються і можливості шахрайства.

Залежно від сфери та масштабів використання системи обробки даних втрата або витік інформації може спричинити різні наслідки: від звичайних жартів до винятково великих втрат економічного або політичного характеру. В технічній літературі з питань безпеки інформації або в періодичних виданнях можна знайти велику кількість різних прикладів. Великий резонанс отримали злочини в автоматизованих системах, що обслуговують банківські та торгові структури. Як зазначають В.В. Гніліцький, Є.Г. Орехов [97, С. 25], втрати в банках у результаті комп'ютерних злочинів сягають десятків мільярдів доларів США щорічно.

Так, на актуальність проблеми вказують і статистичні дані. Організація CERT, опитавши понад 800 компаній, встановила, що кожна друга компанія хоча б раз протягом року постраждала від витоку інформації. При цьому за даними спільного дослідження ФБР та Інституту комп'ютерної безпеки, в якому взяли участь 700 представників американського бізнесу, середній збиток кожній компанії, яка зареєструвала крадіжку конфіденційних даних 2005 р., склав 355,5 тис. доларів [1].

Питання захисту облікової інформації знайшли своє відображення в наукових працях українських і російських вчених І.А. Белоусової, О.М. Брадула, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, В.В. Гніліцького, В.В. Євдокимова, В.Б. Івашкевича, М.Д. Корінька, М.Ф. Кропивка, С.З. Мошенського, О.В. Олійник, Є.Г. Орехова, В.Ф. Палія, Л.В. Чижевської, а також таких науковців, як К.П. Боримська, Л.В. Гнилицька, А.П. Дикий, О.О. Мозгова, Н.В. Наконечна, В.Ю. Світлична, Л.С. Сорока та

ін. Проте з кожним днем кількість варіантів інформаційного шахрайства стрімко зростає, що зумовлює необхідність подальшого моніторингу наявних проблем.

Інформацію, якою володіє підприємство, можна поділити на такі три групи: 1) інформацію, яку не можна приховувати; 2) інформацію, яку не вигідно приховувати; 3) інформацію, яка підлягає захисту (рис. 1.23).

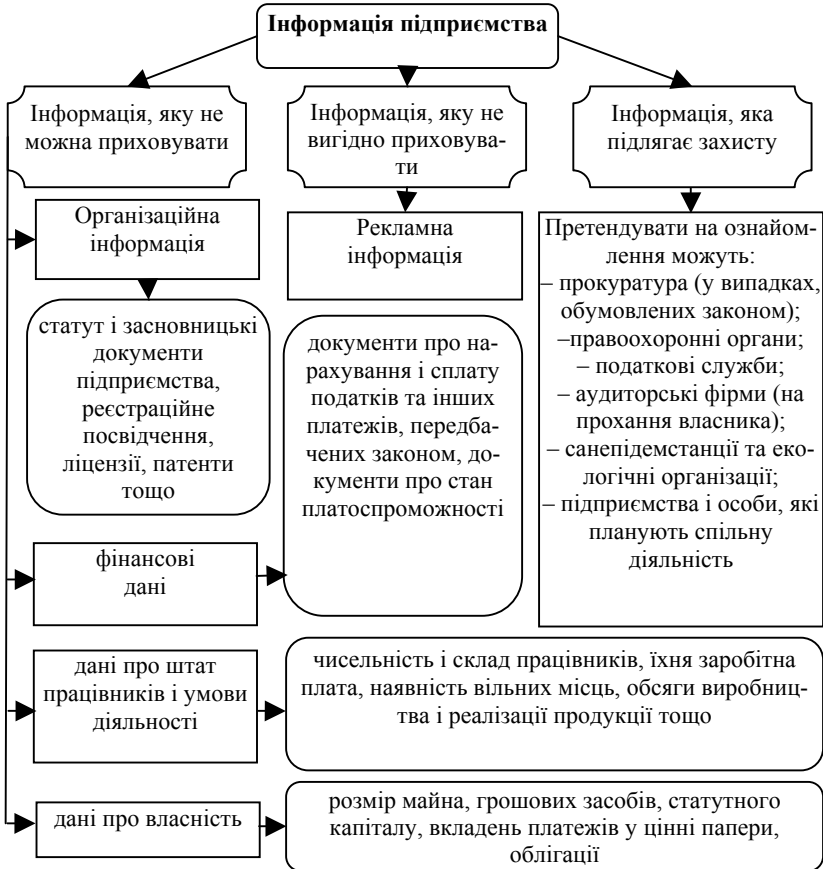

Рис. 1.23. Групи інформації, якою володіє підприємство в контексті необхідності забезпечення її захисту

Джерело: розробка автора

У межах даного дослідження принципове значення має інформація підприємства, що належить до третьої групи, тобто інформація, яка становить господарську цінність для підприємця; на них не поширюється законний доступ третіх осіб. Претендувати на ознайомлення з такою інформацією можуть у межах своєї компетенції прокуратура – у випадках, передбачених законом; правоохоронні органи, податкові служби, аудиторські фірми (на прохання власника); санепідемстанції та екологічні організації, підприємства і особи, які планують спільну діяльність. Цей перелік, очевидно, не є повним.

Як зазначають В.В. Гніліцький та Є.Г. Орехов [97, С. 24, 25], витік інформації полягає в розголошенні деякої таємниці: державної, військової, службової, комерційної або приватної. Захисту повинна підлягати не тільки секретна інформація. Модифікація несекретних даних може спричинити витік секретних або отримання фальшивих даних при неможливості визначити факт фальшивості.

Конфіденційною інформацією відповідно до Закону України “Про доступ до публічної інформації” [145] є інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім СВІП, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. У частині 1 і 2 статті 13 цього Закону зазначена інформація, яка не може бути віднесена до конфіденційної.

Розпорядники інформації, визначені частиною 1 статті 13 цього Закону, які володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таємною інформацією визнається інформація, доступ до якої обмежується відповідно до Закону України “Про доступ до публічної інформації” [145], розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству й державі. Таємною є інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу, передбачену законом, таємницю.

Порядок доступу до таємної інформації регулюється Законом України “Про доступ до публічної інформації” [145] та спеціальними законами, зокрема Законами України “Про державну таємницю” [144] – щодо державної таємниці; “Про банки і банківську діяльність” [143] – щодо банківської таємниці тощо.

До службової може належати інформація:

– що міститься в документах суб’єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов’язані з розробкою напряму діяльності установи або здійснення контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом ухвалення рішень і передують публічному обговоренню та/або ухваленню рішень;

– зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф “Для службового користування”.

Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, і який складають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші СВІ, зокрема на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

Для пошуку раціональних заходів захисту інформації розглянемо коло характеристик сфери інформаційної безпеки, кожна з яких є категорією інформації (рис. 1.24).

Таким чином, розглянуті категорії необхідно враховувати при розробці заходів безпеки інформації, а саме: в ідеалі інформація, що підлягає захисту, повинна характеризуватися кожною із наведених категорій – автентичністю, цілісністю, конфіденційністю та можливістю апеляції. Однак варто зазначити, що така умова є не обов’язковою, зокрема на підприємстві захисту може підлягати інформація, що не є автентичною.

Забезпечення інформаційного захисту підприємства потребує використання певного алгоритму (рис. 1.25).

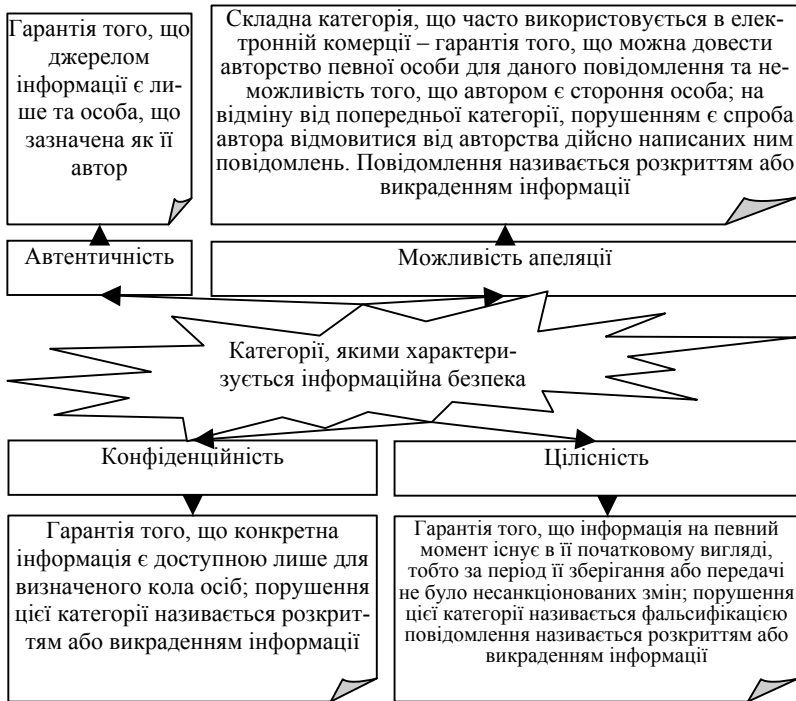

Рис. 1.24. Категорії, якими характеризується інформаційна безпека
Джерело: розроблено на основі [97, С. 26]

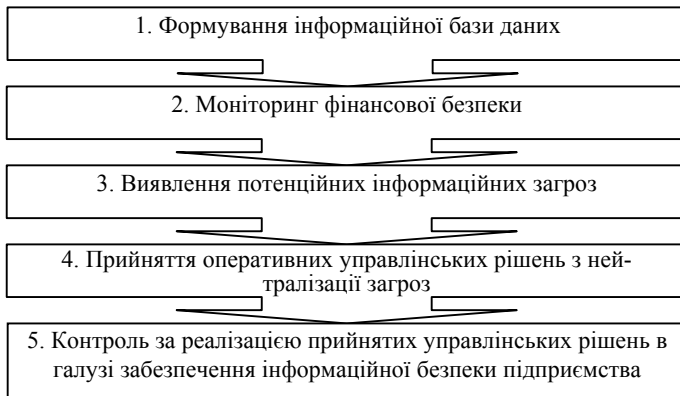

Рис. 1.25. Алгоритм забезпечення інформаційного захисту підприємства
Джерело: розроблено на основі [149]

Інакше кажучи, забезпечення інформаційного захисту є комплексом дій, які починаються з самого процесу формування інформаційної системи і завершуються на етапі контролю виконання визначених заходів безпеки.

Із системи бухгалтерського обліку інформація надається користувачам, яких прийнято поділяти на зовнішніх і внутрішніх. Вважається, що зовнішнім користувачам надається обмежений обсяг інформації, внутрішнім – повний. Однак у сучасних умовах, коли інформація є приводом для суперечок, постає необхідність уточнити, хто такі користувачі (табл. 1.4), якими вони бувають і які інформаційні запити вони формують.

Таблиця 1.4

Дефініції поняття «користувач»

<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
Фінансовий словник Фінам [402]	1. Користувач – в експертних системах – проблемний фахівець, для якого призначена експертна система. Вважається, що кваліфікація користувача недостатньо висока, і тому він потребує допомоги і підтримки своєї діяльності з боку експертної системи. 2. Користувач – відвідувач веб-сайту чи іншого веб-ресурсу. В Інтернет-рекламі користувач розглядається як споживач реклами
Wikimedia Foundation [478]	Користувач – особа або організація, яка використовує діючу систему для виконання конкретної функції
Великий енциклопедичний словник [41]	Користувач – в інформатиці – людина або юридична особа, яка використовує обчислювальну систему (напр., ЕОМ) або програмний засіб (програму, процедуру і т.п.)
Тлумачний словник Ушакова [388]	Користувач – особа, у якій перебуває у користуванні, в експлуатації якість майно
Великий тлумачний словник російської мови С.А. Кузнецова [43]	Користувач – особа або установа, що користується чимось
Тлумачний словник російської мови Дмитрієва [389]	Користувачем називають людину або устанovu, які використовують щось для задоволення своїх потреб
Великий бухгалтерський словник [42]	Користувачі облікової інформації з непрямим фінансовим інтересом – урядові службовці, громадські групи, які стали одними з найважливіших користувачів бухгалтерської інформації, і інтереси яких не пов'язані з прямим інвестуванням власних або керованих засобів
Великий бухгалтерський словник [42]	Користувачі облікової інформації з прямим фінансовим інтересом – справжні і потенційні інвестори, які за допомогою аналізу роблять висновок про фінансові перспективи компанії в майбутньому, чи варто вкладати в неї кошти і чи має компанія гроші, щоб виплачувати відсотки і вчасно погашати борг

Підсумовуючи, можна виділити визначення, подане у тлумачному словнику російської мови Д.В. Дмитрієва: “користувачем називають людину або установу, які використовують щось для задоволення своїх потреб”. Варто звернути увагу на останню частину визначення: інформацію використовують для задоволення певних власних потреб. При цьому не уточнюються наміри користувачів, тобто існує ймовірність, що задоволення інформаційних потреб користувачів може негативно вплинути на суб’єкт, стосовно якого дана інформація отримана.

Зацікавленими користувачами інформації, що генерується в системі бухгалтерського обліку, є юридичні та фізичні особи, які мають потреби в інформації про підприємство і володіють достатніми знаннями і навиками для того, щоб зрозуміти, оцінити і використовувати цю інформацію, а також мають бажання вивчати цю інформацію [451]. Види користувачів та їх потреби розглянуто в додатку А.

Зважаючи на те, що інтереси зацікавлених користувачів істотно різняться, бухгалтерський облік не має змоги задовольнити всі інформаційні потреби цих користувачів у повному обсязі. Сформована в бухгалтерському обліку інформація для зовнішніх користувачів задовольняє загальні їх потреби.

Сучасна система обліку побудована так, що зовнішні користувачі не отримують повного обсягу інформації. Зрозуміло, що капіталіст не хоче показувати розмір своїх доходів, вартість активів, свої прибутки та збитки. У Радянському Союзі була побудована чітка адміністративна система обліку, яка забезпечувала отримання повної інформації відповідними користувачами, зокрема для виконання функції контролю. Із зміною ідеології обліку під впливом західної практики та прагнення до ринкової економіки в обліку з’явилася можливість вибору, інструментом якого є облікова політика. Це дає можливість варіювати показниками і за професійності бухгалтера створювати необхідний підприємству фінансовий результат, необхідний для досягнення конкретної мети. У такому середовищі результативна облікова інформація певною мірою втрачає цінність, може нівелюватися принцип об’єктивності.

У бухгалтерському обліку відображаються не самі факти, а інформація про них. Відомості про окремі факти перетворюються в системі бухгалтерського обліку на інформаційну характеристику господарського процесу. Правильний, ефективний облік дає змогу вважати, що на всіх етапах облікового процесу фіксується і узагальнюється тільки та інформація, яка потрібна для управління господарською діяльністю [259, С. 194].

Зовнішнім користувачам у вигляді фінансової звітності надається лише дозована, далеко не повна інформація, яка не дає змоги побачити реальну картину бізнесу. Недосконалість фінансової звітності можна пояснити на простих прикладах. Припустимо, у рядку “основні засоби” вказана сума 2 млн грн. На перший погляд – це непогана ситуація, але ж зовнішньому користувачеві невідомо, що ховається за цими цифрами, адже фінансова звітність не дає інформації про дату останньої переоцінки, проведення якої, згідно з чинним законодавством, є лиш рекомендованим. Оскільки на практиці бухгалтери не часто виконують пропонувані рекомендації, фактичний стан основних засобів для зовнішніх користувачів залишається невідомим.

Перший приклад – у фінансовій звітності подано інформацію, що вартість запасів становить 100 тис. грн. Оскільки статuti підприємств у переважній більшості містять досить велику кількість можливих видів діяльності, залишається невідомою суть цих запасів. Чи вони належать до основного виду діяльності і невдовзі будуть відпущені у виробництво, чи це якісь інші види запасів, термін перебування яких на складі є невизначеним. Таким чином, нерозкритим залишається важливе питання ліквідності цих запасів.

Як приклад можна навести також суму дебіторської заборгованості, наведену у формі № 1 “Баланс”. Цей показник далеко не завжди може показувати суму потенційних грошових надходжень, адже нерозкритим залишається питання можливого прострочення даної заборгованості, або наявності кредиторської заборгованості з певним контрагентом, що дає змогу провести підприємствам взаємозалік заборгованостей, і відповідно, грошові кошти, потенційне надходження яких сприймається за цим показником, не будуть одержані.

Примітки, призначені для детальнішого розкриття наведеної інформації, у даному випадку не виконують такої функції. Детальніше інформація в примітках розкривається у звітах, складених за МСФЗ (порівняно зі звітами, складеними за П(С)БО), проте довільність форми і деталізації звітів, передбачена міжнародними стандартами, також допускає можливість певних маніпулювань показниками для представлення інформації у вигідному для підприємства світлі.

Проблемним є і питання контролю за достовірністю інформації, наведеної у фінансовій звітності. Органи статистики, яким подається ця звітність, не виконують контрольної функції. Впевненість у достовірності фінансової звітності може мати місце лише стосовно тих компаній, підтвердження звітності яких аудиторськими фірмами на сьогодні є обов'язковим згідно з чинним законодавством. Відсутність встановленого покарання спричинює відповідне ставлення до складання фінансової звітності, а в результаті уся статистична інформація, сформована на підставі таких даних, не має жодної цінності. Отже, рішення, що приймаються на її основі на макрорівні, є необґрунтованими.

Облік є, він ведеться, адже неможливо переказати кошти без оформлення платіжного доручення, придбати товар без накладної, чека. Первинні документи оформлюються, опрацьовуються, інформація в системі обліку існує, виникає питання: а де ж вона? Справа в тому, що вона не передається користувачам у повному обсязі. Знову ж таки потрібно зупинитися на видах користувачів. Господар (власник) у власних потребах хоче бачити об'єктивну інформацію, а для суспільства надавати прикрашену, дозовану. У Греції сьогодні близько двох тисяч громадян мають рахунки у швейцарському банку HSBC на загальну суму близько двох мільярдів євро [380], і це тоді як усе грецьке населення переживає дуже глибоку економічну кризу. Якби бухгалтерський облік надавав користувачам усю правдиву інформацію, хіба допустилася б така ситуація? Очевидно, що оприлюднені прибутки суттєво відрізняються від реально отриманих. При цьому така інформація ретельно оберігається. Журналіст, який її оприлюднив, перебуває під слідством. Якби громадськість отримувала всю правдиву інформацію, вона б бунтувала. Таким чином, постає питання удосконалення самої інформаційної системи.

Виходячи з визначеного головного завдання бухгалтерського обліку, можна сказати, що організація бухгалтерського обліку – це організація збору даних, їх обробки та надання інформації. Кількість, якість, направленість генерованої інформації задає життя, тобто господарська діяльність. Протягом всього періоду існування обліку інформація поділялася на доброякісну і недоброякісну (не відповідає чинним вимогам). Власник шукає висококваліфікованого бухгалтера з високим рівнем знань та аналітичним мисленням, і при цьому готовий йому платити високу зарплату. Головні бухгалтери великих корпорацій часто отримують заробітну плату на рівні члена правління компанії. Чому? Тому що власнику потрібна повна правдива інформація для власних цілей, завищені показники результатів діяльності для залучення інвесторів та занижені показники для податкової. Якщо бухгалтер може законно обґрунтувати кожну цифру в трьох випадках, відстояти компанію в контролюючих органах – його значення на підприємстві неможливо переоцінити.

Для розуміння поняття “комерційна таємниця” як об’єкта обліку визначимо її правову суть. У міжнародній договірній практиці широко використовуються поряд з терміном “комерційна таємниця” аналогічні терміни – ноу-хау, торгові секрети, секрети виробництва, ділові секрети, конфіденційна інформація. Визначення комерційної таємниці дає Цивільний кодекс України: “Інформація, є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить. У зв’язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних до певних обставин заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію”. Господарським кодексом України комерційною таємницею визнано відомості, пов’язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб’єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб’єкта господарювання.

У літературі умовно виділяють дві групи комерційної таємниці: технічна інформація і комерційна інформація (рис. 1.26).

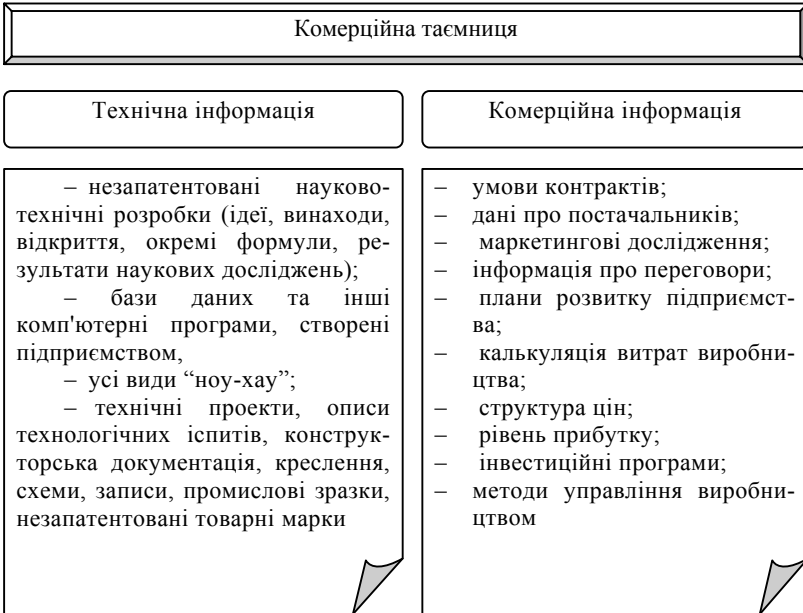

Рис. 1.26. Види комерційної таємниці

Джерело: розроблено на основі [34, С. 9]

До складу першої групи відносять незапатентовані науково-технічні розробки (ідеї, винаходи, відкриття, окремі формули, результати наукових досліджень), бази даних та інші комп'ютерні програми, створені підприємством, усі види “ноу-хау”, технічні проекти, описи технологічних іспитів, конструкторська документація, креслення, схеми, записи, промислові зразки, незапатентовані товарні марки. До другої групи віднесено умови контрактів, дані про постачальників, маркетингові дослідження, інформацію про переговори, плани розвитку підприємства, калькуляцію витрат виробництва, структури цін, рівень прибутку, інвестиційні програми, методи управління виробництвом тощо. Представлене групування комерційної таємниці є важливим для вибору підходів та методів оцінки її вартості.

Бухгалтерський облік як інформаційну систему поділяють на відкриту частину, тобто таку, що може бути опублікованою, та

закриту, яка становить комерційну таємницю підприємства. Перша, за словами Н.В. Наконечної [259, С. 195], формує поняття фінансового обліку (економіко-правова система), друга – внутрішньогосподарського (управлінського), виробничого (виробничо-комерційна система) обліку. Проте, підтримуючи підхід до бухгалтерського обліку як інтегрованої системи, не можемо погодитися із запропонованим твердженням.

Увесь бухгалтерський облік на підприємстві є єдиною інформаційною системою, в якій міститься інформація, що становить комерційну таємницю підприємства. Керівництво підприємства може самостійно визначати перелік відомостей, що належать до комерційної таємниці, включивши в нього окремі види інформації на свій розсуд з числа незаборонених законодавством. Перелік облікової інформації підприємств, що становить комерційну таємницю, наводять Л.В. Чижевська, І.М. Вигівська, А.П. Дикий та Л.С. Скакун на рис.1.27.

Як зазначають Л.В. Чижевська, І.М. Вигівська, А.П. Дикий та Л.С. Скакун [318, С. 223], для забезпечення захисту складових комерційної таємниці підприємства, що міститься в бухгалтерській документації, насамперед, необхідно сформувати команду, відповідальну за виконання програми щодо захисту складових комерційної таємниці підприємства; визначити ймовірність розповсюдження такої інформації. Правовий захист комерційної таємниці може бути забезпечений за умови, якщо її власник вживатиме відповідних заходів для збереження конфіденційності зазначеної інформації, а це є необхідною умовою правового захисту складових комерційної таємниці, адже при розкритті сутності таємниці втрачається будь-яке значення її захисту. Комерційна таємниця за своїм характером може бути найрізноманітнішою, відповідно, й заходи із забезпечення захисту складових комерційної таємниці та документи, що закріплюють статус комерційної таємниці певного суб'єкта, також можуть бути найрізноманітнішими (наприклад, у складних технологіях потрібен письмовий опис нерозкритої інформації, яку можливо зберегти у таємниці шляхом заборони доступу інших осіб до цього опису; у простих технологіях можна зберігати інформацію шляхом її нерозголошення, мовчання).

Аналітична та оперативна облікова інформація, що становить комерційну таємницю підприємства

- відомості, що розкривають планові та фактичні показники діяльності підприємства
- майновий стан підприємства
- вартість основних засобів і товарних запасів
- обсяг грошових коштів підприємства
- відомості про фінансові операції
- зміст реєстрів бухгалтерського обліку та внутрішньої звітності
- специфіка розрахунків із закордонними партнерами
- стан банківських рахунків підприємства
- розмір виручки
- боргові зобов'язання
- розміри наданих підприємству кредитів, джерела їх надходження
- генеральна лінія і тактика у валютних і кредитних питаннях
- відомості про методики розрахунків цін і принципи ціноутворення
- структура цін
- структура калькуляції реалізованої продукції
- калькуляція витрат виробництва
- дані для калькуляції ціни
- дані про постачальників

Рис.1.27. Перелік облікової інформації, що становить комерційну таємницю [318, С. 223]

Так, виступаючи генератором інформації, система бухгалтерського обліку потребує надійного захисту, оскільки, вочевидь, підпадає під суттєві ризики. У теорії ризиків поширений їх поділ на політичні, економічні, банківські, фінансові, кредитні, комерційні тощо. Коли ж йдеться про інформаційні, то тут, як правило, оперують поняттям “загрози”, класифікація яких подана на рис. 1.28.

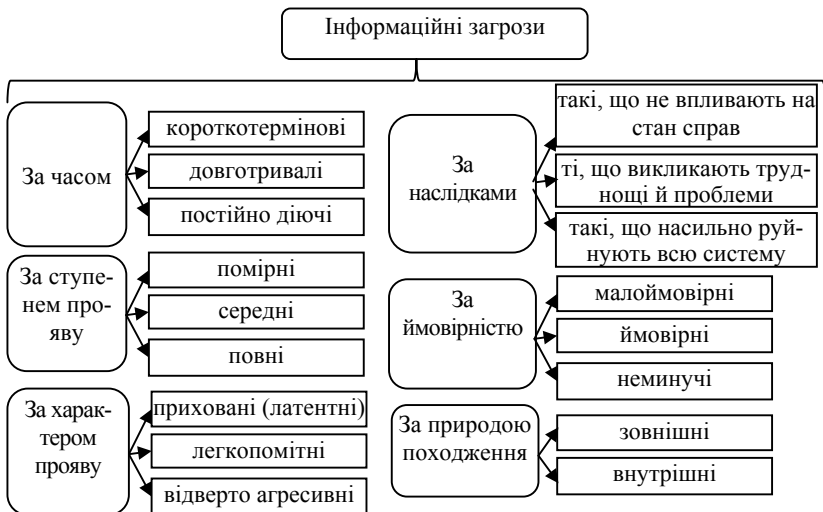

Рис. 1.28. Класифікація інформаційних ризиків та загроз
 Джерело: розроблено на основі [371, С. 7]

Принципове значення для запропонованого дослідження має класифікація ризиків та загроз за природою походження і поділ на зовнішні та внутрішні, яка дає змогу відокремити об'єктивні загрози від суб'єктивних, тобто нав'язані нам і створені нами ж самими.

До зовнішніх загроз безпеці бухгалтерської інформації можна віднести розвідувальну діяльність конкурентів, несанкціонований доступ до закритої інформації та інформаційних ресурсів, промислове шпигунство, фінансову розвідку, прослуховування, злам комп'ютерної мережі тощо.

Проте, як зазначають Л. Стрельбицька, М. Стрельбицький, переважна більшість загроз в інформаційній сфері (приблизно 80 %) мають внутрішній, суб'єктивний характер. Вони більшою мірою виходять від самого підприємства, і саме воно повинне їх скеровувати та усувати. Це залежить лише від підприємства, його волі, готовності і професійної зрілості [371, С. 7].

За словами М.К. Ніколаєвої [269, С. 96], у середньому 17 % усіх загроз інформаційної безпеки виходить ззовні, 1% – загрози з

боку випадкових осіб і 82 % – загрози внутрішні, тобто від персоналу фірми (рис. 1.29).

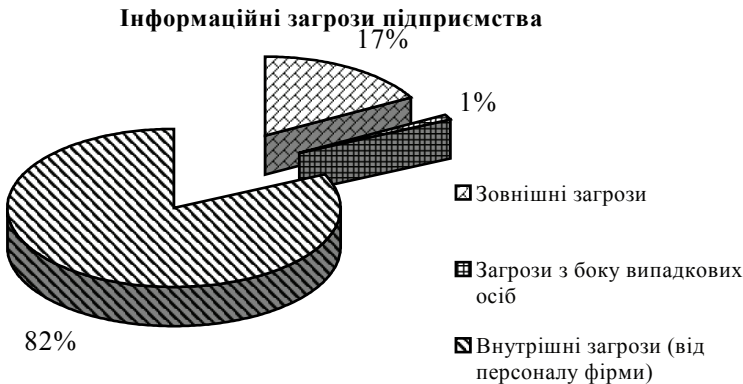

Рис. 1.29. Джерела інформаційних загроз підприємства*
*Джерело: розроблено за даними [269, С. 96]

До того ж, за відомостями PricewaterhouseCoopers і СХО Media, що опитали понад 13 тис. компаній у 63 країнах світу (в тому числі і Росії), більше половини (60 %) всіх інцидентів ІТ-безпеки за минулий рік були викликані саме інсайдерами. Аналітики підрахували, що 33 та 20 % інцидентів спровоковані нинішніми та колишніми співробітниками відповідно, 11 % припадають на частку клієнтів компанії, 8 % відбуваються з вини партнерів і, нарешті, 7 % – тимчасовими службовцями (контрактниками, консультантами тощо). Якщо не враховувати клієнтів і партнерів, то за 60 % усіх інцидентів несуть відповідальність нинішні, колишні та тимчасові співробітники компанії, що з урахуванням середнього щорічного збитку кожній організації у 355 тис. доларів піднімає проблему внутрішньої інформаційної безпеки на перше місце в списку пріоритетів керівництва компанії [1].

На підставі здійсненого дослідження серед внутрішніх загроз облікової інформації виділено чотири основні групи та запропоновано заходи їх мінімізації, зазначені на рис. 1.30.

Рис. 1.30. Внутрішні загрози бухгалтерській інформації та заходи їх мінімізації

Джерело: розробка автора

Будь-які методи захисту інформації повинні відповідати вимогам, що є несумісними: високий ступінь захисту інформації та зручність у використанні. Ідеальним є той варіант, коли робота всіх механізмів захисту є непомітною для користувача інформаційної системи та проявляється лише при спробі користувача вийти за межі своїх функціональних повноважень. Однак на практиці це поки що не реалізовано, використовуються різні компромісні варіанти. Залежно від ступеня секретності інформації – або зручність використання інформаційної системи, або більший ступінь захисту інформації. Розглянемо детальніше кожен з виділених на рис. 1.30 груп загроз.

1. Сутність групи технічних загроз сформована під впливом комп'ютеризації обліку. Коли облік у переважній більшості проводився вручну, технічними загрозами можна було вважати фізи-

чне знищення документів через пожежу, підтоплення тощо. Зараз до цієї групи віднесено насамперед усі можливі несправності технічного та програмного забезпечення, які можуть спричинити втрату інформації.

Організаційні заходи із захисту інформації в комп'ютеризованих системах повинні охоплювати етапи проектування, розробки, виготовлення, випробовування, підготовки до експлуатації та експлуатації системи. Витік інформації про важливі характеристики системи може стати причиною зниження безпечності інформаційного обміну через можливість використання зловмисником слабких місць у реалізації системи або певних конструкційних особливостей апаратури (наприклад, організація додаткових каналів розповсюдження інформації через підключення до легальних інформаційних каналів). Для мінімізації цієї групи загроз потрібно періодично архівувати інформацію, створювати резервні копії, вживати заходи антивірусної безпеки.

2. Загрози отримання неправдивої інформації включають у себе можливість генерування інформації, яка суперечить дійсності. Такі загрози можуть бути спричинені ненавмисним перекрученням даних шляхом допущення арифметичних помилок, недостатньою компетенцією бухгалтера, отриманням неточних вхідних даних тощо. До цієї групи загроз належить також і навмисне перекручення інформації бухгалтером (фальсифікація), яке може бути спричинене власними інтересами бухгалтера (наприклад, щодо незаконного привласнення коштів). Для зменшення можливості виникнення таких загроз важливо мати бухгалтера з високим рівнем компетенції та професіоналізму, а також постійно вживати заходів щодо підтримки даного рівня. Крім того, на підприємстві повинна бути побудована дієва система контролю за функціонуванням системи обліку.

3. Група загроз, пов'язана з необхідністю забезпечення конфіденційності інформації – група загрози розголошення, яка, у свою чергу, поділяється залежно від джерела можливого витоку інформації.

3.1). Одним з можливих джерел витоку інформації є внутрішні її користувачі. Усталена теорія щодо того, що зовнішнім користувачам надається обмежена кількість інформації, а внут-

рішнім – повна, є недосконалою, адже на кожному конкретному підприємстві необхідно чітко класифікувати внутрішніх користувачів і визначити, яку саме інформацію їм необхідно надавати, причому класифікувати не лише на працівників та управлінців, а з високим рівнем деталізації – менеджеру якого рівня, якого підрозділу, яку частку інформації необхідно отримати для виконання своїх функцій. Необхідність такої системи спричинена можливою плінністю кадрів, переманюванням працівників, їх підкупом, промисловим шпигуванням. Організація такої системи конфіденційності облікової інформації дасть змогу мінімізувати можливий її витік.

Серед неуправлінського персоналу також повинна бути організована відповідна система комунікацій. Наприклад, суми розміру заробітних плат працівників доцільно тримати в таємниці для уникнення додаткових конфліктів. З цією метою при виплаті заробітної плати варто оформляти ВКО, адже використання платіжних та розрахунково-платіжних відомостей дає змогу працівникам ознайомитися зі ставками колег.

Крім того, варто підписувати з працівниками інсайдерські договори про нерозголошення інформації (додаток Б). Такий інструмент спрацьовує швидше на психологічному рівні, ніж на правовому, проте є дієвим.

Таким чином, основними організаційними заходами захисту інформації від витоку через користувачів можуть бути:

- 1) створення відповідних режимів роботи з інформаційною системою із урахуванням ступеня секретності інформації;
- 2) створення та впровадження інструкцій та положень із забезпечення режимів секретності;
- 3) створення захищених зон інформаційної системи з обмеженим доступом та організацією служби безпеки;
- 4) розмежування кола завдань за певними виконавцями та обмеження доступу до інформації загалом;
- 5) постійний контроль за виконанням режимів секретності та облік доступу до інформації відповідно до кожного оператора;
- 6) встановлення та розподілення відповідальності за витік інформації за службами безпеки та конкретними особами;
- 7) підписання інсайдерських договорів.

3.2). Іншим джерелом є самі працівники бухгалтерії, які, маючи таку «зброю» в своїх руках, можуть стати основним джерелом загрози для інформаційної безпеки підприємства. Виділимо інструменти, які може використовувати підприємство для забезпечення збереженості інформації.

Першим є визначення відповідальності бухгалтера за порушення, що стосуються надання недостовірної інформації, а також розголошення конфіденційності інформації. Цей інструмент повинен впроваджуватися як на макрорівні, – шляхом передбачення різних видів відповідальності (від адміністративної до кримінальної) за вказані дії в нормативних актах, так і на мікрорівні, – шляхом окреслення норм відповідальності бухгалтера в посадових інструкціях та інших внутрішніх розпорядчих документах підприємства.

Іншим дієвим інструментом є створення для бухгалтера відповідних умов: достойна заробітна плата, добрі умови праці, визнання в колективі, ідейна прив'язаність, додаткові стимули в результатах діяльності сприятимуть збільшенню вірогідності відмови у разі переманювання бухгалтера до конкурента чи пропозиції надати інформацію.

Ще одним інструментом можна вважати Кодекс етики професійних бухгалтерів, затверджений Міжнародною федерацією бухгалтерів, який використовується і в Україні. Одним із наведених в ньому принципів є принцип конфіденційності, який передбачає нерозголошення третім особам одержаної в процесі надання професійних послуг (крім випадків, коли є юридичне чи професійне право або обов'язок розкривати цю інформацію), а також невикористання її у власних цілях. Аудиторською палатою України він прийнятий до обов'язкового виконання. У системі бухгалтерського обліку України він є лише рекомендованим, хоча цілком доцільно було б зробити його обов'язковим.

4. Група, що включає всі загрози, спричинені недосконалою організацією системи комунікації на підприємстві, а також недоліки управління у цій сфері, які не увійшли до попередніх груп. До них можна віднести недотримання встановленого регламенту збирання, обробки, зберігання та передачі бухгалтерської інформації, недостатнє фінансування заходів інформаційної безпеки тощо. Запобігання

цим загрозам є усвідомлення керівниками важливості внутрішньої інформаційної безпеки та прийняття заходів щодо їх усунення (мінімізації).

Запропоновані заходи безпеки інформації доцільно запроваджувати через положення про облікову політику, а також посадові інструкції, графіки документообігу, контракти, договори, угоди з працівниками, накази керівника та інші документи, що регламентують внутрішній розпорядок.

На підставі здійсненого дослідження виявлено необхідність організації надійного захисту облікової інформації. Шляхом окреслення найпоширеніших інформаційних загроз встановлено, що особливої уваги потребують загрози внутрішнього характеру. Вважаємо за доцільне запропонувати заходи, які сприятимуть їх мінімізації: для зменшення ймовірності виникнення технічних загроз варто приділяти належну увагу періодичній архівації інформації, створенню резервних копій, вжиттю заходів антивірусної безпеки; для мінімізації загрози генерування недостовірної інформації варто створити на підприємстві надійну систему контролю за функціонуванням облікової системи, а також підтримувати рівень професіоналізму та компетенції бухгалтера; для забезпечення підприємства від витоку інформації варто організувати систему комунікації, яка надавала б інформацію внутрішнім користувачам винятково в межах їх професійних потреб, забезпечити відповідні умови праці бухгалтеру та визначити його відповідальність; приділяти належну увагу фінансуванню заходів інформаційної безпеки тощо.

1.4. Нормативне регулювання інформаційного захисту економічної діяльності підприємств

На початку третього тисячоліття в процесі розвитку людської цивілізації відбулися радикальні трансформації, що впродовж наступних десятиліть визначатимуть ключові напрями розвитку людства. Як випливає із багатьох сучасних досліджень, ці напрями будуть тісно пов'язані з формуванням загальноцивілізаційного інформаційного простору – простору інформаційної уразливо-

сті та національної безпеки більшості держав світу. У даному контексті формування дієвого вітчизняного законодавства у сфері захисту інформації набуватиме все більшої ваги та значимості [126, С. 449].

Пошук, збір інформації не є забороненим в Україні, тобто збирати інформацію може будь-яка фізична чи юридична особа. Єдина умова при цьому – не використовувати заборонених методів, що порушують гарантовані Конституцією права і свободу людини. Так, конкурентна розвідка, на відміну від промислового шпигунства, проводиться в межах правового поля та етичних норм, оскільки передбачає збір інформації з відкритих джерел.

Проблема створення законодавчої бази у сфері охорони інформації є не новою, а в більшості розвинутих країн світу вирішується впродовж останніх 50 років, причому пік активності законотворення припадає на 70–80-і роки минулого століття. Найбільш розвинуте законодавство у цій сфері мають Сполучені Штати Америки, де законодавчі акти створювалися послідовно, упродовж тривалого часу, у міру виникнення відповідних проблем. Загальна їх кількість на сьогодні сягає кількості сотень. Не менш інтенсивно проводиться робота в цьому напрямі і в європейських країнах [126, С. 445].

Західні законодавства досить громіздкі і викрадання промислового секрету досить важко довести. Так, в США для того щоб претендувати на законодавчий захист у випадку розголошення комерційної таємниці, необхідно:

- 1) довести, що предмет, який розглядається як торговельний секрет, фактично є таким;
- 2) довести право власності на нього;
- 3) довести, що особа, яка розкриває торговий секрет, підпадає під одну з наступних категорій:
 - а) якщо вона дізналася про секрет нечесним шляхом;
 - б) якщо розголошення чи використання торгового секрету являє собою порушення довірчих відносин між особами;
 - в) якщо особа дізналася про секрет (у тому числі і від третіх осіб) і знала про те, що це секрет [424, С. 19].

В інших країнах (крім Франції і Голландії), простої заборони на розголошення інформації, як правило, вистачає для того, щоб довести, що вона є секретною. Нормативне регулювання даного питання в країнах СНД залишається вкрай недосконалим. Така ситуація досить часто застерігає іноземних інвесторів від вкладання коштів у діяльність на певній території.

У Казахстані діє Закон «Про свободу господарської діяльності і розвитку підприємницької діяльності в Казахстані», який переслідує присвоєння чужих товарних знаків і знаків обслуговування та дії підприємця, направлені на підриг репутації конкурента.

Одним із найдієвіших законів країн СНД є Закон Російської Федерації «Про підприємства і підприємницьку діяльність», яким передбачений захист інформації від витоку через державні органи влади. Підприємство, згідно з цим законом, має право не пред'являти інформацію, яка містить комерційну таємницю. При цьому перелік відомостей, які не можуть складати комерційну таємницю, визначає Кабінет Міністрів Російської Федерації. Зазначимо, що представлений закон передбачає, що підприємство має право не надавати податковим, природоохоронним, антимонопольним та іншим державним органам інформацію з питань, які не входять до їх компетенції.

В Україні також була проведена певна робота щодо створення законів, які б регламентували діяльність в інформаційній сфері. Аналіз чинних законодавчих актів дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на прогресивну роль у становленні основ правової бази інформаційних відносин у державі в цей час, вони певним чином починають гальмувати не тільки становлення цивілізованих інформаційних відносин, а й інші суспільні відносини, зокрема і забезпечення інформаційної безпеки та охорони інформації, а тому потребують термінового та суттєвого доопрацювання.

В Україні існує близько трьох тисяч нормативно-правових актів, які регулюють, захищають та підтримують суспільні відносини щодо інформації [127, С. 217]. Основу законодавства України про інформацію й інформатизацію складають: Конституція України [186], ціла низка Кодексів, Закон України «Про інформацію» [139], Закон України «Про захист інформації в автоматизо-

ваних системах” [137], Закон України “Про доступ до публічної інформації” [145], Закон України “Про науково-технічну інформацію”, Закон України “Про авторське право та суміжні права”, Закон України “Про електронний цифровий підпис” та інші спеціальні нормативні акти.

Як зазначає М.О. Живко, незважаючи на актуальність інформаційної складової національної безпеки України, у вітчизняному законодавстві відсутня норма, яка б містила чітку дефініцію поняття “інформаційна безпека”, враховуючи різницю між інформаційною безпекою та безпекою інформації [127, С. 216, 217]. Так, Закон України “Про основи національної безпеки України” [141] від 19 червня 2003 р. та інші нормативно-правові акти, спрямовані на регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, практично нормативно не закріплюють вищезазначених понять.

Переходячи до безпосереднього аналізу вітчизняної законодавчої бази у сфері захисту інформації, необхідно зацентрувати увагу на тому, що важливе місце цим питанням відведене в Конституції України, зокрема до захисту інформації відносяться статті 30, 31, 32 та 107 Конституції і саме вони встановлюють законодавчу базу, на підставі якої формується законодавчий комплекс [126, С. 445, 446].

Спробу щодо окреслення загальних підходів до розуміння суті вказаної ситуації здійснено в Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [140] від 4 лютого 1998 р. Згідно з цим документом інформаційна безпека виступає невід’ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об’єктами інформаційної безпеки вважаються інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну та телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни. Результатом виконання Програми повинен стати пакет нормативних документів з усіх аспектів використання засобів обчислювальної техніки для обробки та зберігання інформації обмеженого доступу; комплекс державних стандартів із документування, супроводу, використання, сертифікаційних випробувань програмних засобів захисту інформації; банк засобів

діагностики, локалізації та профілактики вірусів; нові технології захисту інформації з використанням спектральних методів, високотехнологічні та надійні криптографічні методи захисту інформації тощо.

Розроблені нормативні акти виконують покладені на них регуляторну, охоронну, дозвільну, заборонну, захисну функції. Однак нормативні положення щодо охорони та захисту конфіденційної інформації суб'єктів господарювання, інформації в комп'ютеризованих інформаційних системах, які розроблені раніше, не відповідають рівню розвитку суспільства щодо сучасних інформаційних технологій. Це пояснюється тим, що вказані документи приймалися в різний час, їх проекти розроблялися різними групами науковців, які не взаємодіяли між собою та приймали положення, що часом мали суперечливий характер. Недостатній рівень державної підтримки цих розробок став причиною того, що вказані проекти відстають від потреб захисту інформації та мають фрагментарну, організаційно-роз'єднану, а інколи і суперечну суть [127, С. 218].

Так, Закон України „Про інформацію” [139], уведений в дію 1992 р. закріплює право громадян України на інформацію та закладає правові основи інформаційної діяльності в державі. Цей Закон встановлює загальні правові підстави отримання, використання, розповсюдження та зберігання інформації, закріплює право власності на інформацію в усіх сферах суспільного та державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її захист, захищає особу та суспільство від неправдивої інформації (Розділ 1, ст. 2 Закону). Стаття 4. Закону визначає, що законодавство України про інформацію складають Конституція України, даний Закон, законодавчі акти про окремі галузі, види, форми і засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, а також принципи та норми міжнародного права.

Не менш важливим документом є Закон України „Про державну таємницю” [144], який регулює суспільні відносини, пов'язані з трактуванням інформації як державної таємниці, її засекреченням з метою захисту життєво важливих інтересів

України у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку. Стаття 3 проголошує, що дія цього Закону поширюється на органи влади, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян, що здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Вищеописані нормативні акти можна вважати основоположними в даній сфері. Проте для захисту, в тому числі облікової інформації на макрорівні, не менш важливе значення має Закон України „Про захист інформації в автоматизованих системах” [137]. Метою цього Закону є встановлення основ регулювання правових відносин щодо захисту інформації в автоматизованих системах за умови дотримання права власності громадян України і юридичних осіб на інформацію та права доступу до неї, права власника інформації на її захист, а також встановленого чинним законодавством обмеження щодо доступу до інформації. Чинність Закону розповсюджується на будь-яку інформацію, що обробляється в автоматизованих системах.

Стратегічні питання цієї сфери в Україні передбачені “також Концепцією технічного захисту інформації в Україні” [311] та Указом Президента України № 1193/2001 [393]. Не применшуючи значення даних нормативних актів, варто вказати, що вітчизняна інформаційна сфера потребує і подальших розробок регулятивних документів.

В Україні діє Закон України «Про господарські товариства» [134], стаття 11 якого зобов'язує учасників товариства не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства. Стаття 23 Закону передбачає, що посадові особи повинні зберігати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію і несуть за її розголошення відповідальність, передбачену чинним законодавством України та установчими документами товариства. Таким чином, засновники і учасники мають право захищати свої інтереси усіма доступними їм засобами.

Обмежуватися доступ до інформації може відповідно до статті 6 Закону України “Про доступ до публічної інформації” [145] лише за умов сукупності трьох вимог, вказаних на рис. 1.31.

◆ Лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, аби запобігти заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя. Якщо жоден із згаданих законних інтересів не постраждає від розкриття інформації, відповідна інформація має бути відкритою, а доступ до неї не може обмежуватися

◆ Розголошення інформації може завдати істотної шкоди інтересам національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Тобто, настання шкоди в разі розголошення має бути реальним; шкода має бути такою, що істотно загрожуватиме одному із зазначених вище інтересів, що охороняються законом

◆ Шкода від оприлюднення інформації переважає суспільний інтерес. Предметом суспільного інтересу вважається, зокрема, інформація, яка:

- свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України;
- забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків;
- свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману;
- свідчить про шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб

Рис. 1.31. Умови обмеження доступу до інформації згідно з Законом України «Про доступ до публічної інформації»

Варто підкреслити, що доступ до інформації обмежується лише за умови наявності всіх трьох вимог. Якщо бракує хоча б однієї, інформація є відкритою, тобто посадова особа зобов'язана надати інформацію або довести, що наявні три підстави, щоб обмежити доступ до неї.

Крім того, доступ може бути обмежено до конкретної інформації, а не матеріального носія інформації (документа). У разі якщо документ містить публічну інформацію, що є службовою, то на ньому зазначається, що документ містить службову інформацію, якій відповідно присвоєно гриф «Для службового користування», а в супровідному документі конкретно вказується, які

речення (абзац, сторінка) були віднесені до службової інформації, а також відповідне обґрунтування віднесення публічної інформації до службової інформації.

До 2004 р. питання комерційної таємниці регулював Закон України “Про підприємства в Україні” [142] (ст. 30). Із прийняттям Господарського кодексу України [106] він втратив чинність. Новий нормативний акт комерційною таємницею підприємства визнає відомості, пов’язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб’єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб’єкта господарювання (ст. 36). Крім того, в Господарському кодексі України наводяться визначення неправомірного збирання комерційної таємниці, її розголошення, схиляння до розголошення, неправомірного використання комерційної таємниці.

Статтею 162 Господарського кодексу України передбачено, що суб’єкт господарювання, який є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв’язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

Дане питання в Україні також регулюється і Цивільним кодексом України [411], який у ст. 505 дає визначення комерційної таємниці, що відрізняється від наведеного в Господарському: “Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона у повному обсязі чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв’язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію». Крім того, додається, що комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Визначаючи обов'язки учасників господарського товариства, в статті 117 Цивільного кодексу України також серед них передбачає нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації про діяльність товариства.

Також Цивільний кодекс України визначає, що майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, що правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Такими правами згідно зі статтею 490 Цивільного кодексу України є:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виняткове право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 3) виняткове право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Стаття 862 Цивільного кодексу України передбачає, що, якщо Сторона у договорі підряду внаслідок виконання договору одержала від другої Сторони інформацію про нові рішення і технічні знання, у тому числі й такі, що не захищаються законом, а також відомості, що можуть розглядатися як комерційна таємниця, вона не має права повідомляти їх іншим особам без згоди другої сторони.

Також статтею 507 Цивільного кодексу України передбачена охорона комерційної таємниці органами державної влади. Вони зобов'язані захищати від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання.

На даний час у нашій державі створено механізми, призначені для захисту прав суб'єктів господарювання на комерційну

таємницю. Серед іншого за порушення законодавства в даній галузі передбачено:

- дисциплінарну та матеріальну відповідальність;
- цивільно-правову та господарську відповідальність;
- адміністративну відповідальність;
- кримінальну відповідальність [243, С. 273].

Фактично на конкретному підприємстві для притягнення працівника, що порушив режим роботи з відомостями, що становлять комерційну таємницю чи іншу інформацію, що не підлягає розголошенню, до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності, повинні бути впроваджені відповідні внутрішні документи. Зокрема, для цього на підприємстві варто розробити:

– внутрішній документ, що містить перелік відомостей, які становлять комерційну таємницю, де визначено, які саме відомості суб'єкта господарювання є комерційною таємницею, і який необхідно розробляти з урахуванням вищезазначеної Постанови Кабінету Міністрів України “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці”;

– розпорядження для працівників бухгалтерії із зазначенням інформації, яку можна надавати конкретним посадовим особам, враховуючи і ту, яка не є комерційною таємницею, але розголошення якої може негативно вплинути на діяльність підприємства;

– посадові інструкції, де повинно бути визначене коло уповноважених працівників, допущених до роботи з комерційною таємницею;

– трудовий договір (контракт, угода), де має бути зазначено зобов'язання працівника дотримуватися комерційної таємниці і наслідки недотримання цього обов'язку. Умови матеріальної відповідальності працівника за розголошення комерційної таємниці можуть бути передбачені колективним договором, трудовим договором (контрактом, угодою) з кожним окремим працівником, або окремою угодою про матеріальну відповідальність.

Перед початком трудової діяльності працівники мають бути ознайомлені з указаними документами. Факт ознайомлення має бути підтверджений підписом.

За порушення режиму комерційної таємниці, відповідно до статті 147 Кодексу законів про працю України, до працівника

можуть бути застосовані такі дисциплінарні санкції, як догана та звільнення. Крім того, за порушення у цій сфері главою 9 даного кодексу в окремих випадках передбачена і матеріальна відповідальність.

Щодо господарської та цивільно-правової відповідальності, то статтею 20 Господарського кодексу України передбачено заходи забезпечення прав суб'єктів господарювання, згідно з якою у разі порушення прав на захист інформації можна застосовувати такі, як визнання наявності або відсутності прав, відновлення становища, яке існувало до порушення законності інтересів суб'єкта господарювання, припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення, визнання недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що суперечать законодавству, утискують права та законні інтереси суб'єкта господарювання, застосування штрафних, оперативно-господарських, адміністративно-господарських санкцій, припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення.

У Цивільному кодексі України статтею 19 щодо заходів безпеки передбачено, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань, а стаття 423 передбачає захист особистих немайнових прав інтелектуальної власності. При цьому статтею 420 Цивільного кодексу передбачено, що комерційна таємниця є об'єктом інтелектуальної власності.

Аналіз зарубіжного законодавства та господарської практики дозволяє виділити додаткові засоби захисту права на комерційну таємницю: направлення на користь потерпілого прибутку, незаконно отриманого внаслідок порушення права на комерційну таємницю та примусове укладання договору про передачу ноу-хау (тобто переведення комерційної таємниці у режим ноу-хау) у випадку, коли комерційна таємниця стала відомою конкурентові [243, С. 275].

Адміністративна відповідальність за порушення інформаційної безпеки підприємства також передбачається у інших нормативних документах. Зокрема, ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена адміністратив-

на відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця у формі штрафу в розмірі від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У Законі України “Про захист від недобросовісної конкуренції” окремими статтями також передбачені норми відповідальності: ст. 16 – за неправомірний збір комерційної інформації, ст. 17 – розголошення комерційної таємниці, ст. 18 – схилення до її розголошення, ст. 19 – неправомірне використання комерційної таємниці.

Крім того, ч. 2 ст. 252 Господарського кодексу України передбачено положення адміністративної відповідальності, у тому числі і за недобросовісну конкуренцію, в частині незаконного отримання і використання інформації.

Конфіденційність інформації забезпечується і Кримінальним кодексом України [195], зокрема статтями 231 “Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю” і 232 “Розголошення комерційної або банківської таємниці”. Так, згідно зі ст. 231 Кримінального кодексу України, умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб’єктові господарської діяльності, – караються штрафом від трьох до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А стаття 232 Кримінального кодексу України передбачає, що умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв’язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб’єкту господарської діяльності, – карається штрафом від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до трьох років.

Однак незаконне приховування інформації також регулюється Кримінальним кодексом України. Зокрема, згідно зі ст. 232-2 ненадання службовою особою емітента інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації, якщо це заподіяло інвестору в цінні папери матеріальну шкоду в значному розмірі (що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), – караються штрафом від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (повторно – від двох до трьох тисяч) із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю терміном до трьох років або без такого. Саме тому важливим питанням є визначення, яка інформація є комерційною таємницею на підприємстві, а яка в обов'язковому порядку повинна бути наданою на запит користувача.

Дане питання регулює Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [312], згідно з якою комерційною таємницею не вважаються:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працівників, їхню заробітну плату загалом та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;

– відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

– відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

У Постанові також додається, що ці відомості підприємства зобов'язані подавати органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

А. Чернявський [424, С. 21] зазначає, що дана постанова перекреслює практично всі досягнення українського законодавства в питаннях захисту секретної інформації фірми. Дійсно, більша частина вказаних даних є об'єктом полювання промислових шпигунів і в розвинених країнах вважається секретною, а постанова зобов'язує підприємця надавати зазначену інформацію усім юридичним особам. Законодавством України було задекларовано право підприємства мати секретну інформацію, при цьому держава повинна допомагати захищати його за допомогою підзаконних актів.

Із поданих пунктів інформації, яка не може бути комерційною таємницею, до сфери обліку належать:

– інформація за всіма встановленими формами державної звітності;

– документи про сплату податків і обов'язкових платежів;

– документи про платоспроможність;

– заробітна плата працівників.

Це значний обсяг важливої бухгалтерської інформації. Оскільки він звільняється від державного захисту, передбаченого нормативними актами в частині забезпечення захисту комерційної таємниці на підприємстві, то необхідно є організація такої комунікаційної системи, яка, з одного боку, не порушувала б права фізичних та юридичних осіб на доступ до інформації, яка не є комерційною таємницею, а з іншого – забезпечила б максимальний її захист від надлишкового розповсюдження, адже поширення такої облікової інформації може негативно вплинути на діяльність суб'єктів господарювання. Так, розголошення рівня заробі-

тної плати працівників навіть усередині підприємства може створювати підґрунтя для виникнення конфліктів, погіршення відносин у колективі. Наслідки отримання конкурентами податкової інформації, інформації про платоспроможність є очевидними, тому доцільно було б вказану інформацію зробити відкритою лише для певного кола осіб (кредиторів, інвесторів).

Висновки до розділу 1

Дослідження ролі бухгалтерського обліку як інформаційної системи в умовах становлення інформаційної економіки дає підстави стверджувати:

1. Із другої половини ХХ ст. простежуються риси та тенденції формування інформаційного суспільства, що зумовлює формування нових об'єктів бухгалтерського обліку. Від “традиційної” індустріальної економіки цей етап відрізняється істотним зрушенням використаних людством ресурсів від матеріальних до нематеріальних, випереджаючим зростанням транзакційного сектору і розмиванням кордонів між галузевими ринками.

2. Для характеристики поточного етапу розвитку економіки зіставлено поняття “інформаційна економіка”, “економіка знань”, “інтернет-економіка”, “постіндустріальна економіка” та “інноваційна економіка”. Дослідження дало змогу встановити, що інформаційна та постіндустріальна економіка є синонімами – поняття “постіндустріальна економіка” характеризує той самий етап розвитку, але з ретроспективної сторони. Поняття “економіка знань”, “інтернет-економіка” та “інноваційна економіка” є складовими інформаційної економіки, які в сукупності формують її характерні риси.

3. Встановлено, що в умовах інформаційного суспільства фактор часу відіграє надзвичайно важливу роль. Дійсно, нині інформація швидко втрачає актуальність, її цінність може значно варіюватися залежно від часу отримання, тому фактор часу є визначальним при організації бухгалтерського обліку як генератора інформації. Система бухгалтерського обліку повинна бути організована так, щоб оперативно надавати необхідну інформацію заінтересованим користувачам в оптимальному для сприймання вигляді та з мінімальними витратами зусиль і часу.

4. Виходячи із сучасних суспільно-економічних умов, науково-технічного прогресу та збільшення масивів інформації, яку необхідно опрацювати, на підприємствах, установах та в організаціях України набула широкого використання комп'ютеризована форма ведення бухгалтерського обліку, що, незважаючи на наявні недоліки, суттєво спрощує роботу бухгалтера та пришвидшує час виконання інформаційних запитів.

5. Системний підхід у дослідженнях, нові технології, інформаційна орієнтація суспільства створили підґрунтя для розробки нової організації бухгалтерського обліку. Поділяємо думку більшості науковців, які визнають бухгалтерський облік інформаційною системою, адже у бухгалтерському обліку системно взаємодіють всі його складові елементи, та кожен має якості, виключення яких знижує загальний потенціал і ефективність інформаційної системи. Тільки разом вони формують систему інформації, від якої все більше залежить фінансово-господарська діяльність підприємств.

6. Дослідження суті поняття “інформація” дало змогу встановити відсутність єдності підходів науковців до цього питання. Вважаємо, що під інформацією варто розуміти оброблені (в тому числі і в системі бухгалтерського обліку) дані, які зменшують невизначеність користувачів.

7. Загальними критеріями якості може бути відповідність бухгалтерської інформації вимогам національних чи міжнародних стандартів. Проте кожний суб'єкт господарювання повинен самостійно розробляти власні критерії якості облікової інформації, до розширеного переліку яких можна віднести: достатність, вірогідність, структурованість, достовірність, аналітичність, стабільність, зіставність, точність, давність, законність, доречність, надійність, своєчасність, зрозумілість та конфіденційність.

8. У наш час інформація відіграє вирішальну роль у діяльності управлінця з будь-яких питань, від неї залежить функціонування підприємства. Досвід успішних компаній переконує, що досягненнями вони завдячують наявності добре налагодженої інформаційної системи. Неможливо переоцінити значення повної та достовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства для вирішення поточних та перспективних

фінансово-господарських проблем. Серед інформації, що надається управлінцям, значна частина (78,5 %) належить бухгалтерському обліку, що підсилює його роль на підприємстві в інформаційній економіці.

9. Здійснене дослідження дало змогу виявити існування вагомої проблеми незадоволення обліком інформаційних потреб управління, причому, причиною є неправильна організація системи обліку, за якою менеджери, з одного боку, не знають, яку інформацію може надати їм система обліку, а з іншого – їхні інформаційні запити вимагають великих витрат часу і зусиль бухгалтерів. Разом з тим, при правильній організації обліку таких проблем можна було б уникнути, початково формуючи інформацію в обліку так, щоб з легкістю отримувати з неї показники, необхідні управлінцям, і не витрачати зайвих зусиль на обробку непотрібної інформації. Організуючи систему бухгалтерського обліку, необхідно усвідомлювати, що пріоритетним є не збільшення обсягів інформації, що опрацьовується, а оптимізація технології обробки необхідної та важливої інформації та уміння відсортовувати не важливу.

10. Інформацію для управління до цього часу належним чином не оцінюють, а тому й не досліджують впливу інформаційних витрат на ефективність ухвалення рішень. Проте вирахування вартості інформаційних послуг, які в тому числі надає і бухгалтерський облік, є важливим фактором, що дасть змогу оптимізувати роботу, витрачену на підготовку інформації.

11. У сучасних умовах існує необхідність організації надійного захисту облікової інформації. Шляхом окреслення найпоширеніших інформаційних загроз встановлено, що особливої уваги потребують загрози внутрішнього характеру, серед яких виділено такі: технічні загрози, загрози генерування недостовірної інформації (навмисно та ненавмисно), загрози розголошення користувачами та генераторами інформації (бухгалтерами) та інші загрози недосконалої організації.

12. У ході дослідження запропоновано заходи, які сприятимуть мінімізації внутрішніх загроз обліковій інформації. Для зменшення ймовірності виникнення технічних загроз варто при-

діляти належну увагу періодичній архівації інформації, створенню резервних копій, вжиттю заходів антивірусної безпеки.

Для мінімізації загрози генерування недостовірної інформації варто створити на підприємстві надійний контроль за функціонуванням облікової системи, а також підтримувати рівень професіоналізму та компетенції бухгалтера.

Для убезпечення підприємства від витоку інформації варто організувати систему комунікації, яка надавала б інформацію внутрішнім користувачам винятково в межах їх професійних потреб, приділяти належну увагу фінансуванню заходів інформаційної безпеки, підписувати інсайдерські договори. Крім того, важливим є визначення відповідальності бухгалтера за порушення, що стосуються надання недостовірної інформації, а також розголошення конфіденційності інформації. Цей інструмент повинен впроваджуватися як на макрорівні – шляхом передбачення різних видів відповідальності (від адміністративної до кримінальної) за вказані дії в нормативних актах, так і на макрорівні – шляхом окреслення норм відповідальності бухгалтера в посадових інструкціях та інших внутрішніх розпорядчих документах підприємства. Дієвим інструментом є створення бухгалтеру відповідних умов. Достойна заробітна плата, добрі умови праці, визнання в колективі, ідейна прив'язаність, додаткові стимули в результатах діяльності сприятимуть збільшенню вірогідності відмови у разі переманювання бухгалтера до конкурента чи пропозиції надати інформацію.

Запропоновані заходи безпеки інформації доцільно запроваджувати через положення про облікову політику, а також посадові інструкції, графіки документообігу, контракти, договори, угоди з працівниками, накази керівника та інші документи, що регламентують внутрішній розпорядок.

13. Дослідження вітчизняної та зарубіжної нормативної бази з питань захисту облікової інформації дало змогу встановити, що, незважаючи на велику кількість нормативних актів, остаточної узгодженості у цій сфері немає, а питання вимагає подальших досліджень та впроваджень у контексті забезпечення надійного захисту облікової інформації на законодавчому рівні.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Поняття переробки продукції та її класифікація

В сучасних умовах все більше уваги приділяється розвитку та фінансово-господарської стабільності переробних підприємств. Оскільки, при їх розміщенні у великих містах не завжди приділялася увага забезпеченню готовою продукцією сільського населення, на потенціал сировинної зони, великі витрати на транспортні послуги, потребу в реалізації продукції в свіжому вигляді та ін.

Про актуальність проблеми свідчить і Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки” від 14 серпня 2013 р. №843-р [338], в якому дві з шести обраних галузей відносяться до переробки: “агропромисловий комплекс за напрямками – виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення” та “переробна промисловість за напрямом – імпортозаміщуюче металургійне виробництво”.

Дане питання детально досліджували П.С. Березовський, І.Н. Білий, О.Ю. Дашкевич, Л.М. Кобрин, В.О. Ластовецький, І.В. Малишев, А.П. Михалкевич, Н.І. Михалюк, М.З. Пізенгольц, Л.С. Шатковська та ін.

Розвиток переробного виробництва в кожній країні залежить від багатьох факторів: наявності сировини, природно-кліматичних умов; розвитку виробничих сил та технічного оснащення; задоволення потреб населення країни в окремих видах промислової продукції та продовольчих товарів; наявності фінансових та матеріальних ресурсів переробних підприємств тощо. Україна має сприятливі умови для успішного розвитку переробного виробництва – розвинуте сільськогосподарське виробництво, кваліфіковані кадри, наукову базу, дорожньо-транспортну мережу.

Для дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку переробних підприємств, насамперед необхідно з'ясувати сутність поняття “переробка”. Адже, незважаючи на активне обговорення даної теми в наукових колах, питання сутності вказаного поняття залишається нерозкритим, проте потребує уваги зважаючи на його лексичну близькість з поняттям “виробництво”.

Дійсно, досі не існує чіткої межі між вказаними поняттями. Якщо дефініції виробництва можна зустріти в довідковій, науковій та іншій літературі, то трактування поняття “переробка” є доволі рідкісним. Так, чи не єдиним нормативним актом, що дає визначення поняттю “переробка” є Цивільний кодекс України: “переробка – це використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ” (ст. 332) [411].

При чому дане визначення є дуже подібним до визначення поняття “виробництво”, надане Економічною енциклопедією: “це процес, при якому люди, пов’язані певними виробничими відносинами, використовуючи сили і речовини природи, створюють продукти, необхідні для існування і розвитку суспільства” [450, С. 703]. Радянський енциклопедичний словник також не вносить додаткової ясності, трактуючи виробництво як “процес створення матеріальних благ” [352, С. 1066].

Тобто, фактично і при виробництві, і при переробці йдеться про створення певної нової речі з визначеної сировини чи матеріалів. У такому разі постає питання про співвідношення даних понять: чи є вони синонімічними, яке з них є ширшим.

При цьому, вважаємо, що розглядаючи дане питання, необхідно враховувати і поняття “обробка”, яке також є доволі близьким як за звучанням, так і за значенням. Електронний словник Словопедія трактує обробку (оброблення) як “надання чомусь потрібного вигляду, доведення до певного стану; упорядкування, удосконалення тощо” [349], тобто фактично знову ж йдеться про вплив на певний матеріал для надання йому відповідних якостей, створення речі вищого рівня.

Морфемологічне дослідження даних понять також явно вказує на подібність понять, що розглядаються, адже слова “виробництво”, “переробка” та “обробка” мають спільний корінь

“роб”, що вказує на певну дію, проте відмінність префіксів свідчить про різноманітність цілей та методів цих дій.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що повністю ототожнювати їх не можна, оскільки незважаючи на явну подібність значень, відмінності все ж таки існують. Графічно співвідношення описуваних понять зображено на рис.2.1.

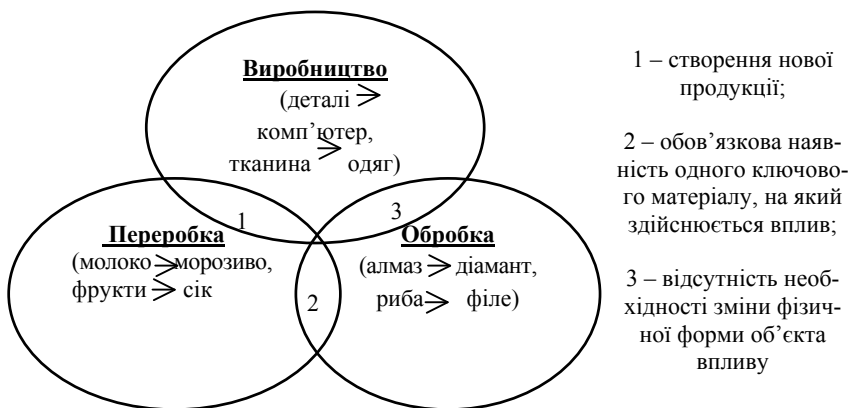

Рис.2.1. Співвідношення понять “виробництво”, “переробка” та “обробка”
Джерело: розробка автора

Отже, вважаємо, що поняття “виробництво”, “переробка” та “обробка” співвідносяться наступним чином. Переробка та виробництво є досить подібними процесами, оскільки в кожному з них йдеться про створення нової речі, проте вони не є синонімічними, оскільки носять різні смислові відтінки.

Звідси, поняття “виробництво” є ширшим за “переробку”, оскільки будь-яка переробка є виробництвом, але не все виробництво можна назвати переробним.

При переробці акцент ставиться на один ключовий матеріал, з якого, після певного впливу, отримується нова річ суттєво іншої форми, наприклад, переробка фруктів на сік, м'яса на котлети, дерева на папір, молока на різноманітні молочні продукти тощо. Фрукти в процесі переробки змінюють свою фізичну форму, перетворюючись на сік.

Виробництво – це створення нового продукту з необмеженої кількості сировини та матеріалів, які в сукупності утворюють нову річ, наприклад, виробництво побутової техніки, пошиття одягу тощо. Пошиття одягу не може вважатися переробкою, оскільки тканина, над якою працюють, в результаті не змінює своєї фізичної форми, вона залишається тканиною, просто набуває нового вигляду внаслідок розкroєння та з'єднання її частин в необхідне ціле. Виробництво побутової, комп'ютерної техніки передбачає просто створення певного обладнання внаслідок упорядкованого поєднання деталей без зміни їх фізичної форми.

Обробка відрізняється від вищеописаних понять тим, що вона не передбачає створення нового продукту. Проте вона має спільні риси як з виробництвом (відсутність необхідності зміни фізичної форми об'єкта впливу), так і з переробкою (необхідна умова – наявність одного ключового матеріалу, на який здійснюється вплив).

Значна частина переробних підприємств належить до галузі сільського господарства. Враховуючи описану вище існуючу невизначеність в трактуванні, Міністерство фінансів України надало офіційне роз'яснення, яка продукція відноситься до продуктів переробки сільськогосподарської продукції: ”До продуктів переробки сільськогосподарської продукції відноситься продукція, що отримана шляхом обробки або переробки товарів, що були придбані або вироблені сільськогосподарським товаровиробником на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання та відносяться до груп 1 - 24 УКТ ЗЕД”[455].

При цьому продукти переробки сільськогосподарської продукції не обов'язково мають бути товарами, визначеними у групах 1 - 24 УКТ ЗЕД, але їх виготовлення повинно здійснюватися сільськогосподарським підприємством безпосередньо на власних або орендованих потужностях (площах).

Крім того, до продуктів переробки відноситься сільськогосподарська продукція, що вироблена із сировини власного виробництва на давальницьких умовах, незалежно від територіального розміщення переробного підприємства.

Водночас, згідно з роз'ясненням Міністерства фінансів, до продуктів переробки сільськогосподарської продукції не відносяться підакцизні товари, за винятком виноградних виноматеріалів, вироблених на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції.

Основним нормативним актом, на якому базується організація зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції в сучасних умовах є Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” 2000 р. [394].

Окрему увагу варто приділити питанню укладання договору на переробку продукції як базового документа, який на мікрорівні врегульовує усі спірні питання, що можуть виникнути, якщо в процесі переробки задіяні щонайменше два контрагенти, наприклад, у випадку з використанням давальницької сировини.

Основні характеристики договору на переробку давальницької сировини, що відрізняють його від подібних договорів, показано на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Основні характеристики договору переробки
Джерело: розроблено на основі [160]

Одним з основних спірних питань, які стосуються договору переробки, є його ідентифікація в Цивільному кодексі України. Договір переробки часто відносять до договору про надання послуг. Вважаємо таку позицію помилковою, оскільки, як і йдеться в ч. 1 ст. 901 Цивільного кодексу України, послуга споживається в процесі вчинення певної дії або провадження діяльності. Інакше кажучи, тут на перший план виходить не результат, а дії, що до нього призводять. Саме їх споживає замовник послуги.

Вважаємо також, що договір переробки давальницької сировини також не варто розглядати як договір її постачання чи купівлі-продажу. За договором постачання (купівлі-продажу) покупець оплачує постачальникові вартість товару, тоді як замовник оплачує підрядникові роботи з переробки сировини, що в кінцевому підсумку у вигляді нової продукції повертається замовникові.

Ще одна важлива відмінна риса: за давальницьким договором правовласності на сировину, що передається, на всіх стадіях її переробки залишається за замовником. Це підтверджує загальне правило, сформульоване ч. 3 ст. 332 Цивільного кодексу України: право власності на рухому річ, створену шляхом переробки матеріалу, набуває власник такого матеріалу. І тільки якщо ціна переробки й створеної нової речі суттєво перевищує вартість матеріалів, право власності на нову річ набуває той, хто здійснив переробку, в разі згоди сторін.

Варто зауважити, що згідно з вимогами пп.пп. 14.1.41 і 14.1.134 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, сировина вважається давальницькою, якщо на момент її передачі підрядникові вона повинна на правах власності також належати замовникові. Крім того, сировина останнього на певному етапі її переробки має становити не менше ніж 20% загальної вартості готової продукції.

Вважаємо, що у Цивільному кодексі України зазначений договір можна віднести до групи договорів підряду: за договором підряду підрядник зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням замовника, а останній – прийняти та оплатити її (ст. 837 Цивільного кодексу України).

Підтверженням думки про те, що договір переробки є підвидом договору підряду є і наступний факт. Роботи за договором підряду завжди упредметнені. Тобто підрядник має справу з матеріальними предметами. Він їх поліпшує, надає їм корисні властивості чи відновлює їх або створює із цих предметів нову річ. Але і в першому, і в другому випадках наявний матеріальний результат. Навіть коли роботи зводяться до повної ліквідації (утилізації) речі, що також часом доручають підрядникові.

Таким чином, договір на переробку давальницької сировини – різновид договору підряду з елементами постачання, зберігання чи іншого договору, що не мають вирішального впливу на його правову природу. Якщо ж це відбувається, то такий договір не давальницький, або він змішаний (хоча риси давальницького в ньому можуть переважати). Проте обидва випадки позначаються на порядку відображення в обліку здійснюваних за договором операцій. Наприклад, якщо в оплату за роботи підрядникові передають частину сировини або виготовленої з неї продукції, то договір набуває рис міни, не змінюючи при цьому кваліфікації підрядних правовідносин.

Варто відмітити, що в умовах розвитку ринкової інфраструктури особливого значення набуває розвиток так званої малої промисловості безпосередньо у місцях виробництва сировини — в сільськогосподарських підприємствах. Переробка частини або всієї сільськогосподарської продукції на місці її виробництва має і певну економічну доцільність: суттєво зменшуються втрати виробленої продукції, знижуються витрати на її транспортування від місць виробництва, а отже, зростають прибутки господарств.

В Україні ж на даний час, за даними сайту “Аграрний сектор України” [152], домінують великі переробні підприємства. При чому при виборі місця їх розміщення не завжди враховувався потенціал сировинної зони, потреба в реалізації продукції у свіжому вигляді. Особливо це характерно для плодоовочеконсервного виробництва, концентрація якого в промислових центрах негативно позначилась не лише на діяльності переробних галузей, а й на забезпеченні населення свіжими овочами і плодами. Висока кон-

центрація м'ясопереробної галузі у містах призводить до того, що виробники зазнають великих транспортних витрат і втрат живої маси тварин при перевезенні, перетримуванні їх у господарствах і на майданчиках м'ясокомбінатів.

Висока конкуренція і бажання задовольнити попит споживачів продукції і не втратити свою нішу на ринку змушують малі переробні підприємства постійно шукати нові ідеї у виробництві, досліджувати ціноутворення, поведінку конкурентів, шукати резерви прискорення оборотності обігових коштів, що, як справедливо відмічає Л.М. Кобрин [171], сприятиме підвищенню ефективності виробництва і забезпечить конкурентоздатність продукції.

Варто наголосити, світовий досвід показує, що виробник одержує найбільший ефект тоді, коли реалізує не сировину, а продукти її переробки, кінцеві продукти споживання. Тому високорозвинені країни ніколи не експортують сировину, а мають усі галузі промисловості з комплексної переробки сировини і реалізують кінцевий продукт споживання. Це стосується не лише великих компаній і фірм, а й індивідуальних виробників. У високорозвинених країнах навіть фермери намагаються реалізувати сільськогосподарську продукцію тільки після її первинної переробки і навіть довести її до стадії кінцевого споживання. Для цього вони створюють на кооперативних засадах сферу первинної переробки та зберігання сільськогосподарської продукції: кооперативи з переробки молока, виробництва сиромолочної продукції, кооперативні м'ясопереробні підприємства. Великі фермерські господарства мають власні невеликі сучасні цехи з первинної переробки сільськогосподарської продукції. Цей напрям певною мірою розвивається і у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Реалізація ними кінцевого продукту (вироби із м'яса, олія, масло, сири, консерви тощо) дає змогу впливати на реалізаційну ціну продуктів харчування, еквівалентний обмін між містом і селом [152]. В Україні ж, на жаль, переважають неповні цикли виробництва і переробки, поширене постачання сировини за кордон, на чому втрачаються значні суми можливого прибутку.

Існують різні форми поєднання виробництва сільськогосподарської сировини з її переробкою (табл. 2.1).

Таблиця. 2.1

Класифікація переробних підприємств

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид	Приклади
1.	За характером сировини, яку переробляють. За призначенням готової продукції	Переробні	Плодоовочеконсервне, олійне, борошномельне, круп'яне, картоплепродуктове, виноробне, м'ясо-молокопереробне виробництва
		Добувні	Виробництво мінеральних вод, рибне господарство
2.	За періодом роботи протягом року	Підприємства, які частину своєї продукції направляють іншим галузям як сировину	Олійне, крохмальне, борошномельне виробництва
		Підприємства, що направляють продукцію для безпосереднього споживання населенню	Переробка м'яса, молока, овочів, плодів, винограду, картоплі, олійних, зернових, круп'яних культур
3.	За тривалістю роботи протягом доби	Виробництва сезонної дії	Переробка овочів, плодів, винограду, картоплі
		Виробництва цілорічної дії	Борошномельне-круп'яне, олійне, хлібопекарне виробництва, вторинне виноробство
4.	За способом одержання готової продукції	Підприємства, які вилучають цінні речовини з вихідної сировини	Олійне, виноробне, борошномельне, крохмальне виробництва
		Підприємства, які видаляють вологу із сировини і підвищують концентрацію харчових речовин у продукті	Сушіння овочів і плодів, виготовлення томато- і картоплепродуктів тощо
		Підприємства, які виробляють готову продукцію з різних компонентів	Хлібопекарне, пивобезалкогольне та ін.
		Підприємства, які виробляють продукцію з напівфабрикатів первинного виробництва	Вторинне виноробство
5.	За рівнем механізації і автоматизації виробничих процесів	Механізовані	Підприємства, де механізовано процеси основного виробництва
		Комплексно механізовані	Підприємства, на яких повністю механізовані процеси основного і допоміжних виробництв

Продовження табл. 2.1

6.		Автоматизовані	Підприємства, де процеси основного виробництва автоматизовані, допоміжного – механізовані
		Комплексно автоматизовані	Підприємства, де процеси основного і допоміжного виробництва повністю автоматизовані
7.	За видом продукції, що виготовляється	Виробництво продуктів харчування	Харчова промисловість
		Виробництво одягу і взуття	Легка промисловість
		Виробництво інших предметів споживання	Виробництво мила, парфумерії, солі, мінеральних вод та ін.
8.	Залежно від виду перероблюваної сировини	Переробка рослинної сировини	Борошномельна, хлібопекарська, цукрова, олієжирова, плодоовочеконсервна та інші види промисловості
		Переробка тваринницької сировини	М'ясо-молочна, маслоробна, шкіряна та інші види промисловості
9.	Залежно від права власності на сировину	Переробка давальницької сировини	Будь-які види
		Переробка власної сировини	Будь-які види
10.	За ступенем зв'язку переробних підприємств з їх сировинною базою	Підприємства, що переробляють безпосередньо сільськогосподарську сировину – первинна переробка	Борошномельна промисловість
		Підприємства, що використовують сировину, яка вже пройшла первинну переробку, — вторинна переробка	Хлібопекарська промисловість
11.	За тривалістю роботи протягом доби	Виробництва безперервної дії	Олійна, хлібопекарська промисловість
		Виробництва, які не потребують безперервності технологічного процесу	Інші галузі

*Джерело: розробка автора на основі [152], [278], [171]

Кожен з перелічених в таблиці видів переробки має свою специфіку організації переробного виробництва, і як наслідок специфіку організації бухгалтерського обліку даних процесів, характер організації праці, рівень механізації виробництва тощо.

В свою чергу вдосконалення технології виробництва, зниження витрат і зменшення відходів, підвищення якості продукції є основними резервами нарощування обсягів виробництва та здешевлення продукції, що сприяє зростанню прибутковості підприємств.

Одним з основних завдань менеджменту у переробній галузі є розвиток в трудових колективах самоуправління на основі нового організаційно-економічного механізму господарювання, а також стимулювання процесів інтеграції і реструктуризації в підкомплексах галузі. Звідси, молокопереробні підприємства мають взаємозв'язки з сільськогосподарськими виробниками, які ведуть технічне обслуговування устаткування для первинної обробки молока, для подальшого його зберігання і реалізації, забезпечують потребу у пально-мастильних матеріалах, мийних та інших дезінфікуючих засобах. Для зручності розрахунків із населенням та економічній вигідності приймальних пунктів молока доцільно створювати мережу фірмових магазинів у селах. З метою успішної реструктуризації необхідно стабілізувати виробництво і підвищити його прибутковість методом запровадження комплексної переробки сировини, оновлення матеріально-технічної бази, скорочення витрат, раціональним використанням ресурсів виробництва, виготовленням продукції відповідно до світових стандартів, поєднувати інтереси сільськогосподарських товаровиробників з переробними підприємствами, формуванням ефективних шляхів реалізації продукції [171].

Оскільки переробна промисловість характеризується високою матеріаломісткістю – у структурі собівартості виготовленої продукції витрати на сировину становлять понад 80% [152], тому вдосконалення діючої технології, зниження витрат і зменшення відходів, підвищення якості продукції є резервами нарощування обсягів виробництва та здешевлення продуктів.

Планування та розвиток переробного виробництва в Україні слід здійснювати, враховуючи розширення сировинної бази, збільшення випуску продукції шляхом інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, реконструкції та технічного переоснащення вже діючих підприємств різних потужностей, безпосередньої переробки продукції у сільськогосподарських підприємствах (міні-пекарні, консервні цехи, заводи і т.д.). Переробка

частини або всієї сільськогосподарської продукції на місці її виробництва суттєво зменшує втрати виробленої продукції, знижує витрати на її транспортування від місць виробництва, що в свою чергу забезпечує зростання прибутковості.

2.2. Сутність та принципи організації бухгалтерського обліку

Організація бухгалтерського обліку є одним із найбільш ефективних етапів створення суб'єкта господарювання та підготовки його до ефективної діяльності. Без правильно організованого обліку жодне підприємство не може нормально функціонувати та проводити господарську діяльність, причому, керівник зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання відділами, службами, працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання первинних документів.

Ще 1925 р. Е. Кірюшин підкреслював, що чітка наукова організація бухгалтерського обліку з урахуванням потреб господарства є інструментом, який забезпечує зростання обсягу виконаної роботи за найменших витрат розумових і фізичних сил [169]. Така ситуація збереглася і дотепер [66]. Запорука успіху правильно налагодженої роботи на 70 % залежить від належного бухгалтерського обліку. Організацію обліку Де Рувер називав сильним фактором розвитку підприємства. Особливо помітно це в тих випадках, коли партнери не довіряють один одному: облікові записи в такій ситуації стають вирішальним засобом з'ясування відносин.

Питання організації бухгалтерського обліку активно обговорюється в наукових колах. Так, вагомий внесок у розвиток проблеми зробили Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.М. Гончаренко, А.П. Дикий, Ю.Д. Довгаль, В. Завгородній, С.В. Івахненко, М.В. Кужельний, С.М. Лайчук, С.О. Левицька, С.В. Свірко, В. Сопко, А.Д. Шмигель та ін. Монографії на дану тему видали Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк, А.Н. Сушкевич, В.А. Шпак.

Однак, як зазначає К.Ю. Циганков, “теорія бухгалтерського обліку знаходиться в глибокій кризі. Це ж у своїх працях стверджують і найавторитетніші автори різних країн” [416, С. 13], що однаковою мірою відноситься і до організації бухгалтерського обліку. Дійсно, таке питання досі є проблемним, що пов’язано, насамперед, із нерозумінням сутності поняття “організація обліку” та неоднозначністю при ідентифікації її складових.

Розпочати дослідження необхідно з визначення суті самого поняття “організація”. У додатку В наведено трактування цього поняття в довідковій літературі. Одним із найбільш влучних є визначення, подане в Економічній енциклопедії [119, С. 644], яка розглядає організацію як “сукупність процесів або дій, що зумовлюють об’єднання елементів, частин у ціле, утворення життєздатної стійкої системи; внутрішню впорядкованість, взаємодію щодо незалежних частин цілого, зумовлену її будовою”. Такий підхід є особливо доцільним при розгляді бухгалтерського обліку з позицій системного підходу.

Це питання розглядалося і в наукових колах. Так, В.А. Шпак [443, С. 38] визначає поняття організації у широкому розумінні як діяльність зі створення та удосконалення зв’язків між частинами цілого, у більш вузькому – як діяльність зі створення та удосконалення структури і правил функціонування її елементів.

У широкому розумінні до трактування даного поняття підходить і В.В. Сопко [365], який слушно зауважує, що організація має різні смислові відтінки: “у найзагальнішому вигляді це упорядкування, налагодження певної системи”, з другого боку – організація може розглядатися як сама система, що складається із сукупності упорядкованих, взаємопов’язаних, взаємодіючих частин цілого.

Як впорядкування і налагодження системи організацію розглядає і М.Ю. Карпушенко [165, С. 6], додаючи, що вона передбачає досягнення і збереження стану певної впорядкованості елементів системи загалом та підтримку якісної визначеності.

Дійсно, поняття “організація” має різні смислові відтінки. У найзагальнішому вигляді це упорядкування, налагодження певної системи. Організація передбачає досягнення та збереження стану певної впорядкованості елементів (вузлів) системи загалом, підтримки її визначеності.

Екстраполюючи висновки на систему бухгалтерського обліку, В. Сопко та В. Завгородній [366, С. 6] зазначають, що упорядкуванням усіх вузлів (елементів) системи бухгалтерського обліку характеризується його організація в широкому розумінні. Така організація полягає в цілеспрямованому впорядкуванні й удосконаленні механізму, структури й процесів бухгалтерського обліку, контролю та аналізу господарської діяльності як певних сукупностей. Упорядкування частини вузлів (елементів) системи характеризує організацію у вузькому розумінні. З огляду на це термін «організація бухгалтерського обліку» може означати або «організацію її як системи», або «організацію її функціонування (управління нею) у часі та просторі». Перше тлумачення відповідає ширшому за обсягом поняттю.

Погляди науковців щодо трактування поняття «організація бухгалтерського обліку» наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Трактування поняття «організація бухгалтерського обліку»

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Кашаєв А.Н. [166, С. 65]	Під організацією бухгалтерського обліку розуміє систему дій, спрямованих на оптимальне зіставлення елементів облікового процесу в їх статичному та динамічному стані, яке забезпечує найбільш активний вплив обліку на процеси виконання плану, а також збереженість виробничих ресурсів і дотримання режиму економії
Лень В.С. [218]	Організація бухгалтерського обліку – це сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримання і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу
Бутинець Ф.Ф. [55]	Організація бухгалтерського обліку – це система умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю за раціональним використанням виробничих ресурсів і готової продукції

Продовження табл. 2.2

1	2
Карпушенко М.Ю. [165, С. 6]	Організація бухгалтерського обліку – це система впорядкованих дій зі створення системи бухгалтерського обліку, що включає складання облікових реєстрів і первинних носіїв облікової інформації, облікову політику підприємства, організацію облікового процесу
Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. [279, С.72]	Організація бухгалтерського обліку – це сукупність заходів власника (керівника) підприємства, які мають цілеспрямований характер щодо створення, забезпечення, постійного впорядкування і вдосконалення функціонування системи бухгалтерського обліку та здійснення його процесу на підприємстві
Шпак В.А. [443]	Організація бухгалтерського обліку – це особливий вид діяльності з управління обліковим процесом, який забезпечує відповідний механізм оптимізації та раціонального функціонування бухгалтерського обліку
Сушкевич А.Н. [378, С. 8]	Під організацією бухгалтерського обліку розуміє систему заходів (елементів) побудови облікового процесу, які забезпечують отримання своєчасної і достовірної інформації про господарську діяльність підприємства та здійснення контролю за використанням трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, зберігання майна і готової продукції власників підприємства
Ларіонова А.Д. [69, С. 9]	Організація бухгалтерського обліку припускає: по-перше, об'єднання людей у вигляді спеціального створеного апарату і, по-друге, здійснення створеним апаратом облікового процесу для досягнення цілеспрямованої діяльності, тобто організацію цієї системи слід розглядати у взаємодії її структурно-організаційних і технологічних елементів
Чацкіс Є.Д., Лисюк А.Н., Лукашова І.А., Михайлова Т.П. [419, С. 17-18]	Організація бухгалтерського обліку – чітка, планомірна система його побудови, яка забезпечує збір, обробку та узагальнення інформації про наявність і рух засобів підприємства
Гончаренко І.М. [103, С. 3]	Організація бухгалтерського обліку – облікова категорія, під якою слід розуміти науково обгрунтовану сукупність дій, за яких найбільш економно і раціонально здійснюється збір, обробка і зберігання бухгалтерської інформації, що дозволяє здійснювати оперативний контроль за ефективним використанням майна підприємства та надання користувачам неупередженої інформації для прийняття управлінських рішень

Джерело: розробка автора

Реалізація сучасного підходу до трактування поняття “організація бухгалтерського обліку” має несиметричний характер. Так, деякі автори розглядають організацію бухгалтерського обліку як об’єкт, процес, явище, складову організаційної функції управління; інші – як виконання цілей, завдань та функцій обліку.

Організація бухгалтерського обліку, як підкреслює В.С. Лень, – це сукупність дій зі створення цілісної системи бухгалтерського обліку, підтримки і підвищення її організованості, функціонування якої спрямоване на забезпечення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, включаючи вибір форм організації та формування матеріального й інформаційного забезпечення облікового процесу [153, С. 6].

Сопко В.В., Завгородній В.П. розглядають організацію бухгалтерського обліку як систему методів, способів та засобів, які забезпечують оптимальне його функціонування та подальший розвиток [365, С. 4].

На думку М.С. Пушкаря, організація фінансового обліку передбачає вирішення таких принципово важливих питань, як розробка концепції облікової політики підприємства, межі застосування фінансового обліку. Від вирішення цих питань залежить структура обліку, врахування запитів управлінської системи і функціонування інформаційної системи підприємства [320, С. 138].

Професор Ф.Ф. Бутинець визначає організацію бухгалтерського обліку як цілеспрямовану діяльність керівників підприємства зі створення, постійного впорядкування та удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією внутрішніх та зовнішніх користувачів [59, С. 40].

Трактування організації обліку як діяльності є досить розповсюдженим підходом авторів, у деяких визначеннях конкретизується, що це діяльність керівника підприємства. Зауважимо, що це доцільно, адже відповідно до “Великого бухгалтерського словника”, організатор – це той, хто організовує, влаштовує щось [41, С. 273]. Оскільки власник згідно з чинним законодавством (п. 2 ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”) несе відповідальність за організацію бухгалтерського обліку, то організація бухгалтерського обліку зна-

ходиться безпосередньо в його компетенції або в компетенції уповноваженого органу (посадової особи). Тож суб'єктом організації обліку є саме власник підприємства, а головний бухгалтер із підпорядкованим йому штатом – є суб'єктами ведення обліку.

Для узагальнення уявлень про сутність організації бухгалтерського обліку розглянемо дисертаційні дослідження, де розглядалися питання організації обліку. Їх перелік наведено додатку Д. Зведені результати узагальнено на рис. 2.3.

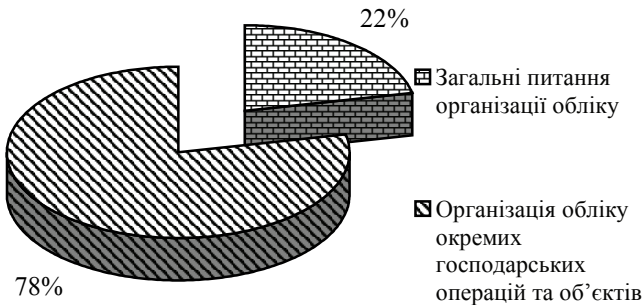

Рис. 2.3. Питання з організації бухгалтерського обліку, що розглядалися в дисертаційних дослідженнях

Джерело: розробка автора

Загальна кількість захищених дисертацій за вказаною тематикою – 23 (із них 6 докторських). Однак лише в п'яти з них (22 %) дійсно висвітлені питання організації бухгалтерського обліку. У переважній більшості (78 %) дисертантами розглядалися питання організації обліку окремих господарських операцій та об'єктів обліку. Вважаємо, що ці питання не належать до змісту організації бухгалтерського обліку, а відображають ведення бухгалтерського обліку. Ця проблема є актуальною при визначенні сутності організації обліку. Вона ж виявлена і при аналізі наукових статей із бухгалтерського обліку за ключовим словом «організація» (рис.2.4), перелік яких наведено в додатку Е.

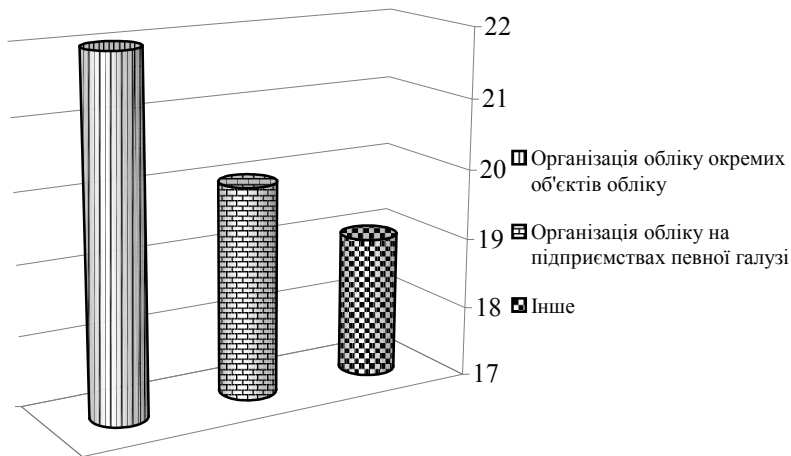

Рис. 2.4. Питання з бухгалтерського обліку за ключовим словом «організація», що розглядалися в наукових статтях

Джерело: систематизовано на основі інформаційної бази Житомирської наукової бухгалтерської школи

Таким чином, переважна більшість авторів, що досліджували організацію обліку, розглядали під нею організацію окремих його об'єктів, що, по суті, не є організацією обліку, а його веденням. Крім того, виправдано активно обговорюється і питання організації обліку на підприємствах різних галузей та розмірів. Серед інших питань, що розглядалися авторами в даному контексті, є суть, облікова політика, професійне бухгалтера, фактори впливу, сутність, форми організації обліку, її принципи, а також роль бухгалтера та його статус.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що сьогодні дійсно часто плутають поняття «організація» і «ведення» обліку. На цьому наголошують М.В. Кужельний та С.О. Левицька [202, С. 10], підкреслюючи, що організація обліку – це прерогатива засновника (керівника), ведення обліку – виключно обов'язки головного бухгалтера. За правильність застосування методології (узгодженої із засновником) та технології обліку відповідальність покладається внутрішнім нормати-

вним актом на бухгалтерську службу. Це може передбачатися в Положенні про бухгалтерську службу підприємства, Статуті, спеціальному наказі, контракті з головним бухгалтером тощо.

Така плутанина спостерігається впродовж тривалого часу. Причиною її виникнення можна вважати ще висловлювання А.Д. Шмігеля 1978 р. [440, С. 20], який визначав проект організації обліку як інструктивно-методичний документ, в якому завчасно викладаються порядок і технологія ведення обліку і контролю, що включає науково обгрунтовані проектні рішення зі збору, обробки і видачі обліково-економічної інформації. Таким чином, ще в 70-х роках минулого століття було закладено неправильне розуміння організації обліку, до якої включали безпосередні елементи його ведення – процеси збору обробки та видачі облікової інформації (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Процес ведення бухгалтерського обліку
Джерело: розроблено на основі [226]

Отже, розмежування організації і ведення бухгалтерського обліку полягає в тому, що організація обліку передбачає його налагодження та удосконалення і виконується власником підприємства, а ведення – процеси збору даних, їх обробки та видачі інформації, виконується головним бухгалтером та підпорядкованим

йому персоналом. Ще 1900 року А.А. Суходольський зазначав: “Етимологія слова “счетоводство” прямо показує, що воно виражає дві дії: “счет” і “ведение” його, тобто дії виключно виконавчі, але ніяк не розпорядчі” [376, С. 18]. Це підтверджує думку про те, що ведення обліку і його організація є двома окремими процесами, якими займаються окремі суб’єкти: організацією – власник, веденням – бухгалтер.

Проф. А.Н. Кашасв [166, С. 92] підкреслює, що досить цікаво було поставлене питання проф. А.С. Бородкіним, який запропонував розробити типові проекти організації обліку і контролю в кожній галузі, особливо у зв’язку з переходом до нової структури управління, підприємства при цьому мали б розробляти індивідуальні проекти з урахуванням їх специфіки. При цьому А.С. Бородкін зазначав, що в обліковій літературі “викладається техніка обліку, але немає відповіді на питання, як організувати облік”.

Дійсно, без організації неможливе ведення обліку, це правило необхідно пам’ятати адже якщо його не дотримуватися, то порушується вся система підготовки об’єктивної та достовірної звітності. Однак, необхідно усвідомити принципову різницю між цими двома поняттями (табл. 2.3).

Ведення обліку – це “застосування бухгалтерською службою узгодженої з керівництвом підприємства методології та технології відображення в обліку фактів господарського життя та складання фінансової звітності за діючими стандартами обліку” [396, С. 16, 17].

Організація бухгалтерського обліку, як зазначає А.Д. Ларіонова [69, С. 9], включає: по-перше, об’єднання людей у вигляді спеціально створеного апарату і, по-друге, здійснення створеним апаратом облікового процесу для досягнення цілеспрямованої діяльності, тобто організацію цієї системи слід розглядати у взаємодії її структурно-організаційних і технологічних елементів.

Такий підхід загалом є слушним, проте зауважимо, що не завжди організація обліку передбачає створення спеціального апарату, автором не враховано можливість вибору аутсорсингової форми організації обліку.

Таблиця 2.3

Різниця між організацією і веденням бухгалтерського обліку

Критерії	Система бухгалтерського обліку	
	Організація	Ведення
Суб'єкт	Власник (керівник)	Головний бухгалтер, штат бухгалтерії
Елементи	<p>Організація праці бухгалтерів та облікового процесу закріплюється в таких внутрішніх документах:</p> <ul style="list-style-type: none"> – положення про організацію бухгалтерського обліку; – посадові інструкції працівників бухгалтерії; – робочий план рахунків; – положення про інвентаризацію; – графік документообороту – наказ про облікову політику – інструкції з обліку окремих об'єктів 	<p>Безпосереднє ведення обліку:</p> <ul style="list-style-type: none"> – спостереження, збір даних, реєстрація фактів господарського життя; – обробка даних; – надання інформації управлінському персоналу та зовнішнім користувачам у вигляді звітності

Джерело: розробка автора

Виходячи з вищезазначеного, визначимо організацію бухгалтерського обліку як цілеспрямовану діяльність власника підприємства зі створення та подальшого удосконалення системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією заінтересованих користувачів.

Таке трактування конкретизує суб'єкт організації бухгалтерського обліку та підкреслює, що даний процес є безперервним і не закінчується після створення бухгалтерської служби чи передачі справ сторонній організації, а передбачає постійне вдосконалення.

Однак, виходячи з великої варіантності можливостей організації обліку, визначення є узагальненим, а для конкретизації сутності даного поняття необхідно розглянути його складові. Щодо цього питання думки науковців також суттєво різняться.

Згідно з п. 5 ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [133] в межах організації обліку підприємство самостійно:

- 1) визначає свою облікову політику;
- 2) обирає форму ведення бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації у них із дотриманням єдиних засад, встановлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;
- 3) розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;
- 4) затверджує правила документообігу та технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;
- 5) може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов’язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства.

Професор С.В. Свірко виділяє такі основні напрями організації бухгалтерського обліку, в бюджетних установах:

- розвиток бухгалтерського обліку;
- забезпечення облікового процесу;
- рух носіїв облікової інформації;
- облікових номенклатур;
- вибір носіїв інформації;
- фіксування інформації на відповідних носіях;
- роботи апарату бухгалтерії [342].

Колектив авторів у складі Є.Д. Чацькіса, А.Н. Лисюк, І.А. Лукашової, Т.П. Михайлової [419, С. 18] 1997 р. вказують, що організація обліку включає наступні складові:

- хто веде облік (чисельність, структура облікового апарату, його підпорядкованість та розміщення);

- як ведеться облік (за допомогою яких рахунків, документів, форм обліку, які реєстри обліку використовують, яка техніка ведення обліку та технологія обробки облікової інформації);

- у які терміни та як здійснюється збір, обробка, узагальнення та надання інформації.

2007 р. Р.Л. Хомяк [406] у складі положень, що мають міститися у розпорядчому документі щодо організації бухгалтерського обліку, наводить аналогічний список, але доповнює його ще такими складовими, як план інвентаризації та робочий план рахунків і їх кореспонденція.

Організація бухгалтерського обліку з точки зору А.Н. Сушкевич [378, С. 8], включає загальні принципи регулювання бухгалтерського обліку і безпосередньо організацію бухгалтерського обліку в суб'єктах господарювання. Основними елементами системи організації бухгалтерського обліку в суб'єктах господарювання, на думку автора, є:

- первинний облік і документообіг;
- інвентаризація;
- план рахунків бухгалтерського обліку;
- форми раціональної організації роботи бухгалтерії;
- організація праці працівників бухгалтерії;
- забезпечення збереження документів у процесі документообігу та зберігання в архіві бухгалтерії;
- обсяг і зміст звітності;
- облікова політика організації.

Розглядаючи питання організації обліку, В.А. Шпак [444, С. 393] зазначав, що організація праці облікового персоналу потребує здійснення управління обліковим персоналом та створення сприятливих умов для функціонування бухгалтерії підприємства, а саме:

- визначитися із найбільш ефективним варіантом роботи облікового персоналу (централізований або децентралізований) та оптимальною структурою бухгалтерії;

- розробити функціональні обов'язки облікових працівників та встановити контроль за виконанням ними своїх функцій;
- здійснити раціональне розміщення облікового персоналу, встановити належні інформаційні зв'язки між окремими частинами бухгалтерії та між бухгалтерією і оперативними підрозділами підприємства;
- організувати робочі місця бухгалтерів, їх технічне забезпечення;
- забезпечити підвищення кваліфікації облікових працівників.

Вважаємо, що поряд зі структурними елементами організації обліку (стосуються організації роботи облікових працівників), яким приділяв увагу В.А. Шпак, існують і технологічні, які стосуються безпосередньої організації облікового процесу (рис. 2.6).

Таким чином, процес організації бухгалтерського обліку містить в собі дві групи елементів: структурні, які передбачають вибір форми організації обліку та організації роботи людей, що вестимуть облік, і технологічні, які містять в собі безпосередню організацію облікового процесу.

За словами М.Ю. Карпушенко [165, С. 7], організація бухгалтерського обліку повинна здійснюватися з моменту створення підприємства, оскільки вона в подальшому безпосередньо впливає на ефективність бухгалтерського обліку. Проте варто зауважити, що організація обліку не закінчується на етапі її створення, а передбачає моніторинг і постійне її вдосконалення.

Що ж до окремих об'єктів обліку, дотримуємося думки, що не доцільно розглядати організацію обліку основних засобів чи запасів, а організацію системи обліку загалом, адже навіть саме поняття “організація” застосовується із поняттями “структура” та “система” [453, С. 294], а питання обліку об'єктів є уже веденням обліку, а не його організацією.

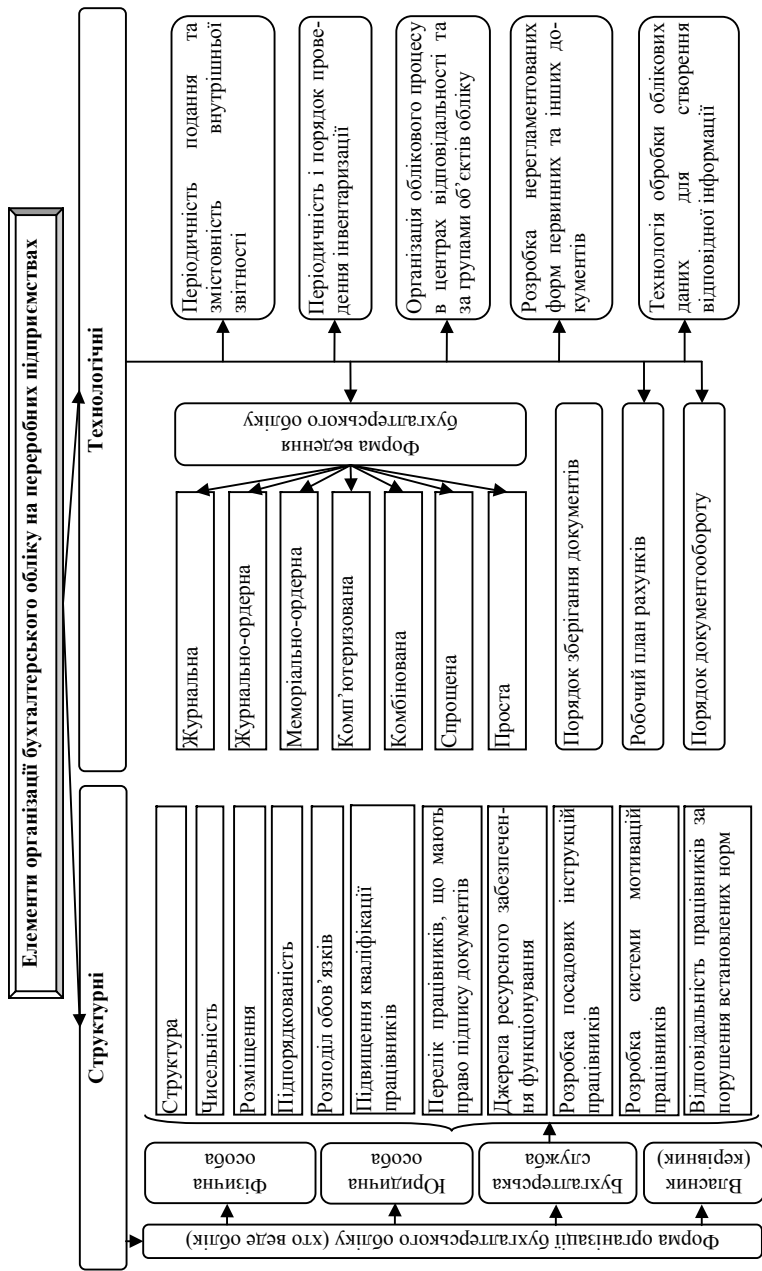

Рис. 2.6. Елементи організації бухгалтерського обліку
Джерело: розробка автора

Як зазначають М.Ю. Медведєв та Д.В. Назаров [246, С. 8], “початковий облік зародився як елемент методу оподаткування”, тобто організація обліку залежить насамперед від держави, в якій він функціонує.

Розглянемо історичний розвиток організації обліку в колишньому Радянському Союзі, де вона створювалася на двох рівнях: загальнодержавному та на рівні підприємства.

Коли формувалася нормативна база організації бухгалтерського обліку, однією з перших (18.09.23) було видано Постанову Ради Народних Комісарів СРСР про обов’язкове ведення торговельних книг торговими і промисловими підприємствами [313], в який зазначалося, у якій формі слід вести облік на підприємствах різних розрядів. У зазначеному документі було передбачено заборону підчисток, дописок тощо, описувався порядок правильного оформлення виправлення помилок, висувалася вимога щодо переплетення та нумерування сторінок торговельної книги, вимога щодо 3-річного її зберігання, визначалися дії в разі втрати книги. Операційний період, передбачений цим положенням, не повинен був перевищувати один рік, за три місяці після закінчення слід було подавати звіт у вигляді балансу.

До 1931 р. на рівні держави питаннями регулювання і організації бухгалтерського обліку займалися Народний комісаріат фінансів, Державний банк, Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції, який 1923 р. злився з ЦКК ВКП (б). У 1931 р. був створений державний орган, на який було покладено методологічне керівництво питаннями бухгалтерського обліку на підприємствах та установах колишнього СРСР. Таким органом було Центральне управління народногосподарського обліку (ЦУНГО), засноване Постановою РНК СРСР від 9 травня 1931 р. і Постановою ЦВК і РНК СРСР від 17 грудня 1931 року. На ЦУНГО було покладено методологічне керівництво всіма видами господарського обліку, до яких відносили бухгалтерський, статистичний і оперативний облік. Постановою РНК СРСР від 9 травня 1931 в усіх підприємствах та установах СРСР були організовані органи, що відають як бухгалтерським, так і статистичним обліком, так звані обліково-статистичні відділи.

Згодом на підставі Постанови РНК СРСР від 29 вересня 1932 р. органи бухгалтерського обліку були виділені з обліково-статистичних і стали самостійними органами підприємств, що не входили в жодні інші відділи підприємств і безпосередньо підпорядковувалися керівнику підприємства. Методологічне керівництво ЦУНГО питаннями бухгалтерського обліку виражалося в тому, що ЦУНГО розробляв для відомств рахункові плани, затверджував форми їх річних звітів і балансів, виробляв для відомств форми поточної і періодичної звітності, вирішував усі принципи питання, що виникають у процесі роботи окремих органів обліку тощо.

Постановою ЦВК і РНК СРСР від 27 травня 1936 р методологічне керівництво питаннями бухгалтерського обліку було покладено на Народний комісаріат фінансів СРСР, до обов'язків якого було віднесено затвердження форми річних та поточних звітів і балансів та інструкцій до них, тобто вирішення принципово важливих питань бухгалтерського обліку.

Мав рацію С.А. Щенков, який у 1962 р. зазначав: “характерна риса сучасної організації бухгалтерського обліку – співіснування з ним низового оперативного обліку, що дозволяє помітно спростити систему аналітичних облікових записів” [448, С. 11]. Нині ж організація обліку є дещо іншою, що пов'язано з розвитком комп'ютерних технологій.

Загалом організація бухгалтерського обліку на підприємстві є дуже складним процесом та вимагає уваги і знань. На її створення впливає багато факторів, основні з яких подано на рис. 2.7.

І. Бабенко пропонував такі фактори, які впливають на організацію бухгалтерського обліку [16]:

- 1) господарські функції і відносини, притаманні підприємству, технологія виробництва;
- 2) предмет бухгалтерського обліку;
- 3) наявність відповідних знань і досвіду в суб'єкта організації;
- 4) інформаційні потреби.

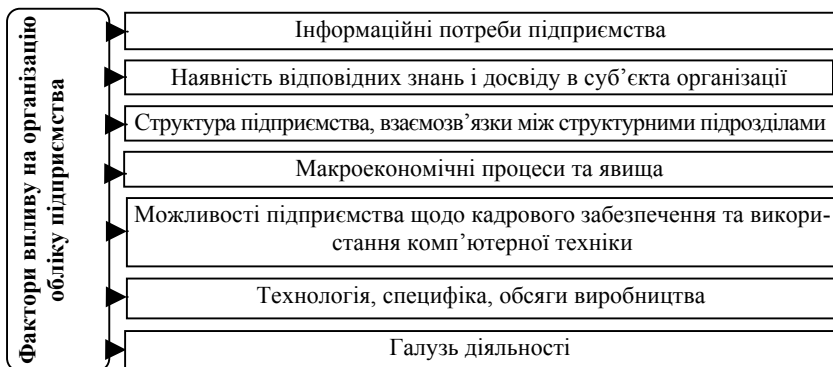

Рис. 2.7. Основні фактори впливу на організацію обліку підприємства
Джерело: систематизовано на основі [169],[372],[165], [16].

Порівнюючи погляд І. Бабенка з Є. Кірюшиним [169], зазначимо, що цей автор не виділяє такі фактори, як предмет бухгалтерського обліку та інформаційні потреби, проте окремим фактором називає структуру підприємства. М. Сорокін також не називає предмет бухгалтерського обліку та наявність відповідних знань і досвіду суб'єкта організації факторами організації бухгалтерського обліку. Крім того, він не підтримує ідею Є. Кірюшина щодо виділення окремого фактора – структури підприємства. У свою чергу, він є прихильником погляду І. Бабенка, В. Новодворського, А. Хоріна, Л. Шнейдмана у виділенні такого фактора як інформаційні потреби. Також М. Сорокін називає окремим фактором вимоги здійснення контролю над діяльністю, а В. Новодворський та А. Хорін вважають за потрібне виділити такий окремий фактор як макроекономічні явища.

Для раціональної організації бухгалтерського обліку, з точки зору Л.К. Сука [372, С.83], необхідно:

- а) вивчити особливості технології та організації роботи підприємства, які впливають на облік;
- б) врахувати можливості підприємства щодо кадрового забезпечення та використання обчислювальної техніки;
- в) проаналізувати економічні взаємозв'язки між структурними підрозділами та бухгалтерією підприємства.

Колектив авторів [282] зазначає, що організація обліку в рамках самого підприємства найбільшою мірою залежить від принципів і вимог, визначених у країні нормативним порядком, від обсягу та специфіки здійснення його діяльності і від його інформаційної потреби. Далі автори додають, що на формування структури облікового апарату на підприємстві впливають такі фактори: обсяг і специфіка діяльності господарюючої одиниці, функції та обсяги роботи облікового апарату, прийнятий розподіл праці, в тому числі ступінь кваліфікації і рівень автоматизації.

Звернемо увагу, що багато в чому організація обліку залежить і від розміру та організаційної форми підприємства (рис. 2.8). Облікові школи тривалий час усвідомлювали і аналізували цей зв'язок. Ще 1977 р. Ямей (Yamey) простежував історичну еволюцію організаційних і облікових форм. Також цим питанням у світі займалися Р.М. Скайнер (Skinner) [472, С. 25, 26] та А.С. Літелтон (Littleton) [469, С. 183, 184].

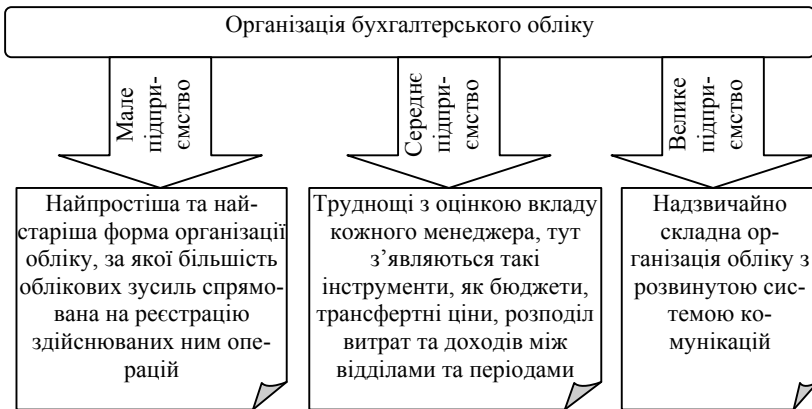

Рис. 2.8. Залежність розміру підприємства та організації бухгалтерського обліку

Джерело: розробка автора

Залежність між розміром підприємства та організацією обліку на ньому є очевидною, адже облікова інформація малого підприємства може бути цікавою лише податковій інспекції чи

банку, більшість облікових зусиль такого підприємства спрямована на реєстрацію здійснених ним операцій. Це найпростіша та найстаріша форма організації обліку.

У веденні середнього бізнесу з більш ніж одним рівнем управління, організація обліку вже буде відрізнятися від попередньої. Виникають труднощі з оцінкою вкладу кожного менеджера, з'являються такі інструменти, як бюджети, трансфертні ціни, розподіл витрат та доходів між відділами та періодами.

Корпоративний бізнес характеризується великою кількістю акціонерів, які вже не можуть здійснювати безпосередній контроль за діями менеджерів. Організація обліку є надзвичайно складною з розвинутою системою комунікацій. У таких випадках на Заході для отримання достовірної інформації часто використовують послуги незалежного аудитора.

Організація обліку суттєво залежить і від етапу її здійснення. Так, варто зупинитися на тому, що на етапі створення підприємства виникають витрати, пов'язані з організацією бізнесу, засновницькими процедурами. Прикладами таких витрат можуть бути суми мита та інших платежів при державній реєстрації, консультації юриста, друк сертифікатів акцій, виготовлення печатки, відкриття рахунків у банку тощо. Такі витрати потребують окремої уваги у формуванні моделі облікової системи створюваного підприємства, оскільки виникають до моменту здійснення діяльності. Основним завданням бухгалтера на етапі створення підприємства є достовірна оцінка, аналіз та обґрунтування одержаної інформації для правильного визнання об'єктів бухгалтерського обліку. Вирішуючи проблему визначення способу відображення в обліку організаційних витрат на етапі створення підприємства, Сідней Дж. Грей та Белверд Е. Нідз зазначають, що теоретично ці витрати є джерелом вигод протягом усього періоду існування корпорації, тому пропонують обліковувати їх як нематеріальні активи і амортизувати упродовж усього терміну [108]. Цей підхід відображає поширену західну практику, коли організаційні витрати включають до складу активів, у тому числі і нематеріальних, та амортизують протягом перших років роботи.

Однак вважаємо, що такий підхід є недосконалим, адже організаційні витрати не повною мірою відповідають вимогам П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», зокрема щодо отримання майбутніх економічних вигод, адже існує велика ймовірність, що новостворене підприємство може не проіснувати й одного року. За економічною сутністю, дані статті є швидше набором окремих витрат, а не цілісним об'єктом нематеріальних активів, тому для визнання таких витрат нематеріальними активами недостатньо економічного обґрунтування. Відображати їх як витрати звітного періоду також недоцільно, оскільки вони понесені для забезпечення підґрунтя в майбутньому здійснювати господарську діяльність з метою отримання прибутку. Крім того, згідно з принципом відповідності доходів і витрат, доходи та витрати, понесені на їх отримання, відображаються в одному звітному періоді, а в даному випадку важко довести відповідність понесення організаційних витрат до доходів першого місяця існування, адже доходи можуть і не виникати протягом зазначеного періоду, а ці витрати забезпечуватимуть доходи досить тривалого періоду.

На основі вищевикладеного вважаємо, що найдоцільнішим варіантом є віднесення організаційних витрат на етапі створення підприємства до витрат майбутніх періодів і їх пропорційне віднесення до адміністративних витрат впродовж першого року існування підприємства, коли відбувається формування підприємства як бізнес-структури. Таким чином, витрати, понесені протягом першого місяця, необґрунтовано не занижуватимуть фінансовий результат та не будуть перебувати на балансі підприємства як нематеріальний актив, що також забезпечить підприємство від порушення принципу обачності, який застерігає від завищення активів.

Свої особливості має і організація бухгалтерського обліку на етапі її удосконалення, адже на підприємствах повинен відбуватися постійний пошук забезпечення можливостей оптимального задоволення інформаційних потреб користувачів облікової інформації, удосконалення облікового процесу для конкретного підприємства (рис. 2.9).

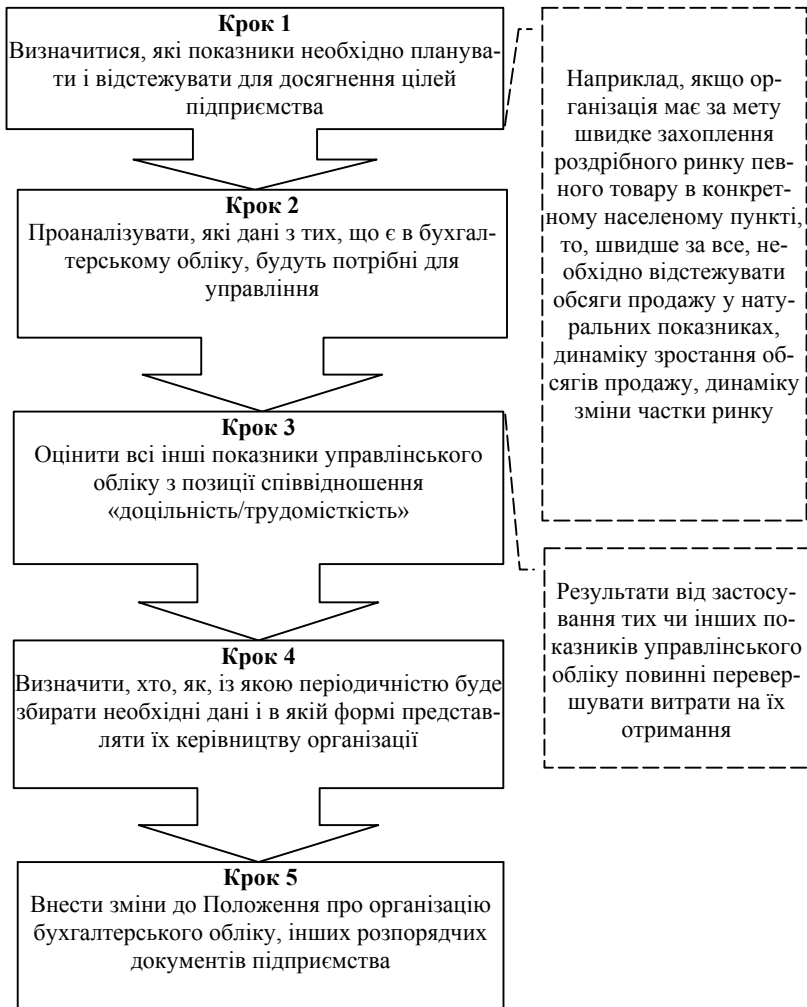

Рис. 2.9. Етапи удосконалення організації бухгалтерського обліку для цілей управління

Джерело: розробка автора

Оптимальне підлаштування системи бухгалтерського обліку під потреби конкретного підприємства за допомогою інстру-

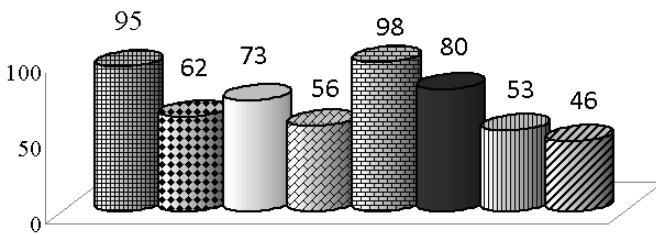
ментів її організації дасть змогу швидше досягати мети підприємства, оперативніше отримувати необхідну інформацію у зручному вигляді та більш раціонально використовувати ресурси підприємства.

Загалом організація бухгалтерського обліку на підприємстві дійсно залежить від критеріїв, серед яких поряд із формою власності, структурою управління, чисельністю персоналу тощо. М.Ю. Карпушенко [165, С. 6] називає і характер, технологію й обсяг діяльності підприємства. Специфіка технології виробництва, організації, економіки переробних підприємств є настільки суттєвою, що не може не впливати на форми організації, способи і об'єкти бухгалтерського обліку підприємств переробної галузі.

У той же час О.В. Коваленко зазначає: “реформування економічних взаємовідносин в управлінні ставить нові вимоги до організації обліку як основного способу контролю фінансово-господарської діяльності промислових підприємств. Суть проблеми зумовлена необхідністю удосконалення організації системи обліку, яка є забезпечувальною ланкою в системі управління у зв'язку із змінами інформаційних потреб як керівництва промислових підприємств, так і зовнішніх користувачів економічної інформації. Організація обліку на промислових підприємствах, які функціонують в умовах ринку, потребує переорієнтування функцій із контрольно-розподільчих на сервісно-управлінські. Сучасна система опрацювання обліково-економічної інформації не може цілком задовольнити зростаючі інформаційні потреби управління” [176].

Дослідження основних проблем у сфері організації обліку підприємств аграрної сфери здійснив і проф. В.М. Жук [129, С. 534], який опитав більше двох тисяч бухгалтерів сільськогосподарських підприємств (рис. 2.10).

Варто зауважити, що в опитуванні були запропоновані критерії недосконалої організації обліку як на мікро-, так і на макро-рівні. Серед основних проблем бухгалтери виділяють недостатній рівень комп'ютеризації обліку та послаблення ролі бухгалтера.

- Послаблення чинним законодавством значення бухгалтерського обліку та статусу головного бухгалтера на підприємствах
- Недосконалість П(С)БО, відсутність галузевих стандартів (інструкцій)
- Відсутність єдиної облікової політики по галузі
- Відсутність спеціалістів з обліку належного рівня кваліфікації
- Недостатній рівень компютеризації бухгалтерського обліку
- Відсутність бланків документів первинного та зведеного обліку
- Недостатній рівень інформаційно-методичного забезпечення (інструкції, рекомендації, журнали, бази даних)
- Запущеність системи підвищення кваліфікації бухгалтерів

Рис. 2.10. Проблеми організації бухгалтерського обліку на сільськогосподарських підприємствах
Джерело: розроблено на основі [129, С. 534]

Аналіз вітчизняної системи обліку дав змогу виявити існування таких проблем бухгалтерського обліку в Україні:

- невіправдано високі витрати суб'єктів господарювання на підготовку консолідованої фінансової звітності за МСФЗ шляхом трансформації бухгалтерської звітності, підготовленої за вітчизняними правилами;

- суттєвий адміністративний тягар господарюючих суб'єктів за поданням надлишкової звітності органам державної влади, а також зайві витрати через необхідність паралельно з бухгалтерським обліком вести податковий облік;

- слабкість системи контролю якості бухгалтерської (зокрема фінансової) звітності, в тому числі невисока якість аудиту бухгалтерської звітності;

- недостатність участі професійних громадських об'єднань та іншої зацікавленої громадськості, включаючи користувачів бухгалтерської звітності, у регулюванні бухгалтерського обліку і звітності, а також у розвитку бухгалтерської та аудиторської професії;

- низький рівень професійної підготовки більшої частини бухгалтерів і аудиторів, а також недостатність навичок використання інформації, підготовленої за МСФЗ на переробних підприємствах.

Виходячи з цього, основні напрями розвитку бухгалтерського обліку такі: підвищення якості інформації, що формується в бухгалтерському обліку та звітності; створення інфраструктури застосування МСФЗ; удосконалення системи регулювання бухгалтерського обліку та звітності; посилення контролю якості фінансової звітності; істотне підвищення кваліфікації фахівців, зайнятих організацією і веденням бухгалтерського обліку та звітності, аудитом бухгалтерської звітності, а також користувачів бухгалтерської звітності.

Автори, досліджуючи питання організації обліку, часто намагаються виокремити її об'єкт, предмет і навіть метод, щоправда їх думки з цього приводу суттєво різняться. Так, М.Ю. Карпушенко [165, С. 8] вважає, що предмет організації бухгалтерського обліку охоплює: обліковий процес; працю людей, які здійснюють облік; забезпечення достовірності обліку, контролю й аналізу. На думку В.А. Шпака [445] предметом організації обліку є структура та процес бухгалтерського обліку.

Об'єктами організації бухгалтерського обліку, з точки зору М.Ю. Карпушенко [165, С. 8], можуть бути: технологія облікового процесу; праця бухгалтерів; розвиток і удосконалення обліку; організаційне, технічне, інформаційне та інше забезпечення обліку. Такі автори, як В. Сопко та В. Завгородній [367] об'єктами організації облікового процесу називають номенклатури обліко-

вого процесу, матеріальні носії облікових номенклатур, технологію облікового процесу та забезпечення.

Розглядаючи питання організації бухгалтерського обліку, В.А. Шпак [445, С. 314], крім предмету, виділяє і метод організації обліку, під яким він пропонує розуміти сукупність регулятивних норм чи правил, способів і прийомів вирішення завдання теоретичного, практичного, пізнавального та управлінського характеру. Складові (елементи) методу організації обліку представлені на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Складові (елементи) методу організації обліку за В.А. Шпаком

Джерело: розроблено на основі [445]

Вважаємо такий підхід помилковим, оскільки свій об'єкт, предмет і метод дослідження може мати лише окрема наука, тоді як організація обліку є лише складовою бухгалтерського обліку як науки, тому немає сенсу виділяти окремо об'єкт, предмет і метод організації обліку.

Бухгалтерський облік на кожному підприємстві виконує функції, які є однаковими незалежно від особливостей діяльності підприємства та навіть країни його розташування. До загальних функцій можна віднести наступні:

- відображення усіх задокументованих фактів господарського життя;
- збереження майна власника;
- визначення фінансового результату;
- надання звітності управлінському персоналу та зовнішнім користувачам.

Однак на кожному підприємстві власником визначаються завдання обліку, що є індивідуальними і залежать від мети підприємства, галузі, розміру, технології виробництва, але загалом спрямовані на виконання вищезазначених функцій. Наприклад, на підприємстві, яке працює позмінно, власник може поставити завдання щотижневої інвентаризації сировини і матеріалів чи товарів; на підприємствах, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, виникає завдання розрахунку курсових різниць тощо. Організація і ведення обліку повинна бути підлаштованою під визначені власником завдання.

Організація бухгалтерського обліку, як і його ведення, базується на певних принципах, під якими слід розуміти “загальні закони і правила, прийняті або оголошені як спонукання до дій; погоджену позицію чи основу поведінки чи практики” [21, С. 24].

Термін “загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку” почали застосовувати у США в 30-і роки ХХ ст. після здійснених професійних і законодавчих реформ для надання офіційного статусу стандартизації методів обліку, включаючи представлення фінансової звітності. Ці правила охоплюють методи, що широко використовуються і часто трапляються в бізнесі, а також ті, які рекомендують для подальшого використання регулюючі органи та спеціалісти [162].

Як зазначає А.П. Бархатова [21, С. 24–29], принципи бухгалтерського обліку базуються на основних концепціях, серед яких автор виділяє 11: концепції грошового вимірника, відокремленого підприємства, діючого підприємства, обліку за вартістю, подвійності обліку, облікового періоду, консерватизму (обережності в оцінці), реалізації, зіставлення доходів та витрат, послідовності, істотності.

Проф. Я.В. Соколов виділяв дев'ять принципів російської бухгалтерії (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Принципи російської бухгалтерії за Я.В. Соколовим
Джерело: систематизовано на основі [355]

Ідеться про принципи бухгалтерії в Росії, які почали формуватися ще з 1862 р. Російській бухгалтерії притаманний пере-

хід від однієї крайності до іншої. До Петра I вважалося, що в країні все найкраще, а за його правління поширилася думка про безнадійну відсталість Росії. Тоді почалися спроби “підлаштувати” російський облік на голландський, французький, німецький і навіть американський лад. Аналіз даних принципів дає змогу зробити важливий висновок, що наслідування закордонної практики не зможе вивести облік на новий рівень. Те, що в інших країнах є прийнятним, може не забезпечити позитивного ефекту в нашій країні, з нашими традиціями, ментальністю, рівнем розвитку. На жаль, нині законодавці не згадують історії, активно займаючись упровадженням міжнародних стандартів обліку. Однак перед тим, як проаналізувати сучасні принципи бухгалтерського обліку та його організації, доцільно розглянути принципи самого виробничого процесу, який обліковується, серед яких доцільно виокремити такі, як спеціалізація, пропорційність, паралельність, безперервність, ритмічність, автоматичність, гнучкість та гомеостатичність (додаток Ж), адже проектування та організація виробничого процесу вимагають дотримання таких принципів, які тісно між собою пов’язані, взаємодоповнюються та взаємопротікають і різною мірою реалізуються на практиці.

Проектуючи виробничий процес, його організацію, враховують ці принципи та обирають оптимальні організаційно-технічні рішення за критерієм економічної ефективності. Відповідно до цього потребує аналогічних підходів і організація обліку цього процесу.

Урахування принципів організації диверсифікованого виробничого процесу як взаємопов’язаної системи потребує адекватних підходів до організації обліку, інтерпретації та надання інформації з метою її використання для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності бізнесу.

На жаль, як і у випадку складових організації бухгалтерського обліку, єдиної думки щодо переліку принципів організації обліку не існує. Погоджуємося з С.В. Івахненком [159, С. 31] щодо доцільності поділу всіх принципів бухгалтерського обліку на принципи його організації та принципи ведення.

Основні підходи до виділення принципів організації та ведення бухгалтерського обліку розглянуті в додатку 3.

Принципам організації бухгалтерського обліку приділялася належна увага у працях І.П. Бабенка [16], А.М. Галагана [88, С. 297, 298], І.С. Кумка [263], А.Н. Кашаєва [166], проф. А.М. Кузьмінського та проф. В.В. Сопко [207], проф. Ю.Я. Литвина, М.Ю. Карпушенка [165, С. 7, 8], В.А. Полторадні [225], Н.М. Ткаченко [387] та ін.

Принципи ведення обліку у своїх працях розглядали В.С. Боголюбов, С.А. Бистров [38, С. 54, 56], С.Дж. Грей [108, С. 148], Р. Ентоні [452, С. 24], В.Я. Кожинів [181, С. 32], К.Д. Ларсон, Дж.Дж. Уайлд, Б. Чіаппетта [213, С. 11] та ін.

Дійсно, організація бухгалтерського обліку є різною для різних підприємств, проте вона базується на певних загальних принципах, серед яких П.С. Безруких [25, С. 64] базовим вважає принцип державного регулювання організації бухгалтерського обліку. Івахненков С.В. [159, С. 31] до основних принципів як організації, так і ведення обліку окрім принципу державного регулювання, відносить принцип економічності обліку.

Загалом, автори виділяють від 2 до 12 принципів організації обліку та від 4 до 13 принципів його ведення. Найчастіше серед принципів організації обліку автори називають принцип безперервності та цілісності (по 3 автори), а серед принципів ведення – автономності, безперервності, нарахування і відповідності доходів і витрат та періодичності (по 5 авторів) (рис. 2.13).

Окремі принципи належать лише до організації обліку (принципи паралельності, цілісності, ритмічності, прямоточності, пропорційності, всебічності, субординації, динамічності, випереджувального відображення, системотвірних відносин), деякі – лише до ведення бухгалтерського обліку (принципи постійності, історичної собівартості, консерватизму, повноти, обачності, переваги суті над формою, подвійного запису). Проте є принципи, що належать одночасно і до організації, і до ведення обліку – принципи автономності, безперервності, єдиного грошового вимірника, нарахування та відповідності доходів і витрат, нарахування, періодичності, послідовності.

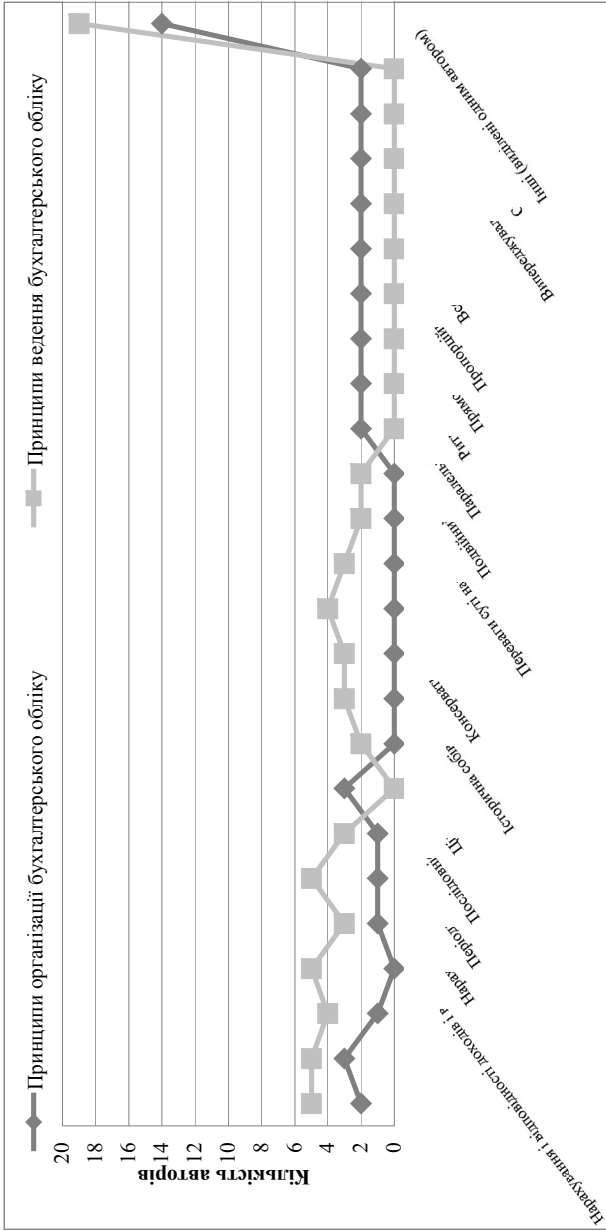

Рис. 2.13. Принципи організації і ведення бухгалтерського обліку

Джерело: розроблено на основі інформаційної бази Житомирської наукової бухгалтерської школи

Закцентуємо увагу на тому, що досить суттєва частина принципів як організації (14 одиниць), так і ведення (19) обліку виділяється лише одним автором, що свідчить про відсутність єдності в цьому питанні. До таких принципів належать принципи адаптивності, безпосередності, зберігання інформації, взаємозв'язку подій і явищ, зіставлення цінностей і операцій, взаємозв'язку бухгалтерського і податкового обліку, мінімальності, оперативно-виробничої функціональності, охайності, своєчасності та хронологічності, правильного вибору облікових реєстрів (форм обліку), порівняння та систематичності планування, зрозумілості і точності запису, швидкості обробки інформації (ажур), правильності грошової оцінки, раціональності реєстрації, контролю, собівартості, реалізації, погодженості.

Проаналізувавши наявні принципи обліку, вважаємо, що до зазначених у Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” доцільно додати принцип раціональності, який передбачає “забезпечення своєчасного отримання всіх необхідних надійних відомостей при найменших витратах коштів і праці” [190].

Пропонований принцип повинен бути чи не основним при організації системи бухгалтерського обліку, адже обліковий персонал може роками гаяти час, збираючи, систематизуючи й інтерпретуючи інформацію, яка нікому не потрібна, а у організації бухгалтерського обліку обробка даних буде побудована так, щоб при мінімальних затратах часу та зусиль генерувалася інформація у вигляді, необхідному для потреб користувачів.

Таким чином, організовуючи систему бухгалтерського обліку, необхідно пам'ятати, що одним із важливих принципів раціональної організації облікової служби є розумне використання адміністрацією наявного облікового персоналу. Для кожного облікового працівника повинні бути точно встановлені обов'язки, що впливають із відповідних правил, і викладені письмово. Уся діяльність облікового персоналу повинна бути розділена на логічні функції відповідно до індивідуальних обов'язків кожного. Дії виконавців повинні бути згруповані так, щоб виконання їх поєднувалося з ефективністю виробництва. У процесі розробки організації облікової

служби необхідно звернути особливу увагу на встановлення ефективної системи внутрішнього контролю.

Основними проблемами переробних підприємств України є стабілізація фінансового стану і підвищення економічної ефективності, яка, у кінцевому підсумку, виражається фінансовим результатом, що досягається у процесі діяльності підприємств. При організації обліку на підприємстві необхідно докорінно та всебічно вивчити технологію та організацію виробництва, особливості побудови виробничих підрозділів підприємства.

2.3. Організація документообороту як основного інструмента забезпечення функціонування ефективної системи комунікації на переробному підприємстві

Документування – це основа всього бухгалтерського обліку, адже без наявності документа не відбувається жодних записів у даній системі. Більшість науковців (А.Н. Сушкевич [378], Г.В. Нашкерська [265, С. 119], Р.М. Косміна [189, С. 13], О.П. Кундря-Висоцька [209, С. 66], П.В. Чебанова, Ю.А. Василенко [422, С. 109], Ф.Ф. Бутинець, О.Л. Войналович, І.Л. Томашевська [59, С. 191], В.Г. Швець [430, С. 75], Н.М. Ткаченко [386, С. 66]) переконані, що без документів існування системи бухгалтерського обліку неможливе.

Питання, пов'язані з організацією документообороту на підприємстві, завжди будуть актуальними, адже більша частина роботи бухгалтерів пов'язана зі створенням, обробкою, нагромадженням та зберіганням документів. Лише на створення бухгалтерських документів витрачається 40–60 % робочого часу. Саме тому над спрощенням такої роботи працюють науковці з бухгалтерського обліку, які намагаються зменшити кількість необхідних документів, створити типові форми документів, на заповнення яких витрачалось б мінімум часу. Всі ці розробки відбуваються на рівні держави, але спрощення роботи з документами можна досягти і на рівні підприємства завдяки правильній організації бухгалтерського обліку.

За даними В.Г. Афанасьєва [12, С. 227], у народному господарстві в системі економічного управління ще 1975 р. циркулювала гігантська маса (понад 4 мільярди) різних документів. На даний час ця цифра є ще більшою. Так, лише на деяких великих підприємствах складається близько 250 тисяч документів у рік.

Правила документообігу і технологію обробки облікової інформації згідно із ст. 5 Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" підприємство встановлює самостійно, що спричинює активне обговорення цієї теми як серед практиків, так і теоретиків бухгалтерського обліку. Так, серед досліджень указаної проблеми А. Амоша, Ю. Бажал, Л. Безчастний, Е. Бойко, Т.А. Бутинець, Ф.Ф. Бутинець, І.О. Власова, О.П. Войналович, Г.Г. Воробйов, І.С. Воробйова, Е.С. Гейср, Н. Гончарова, О.П. Заболотна, В.П. Завгородній, Р. Іванух, С.Г. Кулєшов, М.П. Ільюшенко, Г. Калітич, Ю. Канигін, В. Карпов, М.Ю. Карпушенко, Б. Кляненко, Т.В. Кузнєцова, А. Коренний, Я.З. Лівшиц, В. Муравський, М.К. Ніколаєва, О.А. Неумчук, В.Ф. Палій, Н.О. Пронь, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.Л. Сук, А.Н. Сушкевич, І.Л. Томашевська, В.К. Уколов, Ю.Д. Чацкіс, С.А. Щиголева та ін. Однак, зважаючи на стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, комп'ютеризацію облікових процесів, тема документообороту набуває додаткової актуальності.

Документування та документація відіграють важливу роль у діяльності підприємства (рис. 2.14).

Запорукою успішної роботи переробних підприємств завжди є ефективна діяльність персоналу, проте вчорашні методи обробки інформації суттєво цьому перешкоджають. Відсутність необхідності вручну розмножувати документи, відстежувати переміщення паперових документів усередині організації, контролювати порядок передачі конфіденційних відомостей істотно знижує затрати праці. Наскрізний автоматичний контроль виконання на всіх етапах роботи з документами значно підвищує якість роботи виконавців, робить терміни підготовки документів більш прогнозованими і керованими.

Рис. 2.14. Роль документування у діяльності підприємства
Джерело: розробка автора

Управління документообігом, його автоматизація, за твердженням І.С. Воробйової [86], дає можливість персоналу контролювати і отримувати інформацію про недостатність ресурсів у режимі реального часу, сприяє їх моніторингу та коригуванню обсягів робіт, а також оптимізації процесів. Проаналізувавши отримані дані, працівник зможе поліпшити роботу на слабкій ділянці. Крім того, здійснюється моніторинг процесів діловодства – менеджери та контролери отримують доступ до всіх дій на доступному рівні ієрархії (відділ або окремий службовець), а також передбачається визначення повноважень за конкретними процесами і відстеження невиконаних завдань відповідальними особами.

Документооборот – це впорядкований процес руху документів і виконання різноманітних облікових процедур з моменту їх отримання (створення) до моменту передачі в архів [165, С. 48–54]. Стадії цього процесу показані на рис. 2.15.

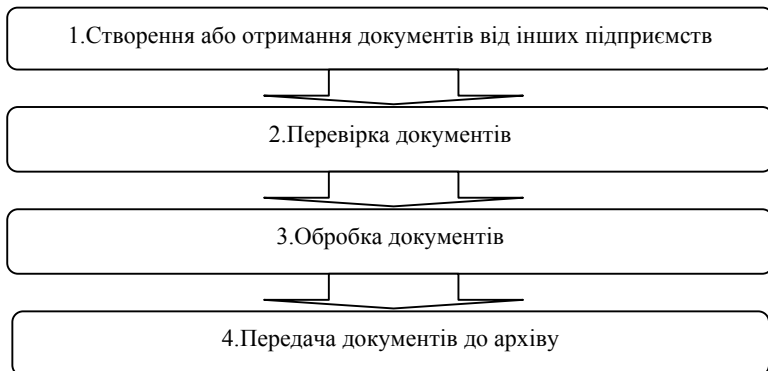

Рис. 2.15. Стадії документообороту на підприємстві
Джерело: розробка автора

Першою операцією поточного обліку є отримання документів. Раціональна організація цього етапу вимагає встановлення за кожним видом документів чітких термінів здачі й вибір найбільш ефективного їх переміщення. Організація прийому документів залежить від форми обліку і розподілу праці. На даному етапі документи повинні перевірятися за всіма ознаками: за змістом, законністю, правильністю оформлення та ін. Далі документи передаються на обробку, тобто для відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Наступним етапом після обробки є зберігання документів і передача їх до архіву бухгалтерії.

Питанню зберігання документів приділяла увагу О. Чернікова [423]. Аналіз нормативних документів, що регулюють вказане питання, наведено в табл. 2.4.

Основним нормативно-правовим документом, що визначає мінімальні терміни зберігання документів, є Перелік типових документів, які створюють під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням термінів зберігання документів [428], у п. 4.2 першого розділу якого наведено період зберігання бухгалтерських документів, реєстрів та форм звітності.

Таблиця 2.4

Нормативні документи, що регулюють терміни зберігання документів

Нормативний документ	Частина	Що регулює
Перелік типових документів, які створюють під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів [298]	П. 4.2 першого розділу	Терміни зберігання конкретних бухгалтерських документів, реєстрів та форм звітності
Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні"	Ч.3 ст. 8	Міститься посилання на Перелік № 578, проте вказано мінімальний термін – 3 роки
Податковий кодекс України	П. 44	Зазначається, що платники податків зобов'язані зберігати первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, фінансову звітність, інші документи, пов'язані з обчисленням та сплатою податків і зборів (ведення яких передбачено законодавством), не менш як 1095 днів із дня подання податкової звітності, для складання якої використовують згадані документи. Лише після того, як суб'єкт господарювання перевіряє податкові органи на дотримання податкового законодавства, документи, що належать чи пов'язані з предметом перевірки, можна знищувати. Документи пов'язані з предметом перевірки або судового розгляду, повинні зберігатися до закінчення перевірки та передбаченого законом терміну оскарження прийнятих за її результатами рішень та/або вирішення справи через суд

Джерело: розроблено на основі [423]

Документи, у яких закінчився термін зберігання, можуть бути знищені лише після проведення експертизи їхньої цінності. Цим займається спеціальна комісія, діяльність якої регламентує окремих Порядок [310]. Так, на підставі рішення експертно-перевірної комісії документи, які мають культурну цінність, відносять до Національного архівного фонду, в іншому випадку вони можуть бути знищені.

Окрім описаного переліку терміни зберігання документів регулюють:

1. Ч.3 ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, згідно з якою зберігання опрацьованих документів, реєстрів і звітності здійснюється протягом установленого у Переліку № 578 терміну, але не менше трьох років.

2. Податковий кодекс України, у якому відзначається, що платники податків зобов’язані зберігати первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, фінансову звітність, інші документи, пов’язані з обчисленням та сплатою податків і зборів (ведення яких передбачено законодавством), не менш як 1095 днів із дня подання податкової звітності, для складання якої використовують згадані документи (п. 44.3 ПКУ). Лише після того, як суб’єкт господарювання перевірять податкові органи на дотримання податкового законодавства, документи, що належать чи пов’язані з предметом перевірки, можна знищувати. Документи, пов’язані з предметом перевірки або судового розгляду, повинні зберігатися до закінчення перевірки та передбаченого законом терміну оскарження прийнятих за її результатами рішень та/або вирішення справи через суд (п. 44.4 ПКУ).

Необхідно звернути увагу на те, що вказані документи по-різному встановлюють початок відліку термінів зберігання документів, тому для уникнення претензії при перевірках підприємствам доцільніше дотримуватися найбільшого терміну зберігання, зазначеного у цих двох нормативних актах.

Таким чином, документи можна знищувати у випадку, якщо їх термін зберігання закінчився згідно з вимогами Переліку № 578, вони пройшли експертизу цінності та перевірку Державної податкової служби, але не менш ніж за три роки з часу їх складання.

Щодня кожний бухгалтер зіштовхується із великою кількістю документів, причому працювати з ними необхідно в дуже стислі терміни і дуже уважно, не допускаючи помилок. Щоб така робота була максимально ефективною, на кожному підприємстві повинні бути створені графіки документообігу. Однак на практиці, як правило, не кожне підприємство бере до уваги необхідність регулювання потоків документів і складання графіків їх руху. На будь-якому підприємстві є документообіг, але створення його графіка є все ще рідкістю для вітчизняних підприємств, що пов'язано насамперед із недостатнім регулюванням цього питання на державному рівні. Нормативні акти не містять достатніх рекомендацій щодо ведення документообігу на підприємствах, а покладають це питання на розсуд керівників підприємств, це, у свою чергу, є цілком виправданим, оскільки кожне підприємство має свої особливості. Зокрема, на думку М.Ю. Карпушенко [165, С. 48–54], документооборот підприємства залежить від таких факторів, як структура підприємства, склад бухгалтерської служби, кількість господарських операцій та порядок їх оформлення, форма організації обліку, тип, вигляд і характер технічних та організаційних засобів, ЕОМ, що використовуються в обліковому процесі. Проте цей перелік можна суттєво продовжити, тож уніфікація питання документообороту підприємства на законодавчому рівні не має жодного сенсу.

Створення форм документів, формування різноманітних первинних, проміжних і узагальнювальних даних, складання звітності пов'язані з операціями, у здійсненні яких бере участь велика кількість виконавців. За таких умов необхідно певним чином систематизувати їхні дії, а також процедури руху облікової інформації. Карпушенко М.Ю [165, С. 48–54] зауважує, що на практиці переміщуються не тільки первинні документи, а й облікові реєстри і форми звітності. Таке переміщення повинно бути узгоджене як у часі, так і просторі. У зв'язку з цим з метою раціональної організації наказом керівника підприємства встановлюється графік документообороту у вигляді таблиці або схеми.

Графік документообороту – це документ, що містить перелік робіт із складання, перевірки і обробки документів, які вико-

нуються підрозділами та конкретними виконавцями із зазначенням термінів виконання і строків знаходження документів на робочому місці і взаємозв'язку відповідних робіт [165, С. 48–54].
 Форми побудови графіків документообороту вказані на рис. 2.16.

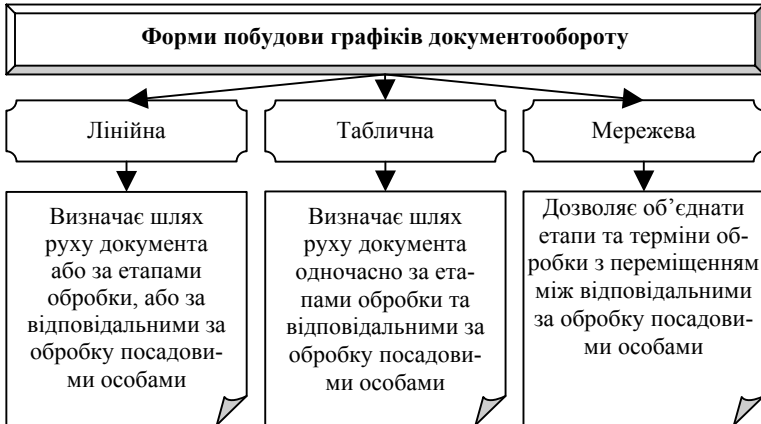

Рис. 2.16. Форми побудови графіків документообороту
 Джерело: розробка автора

Форму та обов'язкові реквізити графіка документообігу в нормативно правових актах не визначено, але слід враховувати, що, чим більше деталей буде в ньому обумовлено, тим більша ймовірність того, що всі операції відбудуться вчасно. У графіку документообігу повинні бути описані всі види робіт з документами (створення, перевірка, обробка, зберігання та передача до архіву) та за кожним із них повинні зазначатися особливості роботи, терміни виконання та відповідальна особа. Найпоширенішою є таблична форма зведеного графіка документообороту, розроблена В.Пархоменком [296, С.10] (табл. 2.5).

Така форма графіка документообороту досить вдала, оскільки містить всю необхідну інформацію щодо відповідальних осіб та термінів виконання конкретних процесів. Проте вважаємо за доцільне об'єднати графі 3 “Відповідальний за виписку” і 4 “Відповідальний за оформлення”, оскільки, на нашу думку, у них дублюється одна й та ж інформація, адже при створенні документа його випискою та оформленням займається одна особа.

Таблиця 2.5

Приклад графіка документообороту [296]

Назва документа	Створення документа					Перевірка документа				Обробка документа		Передача до архіву	
	Кількість екземплярів	Відповідальний за виписку	Відповідальний за оформлення	Відповідальний за виконання	Термін виконання	Відповідальний за перевірку	Хто подає	Порядок подання	Строк подання	Хто виконує	Строк передачі	Хто виконує	Строк передачі
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Прибутковий ордер	1	Склад	Склад	Склад	Щодня	Бухгалтерія	Склад	За ресетром	Щодня	Бухгалтерія	Щодня	Бухгалтерія	Після закінчення кварталу

Метою впорядкування документообороту є пришвидшення руху документів. На кожному робочому місці документ повинен знаходитися мінімальний термін, необхідний для його обробки. Час на обробку визначають за типовими нормами часу, хронометражем, на підставі досвіду та за допомогою інших методів.

Крім того, раціоналізація документообороту полягає в максимальному обмеженні осіб, які беруть участь у складанні певного документа, їх ліквідації, а також автоматизації процесу складання та руху документів.

Можна виділити три основних напрями удосконалення документування господарських операцій і документообороту (рис. 2.17).

Документування господарських операцій і обробка первинних документів займають понад 50% обсягу обліково-розрахункових робіт [378], тому у зниженні трудомісткості виписки та обробки первинних документів ховаються суттєві резерви підвищення продуктивності праці. Зниження трудомісткості при заповненні документів забезпечується завдяки комп'ютеризації даного процесу з автоматичним заповненням незмінних реквізи-

тів. Як показує практика, заповнення первинних документів на комп'ютері знижує витрати часу в 5–6 разів [378]. Суттєво знизити кількість документів, що виписуються і обробляються, можна також шляхом застосування багатострокових форм документів замість однострокових.

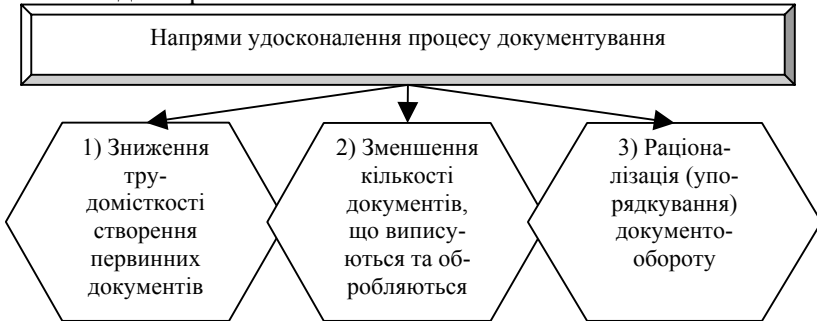

Рис. 2.17. Основні напрями удосконалення документування господарських операцій і документообороту
Джерело: розроблено на основі [378, С. 71, 72]

Графік документообороту сприяє покращенню роботи бухгалтерської служби, зниженню випадків несвочасної обробки документів, їх втрати, скороченню термінів складання звітності, підвищенню відповідальності працівників усіх рівнів за своєчасність їх складання, використання та опрацювання.

Документуванням господарських операцій займаються не тільки працівники бухгалтерії, а насамперед ті, хто здійснює господарські операції і дає доручення або дозвіл на їх здійснення (посадові особи виробничих, технологічних, інженерно-технічних та інших служб підприємства). Для цього кожному виконавцю варто надати витяг з графіка документообігу, де наводять перелік первинних документів, які відносять до функціональних обов'язків певного співробітника, терміни їх подання та підрозділи підприємства, в які їх передають, терміни та порядок надання документів.

На різних етапах обліку організація руху документів має певні особливості. Основними завданнями організації руху документів на етапі первинного обліку є розробка оптимального про-

цесу їх створення та мінімізація витрат часу на цей процес. Для раціоналізації роботи з первинними документами розроблено 10 правил (рис. 2.18).

10 правил для раціоналізації роботи з первинними документами	
▶	Правило 1. Документ визнається первинним, якщо він містить відомості про господарську операцію і підтверджує факт її здійснення; він складається у момент здійснення господарської операції або відразу після її закінчення
▶	Правило 2. Первинний документ може бути складений на бланку типової або довільної форми, але в будь-якому випадку повинен мати обов'язкові реквізити, передбачені п. 2 ст. 9 Закону № 996 і п. 2.4 Положення № 88, такі як: <ul style="list-style-type: none"> • найменування підприємства, установи, від імені яких складено документ; • назва документа (форми); • дата і місце складання документа; • зміст та обсяг господарської операції; • одиниця виміру господарської операції (у натуральному та/або вартісному виразі); • посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий або електронний підпис або інші дані, що дозволяють ідентифікувати особу, яка брала участь у господарській операції. Підписи можуть бути скріплені печаткою (п. 2.5 Положення № 88)
▶	Правило 3. Документи заповнюються чорнилом, кульковою ручкою, на принтері або іншими способами, що забезпечують збереженість цих записів протягом установленого терміну зберігання документів
▶	Правило 4. Електронні первинні документи повинні відповідати правилам електронного документообігу, встановленим у Законах № 851 і № 852
▶	Правило 5. Первинні документи повинні бути складені українською мовою або іншою мовою в порядку, визначеному Законом від 05.07.12 р. № 5029-IV «Про принципи державної мовної політики»
▶	Правило 6. Відповідальність за несвочасне складання первинних документів і недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали і підписали такі документи. Бухгалтер зобов'язаний перевіряти первинні документи в межах своєї компетенції. Якщо документи не відповідають вимогам законодавства у сфері бухгалтерського обліку, їх слід передати керівникові підприємства і потім прийняти до обліку лише на підставі його письмового рішення (п. 2.16 Положення № 88)
▶	Правило 7. Якщо в документах виявлено помилки, то робити підчистки, виправляти неправильні дані не дозволено. Правильний спосіб виправлення – коректурний: неправильний текст або цифри закреслюються так, щоб можна було їх прочитати, над ними пишуться правильні дані, слово «виправлено» і ставиться дата та підпис посадової особи (п. 4.2, 4.4 Положення № 88). Заборонено вносити виправлення до документів, якими оформлені касові, банківські операції та операції з цінними паперами. У цьому випадку документ необхідно заповнити зовано (п. 4.5 Положення № 88)
▶	Правило 8. Облік доходів, витрат та інших показників, виходячи з яких визначаються об'єкти оподаткування і податкові зобов'язання, здійснюється на підставі первинних документів бухгалтерського обліку (п. 44.1 ПКУ)
▶	Правило 9. Первинні документи, які підтверджують доходи, витрати, треба зберігати протягом 1095 днів із дня подання податкової звітності, для складання якої вони були використані. Якщо звітність не була подана вчасно – тоді протягом 1095 днів, що настають після закінчення терміну, встановленого для її подання (п. 44.3 ПКУ). Окремі випадки термінів зберігання документів указано в п. 44.4 ПКУ. Порухення термінів зберігання документів спричиняє штраф у розмірі 510 грн., а при повторному порушенні протягом року – у розмірі 1020 грн. (п. 121.1 ПКУ)
▶	Правило 10. У разі втрати, пошкодження або дострокового знищення документів необхідно повідомити про це орган Міністерства доходів і зборів протягом 5 днів. Крім того, втрачені документи повинні бути відновлені протягом 90 днів із дня направлення такого повідомлення

Рис. 2.18. Правила оформлення первинних документів
Джерело: розроблено на основі [410]

До нормативних актів, якими регулюються питання складання первинних документів, належать:

- Податковий кодекс;
- Закон від 22.05.03 р. № 851-IV “Про електронні документи та електронний документообіг”;
- Закон від 22.05.03 р. № 852-IV “Про електронний цифровий підпис”;
- Закон від 16.07.99 р. № 996-XIV “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”;
- Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Мінфіну від 24.05.95 р. № 88.

Уже навіть із переліку чинних нормативних актів стають зрозумілими сучасні тенденції, пов’язані з комп’ютеризацією облікового процесу, які не оминули і процес складання та руху первинних документів (рис. 2.19).

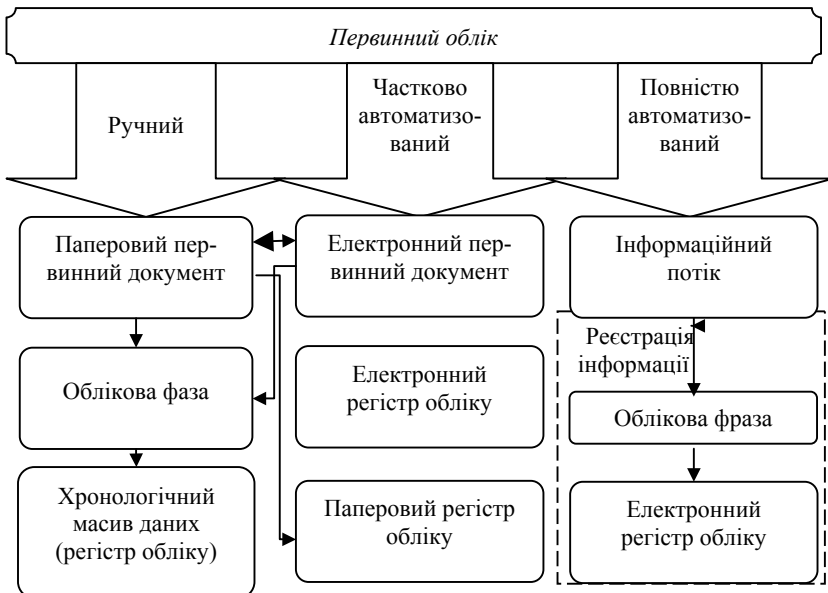

Рис. 2.19. Послідовність реєстрації операцій при ручному, частково та повністю автоматизованому первинному обліку

Джерело: розроблено на основі [253, С. 49]

При повністю автоматизованому первинному обліку збір облікової інформації відбувається у місці її виникнення. Після цього вона передається інформаційним потоком до бухгалтерії (може знаходитися територіально віддалено від місця здійснення фактів господарської діяльності), де відбувається реєстрація (створюється облікова фраза, яка в подальшому заноситься в електронний хронологічний масив даних), обробка та передача інформації без участі людини. Такий механізм повністю автоматизованого бездокументного обліку може застосовуватися для всіх сфер людської діяльності, де збір, реєстрація, передача та обробка інформації є можливою без залучення людини.

Можна виділити проблеми, спільні для тих підприємств, де робота з документами ведеться традиційним способом (рис. 2.20).

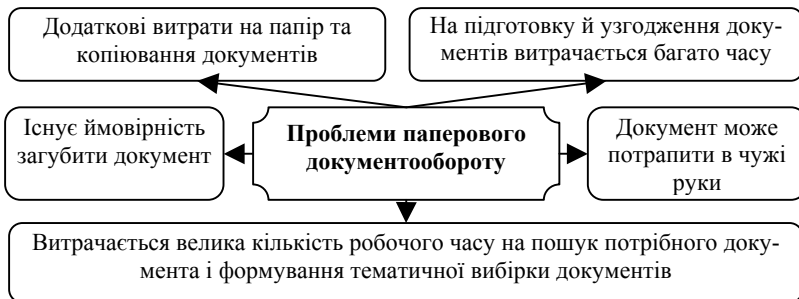

Рис. 2.20. Проблеми, що супроводжують паперовий документообіг на підприємстві

Джерело: розробка автора

Нині автоматизація документообігу на підприємстві потрібна така, як автоматизація бухгалтерського обліку в середині 90-х років ХХ ст. Причин для цього існує багато. По-перше, інформацію необхідно опрацьовувати дуже швидко і якісно; інформаційні потоки є не менш важливими, ніж матеріальні. По-друге, втрата інформації або її витік може коштувати надто дорого.

Особливості організації електронного документообігу перебували у колі дослідницьких зацікавлень таких науковців, як А.О. Ніколашин, С.М. Головань, Т. Мельник, А. Шпірко, А. Прокопенко, І.В. Курташова, В. Муравський, Н.О. Пронь тощо.

Аналізуючи діяльність сучасних підприємств, можна зробити висновок, що на більшості з них організовано документообіг паперових документів, створених за допомогою комп'ютера. Цей вид документообігу необхідно відрізнити від електронного, який пов'язаний із передачею документа віртуально без створення його паперового екземпляра. Труднощі щодо організації електронного документообігу пов'язані з удосконаленням та налаштуванням програмного забезпечення.

Організація електронного документообороту відрізняється від паперового та повинна враховувати особливості, вказані на рис. 2.21.

Рис. 2.21. Особливості організації електронного документообороту
Джерело: розробка автора

Повністю автоматизована система збору, реєстрації, передачі та обробки облікової інформації змінює традиційне бачення облікових прийомів документування й інвентаризації на підприємствах. На перший план виходить інформаційна функція документа. Виходячи з цього, традиційне поняття “документ” у первинному обліку В. Муравський [253] пропонує замінити на “інформаційний потік”. Крім того, оскільки документування як фізичне створення документа у будь-якій (паперовій чи електронній) формі перестає існувати, втрачають актуальність і звичні

прийоми обліку. Зокрема, вищезгаданий автор вважає, що прийом документування необхідно замінити прийомом реєстрації інформації, що точніше відповідатиме технологічному ланцюжку перетворення (збору, реєстрації, обробки, передачі) облікової інформації без участі людини.

Принциповим моментом у системі комп'ютеризації документообігу на підприємстві є використання електронного цифрового підпису, який не дає можливості підробити підпис користувача без знання його секретного ключа підписування. Кожний підпис містить:

- дату підпису;
- термін закінчення дії ключа підпису;
- інформацію про особу, що підписала файл (ПІБ, посада, назва фірми);
- ідентифікатор людини, що підписала (ім'я відкритого ключа);
- власне цифровий підпис [269, С. 98].

У нашій країні електронний цифровий підпис застосовується в основному у банківській системі. З появою електронного цифрового підпису з'явилася можливість організації документообігу між банком і клієнтами в електронному вигляді (система банк-клієнт), яка дозволила клієнту підписувати платіжні доручення електронним цифровим підписом і відправляти мережею Інтернет.

Крім того, необхідно зауважити, що через окремі організаційні та законодавчі чинники, що походять із зовнішнього середовища суб'єкта господарювання, від документа не варто відмовлятися повністю, адже повна відмова від документів у звичному розумінні суттєво ускладнить процес здійснення операцій та може спричинити труднощі при проведенні аналізу, аудиту чи інших видів контролю. Також відповідно до чинного законодавства [146] [147] у разі складання та зберігання первинних документів на машинних носіях інформації підприємство зобов'язане за свій рахунок виготовити їх копії на паперових носіях на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних органів і відповідних органів у межах їх відповідальності.

Таким чином, упровадження системи автоматизації документообороту забезпечує реєстрацію, облік і зберігання документів, оперативний доступ до документів та звітної інформації, ефективно управління процесами руху та обробки документів, скорочення часу процедур узгодження документів та прийняття рішень, підвищення виконавської дисципліни, скорочення невірних витрат робочого часу співробітників, мінімізацію фінансових витрат на документообіг і діловодство.

2.4. Нормативне регулювання системи бухгалтерського обліку як інституційний чинник організації бухгалтерського обліку переробного підприємства

Бухгалтерський облік – найбільш регламентований вид управлінської діяльності. Закони, укази, накази, розпорядження, положення, порядки, інструкції, методичні вказівки встановлюють правила ведення бухгалтерського обліку, які є обов'язковими до виконання. Ця консервативність дещо звужує рамки прояву індивідуальності, творчості, проте організовує систему бухгалтерського обліку й обліку загалом, дозволяє їй за єдиними правилами виконувати основні функції – інформаційного забезпечення системи управління, контролю за збереженням ресурсів, аналізу фінансового стану та результатів діяльності.

Поділяємо думку Я.В. Соколова, що «регулювання обліку постійно супроводжує облікову діяльність загалом є неминучим» [358, С. 61].

Питання регулювання бухгалтерського обліку розглядалось такими авторами, як А.С. Бакаєв, І. Белоусова, Ф.Ф. Бутинець, В.Г. Гетьман, С.Ф. Голов, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, В.В. Ковальов, С.О. Левицька, Л.Г. Ловінська, Т.Н. Малькова, Н.М. Малюга, М.В. Мельник, А.І. Нечитайло, А.В. Озеран, О.М. Островський, С.А. Расказова-Ніколаєва, В.Ф. Палій, О.М. Петрук, М.Л. Пятов, Я.В. Соколов, В.М. Пархоменко, С.Н. Пленова, А.Н. Хорін, А.Д. Шеремет, Л.З. Шнейдман,

М.Г. Чумаченко та іншими, внесок яких в їх розвиток значний. Проте недосконалість наявної системи провокує необхідність подальшого розгляду даної теми.

Організація системи бухгалтерського обліку та відображення результатів діяльності підприємства у фінансовій та податковій звітності регламентується нормативно-правовими актами національної системи нормативних документів із правового забезпечення бухгалтерського обліку, які є обов'язковими та загальноприйнятими для кожного суб'єкта господарювання. Наявність єдиної національної системи нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку існує для того, щоб складання фінансової звітності і ведення бухгалтерського обліку відбувалося із дотриманням єдиної форми і принципів ведення обліку для всіх суб'єктів господарювання.

Початком активного регулювання бухгалтерського обліку в Росії можна вважати XV ст., період правління Петра I, який визнав відсталість країни та став на шлях всебічних реформ, які торкнулися багатьох сторін господарського та соціального життя країни. Не уникла докорінних змін і постановка обліку. Уже 1710 р. в урядовій газеті “Відомості про військові та інші справи” з'явилося загадкове і малозрозуміле слово “бухгалтер”. Прихильники чистоти рідної мови запропонували слово “книготримач”, однак воно не прижилося.

У цей час обліку приділяється величезна увага. Інструкції з організації обліку видаються як державні акти. Перший державний акт, де знайшли місце питання обліку, датується 22 січня 1714 р., в якому встановлювалися положення, обов'язкові для державного апарату та державної промисловості. Вони вимагали: 1) своєчасності запису і щоб “рахунок був швидкий”, 2) щоденного ведення прибутково-видаткових книг; 3) суворого персонального підпорядкування відповідальних осіб.

Основним вітчизняним нормативним актом, що регулює діяльність бухгалтерського обліку, є Закон “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Державне регулювання бухгалтерського обліку відповідно до ст. 6 Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»

<i>Суб'єкти державного регулювання</i>	<i>Сутність державного регулювання</i>	<i>Об'єкти державного регулювання</i>
Міністерство фінансів України	Затвердження національних положень (стандартів), інших нормативно-правових актів бухгалтерського обліку	Не визначено
Національний банк України	Встановлення порядку ведення обліку та складання фінансової звітності	Бухгалтерський облік та фінансова звітність у банках
Державне казначейство України	Встановлення порядку ведення обліку та складання фінансової звітності	Бухгалтерський облік та фінансова звітність про виконання бюджетів та бюджетних установ
Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади	Методичні рекомендації щодо застосування положень (стандартів) бухгалтерського обліку	Не визначено

Джерело: розроблено на основі [227, С. 43]

Зазначимо, що у згаданому законі залишається багато незгодженостей. Як підкреслюють Л.Г. Ловінська та І.Б. Стефанюк [227, С. 43], закон не дає відповіді на питання, що таке державне регулювання бухгалтерського обліку, хто є його суб'єктом, що – об'єктом, які складові входять до національної системи обліку, який взаємозв'язок між ними і яка їх підпорядкованість. Наслідком такої ситуації є нерегульованість на практиці питань відповідальності за розробку і впровадження методологічного й методичного забезпечення бухгалтерського обліку, відсутність єдиних підходів щодо реформування бухгалтерського обліку в різних галузях національної економіки.

Щодо нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні, то поряд із Законом “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” необхідно зупинитися і на П(С)БО, які

здійснюють регулювання питань організації та ведення бухгалтерського обліку. Національні П(С)БО затверджуються Міністерством фінансів України та визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечить міжнародним стандартам. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади в межах своєї компетенції відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних П(С)БО методичні рекомендації щодо їх застосування.

Розглядаючи питання регулювання бухгалтерського обліку, С.Н. Поленова [303], [304] вказує на проблему відсутності єдиного розуміння термінології в регулюванні бухгалтерського обліку. Словосполучення “регулювання бухгалтерського обліку” у вітчизняній практиці почало з’являтися на початку реформування при становленні ринкової економіки. Проте досі спостерігається висока варіативність вже при самому формуванні терміна регулювання обліку (використовуються нормативне, правове, нормативно-правове, методичне регулювання бухгалтерського обліку тощо), а його трактування в більшості випадків не наводиться (додаток К).

Поленова С.Н. [303, С. 17] вважає найдоцільнішим використання поняття “система регулювання бухгалтерського обліку”, під якою пропонує розуміти діяльність щодо розробки правил бухгалтерського обліку і напрямів його розвитку, моніторингу їх дотримання, яка впорядковує облікову систему і виконує поставлену ціль.

Крок у вирішенні вказаної проблеми робить В.А. Шпак [345], який з метою упорядкування термінологічного апарату пропонує до норм організації бухгалтерського обліку відносити закони, положення, інструкції, методичні вказівки, які регулюють порядок ведення обліку; до правил – положення про бухгалтерський облік на підприємстві, посадові інструкції, штатний розпис тощо, які встановлюють порядок взаємовідносин між учасниками облікової діяльності.

У даному контексті необхідно розглянути і поняття інституцій, які Д. Норт [274, С. 11] розглядає як «правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямо-

вують людську взаємодію в певне русло». Інституції зменшують невизначеність за допомогою структурування повсякденного життя. Саме нормативне регулювання бухгалтерського обліку і є інструментом, що визначає правила гри в даній сфері та забезпечує впорядковану структурованість.

Правове регулювання бухгалтерського обліку визначає ступінь регламентації державою національної системи обліку. Регламентація бухгалтерського обліку – одна з наболілих і поширених його проблем. У зв'язку з цим доцільно дати відповідь на питання: хто проводить регламентацію і в чийх інтересах? Країни світу можна умовно поділити на групи залежно від системи регулювання бухгалтерського обліку (рис. 2.22).

Із наведених груп країн Україну найдоцільніше віднести до країн, у яких регулювання бухгалтерського обліку здійснюється державними органами з орієнтацією на оподаткування. Однак, як зазначає І.Белоусова [31], Україна – це єдина країна, принаймні в Європі, що в питанні нормативного регулювання обліку шукає свій унікальний шлях розвитку, оскільки законом визначений єдиний метод регулювання бухгалтерської діяльності – державний. Ні про жодне саморегулювання, суспільне регулювання професії не йдеться.

На цьому наголошує і А.В. Озеран [275], зазначаючи, що Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” не визначає ролі, функцій та прав професійного бухгалтерського співтовариства у створенні нормативної бази обліку. Якщо проаналізувати досвід інших країн, то можна побачити, що у таких країнах, як США та Великобританія професійні організації займаються безпосередньо розробкою стандартів фінансового обліку.

Такий шлях у процесі реформування системи бухгалтерського обліку обрала і Польща, де серед органів, що займаються регулюванням бухгалтерського обліку, важливе місце належить Комітету з бухгалтерських стандартів (КБС). Створений 2004 року Комітет складається з десяти експертів, бухгалтерів та аудиторів, які представляють аудиторські компанії, Міністерство фінансів, Польське управління з фінансового нагляду, Національну

палату статутних аудиторів, а також учених. Основне завдання КБС полягає у підготовці та публікації польських бухгалтерських регламентацій незалежно від функцій, що здійснює Міністерство фінансів.

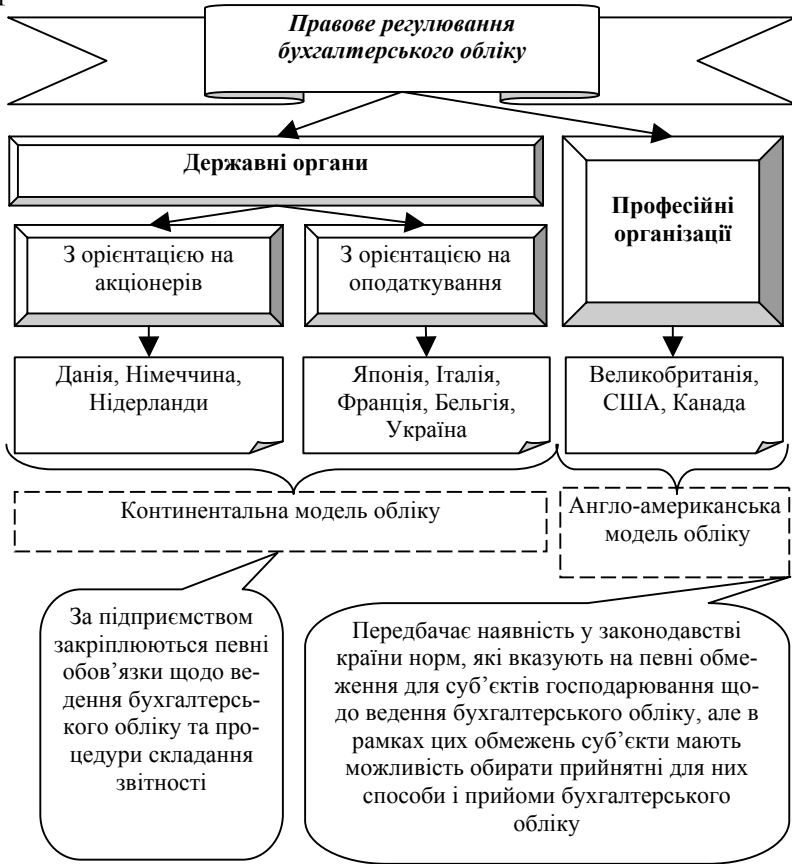

Рис.2.22. Підходи до правового регулювання бухгалтерського обліку

Джерело: розробка автора

Цікавий щодо цього досвід наших найближчих сусідів – країн СНД. У резолюції засідання Координаційної ради з бухгалтерського обліку при Виконкомі СНД, що відбулося в грудні 2008 р.,

рекомендовано "...з метою підвищення якості фінансової інформації про діяльність суб'єктів господарювання передбачати у відповідних законодавчих актах такі вимоги до головних бухгалтерів:

- 1) наявність вищої професійної освіти;
- 2) наявність стажу роботи, пов'язаної з веденням бухгалтерського обліку, складанням бухгалтерської (фінансової) звітності або аудиторською діяльністю, не менш як три роки з останніх п'яти календарних років;
- 3) відсутність судимості за здійснення злочинів у сфері економіки або навмисних злочинів;
- 4) членство в саморегульованій організації" (обов'язкове).

Тобто, практично в усіх країнах, на відміну від України, саморегулювання бухгалтерської професії є обов'язковою складовою. Тож перспективним напрямом розвитку національної системи бухгалтерського обліку і звітності в Україні є широке залучення професійної бухгалтерської та аудиторської спільноти до створення методологічного і методичного його забезпечення шляхом забезпечення обов'язкової участі у дорадчих органах при профільних міністерствах.

Для виявлення інших можливих шляхів удосконалення вітчизняної системи регулювання бухгалтерського обліку порівняємо її з досвідом інших країн (табл. 2.7).

Як видно з табл. 2.7, у країнах англо-американської моделі обліку нормативні акти мають рекомендаційний характер, тоді як континентальна модель, до якої можна віднести і Україну, передбачає обов'язковість дотримання передбачених норм. Крім того, в країнах континентальної моделі порівняно з англо-американською, рівень впливу нормативних актів значно вищий, а роль професійної спільноти – нижча, а в США та Великобританії професійні організації є основним джерелом регулювання поряд із законодавчим органом. У переважній більшості європейських країн вони лише надають допомогу при підготовці законодавчих актів, готують власні, не обов'язкові для виконання, рекомендації та проводять роз'яснення серед практиків прийнятих нових правил бухгалтерського обліку.

Таблиця 2.7
Порівняння підходів різних країн до розробки норм бухгалтерського обліку [275]

Країна	Головне джерело регулювання	Базові нормативні акти	Загальна характеристика регулювання	Вплив державних органів	Роль професійної спільноти	Характер нормативних актів
США	Законодавчий орган та професійні організації	US GAAP	Гнучка	Виявляється не так явно, як в ін. країнах	Значна	Рекомендаційний
Великобританія	Законодавчий орган та професійні організації	Закон про компанії, UK GAAP	Гнучка, але з тенденцією впливу законодавства	Присутній	Значна	Рекомендаційний
Франція	Законодавчий орган	Закон про бухгалтерський облік	Домінування консервативного підходу та податкового законодавства	Значний	Допомога при підготовці законодавчих актів та підготовка власних, не обов'язкових для виконання, рекомендацій	Обов'язковий
Німеччина	Законодавчий орган	Торговий кодекс	Надзвичайний консерватизм при домінуванні податкового законодавства	Суттєвий	Забезпечення відповідності практики до чинного законодавства, а не розробка нового	Обов'язковий
Росія	Законодавчий орган	Закон про бухгалтерський облік	Домінування консервативного підходу та податкового законодавства	Суттєвий	Роз'яснення серед практиків прийнятих нових правил бухгалтерського обліку та розробка облікових прийомів та їх застосування	Обов'язковий
Україна	Законодавчий орган	Закон про бухгалтерський облік	Домінування консервативного підходу та податкового законодавства	Суттєвий	Підготовка аналітичних матеріалів	Обов'язковий

Україна, працюючи з міжнародними фінансовими інститутами такими, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції й розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, бере на себе певні зобов'язання економічного й організаційного характеру, в тому числі у сфері бухгалтерського обліку. Також, до бухгалтерської професії в Україні висуває свої вимоги і Міжнародна федерація бухгалтерів.

Однак, на думку І. Белоусової [31], вирішити такі завдання ми зможемо тільки в тому разі, якщо буде створено належний механізм регулювання бухгалтерської діяльності, в якому системно працюють усі складові – методологія, система нагляду й контролю виконання, системи навчання, санкцій, мотивацій. Жорстко критикуючи сучасну регулятивну систему бухгалтерського обліку, І. Белоусова зазначає, що у нас немає координації діяльності в цій сфері – ні регуляторів, ні виконавців, ні користувачів інформації, а чинна система державного регулювання безнадійно застаріла й у цьому вигляді нездатна продукувати своєчасну, якісну та достовірну інформацію для прийняття рішень як на рівні підприємств, так і на рівні регіонів, галузей, держави.

Законом України “Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, прийнятим у березні 2004 р., бухгалтерський облік компаній визначений однією з пріоритетних сфер, де здійснюється адаптація законодавства України, проте досі залишається безліч неврегульованих проблемних питань.

Учені виділяють від двох до п'яти рівнів нормативного регулювання бухгалтерського обліку та звітності. Так, А.П. Бархатов [22] виокремлює три рівні: національний, регіональний та міжнародний. Вважаємо, що до них доцільно додати рівень підприємства, оскільки і на мікрорівні приймаються важливі нормативні акти, зокрема в сфері організації бухгалтерського обліку (рис. 2.23).

Національні стандарти фінансового обліку розробляються і використовуються в кожній країні, їх застосування обмежене кордонами країни, хоч через економічні причини деякі національні стандарти (насамперед GAAP) все ж суттєво вплинули на міжнародні стандарти.

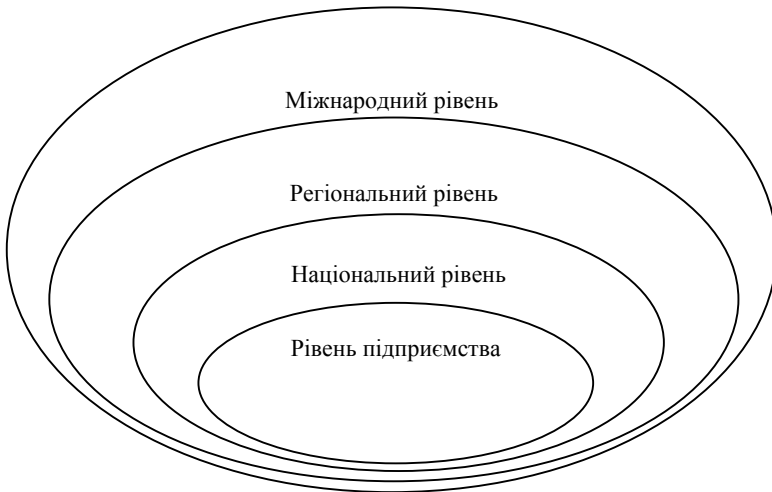

Рис. 2.23. Рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку
Джерело: розроблено автором

Регіональні стандарти діють у кількох країнах одного регіону. Наприклад, на рівні Європи розробляються європейські Директиви для країн Європейського економічного співтовариства, які мають характер законів і є обов'язковими до виконання. Вони також впливають на практику фінансового обліку окремих країн. Це досягається за рахунок того, що кожний стандарт на стадії розробки протягом 10 і більше років узгоджується з кожною країною та передбачається як норма у законодавстві кожної країни. Саме так розроблені і прийняті Четверта директива ЄС про річну фінансову звітність компаній від 25 липня 1978 р. й Сьома директива ЄС про консолідовану звітність від 13 липня 1983 р. Подібні регіональні організації існують у країнах Тихоокеанського регіону, Південній Америці, Африці.

Міжнародна стандартизація виникла 1973 року За рішенням професійних організацій бухгалтерів багатьох країн (Австралії, Канади, Німеччини, Франції, Японії, Мексики, США, Великобританії, Нідерландів, Ірландії) прийнято рішення про створення Комітету з міжнародних стандартів фінансової звітності

для створення міжнародних стандартів, які набувають все більшого поширення у світі.

Виходячи з особливостей діяльності конкретного підприємства, окремі питання повинні врегульовуватися нормативними актами керівника, які формують четвертий мікрорівень нормативного регулювання бухгалтерського обліку.

Основною проблемою нормативного регулювання бухгалтерського обліку ще з часів його зародження Г. Гарбуз вважав складність у трактуванні нормативних актів, що залишається актуальним і дотепер. Автор зазначає, що рахунковий апарат підприємства має стільки інструкцій, скільки у трестівських інструкторів “людино-днів”, однак усі спроби охопити єдиною схемою різноманіття бухгалтерської практики зазнавали фіаско.

Загалом із усього викладеного в нормативних актах ми, насамперед, повинні з’ясувати сенс і мету, що не завжди буває просто, оскільки саме зерно істини буває “сховане” дуже глибоко.

Висновки до розділу 2

Дослідження теоретико-методологічних підходів до організації бухгалтерського обліку процесів виробництва на переробних підприємствах в інформаційній економіці дає підстави зробити наступні висновки:

1. Базовою проблемою організації обліку є хибність розуміння її суті, а саме віднесення сюди питань ведення бухгалтерського обліку. Розмежування організації і ведення бухгалтерського обліку полягає в тому, що організація обліку передбачає його налагодження та удосконалення і виконується власником підприємства, а ведення – процеси збору даних, їх обробки та видачі інформації – виконується головним бухгалтером та підпорядкованим йому персоналом.

2. Розглянувши складові елементи організації обліку, вважаємо, що процес організації бухгалтерського обліку містить дві групи елементів: структурні, які передбачають вибір форми організації обліку та організації роботи людей, що вестимуть облік, і технологічні, які містять безпосередню організацію облікового процесу.

3. Проаналізувавши наявні принципи обліку, вважаємо, що до зазначених у Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” десяти принципів доцільно додати принцип раціональності, адже для ефективної роботи підприємства надзвичайно важливим фактором є розумне використання адміністрацією наявного облікового персоналу.

4. У ході дослідження виявлено проблему розподілу організаційних витрат на етапі створення підприємства. Вважаємо, що найдоцільнішим варіантом є їх віднесення до витрат майбутніх періодів і їх пропорційне віднесення до адміністративних витрат упродовж першого року існування підприємства, коли відбувається формування підприємства як бізнес-структури. Таким чином, витрати, понесені протягом першого місяця, необґрунтовано не занижуватимуть фінансовий результат та не перебуватимуть на балансі підприємства як нематеріальний актив, що також захистить підприємство від порушення принципу обачності, який застерігає від завищення активів.

5. Визначено перспективний шлях удосконалення документообороту підприємств – автоматизацію цього процесу. Доведено, що впровадження системи автоматизації документообороту забезпечить реєстрацію, облік і зберігання документів, оперативний доступ до документів та звітної інформації, ефективне управління процесами руху та обробки документів, скорочення часу процедур узгодження документів та прийняття рішень, підвищення виконавської дисципліни, скорочення невиробничих витрат робочого часу співробітників; мінімізацію фінансових витрат на документообіг і діловодство.

6. Основним вітчизняним нормативним актом, що регулює діяльність бухгалтерського обліку, є Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”. Проте в ньому виявлено неузгодженості. Так, Закон не дає відповіді на питання, що таке державне регулювання бухгалтерського обліку, хто є його суб’єктом, що – об’єктом, які складові входять до національної системи обліку, який взаємозв’язок між ними і яка їх підпорядкованість. Наслідком такої ситуації є нерегульованість на практиці питань відповідальності за розробку і впровадження методології

чного й методичного забезпечення бухгалтерського обліку, відсутність єдиних підходів щодо реформування бухгалтерського обліку в різних галузях національної економіки.

7. Практично в усіх країнах, на відміну від України, саморегулювання бухгалтерської професії є обов'язковою складовою. Тож перспективним напрямом розвитку національної системи бухгалтерського обліку і звітності в Україні є широке залучення професійної бухгалтерської та аудиторської спільноти до створення методологічного і методичного його забезпечення шляхом обов'язкової участі у дорадчих органах при профільних міністерствах.

РОЗДІЛ 3

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК СИСТЕМОТВОРЧИЙ ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Економіко-правова сутність поняття “облікова політика”, її призначення та роль в організації бухгалтерського обліку

Початок використання терміна “облікова політика” в обліку пострадянських країн припадає на кінець 80-х років ХХ ст., що стало результатом перекладу англomовного словосполучення “*accounting policies*” (“*accounting policy*”) з міжнародних стандартів, що видаються Комітетом з міжнародних стандартів фінансової звітності.

Вивчення чинної нормативної бази дозволило зробити висновки, що офіційно в Україні термін “облікова політика” було введено 1999 року. Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [133], відповідно до якого “...облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності...”. У Росії цей термін з’явився у середині 1991 р. в Рекомендаціях щодо ведення обліку виробничої діяльності в селянському (фермерському) господарстві, а на початку 1992 р. – у Положенні про бухгалтерський облік та звітність у Російській Федерації.

Виникнення облікової політики ґрунтується на тому, що законодавством передбачається використання альтернативних варіантів обліку, а роль бухгалтера на підприємстві змінюється від звичайного реєстратора господарських операцій до активного учасника їх здійснення.

Загальні правила побудови бухгалтерського обліку встановлюються централізовано, проте на підприємстві вони конкретизуються залежно від умов діяльності, кваліфікації персоналу, технічного забезпечення, галузі господарювання тощо, що диктує

необхідність розробки облікової політики. Вона є інструментом, який поєднує державне регулювання та певну самостійність підприємства у питаннях ведення бухгалтерського обліку.

Термін “облікова політика” включає слова “облік” і “політика”. Сутність обліку є добре відомою у нашій сфері. Слово ж “політика” пов’язується з поняттям держави, влади. Воно характеризує мистецтво управляти державою, однак притаманне також й економічній діяльності, в якій вживаються такі словосполучення, як “економічна політика”, “фінансова політика”, “соціальна політика”, “політика адміністрації”. Саме тому словосполучення “облікова політика” є цілком виправданим.

На даний час дослідники поряд з обліковою політикою виділяють балансову, податкову, фінансову, амортизаційну, емісійну, договірну, цінову, інноваційну, інвестиційну, кадрову, дивідендну політику підприємства тощо.

У практиці бухгалтерського обліку багатьох держав світу термін “облікова політика” визначений як сукупність способів ведення підприємством обліку і є широкоживаним уже досить довго. В Україні це поняття відоме з кінця 80-х років і може розглядатися в двох напрямках: як фінансова або як облікова категорія. Пропоноване дослідження передбачає дослідження облікової політики з облікової точки зору як складової організації системи бухгалтерського обліку.

Організація роботи підприємства та облікового процесу починається з формування облікової політики. Ретельно продумана облікова політика забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність підприємства, а також максимальний ефект від ведення обліку. Основою для прийняття рішень про облікову політику повинно бути формування повної, достовірної, правдивої інформації, яка максимально ефективно розкривала б інформацію про діяльність підприємства для зацікавлених осіб-користувачів.

Формування облікової політики є непростим і важливим етапом в діяльності суб’єкта господарювання, який є дуже трудомістким та відповідальним, оскільки впливає на фінансові результати та ефективність діяльності загалом. Економічно

обґрунтована політика дає змогу суб'єктові господарювання впливати на ефективність використання своїх ресурсів та на фінансово-економічні показники своєї діяльності.

Актуальність питання формування облікової політики пояснюється також тим, що вона має велике значення для всіх видів підприємницької діяльності – виробничої, комерційної, грошово-кредитної, банківської, страхової, для усіх галузей та підгалузей господарювання – промисловості, сільського господарства, будівництва тощо, і скрізь вона має свої особливості. Проте, як зазначає С.Р. Яцишин [459, С. 172], її вихідні положення є єдиними (спільними) для всіх – тобто отримання оптимізованої у довгостроковому плані норми прибутку.

За роки незалежності в Україні на тему облікової політики захищено п'ять дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (табл. 3.1). Варто зауважити, що одна з них (В.І. Юрчик) виконана в Республіці Білорусь, проте захищалася в Україні.

Таблиця 3.1

Розгляд теми облікової політики в дисертаційних дослідженнях

<i>ПІБ дисертанта</i>	Тема дисертації	<i>Рік захисту</i>	<i>Науковий ступінь, що здобувається</i>
В.І. Юрчик	Облікова політика підприємств малого бізнесу та оптимізація оподаткування	2012	к.е.н.
Т.В. Барановська	Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика	2005	к.е.н.
О.А. Наумчук	Основні засоби: методика обліку і формування облікової політики	2005	к.е.н.
С.М. Міщенко	Облікова політика в системі управління банком	2004	к.е.н.
Л.Д. Лисова	Облікова політика основних засобів і аналіз ефективності їх використання на підприємствах харчування	1998	к.е.н.

Джерело: розробка автора

Отже, тематика захищених дисертацій є досить різноманітною. Вказану проблему досліджували як загалом, так і в контексті управління банком, малих підприємств, для цілей оптимізації оподаткування, а також у рамках окремого елемента обліку – основних засобів. Особлива активність досліджень за даною тематикою спостерігалася впродовж 2004–2005 років.

Своє трактування поняття “облікова політика” подавали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Р.А. Алборов, В.П. Астахов, А.С. Бакаєв, А.Й. Балдінова, Т.В. Барановська, С.Л. Береза, І.А. Белобжецький, Л. Белоусова, Ф.Ф. Бутинець, І.О. Власова, Г.Л. Вознюк, Е.С. Гейер, С.Ф. Голов, Т.М. Дементей, А.А. Єфремова, Є.І. Завідова, А.Г. Загородній, Г.Г. Кірейцев, М.П. Кондраков, О.А. Красноперова, М.В. Кужельний, Т. Кучеренко, В.С. Лень, Л.Г. Ловінська, О.А. Наумчук, С.А. Ніколаєва, М.С. Пушкар, С.В. Свірко, Я.В. Соколов, І.Б. Стефанюк, Т.М. Сторожук, В.Г. Швець, Л.З. Шнейдман, В.А. Шпак, Ю.Д. Чацкіс, В.Г. Цінник. Проте єдності у цьому питанні не було досягнуто, що підтверджується на рис. 3.1.

Рисунок дає змогу досягнути широку варіативність підходів учених до сутності облікової політики. Переважна більшість авторів визначають її як сукупність принципів, методів і процедур організації ведення обліку. На другому місці за поширеністю визначення облікової політики – сукупність способів ведення бухгалтерського обліку. У поодиноких визначеннях до переліку елементів, які визначають облікову політику, входять сукупність правил, методик, форм, способів, прийомів, технік і схем організації та ведення бухгалтерського обліку, що обираються підприємством з-поміж загальноприйнятих або розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності. Існують і суттєво відмінні від наведених погляди, зокрема, розгляд облікової політики як діяльності підприємства, документа, інструменти маніпулювання фінансовими показниками, власне управлінського обліку тощо.

Автори, що надавали такі визначення, вказані в додатку Л. Розглянемо детальніше окремі визначення.

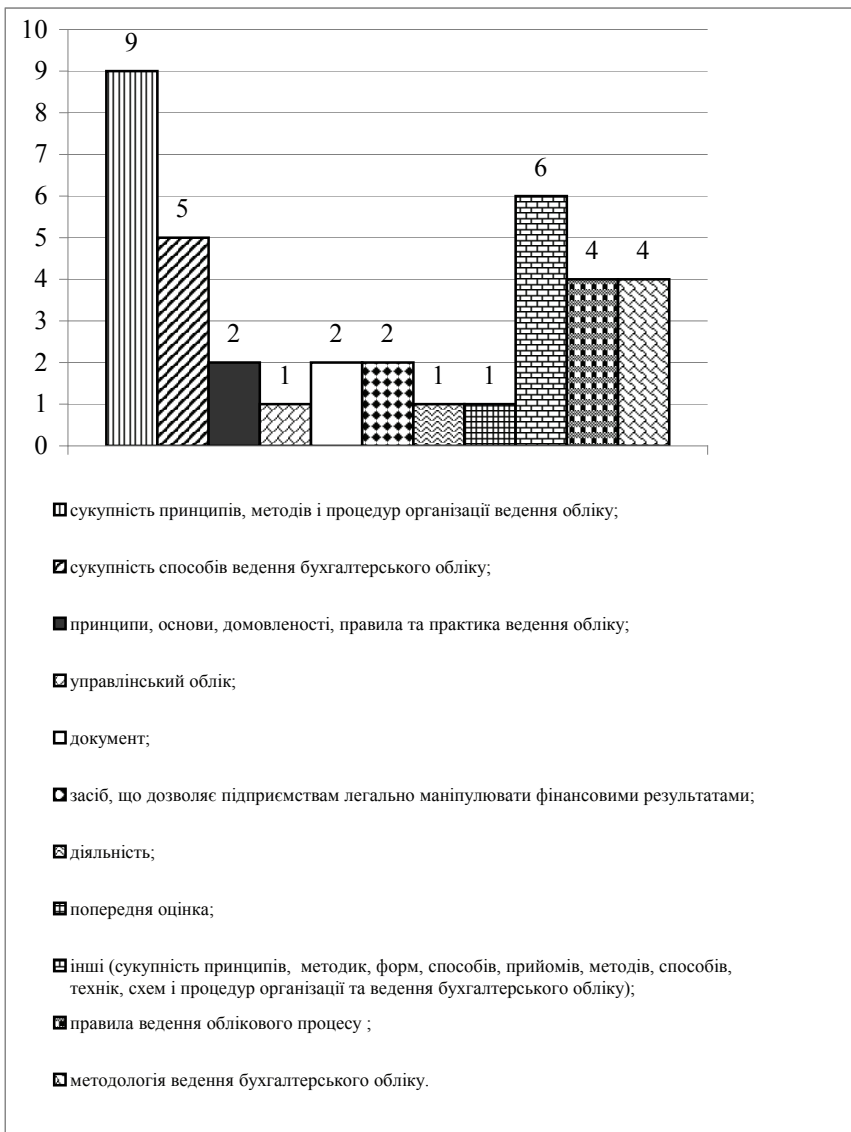

Рис. 3.1. Підходи авторів до трактування сутності поняття
“облікова політика”

Джерело: розробка автора

Позиція Т.В. Барановської [19] щодо тлумачення даного терміна (облікова політика – це сукупність дій з формування комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, який відповідає особливостям діяльності підприємства та інтересам його власників) повною мірою відображає його суть та методичний інструментарій, за допомогою якого здійснюється формування облікової політики, однак остання частина визначення є некоректною, оскільки задовольняються лише інтереси власника суб'єкта господарювання, а не повного кола зовнішніх та внутрішніх користувачів економічної інформації.

У свою чергу, О.Л. Красноперова зауважує, що “облікова політика – це документ, який щорічно складається головним бухгалтером (бухгалтером) та затверджується керівником підприємства. Він повинен містити основні правила ведення підприємством бухгалтерського та податкового обліку” [194, С. 9]. Проте дане визначення, на нашу думку, є неповним, оскільки не враховує вибору альтернативних варіантів ведення бухгалтерського обліку, що є основним завданням його формування для підвищення ефективності суб'єкта господарювання.

Не можемо погодитися з Є.В. Мнихом, який зазначає, що “облікова політика – це сукупність принципів, методів та процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності” [251, С. 620]. Визначення є неповним, оскільки облікова політика розробляється не лише для складання звітності, а й для безпосереднього ведення обліку.

Поділяємо думку П.Є. Житнього [128, С. 62, 63], який акцентує увагу на тому, що функції облікової політики не слід зводити лише до процесу складання фінансових звітів. Звичайно, такі процеси це складова облікової політики, проте вони є продуктом тільки кінцевих господарських подій минулого періоду. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень потрібно мати не лише поточну оцінку господарських процесів, а й попередню оцінку для здійснення контролю та обґрунтування економічного рівня майбутнього стану виробництва. Саме управлінська спрямованість облікової політики має сенс, оскільки повною мірою

може вплинути на процеси господарювання. Усе це свідчить, що облікова політика охоплює широке коло завдань, вирішення яких стосується напрямів економічного розвитку та підвищення ефективності господарювання.

Нам імпонує думка дослідника теорії бухгалтерського обліку Т.М. Сторожука [370]: “облікова політика – це комплекс методичних прийомів, способів, схем і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку поточної господарсько-фінансової діяльності підприємства і складання звітності, що обирається підприємством з-поміж загальноприйнятих або розробляється самостійно, виходячи з особливостей його діяльності”, оскільки дане визначення повною мірою передає всю суть поняття.

Трактування поняття “облікова політика” як у МСФЗ, так і в українському законодавстві передбачає, що підприємство до початку звітного періоду обирає в межах, передбачених стандартами або іншими нормативними документами, певні методи, методики, способи оцінки, форми організації обліку тощо, які використовуються ним для ведення поточного обліку і складання фінансової звітності. Це забезпечує, з одного боку, однозначність тлумачення показників фінансової звітності, а з іншого – створює умови для здійснення фінансового менеджменту підприємства.

Необхідно зазначити, що в МСБО 8 йдеться про облікову політику в множині. Це пов’язано з тим, що за міжнародними правилами облікова політика, встановлена щодо конкретного об’єкта обліку, вважається окремою обліковою політикою, а виходячи з національного визначення терміна, сукупність таких облікових політик саме і складає єдину облікову політику підприємства.

Деякі вчені вказують на існування концепції облікової політики, під якою М.С. Пушкар [322, С. 384] розуміє регламентацію процесу підготовки інформації про діяльність підприємства, яка корисна для прийняття управлінських рішень щодо розподілу та ефективного використання наявних ресурсів і отримання результативної інформації.

Серед вчених, що досліджували питання облікової політики, досить поширеним є підхід, що передбачає її розгляд у широ-

кому та вузькому розумінні. Щоправда, саме трактування як у широкому, так і у вузькому сенсі в поглядах різних учених суттєво відрізняється. Так, Л.І. Белоусова [28, С. 14–17] у широкому розумінні обліковою політикою вважає управлінський облік, у вузькому – сукупність способів ведення обліку.

В свою чергу, О.В. Олійник [276, С. 107], яка також розглядала облікову політику з двох позицій, облікову політику у вузькому значенні трактує як встановлений законодавством набір альтернатив із відображення у бухгалтерському обліку підприємства господарських операцій, активів, капіталу та зобов'язань, витрат та фінансових результатів, який на підприємстві зазвичай оформляється у вигляді достатньо компактного внутрішнього нормативного документа (обсягом 12–15 стор.). У широкому значенні, на думку О.В. Олійник, облікова політика є методологією ведення бухгалтерського обліку з такою метою: управлінського планування (облікове забезпечення процесу прийняття управлінських рішень на різних рівнях); адекватної оцінки активів, капіталу та зобов'язань, витрат та фінансових результатів при складанні зведеної фінансової звітності (балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал); оптимізації оподаткування на підприємстві.

Окрему увагу варто приділити трактуванню облікової політики як методології (О.В. Олійник, О. Кушина та ін.). Облікова політика дійсно є сукупністю прийомів і способів ведення обліку, як зазначає переважна більшість авторів, які в сукупності є методами обліку (метод – шлях, спосіб, прийом теоретичного дослідження або практичного здійснення чого-небудь [388]). Однак сукупність методів ведення обліку формують методика обліку (методика – сукупність методів, прийомів, випробуваних і вивчених для виконання певної роботи [347]), а не методологію, яка є наукою, вченням про методи (методологія – вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності [44]).

Ще один провідний фахівець з теорії бухгалтерського обліку В.Г. Швець у своїй праці “Теорія бухгалтерського обліку” [429, С. 356] зазначає, що облікову політику можна розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою

яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил та особливостей господарської діяльності. Таке визначення передбачає визнання автором існування облікової політики на макро- та мікрорівні.

Такий підхід є непоодиноким. Переважна більшість учених, що розглядають питання облікової політики, сходяться на думці, що облікова політика існує на двох рівнях – державному та на рівні підприємства (М.С. Пушкар [322, С. 384], Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Мальюга [61, С. 8], А.А. Пилипенко, В.І. Отенко [302, С. 50], М.І. Кутер [211], Л.З. Шнейдман [441, С. 13, 14]). Серед інших вирізняється думка М.С. Пушкаря [377, С. 241], який пропонує виділяти 5 рівнів формування та застосування облікової політики: міжнародний, міждержавний, державний, галузевий та рівень підприємства. Дослідники Л.К. Сук та П.Л. Сук [373] виокремлюють три рівні облікової політики – рівень підприємства, державний та міждержавний рівні (рис. 3.2).

Облікова політика на міждержавному і державному рівнях має обов'язковий характер, формується на загальних засадах ведення бухгалтерського обліку. На міждержавному рівні відбувається розробка правил і принципів функціонування бухгалтерського обліку в межах об'єднання держав. На рівні держави розробляються принципи, правила та процедури бухгалтерського обліку, що є найоптимальнішими для досягнення курсу фінансово-економічного розвитку держави. Загальнодержавна облікова політика визначається Цивільним і Господарським кодексами, спеціальними законами, П(С)БО, інструкціями Міністерства фінансів та інших міністерств та відомств. Керуючись вимогами першого і другого рівнів, на підприємстві формують власну облікову політику з урахуванням особливостей його діяльності. Ступінь свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежений державою у прийнятих законах, положеннях, постановках та інших нормативних документах, у яких є допустимі варіанти альтернативних рішень щодо здійснення облікових про-

цедур. Дійсно, у зв'язку з тим, що облікова політика обумовлюється в нормативному акті нижчого рівня, останній повинен ґрунтуватися на Цивільному і Господарському кодексах, спеціальних законах, Положеннях з бухгалтерського обліку, Інструкціях Міністерства фінансів та інших міністерств та відомств. У межах даного дослідження розглядається облікова політика третього рівня, яка є визначальним елементом організації обліку підприємства.

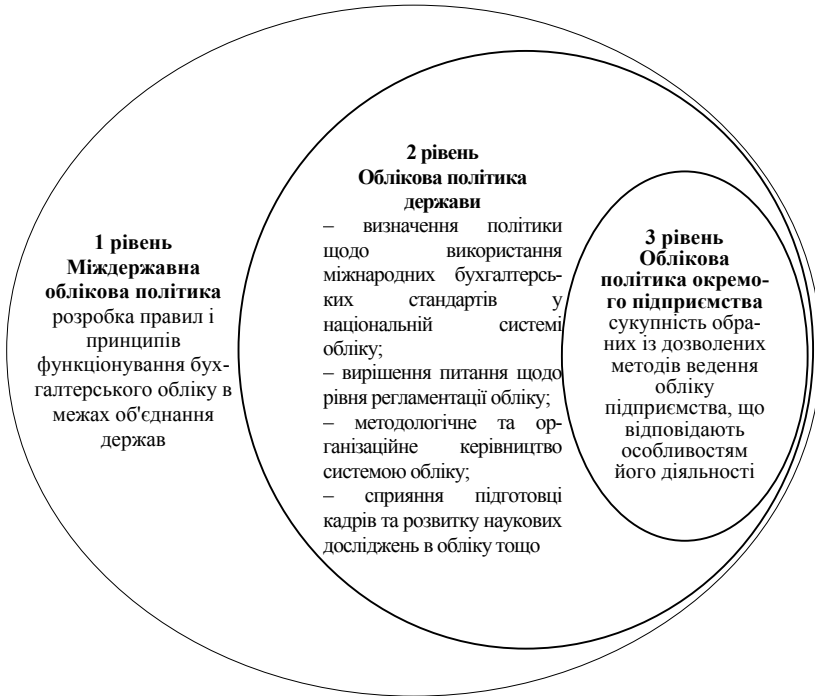

Рис. 3.2. Рівні облікової політики

Джерело: розробка автора

Слід зазначити, що в законодавстві країн, які утворилися на території колишнього Радянського Союзу, визначення облікової політики схоже на визначення, дане у МСФЗ, або відсутнє взагалі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Визначення поняття “облікова політика” в законах
про бухгалтерський облік країн, що виникли на території
колишнього Радянського Союзу**

<i>Назва закону</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”	Сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
Закон Республіки Вірменія “Про бухгалтерський облік”, ухвалений Національними Зборами Республіки Вірменія 19.05.1998 р.	Політика бухгалтерського обліку організації – сукупність принципів, основ, способів, правил, форм і процедур, що використовуються з метою ведення бухгалтерського обліку і складання бухгалтерської звітності
Закон Республіки Білорусь “Про бухгалтерський облік та звітність”, ухвалений 18.10.1994 р.	Облікова політика – сукупність способів і методів ведення бухгалтерського обліку, що використовується організацією
Закон Естонської Республіки “Про бухгалтерський облік”	Облікова політика – облікова політика, заснована на міжнародних принципах обліку і звітності, вимоги якої відповідають Закону “Про бухгалтерський облік” постановам Уряду Республіки і Міністра фінансів та доповнені рекомендаціями Служби бухгалтерського обліку Естонської Республіки
Закон Республіки Казахстан “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність”, ухвалений 26.12.1995 № 2732 р.	Облікова політика являє собою принципи, основи, умови, правила і практику, прийняті організацією для ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності відповідно до вимог законодавства Республіки Казахстан про бухгалтерський облік і фінансову звітність, стандартів бухгалтерського обліку й типового плану рахунків бухгалтерського обліку, виходячи з потреб організації і особливостей її діяльності
Закон Киргизької Республіки “Про бухгалтерський облік”, ухвалений законодавчими зборами Жогорку Кенеша Киргизької Республіки 02.04.2002 р.	—

Продовження табл. 3.2

1	2
Закон Республіки Литва “Про принципи бухгалтерського обліку”, ухвалений Вищою Радою Республіки Литви 18.07.1992 № 1-2654	—
Закон Республіки Молдова “Про бухгалтерський облік”, ухвалений 04.04.1995 № 426-XI 1	Облікова політика – методологія відображення господарських операцій.
Закон Російської Федерації “Про бухгалтерський облік”, ухвалений Державною Думою 23.02.1996 р.	—
Закон Республіки Узбекистан “Про бухгалтерський облік”, ухвалений 30.08.1996 № 279-1	—

Дефініція “облікова політика” в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та нормативних актах країн СНД в основному збігається. Однак існує різний рівень нормативної регламентації вимог, що зумовлює самостійний вибір кількості розділів і їх наповнення. Так, на відміну від Російської Федерації, Республік Молдова та Білорусь, в Україні не існує чітких правил і вимог до формування облікової політики на законодавчому рівні. При її розробці підприємства за основу беруть правила, закріплені в міжнародних стандартах.

Як влучно зазначає С.Р. Яцишин [459, С. 172], для того щоб у повному обсязі розкрити всі аспекти формування облікової політики підприємства, необхідно розглянути її в контексті організації бухгалтерського обліку, оскільки це є методична стадія організації обліку. На думку проф. Ф.Ф. Бутинця [64], облікова політика є сукупністю конкретних елементів організації бухгалтерського обліку, які визначаються підприємством на підставі загальноприйнятих правил. У іншій праці вченого [279, С. 40] зазначається, що облікова політика, крім ведення обліку, включає досить широке поняття його організації. Дійсно, облікова політика є невід’ємною складовою організації обліку, проте до неї хибно включають усі питання організації обліку.

Так, українські вчені М.Т. Білуха [35], Ф.Ф. Бутинець [56], Б.В. Гринів [109], Т.В. Барановська [19] вважають облікову політику правилами ведення облікового процесу, включаючи при цьому до її складу питання організації інших елементів системи бухгалтерського обліку (посадові інструкції) й об'єкти організації облікового процесу (носії інформації, їх рух).

За переконанням А.І. Нечитайло [67, С. 185, 186], у Наказі про облікову політику, окрім вибору методів оцінки і обліку активів та зобов'язань підприємства, повинні бути розглянуті і основні положення організації бухгалтерського обліку, зокрема:

- формування робочого плану рахунків бухгалтерського обліку;

- визначення форм первинних документів, що застосовуються підприємством для відображення фактів господарської діяльності;

- розробка форм документів для внутрішньої звітності;

- розгляд порядку проведення інвентаризації;

- розробка правил документообігу й технології обробки облікової інформації;

- розгляд порядку контролю здійснення господарських операцій.

Розглядаючи складові облікової політики, В. Новодворський та Р. Сабанін [273, С. 20, 21] до її структури включають такі суто організаційні питання, як форма, за якою ведуть бухгалтерський облік, спосіб організації бухгалтерської служби, функції працівників бухгалтерського апарату тощо.

Надзвичайно велике навантаження на облікову політику покладає й А.Г. Богач [37, С. 182], наголошуючи на тому, що облікова політика повинна стати для підприємства своєю рідною конституцією, яка б передбачала права й обов'язки системи обліку щодо формування інформаційних ресурсів як корисної для управління інформації. Для забезпечення цієї функції мають чітко регламентуватися умови нагромадження, передачі та зберігання інформації, а також норми її акумуляції та форми подачі. Іншими словами, в наказі про облікову політику підприємства повинна міститися вся внутрішня нормативна база і щодо потоків інформації.

Справді, підприємство самостійно визначає параметри та напрями облікової політики; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них із дотриманням єдиних методологічних засад та з урахуванням особливостей господарської діяльності й наявної технології обробки облікових даних; розробляє систему і форми звітності й контролю господарських операцій, обліку для управління і визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку; може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, із наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства і обирає форму організації і ведення бухгалтерського обліку; розробляє робочий план рахунків, організацію інвентаризації матеріальних цінностей, коштів та розрахунків тощо.

Однак включення широкого спектру питань організації обліку до Наказу про облікову політику є невиправданим, оскільки це значно розширює його зміст. Крім того, Л.В. Якуніна [457, С. 109] вказує на те, що деталізований опис елементів обліку (наприклад, щодо витрат, доходів, фінансових результатів, обліку інвестицій тощо) в Наказі про облікову політику може порушувати принцип конфіденційності інформації. Вирішення даної проблеми автор вбачає у створенні додаткових розпорядчих документів.

Таку думку підтримує і О.Кушина [212, С. 45–50], яка порівнює облікову політику з методологією відображення операцій в обліку, зазначаючи, що облікова політика – це стратегічне рішення підприємства, тому змішувати його з дрібними тактичними питаннями на зразок того, в яких реєстрах вести облік, не варто.

Проаналізувавши трактування поняття облікова політика, вважаємо, що за даної ситуації оптимальним виходом є створення на підприємстві двох документів: Наказу про облікову політику та Положення про організацію бухгалтерського обліку. До наказу про облікову політику включатимуться положення, щодо яких в

законодавстві існує багатоваріантність, а питання, які стосуються безпосередньо організації обліку – такі, як розробка документообігу, вибір форми організації і ведення бухгалтерського обліку тощо, – до Положення про організацію бухгалтерського обліку.

Обов'язковою умовою ефективного формування облікової політики є мета, задля реалізації якої вона здійснюється. Метою формування облікової політики в найзагальнішому вигляді, за словами С.Р. Яцишина [459, С. 174], повинно бути одержання максимального сумарного ефекту від діяльності підприємств. Визначення мети облікової політики має включати пріоритети, стратегічну, тактичну й оперативну мету діяльності підприємств. Під час формування мети облікової політики необхідно враховувати фінансову, інвестиційну, амортизаційну політику конкретного підприємства.

Мета будь-якої діяльності досягається шляхом постановки та вирішення певних завдань, яких автори виділяють безліч. Питання завдань облікової політики розглядали такі учені, як Ф.Ф. Бутинець, Н.В. Гордополова, Н.В. Секіріна, О.А. Хаблюк, Л.З. Шнейдман, С.Р. Яцишин. Основні з виділених завдань представлені на рис. 3.3.

Використовуючи облікову політику, власник та адміністрація забезпечують максимальну ефективність господарської діяльності підприємства. Формування та реалізація облікової політики є тим інструментом, який дозволяє власникам вибудувати бухгалтерський облік так, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління своєю власністю. Саме тому до формування облікової політики підприємства необхідно встановити, чи не суперечать обрані та розроблені елементи облікової політики нормам чинного законодавства; їх відповідність інтересам власника та стратегічним цілям підприємства; адекватність характеру та умовам діяльності підприємства. Відповідно зміст та напрями облікової політики підприємства повинні бути такими, щоб можна було отримати оптимальні фінансові результати, підтримувати ліквідність підприємства, внаслідок чого підприємство стане привабливим для інвесторів та конкурентоспроможним.

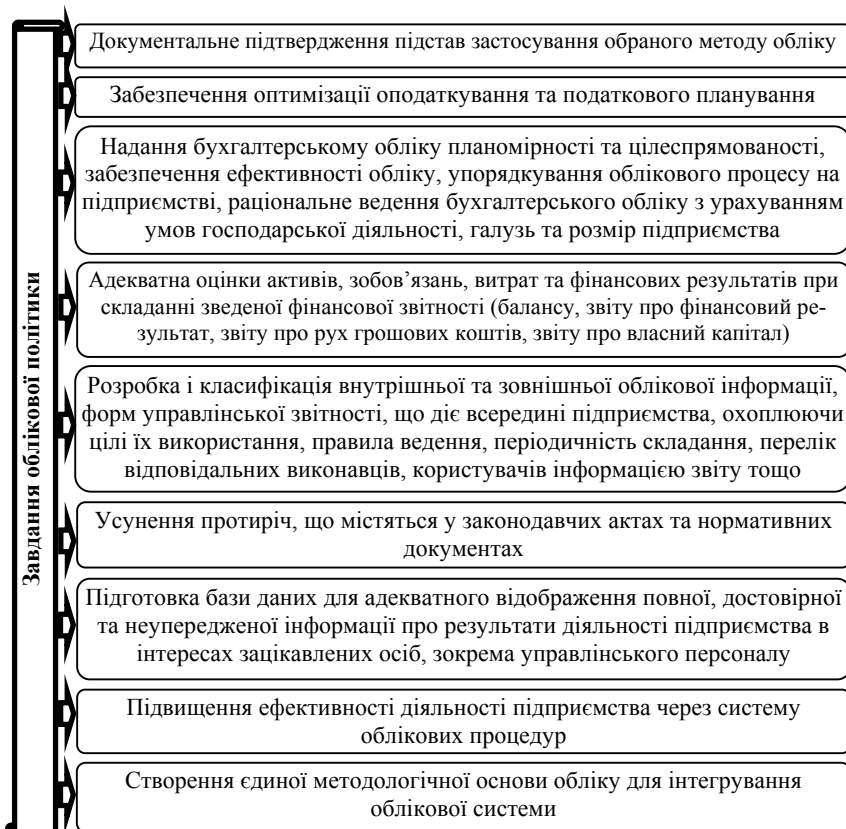

Рис. 3.3. Завдання облікової політики

Джерело: систематизовано на основі [459, С. 174], [53], [344], [54], [104, С. 48, 49]

Розглядаючи призначення облікової політики, слід звернути увагу на юридичні аспекти, через які розкривається сутність облікової політики як елемента нормативного регулювання. Юридичні аспекти облікової політики передбачають виконання нею таких функцій:

- усунення суперечностей у чинному законодавстві;
- використання облікової політики як способу захисту в судових спорах.

Інакше кажучи, облікова політика є унікальним засобом для лібералізації системи бухгалтерського обліку, вдосконалення системи регламентації бухгалтерського обліку та усунення протиріч чинного законодавства.

Основним призначенням та головним завданням облікової політики Л.З. Шнейдман [44], С. 13, 14] вважає максимально адекватне відображення діяльності підприємства, формування повної, об'єктивної та достовірної інформації про нього і, як наслідок, ефективне регулювання цієї діяльності.

Взаємозв'язок економічних інтересів користувачів інформації облікової політики наведено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Взаємозв'язок економічних інтересів користувачів інформації облікової політики

Джерело: розробка автора

Формування облікової політики підприємства залежить від інтересів різних груп користувачів облікової інформації і є одним із важливих етапів функціонування підприємства в ринкових умовах господарювання, адже від прийнятої облікової політики, як зазначають С.Р. Яцишин та О.А. Хаблюк [459, С. 172], залежить не лише фінансовий результат, а й фінансовий стан підприємства. Повне та достовірне подання інформації про фінансові результати і фінансовий стан підприємства у звітності значною мірою залежить від рівня формування та застосування облікової політики, яка б враховувала умови діяльності підприємства, організаційно-технологічні особливості тощо. Від уміло сформованої облікової політики залежить якість системи обліку, обсяг інформаційних ресурсів, обґрунтованість прийнятих управлінських рішень користувачами облікової інформації, ефективність управління фінансово-господарською діяльністю підприємства та стратегія його розвитку на тривалу перспективу.

Отже, основною метою облікової політики є забезпечення одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства, результати його діяльності, необхідні для всіх користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних рішень. Саме тому підприємство самостійно визначає облікову політику, фіксуючи у відповідному наказі визначальні аспекти облікового процесу: осіб, відповідальних за зміст фінансових звітів, порядок розробки документів, підстави для здійснення бухгалтерських записів, терміни подання первинних документів до бухгалтерії, форму ведення бухгалтерського обліку та інші важливі моменти.

Загалом, поява облікової політики є наслідком реформування бухгалтерського обліку. Так, І.Л. Карпенко [163, С. 222–227] зазначає, що необхідність розробки облікової політики обумовлюється державною програмою переходу підприємств на прийняту в міжнародній практиці систему обліку і статистики щодо вимог розвитку ринкової економіки та законодавчих актів з приватизації, банкрутства підприємств та інших питань.

Основні причини появи облікової політики в сучасних умовах показані на рис. 3.5.

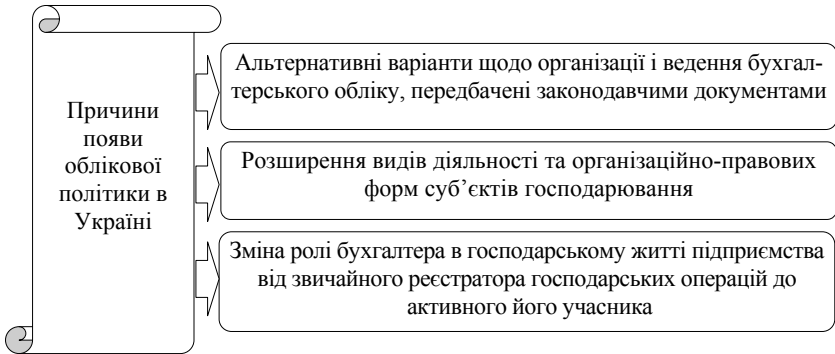

Рис. 3.5. Причини появи облікової політики в Україні
Джерело: розроблено на основі [59, С. 41]

Виходячи з вищевикладеного, визначення моменту необхідності застосування облікової політики є таким (рис. 3.6):

Рис. 3.6. Визначення моменту необхідності застосування облікової політики на переробних підприємствах
Джерело: розробка автора

Наявність облікової політики впливає з організаційної концепції сучасної системи бухгалтерського обліку, згідно з якою централізовано встановлюються загальні правила побудови бухгалтерського обліку, що конкретизуються на підприємстві залежно від умов діяльності.

Дійсно, як зазначає Т.М. Чорнявська [427], необхідності в розробці облікової політики підприємств до початку ринкових реформ не виникало, оскільки законодавство, що регулює організацію бухгалтерського обліку, не передбачало можливості кількох варіантів відображення в обліку та звітності одних і тих господарських операцій. У зв'язку з розширенням видів господарських зв'язків та організаційно-правових форм підприємств з'явилася необхідність та можливість використання кількох підходів до визначення фінансових результатів різних операцій, а, відповідно, і варіантів їх відображення в обліку.

Отже, необхідність застосування норм облікової політики у підприємства виникає у таких випадках:

- 1) законодавством передбачено кілька варіантів, підприємство обирає один із них;
- 2) законодавча регламентація не розроблена, підприємство самостійно розробляє способи ведення обліку.

Усі норми чинного законодавства з питань нормативно-правового регулювання обліку можна поділити на дві групи: одно- та багатоваріантні. У перших передбачено однозначний єдиний порядок відображення в обліку господарських фактів, які є обов'язковими для усіх підприємств. Одноваріантні (однозначні) вимоги законодавчих актів та нормативних документів, що застосовуються у системі обліку, не потрібно відображати в обліковій політиці підприємства, однак в обліковій політиці повинні знаходити своє відображення тільки ті положення бухгалтерського обліку, які мають різні варіанти застосування. Однозначні вимоги законів, положень, інструкцій, що використовуються в бухгалтерському обліку, не повинні повторюватися в Наказі про облікову політику. При її формуванні розглядають

тільки ті питання, вирішення яких відповідно до нормативних документів, може відрізнятись від прийнятих на інших підприємствах. Наявність у нормативно-правовій базі формулювань “може” або “має право” є причиною визначення чергового елемента облікової політики.

У випадках, коли законодавчі акти та нормативні документи містять кілька варіантів відображення в обліку певних господарських фактів (багатоваріантні норми), при відображенні конкретних господарських фактів бухгалтер може вибрати і використати будь-який із передбачених законодавством варіантів.

Необхідно звернути увагу на те, що обрані методичні прийоми, способи та процедури повинні відповідати особливостям діяльності конкретного підприємства, тобто процес формування полягає не лише у їх виборі або розробці, а й детальному аналізі того чи іншого елемента облікової політики.

При цьому, розглядаючи у процесі вироблення власної облікової політики всі теоретично можливі варіанти, до Наказу про облікову політику необхідно заносити ті з них, якими підприємство керуватиметься у своїй повсякденній діяльності або має намір скористатися в найближчому майбутньому. Наприклад, якщо підприємство не здійснює і не планує здійснювати будівельну діяльність, то йому немає потреби встановлювати його обліковою політикою методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом. Передбачати наперед всі події та операції, а тим більше перелічувати в наказі (розпорядженні) про облікову політику всі можливі варіанти принципів оцінки та методів обліку не потрібно, оскільки при виникненні в майбутньому на підприємстві фактів господарської діяльності, що не мали місця раніше, облікову політику може бути доповнено, а в окремих випадках змінено.

Нормативні акти, що безпосередньо регулюють питання складання облікової політики в Україні, наведено в табл. 3.3.

Нормативне регулювання питань формування облікової політики

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Питання, що регулюються</i>
Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [133]	Правові засади визначення та організації облікової політики на підприємствах, принципи формування облікової політики
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [264]	Розкриття інформації про облікову політику в примітках до фінансової звітності підприємства
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах” [306]	Внесення змін до облікової політики підприємства
Лист Міністерства фінансів України “Про облікову політику” [222]	Відображення у розпорядчому документі (наказі) обраних методів, принципів і процедур (перелік яких наведено у листі); внесення змін до облікової політики; розкриття інформації про облікову політику в примітках до фінансової звітності підприємства

Джерело: розробка автора

У деяких випадках законодавчі акти та нормативні документи взагалі не містять конкретних рекомендацій щодо правил ведення обліку конкретного об’єкта або господарських фактів. Якщо нормативно-правова система регулювання обліку в Україні не встановлює варіанти ведення обліку за конкретним об’єктом, то при формуванні облікової політики підприємство самостійно розробляє відповідний варіант з урахуванням принципів ведення обліку і вимог чинного законодавства та нормативних Документів. У цих ситуаціях С.Р. Яцишин [359] пропонує застосування трьох варіантів розробки встановлених норм:

- 1) за аналогією до подібних операцій;
- 2) відповідно до загальних визначень і критеріїв;
- 3) на основі загальновизнаної практики.

У першому випадку йдеться про орієнтацію на вимоги для обліку подібних операцій, і загальні принципи системи обліку.

При цьому розглядаються правила, які безпосередньо не регулюють конкретне питання, а подібність операцій встановлюють на основі професійного судження особи, що приймає рішення щодо облікової політики.

У другому випадку джерелом облікової політики підприємства з неврегульованих питань є загальні визначення і критерії визнання, які описані в бухгалтерському законодавстві.

Третій запропонований варіант орієнтує на загальновизнану практику у вирішенні конкретних питань, однак він припустимий лише у тому випадку і за тієї ситуації, коли галузева практика не суперечить суті та логіці нормативних актів з обліку.

Усі вибрані та розроблені варіанти обліку є обов'язковими для застосування усіма структурними підрозділами підприємства, у тому числі тими, що виділені на окремий баланс, незалежно від місця їхнього розташування. Інакше кажучи, всі господарські факти у структурних підрозділах підприємства повинні відображатися за єдиною прийнятою методологією. В іншому випадку сформована структурними підрозділами підприємства облікова інформація за різними підходами до побудови облікової політики буде непорівняльною. Тож при виборі варіанта щодо конкретного питання ведення й організації обліку на підприємстві повинен використовуватися єдиний підхід.

Отже, підсумовуючи усі описані визначення, можна стверджувати, що облікова політика підприємства – це сукупність методів обліку обраних підприємством серед законодавчо дозволених, виходячи зі специфіки діяльності конкретного підприємства, його стратегічної мети. Формування облікової політики пов'язано з наданням підприємствам економічної свободи у виборі методів оцінки майна, ведення обліку і складання звітності. Розробка та прийняття облікової політики кожним підприємством сприяє покращенню бухгалтерського обліку, зміцненню його правової основи і забезпечує належну ефективність роботи відповідної господарської одиниці, адже за сучасних умов формування облікової політики підприємства є чи не найважливішим моментом організації усієї системи обліку.

3.2. Процес формування та здійснення облікової політики переробного підприємства

Сучасний стан розвитку економіки в нашій країні потребує альтернативних часто багатоваріантних підходів за умови вирішення конкретних питань методики і техніки ведення обліку. На сучасному етапі формування інформаційної економіки в Україні дедалі виразнішими стають такі риси, як конкурентоспроможність виробництва, оперативність, своєчасність і ризик ухвалених рішень. Досвід країн із розвиненими ринковими відносинами, якими характеризується інформаційна економіка, свідчить про те, що важливою складовою загального механізму управління господарською діяльністю підприємств є уміло сформована облікова політика, оскільки законодавство, що регулює організацію бухгалтерського обліку, передбачає можливість кількох варіантів відображення в обліку та звітності окремих господарських операцій.

Формування облікової політики за нинішніх умов господарювання є складним та трудомістким процесом, що має передбачати вибір альтернативних варіантів обліку в межах чинного законодавства. Основна мета діяльності підприємства може бути досягнута лише в разі правильно організованої системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що, в свою чергу, залежить від вдало обраних методів обліку та правильного розподілу прав та обов'язків персоналу підприємства. Варто зауважити, що від уміло сформованої облікової політики багато в чому залежать ефективність управління господарською діяльністю підприємства та стратегія його розвитку на тривалу перспективу. Вдало обрана облікова політика позитивно впливає на діяльність підприємства, забезпечує ефективну роботу бухгалтерії.

Зазначимо, що у колишньому Радянському Союзі такого поняття як "облікова політика" взагалі не існувало, оскільки в ній не було необхідності. У ті часи роль облікової політики виконували методичні рекомендації з обліку окремих об'єктів. Із появою ж альтернативних варіантів обліку питання облікової політики набуло великого поширення.

Обґрунтування теоретичних та методологічних питань облікової політики знайшли своє відображення у працях таких

вітчизняних та зарубіжних вчених, науковців та дослідників, як Р.А. Алборов, Х. Андерсен, І. Ансофф, Н.Б. Андрухова, А.С. Бакаєв, Т.В. Барановська, Т.С. Безруких, Л.А. Бернстайн, І.А. Белобжецький, М.Т. Білуха, О.С. Бородкін, С.Л. Брю, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, М.Ф. Ван Бреда, Г.Л. Вознюк, В.М. Гаврилюк, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, В.А. Дерій, П.Є. Житній, В.П. Завгородній, А.Г. Загородній, С. Зубілевич, А.А. Єфремова, Л.В. Івченко, Л.М. Кіндрацька, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський, М.І. Кутер, В.Г. Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.Г. Ловінська, Н.М. Малуґа, М.Р. Метьюс, Є.В. Мних, Т.П. Назаренко, Б. Нідлз, С.А. Ніколаєв, В. Рудницький, С.В. Свірко, Є.В. Соколов, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, М.Ф. Огійчук, В.Ф. Палій, Л. Пантелейчук, В. Пархоменко, М.Х.Б. Перера, О.М. Петрук, А.А. Пилипенко, М. Портер, М.С. Пушкар, М.Л. Пятов, Б. Усач, І.Д. Фаріон, Е.С. Хендріксен, П.Я. Хомин, Л. Шатковська, В.Г. Швець, В.О. Шевчук, А.Д. Шеремет, С.І. Шкарабан, Л.З. Шнейдман, М.Т. Щирба, Н.Г. Ципарков, М.Г. Чумаченко, С.Р. Яцишин та ін.

Детально питання облікової політики розглядалося в монографіях Л.Т. Богуцької, П.Є. Житнього, З.-М.В. Задорожнього, Л.Г. Ловінської, Н.І. Пилипова, М.С. Пушкаря [323], Л.Г. Семеген (в контексті необоротних активів) [131], М.Т. Щирби [449] тощо. Дисертаційні дослідження за цією темою виконали Т.В. Барановська, Л.Д. Лисова, С.М. Міщенко, О.А. Наумчук, В.І. Юрчик.

Однак, незважаючи на цінність результатів їх досліджень, сьогодні питання формування облікової політики на переробних підприємствах потребують подальшого вивчення, що пояснюється різноманітністю поглядів авторів, які займаються його дослідженням.

Проектування облікової політики на підприємстві є складним, трудомістким і відповідальним процесом, оскільки воно вимагає виконання складних аналітичних процедур, потребує врахування особливостей діяльності підприємства у конкретному середовищі. У ст. 4 Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” наводиться 10 чинників, якими

слід керуватися при визначенні облікової політики. Проте вважаємо, що на практиці їх на багато більше. Основні з них зазначені на рис.3.7.

Рис. 3.7. Фактори впливу на облікову політику
Джерело: розробка автора

Отож, виходячи з існування щонайменше 20 факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на облікову політику підприємства, можемо стверджувати, що вона є дуже індивідуальною і повинна максимально підлаштовуватися під потреби конкретного підприємства.

Щодо питань облікової політики, то різні автори розглядають від двох до чотирьох складових облікової політики підприємства. Так, Н.А. Криштоп [197, С. 42] виділяє організаційно-технічну та методичну складові облікової політики, С.В. Свірко [342, С. 26] – методологічну й організаційну, Н.Б. Андрухів [283] – організаційну та технічну, проте підхід автора є недосконалим у зв'язку з тим, що до технічної складової він відносить вибір елементів методології облікової політики (принципів, правил, методичних прийомів, способів та процедур), які доцільніше було б виокремити в методологічну складову. Партин Г.О. і Загородній А.Г. досліджують вплив облікової політики на результати фінансово-господарської діяльності (тобто визначають її як елемент фінансового менеджменту, хоч цей термін не вживають), а також пропонують розробляти її в двох аспектах – стосовно методики облікових робіт і щодо їх організації [295, С. 54–60]. Проф. М.С. Пушкар [377, С. 239, 240] виділяє чотири складові: теорію облікової політики, методологію, організацію та технологію обліку.

Беручи до уваги наповненість складових, В. Новодворський та Р. Сабанін [273, С. 20, 21] пропонують до методологічної складової облікової політики відносити методи, вибір яких впливає на показники фінансової звітності (метод списання запасів, метод амортизації основних засобів), а до методичної складової – методи, які не впливають на показники фінансової звітності (використання чи невикористання рахунку 15 “Капітальні інвестиції” при придбанні основних засобів). За допомогою організаційних елементів облікової політики, на думку вищенаведених авторів, фіксується форма, за якою ведуть бухгалтерський облік, спосіб організації бухгалтерської служби, функції працівників бухгалтерського апарату тощо.

Поділяємо думку попередніх авторів в частині виокремлення та наповненості перших двох складових – методичної та методологічної. Проте, як зазначалося вище, вважаємо недоцільним включення до облікової політики питань, що стосуються безпосередньо організації бухгалтерського обліку. Відповідно не підтримуємо і виділення організаційної складової Наказу (рис. 3.8).

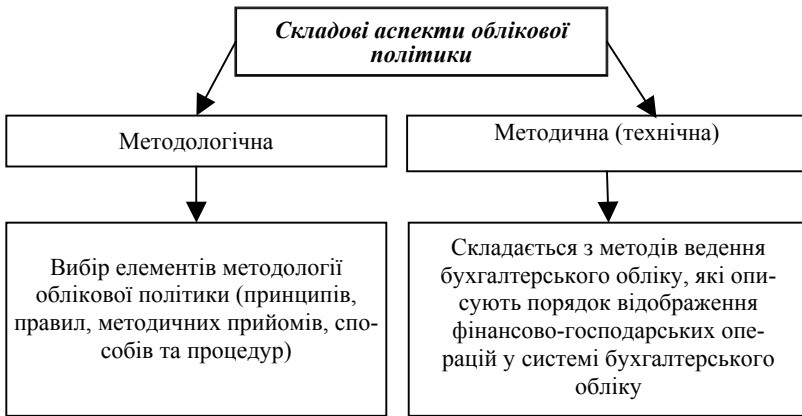

Рис. 3.8. Складові аспекти облікової політики
Джерело: розробка автора

Використання наведених елементів у процесі формування облікової політики забезпечить раціональне здійснення процесу управління підприємством та налагодженої роботи облікового персоналу, адже складові облікової політики підприємства визначають рівень достовірності відображення господарських операцій, а відповідно – інформації у фінансовій звітності. Від правильно складеного наказу (розпорядження, положення) про облікову політику залежить не лише об’єктивне висвітлення інформації, а й аналіз діяльності підприємства загалом, прийняття рішень в організації роботи тощо, тому до його розробки потрібен ретельний підхід, а також участь не тільки бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером, але й керівників та засновників, головного економіста, технолога, внутрішнього аудитора через створену у їхньому складі комісію.

Питання оформлення облікової політики, структуру, зміст наказу про облікову політику також активно розглядається дослідниками. Так, цьому питанню приділяли увагу С.В. Андреев, Б.І. Валуєв [381, С. 130], О.М. Лисюк, Т.П. Михайлова, М.С. Пушкар [323], Н.В. Чабанова [418, С. 197], Ю.Д. Чацкіс [419, С. 254, 255] та ін.

Дискусійні питання починаються з назви документа, яким закріплюється облікова політика підприємства. Існує три основні підходи авторів до вказаного питання, його пропонують називати наказом, положенням чи розпорядженням. Детальніше розглянемо трактування цих нормативних документів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Дефініції нормативних документів підприємства

<i>Назва</i>	<i>Дефініція</i>
Положення	Правовий акт, який встановлює основні правила організаційної діяльності підприємств, організацій, установ, фірм та їх структурних підрозділів, а також установ нижчих рівнів, організацій і підприємств (філій), що їм підпорядковуються; його складають під час створення нових підприємств, організацій чи установ. Положення затверджується вищими органами або керівниками установ [104, С. 49]
Наказ	Правовий акт (розпорядчий документ), що видається керівником підприємства, організації, установи для вирішення основних та оперативних завдань, які поставлено перед даним підприємством [323, С. 98]
Розпорядження	Правовий акт управління посадової особи (керівника) державного органу, організації, установи, підприємства (незалежно від форми власності), котрий виданий у межах їхньої компетенції і має обов'язкову юридичну силу щодо громадян (працівників) та підлеглих організацій, яким адресовано розпорядження з метою вирішення оперативних питань. Має обмежений термін дії та стосується вузького кола організацій, посадових осіб і громадян – виконавців розпорядження [323, С. 99]

Джерело: розробка автора

Так, до вирішення висвітленого проблемного питання Н.В. Гордополова [104, С. 49] підходить з урахуванням розміру підприємств. Вона вважає, що положення підходить для оформ-

лення облікової політики великих підприємств, наказ – для підприємств середнього бізнесу, розпорядження доцільно використовувати для документального оформлення облікової політики малих підприємств, оскільки воно стосується вузького кола посадових осіб та практично не застосовується для затвердження інших документів підприємства. Однак, така думка необґрунтована, оскільки, розмір підприємства не має впливу на назву внутрішніх розпорядчих документів підприємства, їх суть не змінюється залежно від розміру підприємства.

Підтримуємо більшість щодо цього питання, вважаючи, що документом, який затверджує облікову політику на підприємстві, є наказ керівника.

Погоджуємося з Л. Городянською [105, С. 13] стосовно того, що Наказ про облікову політику формується за трьома етапами – організаційним, технологічним, заключним (рис. 3.9).

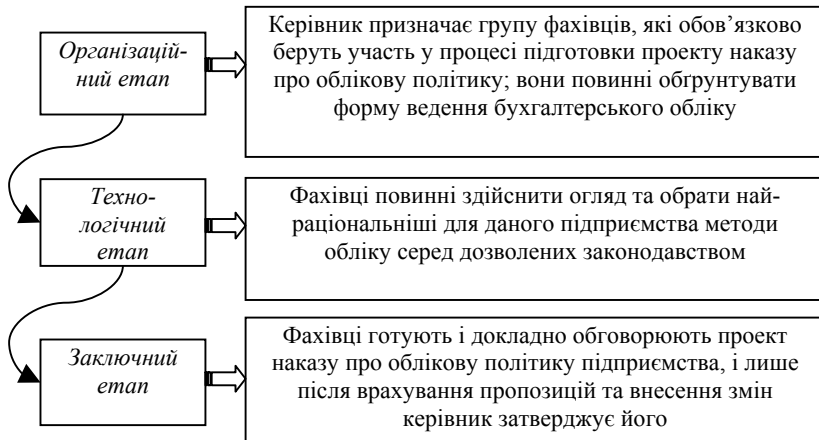

Рис. 3.9. Процес формування наказу про облікову політику
Джерело: розроблено на основі [105, С. 13]

Від правильно складеного наказу (розпорядження, положення) про облікову політику підприємства залежить не лише об'єктивне висвітлення інформації у фінансовій звітності, а й аналіз діяльності підприємства загалом, прийняття рішень в орга-

нізації роботи підприємства тощо. Тому брати участь у розробці такого документа повинні не тільки бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером, але й керівники та засновники підприємства, тим паче, що на них покладена відповідальність за організацію обліку.

Наказ про облікову політику підприємства після його затвердження набуває статус юридичного документа. Він є основним внутрішнім документом, яким регулюється організація облікового процесу на підприємстві та є обов'язковим для виконання всіма службами і працівниками підприємства.

Підготовка Наказу про облікову політику підприємства на практиці є досить трудомісткою справою і вимагає від учасників цього процесу неабияких здібностей, комплексних знань усіх процесів, які відбувалися на підприємстві, за його межами, в минулому, здійснюються зараз, проводитимуться в майбутньому. Усе це потребує ґрунтовного аналізу подій і фактів, вміння бачити перспективу, неординарно мислити тощо.

Як уже зазначалося, питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Отже, якщо затверджувати облікову політику доводиться керівнику підприємства, то потрібно впевнитися, що у нього є на це відповідні повноваження.

На практиці розробка облікової політики цілком і повністю покладається на головного бухгалтера підприємства або особу (юридичну або фізичну), яка здійснює бухгалтерський облік на підприємстві, але водночас, як відомо, головний бухгалтер не може самотужки охопити всі ділянки облікової політики, а в деяких випадках – і зробити правильний вибір. Наприклад, не знаючи точної технічної характеристики основних засобів, доволі тяжко вибрати відповідний метод амортизації, адже, якщо для одного підприємства згодиться прямолінійний метод, то для іншого, наприклад, – виробничий.

Саме тому рекомендовано створити відповідну комісію на підприємстві, яка б відповідала за розробку всієї облікової полі-

тики. До її складу можуть увійти: головний бухгалтер, головний технолог, головний механік, головний економіст, внутрішній аудитор, ревізор тощо. Якщо при розробці облікової політики звернутися до стороннього підприємства (аутсорсинг), існує ризик, що така фірма, не повністю зорієнтувавшись в усіх нюансах обліку підприємства, може вказати принципи обліку, які виявляться для нього неприйнятними.

Якщо до процесу формування Наказу про облікову політику дослідники підходять відносно одноголосно, то думки щодо наповненості технологічного етапу дещо відрізняються. Незважаючи на лист Міністерства фінансів України [222] з переліком відомостей, що включають 21 пункт, які необхідно наводити в наказі про облікову політику, аналіз літератури дав змогу сформулювати три підходи науковців до визначення змісту і структури зазначеного документа (рис. 3.10).

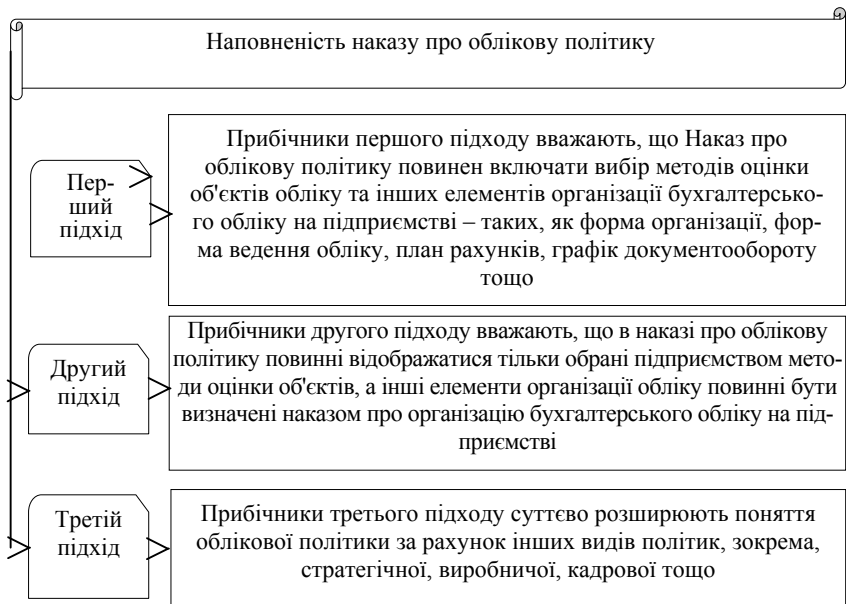

Рис. 3.10. Підходи науковців до змісту Наказу про облікову політику

Джерело: розробка автора

Дотримуючись другого підходу, наведеного на рисунку, вважаємо, що зміст Наказів про облікову політику на даний час значно розширені та включають всі питання, що стосуються організації бухгалтерського обліку, у той час як до його змісту повинен включатися лише вибір одного з передбачених законодавством методів обліку. Усі інші питання повинні розглядатися в Положенні про організацію бухгалтерського обліку. Така думка є протилежною до позиції І.М. Гончаренко [103] С. 3, яка пропонує об'єднати в один нормативний документ під назвою “Політика бухгалтерського обліку підприємства” всі положення, що стосуються організації і ведення бухгалтерського обліку. Вважаємо такий підхід недоцільним, оскільки він покладає надто велике навантаження на один нормативний документ, причому його структура містить досить великий спектр різноманітних питань, які не слід об'єднувати. Тому пропонуємо розділити положення, що регулюють ведення і організацію обліку, віднісши перший до Наказу про облікову політику, а другий – до Положення про організацію бухгалтерського обліку. Детальний перелік відомостей вказаних нормативних документів представлено на рис. 3.11.

Комплекс завдань, які покладають на облікову політику, надзвичайно великий. До неї відносять усі питання організації бухгалтерського обліку. Виходячи з цього, ми запропонували розділити інформаційне навантаження між двома документами – Наказом про облікову політику та Положенням про організацію бухгалтерського обліку підприємства. До змісту першого пропонується вносити виключно вибір методу обліку окремих активів серед альтернатив, запропонованих законодавством, які залежать від галузі та специфіки діяльності конкретного підприємства (метод амортизації основних засобів, списання запасів, нарахування резерву сумнівних боргів). Другий включатиме всі інші питання, що стосуються безпосередньо організації обліку – форму організації, форму ведення бухгалтерського обліку, розробку робочого плану рахунків та порядку документообігу. В його основу повинні бути покладені норми ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”, що визначають порядок організації і ведення бухгалтерського обліку.

Наказ про облікову політику

Положення про організацію бухгалтерського обліку

1. Методи оцінки вибуття запасів.

2. Порядок обліку (ідентифіковано чи загалом) і розподілу транспортно-заготівельних витрат.

3. Методи амортизації необоротних активів.

4. Вартісні ознаки предметів, що входять до складу МНМА, ІНМА, ОЗ.

5. Використання 8 та/або 9 класу Плану рахунків бухгалтерського обліку.

6. Метод обчислення резерву сумнівних боргів.

7. Перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів.

8. Перелік змінних і постійних загальновиробничих витрат, база їх розподілу.

9. Перелік статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

10. Порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом (у разі застосування).

11. База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу.

12. Поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку.

13. Порядок переоцінки необоротних активів

1. Форма організації бухгалтерського обліку (хто веде облік – бухгалтерська служба, аудиторська фірма, консалтингова компанія чи власник).

2. Форма ведення бухгалтерського обліку (журнальна, журнально-ордерна, меморіально-ордерна, комбінована, комп'ютеризована, спрощена, проста).

3. Робочий план рахунків підприємства.

4. Форма додаткових облікових документів, необхідних для накопичення та опрацювання інформації з урахуванням особливостей підприємства.

5. Перелік осіб, які мають право підпису первинних документів.

6. Порядок документообороту, зберігання документів та облікових реєстрів.

7. Технологія обробки облікової інформації.

8. Періодичність і порядок проведення інвентаризації.

9. Порядок організації матеріальної відповідальності на підприємстві.

10. Відповідальність за якісне і своєчасне складання і подання фінансової, статистичної, податкової звітності, за порушення облікової політики підприємства тощо.

11. Організація облікового процесу за центрами відповідальності та за групами об'єктів обліку.

12. Розробка форм управлінської звітності, методики заповнення, визначення термінів їх подання

Рис. 3.11. Структура Наказу про облікову політику та Положення про організацію бухгалтерського обліку підприємства

Джерело: розробка автора

Розробляти вказані положення потрібно ретельно. Зокрема, у документах бажано зазначати назви посад, а не ПІБ осіб, які їх обіймають (це пов'язано з тим, що протягом певного часу працівник може звільнитися або бути переведеним на іншу посаду). Досить часто на практиці дублюється інформація, що уже міститься в інших положеннях – як внутрішніх, так і зовнішніх щодо підприємства. Стосовно зовнішніх, то не варто в Наказі про облікову політику чи Положенні про організацію бухгалтерського обліку наводити положення, що є імперативними нормами чинного законодавства. Щодо внутрішніх, не варто перелічувати обов'язки головного бухгалтера, оскільки на підприємстві повинно бути окремо затверджена посадова інструкція з цією інформацією. Не варто також наводити детальні норми процесу проведення інвентаризації. Доцільніше буде затвердити окрему Інструкцію про проведення інвентаризації на підприємстві.

З урахуванням усіх вищезазначених аспектів нами розроблений приклад Наказу про облікову політику переробного підприємства (додаток М), що не містить положень, які дублюють зовнішні чи внутрішні щодо підприємства нормативні документи.

Зі змістом Наказу про облікову політику та Положення про організацію бухгалтерського обліку підприємства потрібно ознайомити всіх працівників підприємства, які зобов'язані виконувати їх положення. За невиконання зазначених норм розпорядчих документів можливе застосування відповідальності, яка встановлюється внутрішніми правилами підприємства.

Розглянемо взаємодію суб'єктів облікової політики та їх обов'язки (рис. 3.12).

Розробка облікової політики підприємства щодо обліку та контролю заборгованості підприємства належить до обов'язків керівника підприємства та головного бухгалтера – саме від їх співпраці буде залежати ефективність функціонування системи бухгалтерського обліку на підприємстві. Відповідальність за формування облікової політики, як і за організацію бухгалтерського обліку в Україні, несе власник (керівник). Однак законодавстві України вважаємо за доцільне також передбачити відповідальність головного бухгалтера за вказані дії, адже на практиці саме

головний бухгалтер фактично розробляє облікову політику та вирішує питання організації обліку, керуючись професійними знаннями. Керівник же, частіше всього, лише візує розроблені документи.

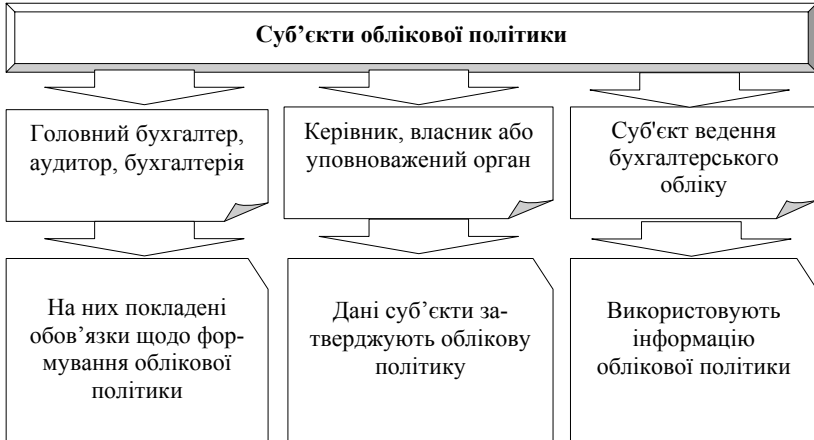

Рис. 3.12. Взаємодія суб'єктів облікової політики та їх обов'язки
Джерело: розроблено на основі [54, С. 28]

Наказ про облікову політику підприємства видає на початок року керівник підприємства. Він є засобом до виконання для працівників бухгалтерії або інших посадових осіб, які виконують ці обов'язки. Особливості ведення бухгалтерського обліку, обрані підприємством при визначенні його облікової політики, застосовуються з 1 січня нового року всіма структурними підрозділами незалежно від місця їх знаходження, включаючи виділені на окремий баланс. Подання інформації про облікову політику та її зміни у фінансовій звітності забезпечують можливість зіставлення фінансових звітів одного підприємства за різні періоди, а також фінансових звітів різних підприємств.

Тож розробка облікової політики на підприємстві – дуже трудомісткий і відповідальний процес, адже підприємству не один рік доведеться працювати і враховувати всі зобов'язання згідно з розробленою ним обліковою політикою.

За П(С)БО 9 [307] зміни в обліковій політиці можуть відбуватися лише тоді, коли:

- змінюються статутні вимоги;
- змінюються вимоги органу, який затверджує П(С)БО;
- зміни забезпечать достовірне відображення процесів у фінансовій звітності підприємства (наприклад, підприємство в минулому використовувало спрощену систему бухгалтерського обліку – 8-й клас рахунків, з наступного року планується застосувати 9-й клас).

Не вважається зміною облікової політики, згідно з п. 10 П(С)БО 6 [306], встановлення облікової політики для подій або операцій, які:

- 1) різняться за змістом від попередніх подій або операцій;
- 2) не відбувалися раніше.

Таким чином, облікова політика може бути змінена у зв'язку із нововведеннями в нормативно-правовому забезпеченні бухгалтерського обліку, впровадженням кардинально відмінних методів ведення обліку або здійснення нових видів економічної діяльності чи здійснення реорганізації.

Деякі дослідники розглядають облікову політику ще і в розрізі видів обліку. Так, М.І. Кутер [210, С. 490], О. Водоп'янова [84, С. 22], Т.М. Сторожук [370], Н.А. Васильєва [79], як і більшість авторів, дотримуються думки про існування окремих видів обліку (фінансовий, управлінський, податковий) і враховують відповідно до цього окремі види облікових політик. Виступаючи прихильниками інтегрованої системи обліку, вважаємо подібний поділ необґрунтованим.

Уваги нині потребує питання розробки облікової політики за МСФЗ, основні аспекти якого розкриті в додатку Н. Складання облікової політики за МСФЗ є досить важливим методичним чинником підготовки звітності за міжнародними стандартами, що набуває додаткової актуальності в контексті сучасних трансформаційних тенденцій у сфері вітчизняного бухгалтерського обліку.

При переході на МСФЗ доцільно максимально наблизити облікову політику, що формується за МСФЗ до діючої облікової політики за П(С)БО. Це дозволить скоротити трудові і фінансові витрати на трансформацію звітності. Проте зазвичай, облікова

політика, що формується за міжнародними стандартами, суттєво відрізняється від облікової політики за П(С)БО, що обумовлює здійснення трансформаційних проводок.

На відміну від вітчизняної нормативно-правової бази, МСФЗ передбачає порядок дій у разі, якщо для конкретної операції немає відповідного стандарту. Параграфом 10 МСБО 8 передбачено, що якщо немає МСФЗ, який конкретно застосовується до операції, іншої події або умови, управлінський персонал повинен застосовувати судження під час розробки і застосування облікової політики. Іншими словами, у випадку, якщо в стандартах не передбачені необхідні норми, підприємство може застосовувати відповідні норми з інших джерел або шукати аналогічні ситуації, до яких в МСФЗ прописані конкретні вказівки.

Ще однією особливістю, що відрізняє процес формування облікової політики за МСФЗ, є те, що з'являється можливість відхилитися від вимог стандартів, якою, утім, можна користуватися вкрай рідко, коли управлінський персонал доходить висновку, що відповідно до вимоги МСФЗ може настільки вводити в оману, що це суперечитиме меті фінансової звітності, вказаній в Концептуальній основі (§ 19 МСБО 8). Природно, у такому разі необхідно детально розкривати ситуацію, що склалася, як того вимагають §§ 20–23 МСБО 8.

Розглядаючи роль облікової політики, С.Р. Яцишин [359, С. 171] підкреслює, що вона визначає ідеологію економіки підприємства на тривалий період, сприяє посиленню обліково-аналітичних функцій в управлінні підприємством, дає змогу оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у виробничому процесі, ефективно пристосовувати виробничу систему до умов зовнішнього середовища, знизити економічний ризик і досягнути успіхів у конкурентній боротьбі.

Однак, незважаючи на непереоціненну роль облікової політики підприємства, на практиці вона часто все ж нівелюється, про що свідчать дані анкетування професора В.М. Жука [129, С. 531] (рис. 3.13).

Наказ про облікову політику на Вашому підприємстві:

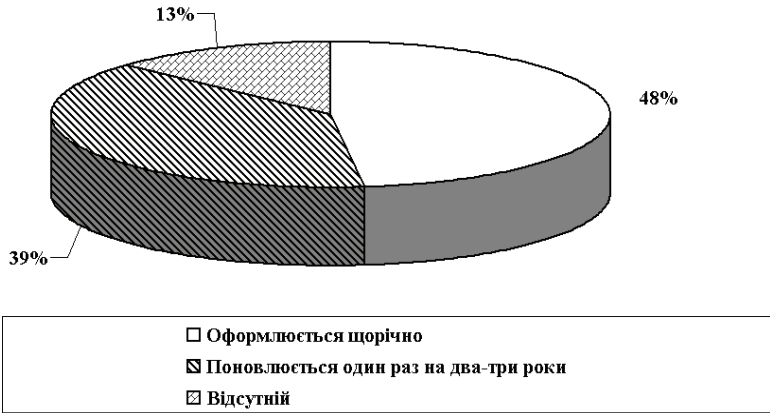

Рис. 3.13. Результати анкетування бухгалтерів щодо використання Наказу про облікову політику підприємства
Джерело: розроблено на основі [129, С. 531]

Аналізуючи наведені дані, необхідно враховувати ще й змістовність розроблених наказів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Результати опитування бухгалтерів на рахунок змістовності
 Наказів про облікову політику**

<i>Наказ про облікову політику на Вашому підприємстві містить інформацію (в тому числі у вигляді додатків) щодо...</i>	<i>Зведені результати</i>
Складу та структури бухгалтерської служби	+
Переліку посадових осіб з правом розпорядчого підпису	+/-
Переліку матеріально відповідальних осіб	+/-
Робочого плану рахунків	-
Графіка документообігу	-
Складу постійно діючої інвентаризаційної комісії та графіка проведення інвентаризації	-
Положення про зберігання та утилізацію документів	-
Методичні засади обліку окремих видів активів та зобов'язань	-

Джерело: розроблено на основі [129, С. 532]

Таким чином, можна стверджувати, що, незважаючи на те, що на 87 % підприємств є розроблений наказ про облікову політику, він у переважній більшості випадків має формальний характер і не виконує функцій врегулювання найважливіших питань організації бухгалтерського обліку.

Загалом практичне дослідження питання формування та виконання облікової політики дало змогу виявити існування проблем, зазначених на рис. 3.14.

Рис. 3.14. Проблеми формування та виконання облікової політики

Джерело: розробка автора

На даний час дослідники (О.М. Бондаренко [46], І.М. Гончаренко [102], С.Р. Яцишин [359, С. 171]) все частіше підкреслюють, що на практиці спостерігається формальний, вузькоспрямований підхід до формування облікової політики, який зводиться до складання фінансової звітності відповідно до загальних вимог П(С)БО та зовнішніх користувачів. На таку ситуацію впливають відсутність практичного досвіду управління в ринко-

вих умовах та недостатнє законодавче врегулювання цього питання, а також неналежне вивчення цієї проблеми з боку науковців.

На жаль, як справедливо наголошується в економічних дослідженнях, керівництво підприємств не надає відповідного значення формуванню облікової політики, що негативно впливає на процес ведення бухгалтерського обліку і функціонування підприємств в умовах інформаційної економіки. Як правило, робота з формування облікової політики на практиці обмежується затвердженням наказу про облікову політику, який нерідко має формальний характер, часто переобтяжений інформацією, що дублює інші внутрішні регламенти підприємства.

Більшість бухгалтерів сприймають облікову політику як такий документ, що обов'язково повинен бути на підприємстві, але особливого значення як інструменту забезпечення облікового процесу не надають. Даний документ формується поверхово, не враховуючи особливостей певного підприємства, тобто не має ні чіткого процесу формування, ні алгоритму проведення.

Ситуацію, що склалася, можна пояснити основними причинами, зазначеними на рис. 3.15.

Рис. 3.15. Основні причини існування проблем формування облікової політики підприємства

Джерело: розроблено на основі [45]

Таким чином, основними причинами негативних тенденцій при формуванні облікової політики можна вказати такі:

– неналежний рівень кваліфікації бухгалтерських кадрів. Бухгалтери, у зв'язку з недостатньою кваліфікацією, обмеженням

компетенції професійними обов'язками, завантаженістю поточною роботою з ведення обліку та формування податкової звітності, нечітким інструментарієм та методичним забезпеченням вибору й оптимізації варіантів облікової політики, не в змозі ефективно формувати облікову політику;

– незацікавленість працівників бухгалтерської служби, оскільки формування облікової політики на підприємстві – це трудомісткий і відповідальний процес, який потребує складних математичних розрахунків, інформації про середньогалузеві показники та показники аналогічних підприємств;

– недостатній рівень економічної освіти керівників та власників, які не розуміють можливостей впливу через облікові інструменти на результати діяльності підприємства, як наслідок, неготовність керівників та власників виділяти додаткові ресурси для здійснення цієї роботи.

На таку ситуацію впливають відсутність достатнього практичного досвіду управління в ринкових умовах та недостатнє законодавче врегулювання цього питання.

Для пошуку шляхів удосконалення вітчизняної системи побудови облікової політики доцільно звернутися до зарубіжного досвіду. Зокрема, вважаємо за доцільне введення в Україні окремого Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку “Облікова політика” – так, як це зроблено в Російській Федерації, Молдові та за міжнародними стандартами, адже самостійність, надана вітчизняним суб'єктам господарювання у цьому питанні, не дала позитивних результатів, а сприяла тому, що при формуванні облікової політики керівники і бухгалтери спираються на власне суб'єктивне судження та не оцінюють результат використання того чи іншого методу обліку.

Указаний документ повинен увібрати та систематизувати усі питання, які стосуються облікової політики, розкривати методологічні та методичні основи її формування та організаційного забезпечення, порядок розробки, формування і розкриття змін в обліковій політиці підприємства, що суттєво знизить витрати часу на її формування на кожному конкретному підприємстві, оскільки чинні законодавчі акти потребують додаткових коментарів,

які повинні деталізувати окремі норми інструктивних вказівок про порядок і технічні особливості, прийоми їх практичного застосування в системі бухгалтерського обліку. Вважаємо, що у такому документі слід узагальнено сконцентрувати організаційно-методичні основи та методичні особливості, порядок і систему процедур, які застосовуються в процесі формування облікової політики.

У стандарті слід закріпити норму, що облікова політика формується керівником підприємства і оформляється внутрішнім розпорядчим документом – наказом, класифікувати складові елементи облікової політики, загалом її структуру, включаючи організаційно-технологічні аспекти і, можливо, послідовність етапів її формування, застереження, що облікова політика на підприємстві є єдиною і застосовується всіма його структурними підрозділами незалежно від місця їх розташування, а також інші нормативні положення, розпоршені у чинній нормативній базі.

Дослідження досвіду у побудові облікової політики Російської Федерації є корисним для розробки пропозицій удосконалення вітчизняної практики (рис. 3.16).

Крім уже описаних пропозицій підвищення відповідальності головного бухгалтера та розробки окремого П(С)БО “Облікова політика підприємства”, вважаємо, що наведені у Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” принципи бухгалтерського обліку доцільно доповнити принципом раціональності, який передбачає, що витрати на ведення обліку не повинні перевищувати вигоди, отримані від його ведення. Така вимога передбачена в Положенні з бухгалтерського обліку 1 “Облікова політика організації” Російської Федерації. У ст. 7 цього положення зазначено, що облікова політика організації повинна забезпечувати раціональне ведення бухгалтерського обліку, виходячи з умов господарської діяльності та розміру організації, що особливо є актуальним для малих підприємств. Цей принцип відповідає критеріям визнання облікових принципів, наведених М.І. Кутером [210, С. 203] – об’єктивність принципу, його доцільність та здійсненність.

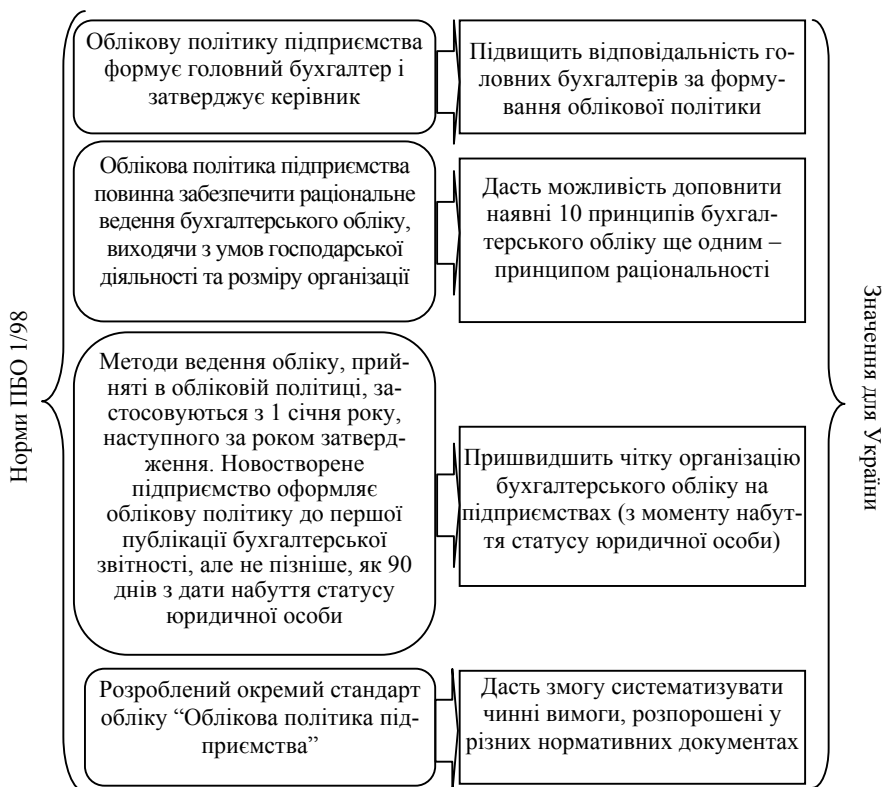

Рис. 3.16. Пропозиції удосконалення вітчизняної практики формування облікової політики нормами ПБО 1/98 “Облікова політика організації” Російської Федерації

Джерело: розроблено з використанням [7]

На основі здійсненого дослідження можна констатувати, що облікова політика є важливим інструментом організації бухгалтерського обліку. Вдало вивчена комбінація допустимих варіантів облікової політики дає змогу підприємству ефективно здійснювати підприємницьку діяльність та стратегію його розвитку на тривалу перспективу. Ефективно обрана облікова політика є важливим фактором для правильної організації ведення бухгалтерського обліку та позитивно впливає на показники діяльності підприємства.

Формування облікової політики кожним підприємством сприятиме покращенню системи обліку, зміцненню його економіко-правової бази, що в кінцевому підсумку забезпечить належну ефективність ухвалення економічних рішень і господарської діяльності підприємства загалом та його структурних підрозділів зокрема, адже облікова політика формується не лише для обліку – вся функціональна діяльність, зумовлена обліковою політикою, повинна здійснюватися з метою розвитку і вдосконалення виробничої системи. Саме тому до її розробки слід підходити відповідально, прораховуючи ефект від вибору кожного конкретного методу.

3.3. Облікова політика підприємства та її вплив на оптимізацію сплати податків

В умовах ринкового середовища найбільш доцільним інструментом забезпечення оптимізації оподаткування є облікова політика, на розробку якої суттєвий вплив має нестабільність податкового законодавства. Незважаючи на це, формування та коригування положень облікової політики є необхідною умовою для ефективного ведення господарської діяльності.

На макрорівні питання проблем оподаткування та податкової політики, зокрема серед зарубіжних учених, розглядали Ш. Бланкарт, А. Вернс, К. Віксель, К. Джозеф, І. Кант, Дж. Кейнс, А. Лаффер, Е. Ліндаль, У. Петті, А. Пігу, П. Прудон, Д. Рікардо, Дж. Сакс, А. Селдон, А. Сміт, Г. Стайн, М. Уейденбаум, Г. Уоліч, У. Фелнер, Дж. Хау. З-поміж вітчизняних науковців, які займаються проблемами оподаткування, варто виділити наукові публікації В. Андрущенко, В. Борисової, О. Василика, В. Гейця, О.С. Гудзь, А. Даниленка, О. Данілова, Т. Єфименко, І. Лютого, І. Луніної, В. Мельника, А. Поддєрьогіна, Н. Прокопенко, А. Соколовської, В. Федосова, А. Чупіса. На рівні підприємства питання облікової політики в аспекті оподаткування розглядали М.В. Акуліч, Ю.В. Борисейко, Н.А. Нестеренко, Я.В. Соколова, М.А. Тюміна, К.К. Уллубієва, Е.С. Цепілова та ін. Не применшуючи значущості досліджень у

цій сфері, зауважимо, що вказане питання потребує подальшого розгляду, виходячи з постійних змін податкового законодавства та з метою систематизації результатів досліджень.

Розпочати дослідження податкової політики варто з макро-рівня, оскільки облікова політика підприємства для оподаткування може варіюватися лише в межах норм чинного законодавства. Нині в Україні питання податкової політики належать до найгостріших в системі державного регулювання – як в економічному й соціальному, так і в політичному контекстах. Податкова політика України інтегрувала в собі принципи двох податкових систем, найбільш характерних для світової практики – європейської та американської. При цьому, якщо в європейській практиці переважає оподаткування обігу у формі податку на додану вартість, то в американській – прибутковий принцип оподаткування. Складність вітчизняної податкової політики зумовлена еkleктичним синтезом обох зазначених систем зі стрижневим призначенням – забезпечення максимальних обсягів податкових надходжень як центрального елемента дохідної частини бюджету. Це, у свою чергу, спричинило те, що акумулювання доходів бюджетів за рахунок сплати податків відірвалося від економічних процесів самих платників податків. Відсутність універсальної методологічної стратегічної концепції податкової політики в системі державного регулювання, за якою можна було б розрахувати оптимально можливий та допустимий рівень податкового навантаження, стала причиною ситуації, де при порівняно невисоких податкових ставках безлад в адмініструванні податків зводить нанівець стимулювання економічного зростання країни та її суб'єктів.

Цікаві дані наводить І. Луніна [230, С. 27]: за розрахунками, здійсненими Інститутом економіки та прогнозування НАН України, кожний відсоток зменшення ставки податку на прибуток та податку на додану вартість дозволить підприємствам Донецької області за рахунок власних коштів збільшити інноваційні витрати щорічно на 20 %. При цьому досягається кумулятивний ефект – фактично за три роки можна збільшити в два рази інноваційні витрати підприємств Донецької області.

Ефективність реалізації податкової політики, як зазначає А. Крисоватий, проявляється в наступному: податкова політика зводиться до економічного регулювання вартісних пропорцій розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту через механізм оподаткування і формування на цій основі централізованих фондів фінансових ресурсів держави [196, С. 104]. Чинна ж податкова система України, з точки зору Ф.О. Ярошенко [458], має багато недоліків. Високий рівень перерозподілу створених доходів через Зведений бюджет України при несформованості інституційного середовища та низькій ефективності національного господарства є гальмуючим фактором для розвитку країни.

Зазначимо, що аналіз літератури дав змогу виявити відсутність єдиного терміна, який визначав би процес організації податкового обліку та звітності. Так, деякі автори використовують вислів “облікова політика з метою оподаткування”, інші – “податкова політика” і “обліково-податкова політика”.

Так, Н.А. Нестеренко і Е.С. Цепілова розглядають облікову політику для оподаткування, яка, на їхню думку, являє собою сукупність правил і методів, що дозволяють узагальнювати інформацію для визначення податкової бази з податків, і формується відповідно до особливостей діяльності організацій та вимог податкового кодексу [266]. М.А. Тюміна під обліковою політикою для оподаткування розуміє сукупність обраних підприємством способів ведення податкового обліку та порядку обчислення податків і зборів [392]. М.В. Акуліч вважає, облікова податкова політика (або облікова політика для оподаткування) – це сукупність обраних платником податку способів ведення податкового обліку [5].

Однак жодне з наведених визначень не повністю розкриває суті податкової облікової політики, оскільки у них не розглядається сфера складання та подання податкової звітності, а також сплати податків до бюджету, увага акцентується лише на безпосередньому процесі обліку.

Точнішим є визначення Ю.В. Борисейко [47], яка на основі аналізу підходів до трактування поняття “податкова політика підприємства” та дотримуючись позицій проф. Я.В. Соколова щодо місця податкової політики в системі політики господарю-

вання, зазначає, що під податковою політикою підприємства слід розуміти частину облікової політики, яка полягає у виборі суб'єктом господарювання методик, форм, способів організації та ведення бухгалтерського обліку податкових розрахунків відповідно до вимог ПКУ для складання і подання податкової звітності.

Дослідження нормативних актів на вказану тематику дало змогу встановити, що в українському Податковому кодексі поняття “податкова політика” взагалі не вживається. Відповідно до п. 5 ст. 56 Податкового Кодексу Республіки Казахстан [180] податкова облікова політика – це прийнятий платником податків (податковим агентом) документ, що встановлює порядок ведення податкового обліку з дотриманням вимог Податкового кодексу.

Аналіз англійської літератури дає підстави стверджувати, що в зарубіжній практиці застосовуються два терміни – “*tax avoidance*” і “*tax evasion*”, що мають однаковий лінгвістичний переклад “ухилення від податків”, а розрізняються за змістом. Перший термін означає сукупність методів мінімізації податкових платежів у рамках закону, другий – незаконне ухилення від сплати податків шляхом штучного заниження доходів або включення до розрахунку витрат, які не існують. У межах цього параграфа розглянуто лише законні методи мінімізації податків, що здійснюються з використанням облікової політики.

Серед науковців існує пропозиція поряд із затвердженням облікової політики затвердити податкову політику щодо податкових розрахунків. Цьому питанню присвятила свою працю К.К. Уллубієва, здійснивши дослідження у сфері того, чи потрібно затверджувати окремо податкову і облікову політики. Розглянувши поняття “облікова політика” і “податкова політика”, автор зазначила, що поняття “облікова політика” ширше, ніж “податкова політика”, тому особливості податкових розрахунків повинні бути включені до складової облікової політики підприємства. Поділяємо думку К.К. Уллубієвої про те, що на підприємстві податкову політику необхідно розробляти у межах Положення про облікову політику підприємства, оскільки бухгалтерський облік є єдиною системою.

Таким чином, облікова політика для оподаткування характеризує специфіку підприємства щодо визначення об'єктів оподаткування, особливості відображення операцій, пов'язаних з оподаткуванням в обліку та податковій звітності, містить вибір дозволених Податковим кодексом методів обліку окремих активів, які є оптимальними для підприємства.

Дійсно, зменшення витрат зі сплати податків є важливою метою більшості управлінських рішень. Вона присутня на всіх етапах управлінської діяльності: у процесі планування, а також при розробці та реалізації систем управлінського контролю, оцінки та аналізу фінансово-господарської діяльності, а також при розробці облікової політики підприємства. Плануючи заходи з мінімізації оподаткування, доцільно виконати процедури, зазначені на рис. 3.17.

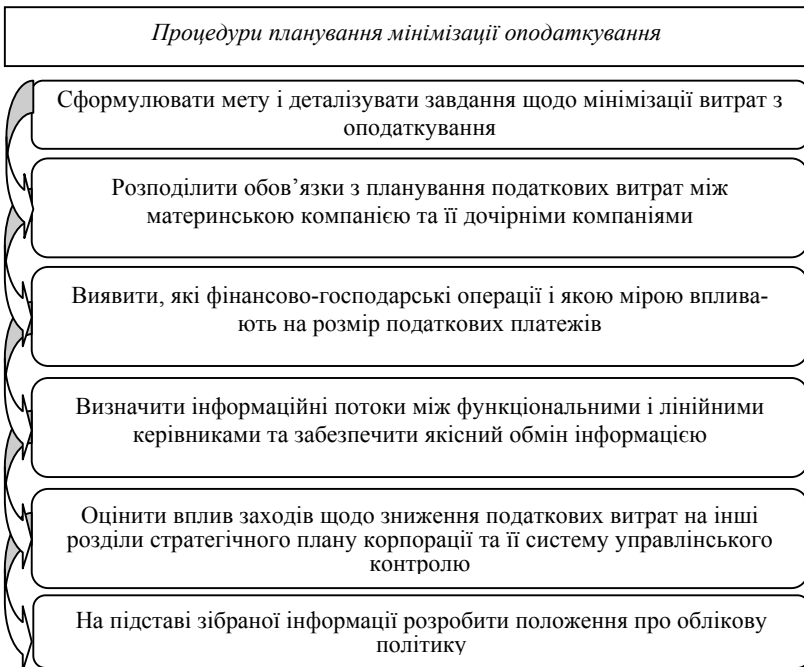

Рис. 3.17. Процедури планування мінімізації оподаткування
Джерело: розробка автора

Отже, затвердження наказу про облікову політику є заключним етапом розробки заходів для оптимізації оподаткування.

Формування облікової політики для оподаткування відбувається відповідно до визначених принципів – організаційних (технічних) і методичних. До організаційних слід віднести такі принципи, які дозволяють представити засади формування податкової облікової політики як нормативного документа. До методичних необхідно віднести такі принципи, на базі яких формується дієвість даної податкової облікової політики. Вивчаючи методичні принципи, на основі яких формується податкова облікова політика для організації податкового обліку, слід звертати увагу не тільки на норми оподаткування, до яких належать обов'язковість, визначеність, справедливість оподаткування, єдність податкової системи і гласність податкового законодавства, але й на норми організації обліку, а також вимоги до формування і подання податкової звітності. Так, Д.С. Жакіпбеков [124, С. 70] вважає, що в основі побудови податкової системи повинні бути такі принципи оподаткування, як справедливість, визначеність та єдність податкової системи. Крім зазначених, до цих принципів варто віднести і загальнооблікові – такі, як законність, достовірність, документування, нарахування, подвійний запис.

При формуванні змісту облікової політики для оподаткування слід розглядати ті податки та обов'язкові платежі до бюджету, які здійснює компанія та її філії. Оскільки філії і структурні підрозділи є частиною компанії, дія прийнятої облікової політики також поширюється і на них. Однак варто зауважити, що при формуванні облікової політики для цілей оптимізації оподаткування на підприємстві слід відображати лише ті питання, які мають для нього практичну значимість. Зокрема, якщо в підприємства відсутні відокремлені підрозділи і найближчим часом такі підрозділи створювати не планують, в обліковій політиці немає необхідності відображати порядок обчислення і сплати податків за місцем знаходження відокремлених підрозділів.

Методичні аспекти облікової політики для оптимізації оподаткування на підприємстві вимагають розробки способів формування інформації для правильного та раціонального обчислення податків і зборів, які Н.А. Нестеренко [260, С. 106] пропонує розподілити за трьома групами, а саме:

- кваліфікація активів і зобов'язань з метою розрахунку податкової бази;
- оцінка активів та зобов'язань з метою формування податкової бази;
- момент визнання доходів і витрат та формування податкової бази.

Основними шляхами зниження податкових та інших обов'язкових платежів І.П. Василевич та Б.Н. Мірошниченко [78, С. 74, 75] вважають заходи, вказані на рис. 3.18.

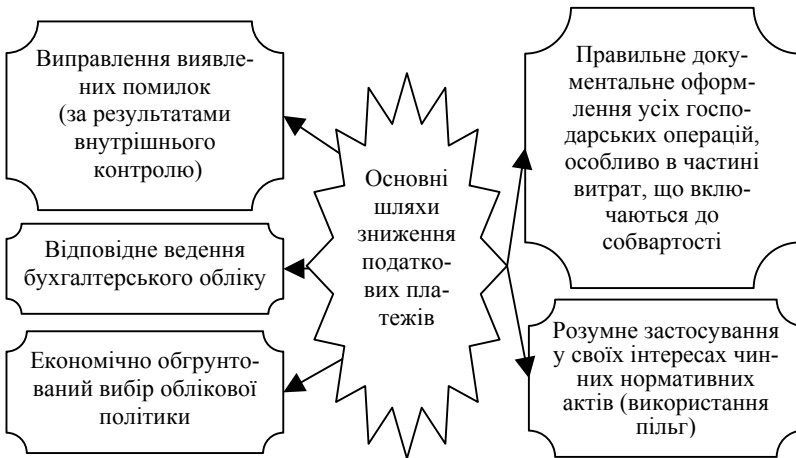

Рис. 3.18. Основні шляхи зниження податкових платежів
Джерело: розроблено на основі [78, С. 74, 75]

Впливати на фінансові результати в рамках облікової політики можна різними шляхами. Нестеренко Н.А. [260, С. 106], наприклад, основними з них вважає регулювання оцінок активів, розподіл доходів і видатків між суміжними звітними періодами.

Ефект “податкової економії”, який розглядався в працях Т.В. Бодрової [39, С. 96], Н.А. Нестеренко [260, С. 106] та інших досягається, по-перше, за рахунок зменшення розміру податкових платежів і, по-друге, за рахунок їх сплати в пізніші терміни. Завдяки цій економії зберігаються доходи організації і скорочується потреба в оборотних коштах.

Наприклад, при застосуванні способів списання виробничих запасів з метою оптимізації оподаткування найбільш вигідним для підприємств було використання методу ЛФО, який в бухгалтерській обліковій практиці скасований. При методі ЛФО оцінка матеріальних ресурсів, що знаходилися на складі на кінець звітного періоду, проводився за фактичною собівартістю останніх за часом придбання закупівель, що в умовах зростання цін стало причиною збільшення собівартості продукції і відповідного зменшення податку на прибуток, але зменшення податку на майно.

Основну увагу в межах облікової політики для оподаткування необхідно звернути на вибір оптимальних альтернатив обліку в частині оподаткування основними податками – податком на прибуток та податком на додану вартість. Розглянемо детальніше кожний з них.

Інформація щодо основних видів податків у Наказі про облікову політику може подаватися у тексті, виділятися в окремий пункт або ж надаватися в додатку.

Щодо оптимізації оподаткування у розрізі податку на додану вартість, то одним із найпоширеніших на практиці способів є вибір контрагентів – платників ПДВ, що забезпечує можливість відображення податкового кредиту. Однак цей спосіб не регулюється обліковою політикою, варіанти ж відображення операцій з ПДВ, що містяться в наказі про облікову політику, наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Елементи облікової політики щодо методичної складової розрахунків за ПДВ [437, С. 445]

<i>Елементи облікової політики</i>	<i>Альтернативні варіанти</i>
Метод нарахування ПДВ	<ul style="list-style-type: none"> – касовий (сьогодні діє лише для комунальних та бюджетних установ); – нарахувань (загальний)
Методика ведення окремого обліку розрахунків за ПДВ	<ul style="list-style-type: none"> – в окремих регістрах бухгалтерського обліку; – у відповідних аналітичних розрізах рахунків бухгалтерського обліку
Процедура розподілу сум податкового кредиту між операціями, що оподатковуються й не оподатковуються ПДВ	<ul style="list-style-type: none"> – умовний продаж; – частка використання сплаченого (нарахованого) податку

Наведені в табл. 3.6 елементи повинні бути закріплені в обліковій політиці підприємства. Відповідно до того, який метод нарахування ПДВ обере підприємство, буде залежати відображення сум податкового кредиту та податкового зобов'язання з ПДВ у бухгалтерському обліку. Якщо підприємство обере касовий метод нарахування податкового зобов'язання, то датою відображення в обліку суми ПДВ буде дата зарахування на поточний рахунок грошових коштів, а якщо обраний загальний метод нарахування ПДВ, то відображення суми ПДВ в обліку буде відображено залежно від події, яка відбулася раніше – поставка або попередня оплата за товари/послуги. Неправильне визначення дати відображення в обліку суми ПДВ спричинить нарахування штрафних санкцій.

Крім того, у межах облікової політики повинні бути визначені рахунки бухгалтерського обліку, на яких відобразатимуться суми податкових зобов'язань та кредиту, із зазначенням синтетичних і аналітичних розрізів, що застосовуються відповідно до специфіки діяльності та рішення суб'єкта господарювання.

Графік документообороту, що повинен наводитися в додатку до наказу про облікову політику, має містити інформацію і про рух документів, що підтверджують операції, пов'язані з оподаткуванням. Основним документом, який підтверджує суму ПДВ, буде податкова накладна. Податкова накладна – один із найважливіших документів для осіб, зареєстрованих як платники податку на додану вартість. Вона є підставою для можливого отримання податкового кредиту в покупця та податкового зобов'язання у продавця. Її відсутність не дає права включення до податкового кредиту будь-яких витрат щодо сплати податку. Податкова накладна – це звітний податковий документ, що підтверджує виникнення податкового зобов'язання платника податків у зв'язку з продажем товарів (робіт, послуг) і одночасно підтверджує право на податковий кредит у покупця – платника податків у зв'язку з придбанням таких товарів (робіт, послуг).

Щодо податкової накладної в обліковій політиці, то у ній повинна міститися інформація про те, в якій формі буде предста-

влена податкова накладна – електронній чи паперовій. За необхідності, враховуючи специфіку діяльності, може бути обрано дві форми. Крім того, на рівні підприємства вирішується питання як будуть нумеруватись податкові накладні – починаючи з №1 кожного місяця чи наскрізно (починаючи з 1 січня і закінчуючи 31 грудня).

Окремим питанням є вибір форми, за якою складатиметься Реєстр отриманих та виданих податкових накладних. При цьому слід пам'ятати, що кожного місяця до ДПСУ необхідно подавати копії реєстру в електронній формі, тому при веденні реєстру в паперовій формі паралельно доведеться формувати і в електронній.

Вважаємо за доцільне в обліковій політиці для оподаткування ПДВ зазначити заходи зі зниження можливих податкових ризиків. Для підприємства такі ризики можуть мати як зовнішній, так і внутрішній характер (табл.3.7). При можливому передбаченні виникнення ризику в тій чи іншій частині діяльності суб'єкта господарювання можна буде уникнути його і пов'язаних з цим наслідків.

Тож у межах облікової політики переробного підприємства є можливість зафіксувати всі особливості обліку податку на додану вартість, які відповідатимуть вимогам чинного законодавства.

Розглядаючи облікову політику для оподаткування в контексті податку на прибуток, доцільно дослідити альтернативні варіанти для обліку доходів і витрат підприємства, адже облікова політика підприємства, здійснюючи вплив на розмір фінансових результатів суб'єкта господарювання, впливає і на базу оподаткування податком на прибуток.

Розглядаючи це питання, Я.В. Лебедзевич запропонувала схему впливу облікової політики підприємства на фінансово-економічні показники діяльності підприємства і на суму податків, які сплачує підприємство, для яких базою оподаткування є прибуток, що графічно зображено на рис. 3.19.

Таблиця 3.7

**Умови виникнення і заходи запобігання податковим ризикам,
пов'язаних з ПДВ**

<i>Умови виникнення податкових ризиків</i>		<i>Заходи запобігання податковим ризикам</i>
В Н У Т Р І Ш Н І	Співпраця з контрагентами, про діяльність яких немає достовірної інформації	Перевірка відомостей про контрагента на юридичному та фінансовому рівні: 1) юридичний статус (Реєстрація підприємства, Свідоцтво платника ПДВ); 2) репутація на ринку (позитивні відгуки та рекомендації); 3) фінансова спроможність (гарантія оплати)
	Незнання особливостей та вимог податкового законодавства України платником ПДВ	1) забезпечення підвищення кваліфікації відповідних працівників; 2) можливість відвідування лекцій та семінарів; 3) забезпечення необхідною нормативно-правовою базою
	Заповнення документів без дотримання законодавчо встановлених вимог	Періодична перевірка навиків працівників із залученням стороннього фахівця з можливістю надання рекомендацій
	Податкова оптимізація з єдиною метою – сплачувати якомога менше податків	1) застосування лише законодавчо дозволених методів оптимізації; 2) консультації фахівців
З О В Н І Ш Н І	Зміни в законодавчих актах, що стосуються формування ПЗ та ПК з ПДВ	1) відстеження змін та нововведень; 2) аналіз можливих змін та їхній вплив на діяльність; 3) урахування змін у визначені та дозволені терміни
Н І	Виявлення порушень ДПСУ	Ведення обліку відповідно до вимог законодавства

Джерело: розробка автора

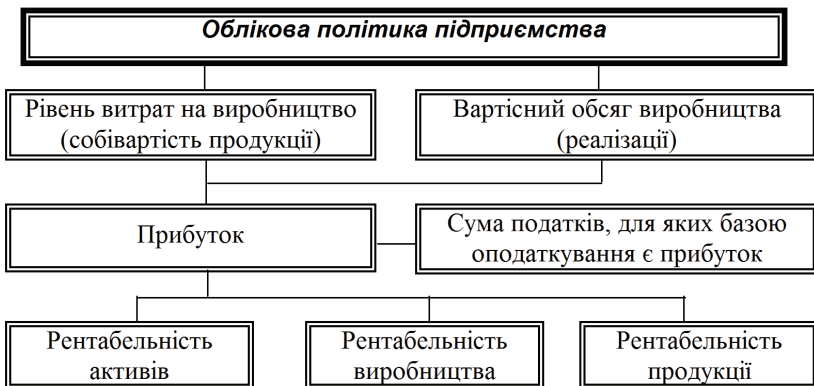

Рис. 3.19. Облікова політика та її вплив на фінансові результати діяльності підприємства [216]

Проблемам взаємозв'язку фінансових результатів та облікової політики підприємства присвячено низку наукових праць. У них проаналізовано можливі методологічні прийоми, що безпосередньо або побічно впливають на фінансові результати. Вказану проблему А.І. Нечитайло [267, С. 192] назвав центральною в усій системі бухгалтерського обліку. Йдеться не лише про його технологічний розвиток. При цьому зачіпаються і морально-етичні проблеми, пов'язані з маніпуляцією свідомості користувачів бухгалтерської звітності. Масштабність проблеми така, що її вивченню присвятило свої праці не одне покоління економістів та інших фахівців.

Наголосимо, що розробляти облікову політику доходів необхідно керуючись принципом нарахування і відповідності доходів та витрат – це принцип, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку та звітності у момент їх виникнення незалежно від часу надходження і сплати грошей. Крім того, важливу роль у даному контексті відіграє принцип повного висвітлення. Згідно з цим принципом фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та поте-

нційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

У результаті дослідження було вставлено, що вплив елементів облікової політики на фінансові результати діяльності підприємства є неоднаковим. Такі елементи облікової політики, як склад доходів у розрізі видів, визнання доходу від надання послуг, списання доходів на фінансовий результат збільшують фінансовий результат. Вплив фінансового результату у бік його зменшення здійснюють такі елементи: собівартість реалізованої продукції, витрати діяльності, склад та розмір постійних і змінних витрат, що формують собівартість продукції, обрана база розподілу, яка впливає на величину собівартості на місяць, списання витрат.

Аналіз наукової літератури показав, що різні автори мають різні уявлення щодо того, які питання обліку доходів повинні розкриватися в обліковій політиці.

Так, Н.П. Кондраков [184, С. 427] вважає, що в обліковій політиці підлягає розкриттю інформація про порядок обліку позареалізаційних доходів, умови визнання доходів за видами діяльності, використання чистого прибутку підприємства. Цю тему досліджував і Ю.Д. Чацкіс [419, С. 408], який розробив етапи організації обліку доходів, включивши значно ширший перелік питань.

На думку Л.В. Ковальчук [177, С. 40-43], до питань облікової політики підприємства щодо доходів доречно віднести також періодичність віднесення доходів на фінансові результати, адже дійсно, порядок віднесення єдиний, а періодичність може бути різною. Згідно з принципом відповідності доходи на фінансові результати підприємство може відносити щомісячно, а може робити це щокварталу.

Перелік із семи пунктів щодо обліку доходів пропонує включати до наказу про облікову політику Т.М. Чорнявська [427]. Серед них – питання класифікації доходів, умови їх визнання, перелік та склад доходів кожної класифікаційної групи. Власний погляд на те, які питання повинні підніматися при організації обліку доходів, представлено на рис. 3.20.

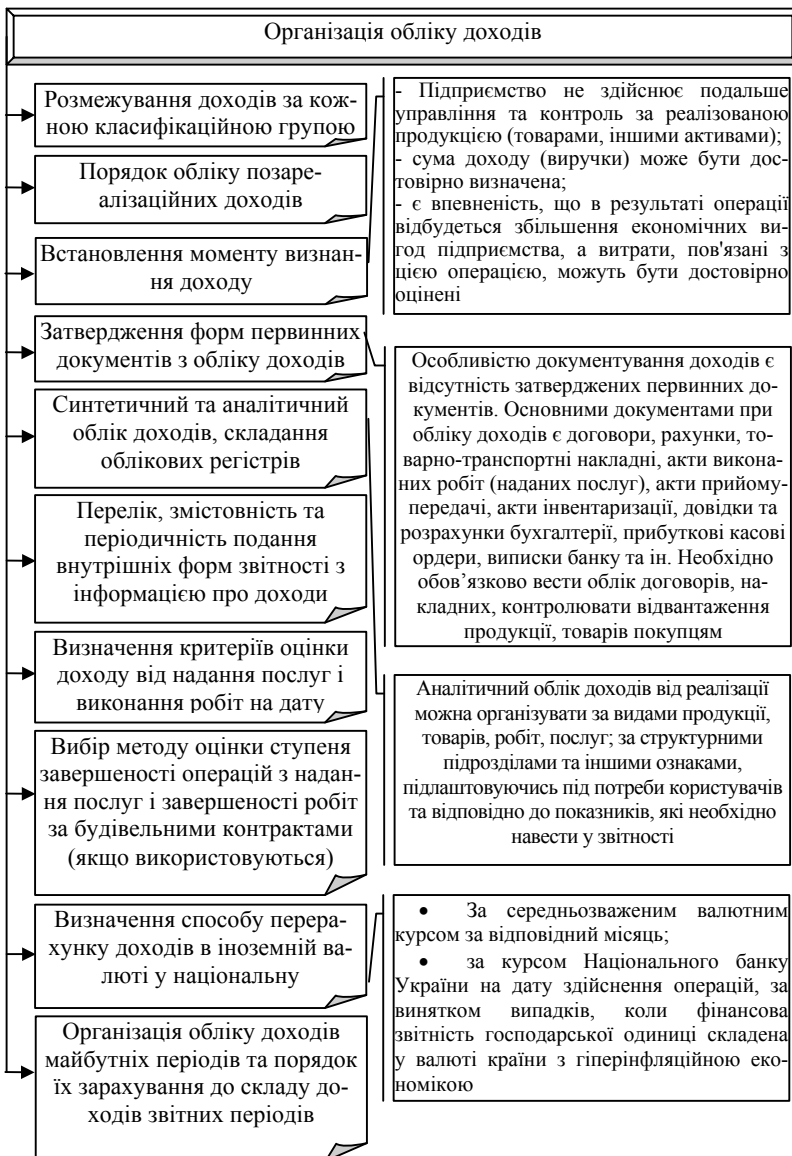

Рис. 3.20. Питання, що потребують вирішення при організації обліку доходів переробних підприємств

Джерело: розробка автора

Враховуючи міжнародну і національну практику, чинні законодавчо-нормативні документи та принципи ведення обліку й складання звітності, до основних елементів облікової політики підприємства щодо доходів віднесено питання щодо класифікації доходів залежно від діяльності конкретного підприємства, порядок визнання й оцінки доходів та затвердження переліку первинних документів і форми внутрішньої звітності. Вирішення цих проблем на етапі організації обліку доходів дозволить швидко і правильно визначати фінансові результати діяльності підприємства в контексті оптимізації оподаткування, зокрема сплати податку на прибуток.

Варто зазначити, що в контексті досягнення мінімізації оподаткування важливу роль відіграє і договірна політика, адже момент переходу права власності, в який згідно з чинним законодавством визнається дохід, обумовлюється договором. Тому такий інструмент може стати в нагоді за потреби розподілення отриманих доходів між звітними періодами.

Зазначимо також, що при формуванні облікової політики неможливо передбачити усі операції, які відбудуться на підприємстві протягом року, чи, тим більше, кількох років. Саме тому суттєву роль відіграє і безпосереднє оформлення первинних документів, насамперед тих, що підтверджують здійснення витрат підприємства. Якщо документ буде містити докази віднесення витрат до господарської діяльності, то він буде підставою зменшення бази оподаткування податком на прибуток та виступатиме провідним інструментом оптимізації сплати податків.

Крім доходів, рівнозначною складовою бази оподаткування є витрати.

У процесі розробки облікової політики в частині витрат одним із найважливіших питань є їх групування – поділ на витрати, що формують вартість запасів, тобто належать до собівартості, і витрати періоду. Необхідність такого групування спричинена принципом відповідності і неможливістю ідентифікувати витрати на збут, адміністративні та інші операційні витрати з продукцією, що вироблена, або роботами та послугами, які виконані. Проте сьогодні суттєво змінюються умови фінансово-господарської дія-

льності, підприємства мають галузеві та організаційні особливості, що спричинює неоднозначність зв'язків між виробництвом і реалізацією конкретних видів продукції та зазначеними вище витратами. Якщо розглядати формування собівартості з метою контролю витрат, то в системі внутрішньовиробничого обліку виробнича собівартість – це витрати, які ідентифікуються з конкретним продуктом праці або сегментом діяльності. Залежно від мети оцінки продукту, до його вартості можуть входити різні складові, що зумовлює виникнення та існування різних методів обліку витрат.

Так, з метою формування внутрішньої звітності та ціноутворення є необхідність визначати середню собівартість, яка містить змінні витрати на одиницю; змінні та постійні витрати на одиницю.

Методика і загальноприйнята практика організації обліку виробничих витрат та порядок визначення фактичної собівартості продукції базуються на групуванні витрат із виготовлення продукції за видами виробів, місцями виникнення витрат, об'єктами обліку та об'єктами калькулювання собівартості в розрізі аналітичних статей витрат, що передбачає взаємозв'язок обліку витрат і калькулювання собівартості продукції та їх зумовленість. Проте такий зв'язок по-різному впливає на процедуру обліку виробничих витрат.

Щодо обліку витрат, то як зазначається в Податковому кодексі України, в обліковій політиці підприємства необхідно окреслити питання щодо переліку та складу статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг). Відповідно до п. 11 П(С)БО 16 “Витрати” [305] підприємства також повинні їх установлювати самостійно. До виробничої собівартості належать: прямі витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати. Згідно з п. 138.8 Податкового кодексу України облік на підприємстві має забезпечити визначення виробничої собівартості для цілей оподаткування, тому до виробничої собівартості загальновиробничі витрати (ні постійні, ні змінні) не слід відносити і розподіляти.

Відповідно до пп. 138.10.1 Податкового кодексу України, ці витрати належать до складу інших витрат і саме того періоду, у якому їх здійснили за умови належного документального підтвердження, тоді як, відповідно до п. 16 П(С)БО 16, змінні загально-виробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат із використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат), виходячи з фактичної потужності звітнього періоду. Постійні – на кожний об'єкт витрат із використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат) при нормальній потужності. Нерозподілені постійні загально-виробничі витрати включаються до собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг у період їх виникнення.

Здійснюючи формування облікової політики виробничих витрат на підприємстві, необхідно визначити прийоми та способи розрахунку собівартості за калькуляційними одиницями, що також має варіативний характер.

Способи та прийоми визначають характеристику технічних процедур. Вибір технічних прийомів залежить від галузевих і технологічних особливостей конкретного підприємства. В економічній літературі більшість способів калькулювання відносять до комплексних виробництв, де в результаті єдиного технологічного процесу отримують кілька видів основної продукції. Основними з них є методи виключення, розподілу та комбінований.

Відповідно до прийнятої облікової моделі та елементів облікової політики щодо обліку витрат об'єкти витрат та калькулювання можуть існувати паралельно в різних площинах, саме калькулювання може проводитися лише на підставі нормативів, а оцінка готової продукції може не базуватися на бухгалтерських калькуляціях.

Отже, відокремлення об'єктів обліку витрат і калькуляції повністю знаходиться у компетенції підприємства і залежно від облікової політики конкретного підприємства можливою є їх повна відповідність, паралельне існування або розширення калькуляційними об'єктами об'єктів обліку витрат.

Одним із основних способів податкової оптимізації в рамках витрат на даний час є нарахування різних видів резервів (на

майбутні відпустки, на ремонт основних засобів), що при наявних сумах відхилень у структурі собівартості дозволяє рівномірно розподілити податкові платежі в часі.

Крім того, загальновизнаним елементом оптимізації оподаткування є вибір методу амортизації необоротних активів, зокрема основних засобів. Наприклад, до збільшення витрат звітного періоду, що спричинить зменшення податку на прибуток, призведе застосування методу прискореного зменшення залишкової вартості. Проте на практиці бухгалтери не часто використовують даний інструмент, надаючи перевагу простоті застосування прямолінійного методу амортизації.

Зауважимо, що стосовно способів формування податкової бази, не передбачених податковим законодавством, або варіантність яких зумовлена суперечливістю даного законодавства, затверджені наказом з облікової політики норми в обов'язковому порядку повинні супроводжуватися аргументованим обґрунтуванням, яке може наводитися в спеціальних додатках до облікової політики.

У зв'язку з цим підтримуємо пропозицію Н.А. Нестеренко [260, С. 106] щодо доцільності відображення в обліковій політиці для способів формування податкової бази тільки за тими господарськими операціями підприємства, які є у нього на момент закінчення попереднього податкового періоду. При виникненні нових фактів господарської діяльності, щодо яких виникає необхідність вибору порядку їх обліку, слід оформити додаток до облікової політики.

Таким чином, при формуванні облікової політики підприємства надається можливість аргументовано обґрунтувати обраний варіант обчислення податкової бази, а отже, мінімізувати свої податкові ризики. Облікова політика нині перетворилася у реальний інструмент управління організацією, на її підставі здійснюється фінансове і податкове планування діяльності підприємства, що суттєво допомагає знижувати податковий тягар, підвищує гнучкість, оперативність та ефективність прийнятих управлінських рішень.

Висновки до розділу 3

Дослідження облікової політики як системотворчого чинника організації бухгалтерського обліку переробного підприємства дає підстави зробити наступні висновки:

1. У сучасних умовах формування облікової політики підприємства є чи не найважливішим моментом організації усєї системи обліку. Облікова політика сьогодні перетворилася у реальний інструмент управління організацією, на її підставі здійснюється фінансове і податкове планування діяльності підприємства, що суттєво допомагає знижувати податковий тягар, підвищує гнучкість, оперативність та ефективність прийнятих управлінських рішень.

2. Переважна більшість авторів визначають облікову політику як сукупність принципів, методів і процедур організації обліку. На другому місці за поширеністю визначення облікової політики – сукупність способів ведення бухгалтерського обліку. У поодиноких дефініціях до переліку елементів, які визначають облікову політику, входять сукупність правил, методик, форм, способів, прийомів, способів, технік і схем організації та ведення бухгалтерського обліку, що обираються підприємством з-поміж загальноприйнятих або розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності. Існують і суттєво відмінні від наведених погляди, зокрема, розгляд облікової політики як діяльності підприємства, методології, документа, інструмента маніпулювання фінансовими показниками та навіть власне управлінського обліку.

3. На підставі здійсненого дослідження сформовано власне визначення облікової політики підприємства, яке характеризує це поняття як сукупність методів обліку обраних підприємством серед законодавчо дозволених, виходячи зі специфіки діяльності конкретного підприємства, його стратегічної мети.

4. Комплекс завдань, які покладають на облікову політику, надзвичайно великий. До неї відносять усі питання організації бухгалтерського обліку. Виходячи з цього, запропоновано розділити інформаційне навантаження між двома документами – Наказом про облікову політику та Положенням про організацію

бухгалтерського обліку підприємства. До змісту першого пропонується вносити винятково вибір методу обліку окремих активів серед альтернатив, запропонованих законодавством, які залежать від галузі та специфіки діяльності конкретного підприємства (метод амортизації основних засобів, списання запасів, нарахування резерву сумнівних боргів). Другий же включатиме усі інші питання, що безпосередньо стосуються організації обліку – форму організації, форму ведення бухгалтерського обліку, розробку робочого плану рахунків та порядку документообороту.

5. Розробка облікової політики підприємства віднесена до обов'язків керівника підприємства та головного бухгалтера – саме від їх співпраці буде залежати ефективність функціонування системи бухгалтерського обліку на підприємстві. Відповідальність за формування облікової політики, як і за організацію бухгалтерського обліку в Україні, несе власник (керівник). Проте вважаємо за доцільне в законодавстві України також передбачити відповідальність головного бухгалтера за вказані дії, адже на практиці саме головний бухгалтер фактично розробляє облікову політику та вирішує питання організації обліку, керуючись професійними знаннями. Керівник же, частіше всього, лише візує розроблені документи.

6. Для пошуку шляхів удосконалення вітчизняної системи побудови облікової політики розглянуто зарубіжний досвід у даній сфері. Виходячи з цього, здійснено пропозицію введення в Україні окремого національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку “Облікова політика”, як це зроблено в Російській Федерації, Молдові та за міжнародними стандартами. Цей документ повинен увібрати та систематизувати усі питання, які стосуються облікової політики, розкривати методологічні та методичні основи її формування та організаційного забезпечення, порядок розробки, формування і розкриття змін в обліковій політиці підприємства, що суттєво знизить затрати часу на її формування на кожному конкретному підприємстві, адже чинні законодавчі акти потребують додаткових коментарів, які повинні деталізувати окремі норми інструктивних вказівок про порядок і технічні особливості, прийоми їх практичного застосування в систе-

мі бухгалтерського обліку. Вважаємо, що у такому документі слід узагальнено сконцентрувати організаційно-методичні основи та методичні особливості, порядок і систему процедур, які застосовуються в процесі формування облікової політики.

7. Встановлено, що облікова політика для оподаткування характеризує специфіку підприємства щодо визначення об'єктів оподаткування, особливостей відображення операцій, пов'язаних з оподаткуванням в обліку та податковій звітності. Вона має місце тоді, коли податкове законодавство допускає варіативність, встановлює тільки загальні норми, але не надає конкретних способів обчислення податків, та коли воно містить “протиріччя і незрозумілість”. Проте чинне податкове законодавство є жорстким і передбачає в переважній більшості імперативні положення, тому пошук шляхів оптимізації оподаткування, чи не найважливішим інструментом якого є облікова політика, надзвичайно трудомісткий процес, що потребує високої кваліфікації виконавця.

8. Розробляти заходи оптимізації оподаткування необхідно, насамперед, у розрізні основних податків – податку на додану вартість та податку на прибуток. У першому випадку одним із способів, що найбільше використовуються на практиці, є вибір контрагентів – платників ПДВ, що забезпечує можливість відображення податкового кредиту, а в другому – вибір методу амортизації необоротних активів та нарахування різних видів резервів (на майбутні відпустки, на ремонт основних засобів), що при наявних сумах відхилень у структурі собівартості дозволяє рівномірно розподілити податкові платежі в часі.

9. При формуванні облікової політики неможливо передбачити всі операції, які відбудуться на підприємстві протягом року чи, тим більше, кількох років. Саме тому вважаємо, що важливу роль відіграє і безпосереднє оформлення первинних документів, насамперед тих, що підтверджують здійснення витрат підприємства. Якщо документ буде містити докази віднесення витрат до господарської діяльності, то він буде підставою для зменшення бази оподаткування податком на прибуток та виступатиме провідним інструментом оптимізації сплати податків.

РОЗДІЛ 4

БУХГАЛТЕРСЬКА СЛУЖБА ПІДПРИЄМСТВА ТА СТРУКТУРА ПРАЦІ БУХГАЛТЕРІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

4.1. Професія бухгалтера: історія та сучасність

На думку більшості людей, бухгалтер – це працівник, який виконує дуже нецікаву і нетворчу роботу, тому молода людина, нічого не знаючи про професію, підвладна стереотипам, у неї зникає бажання присвятити себе їй. Зважаючи на це, розглянемо особливості професії бухгалтера. Дослідниця В.М. Власова зазначає, що інтереси у людей різні: комусь бухгалтерський облік здається нудною справою, комусь – цікавою справою життя.

Зазначимо, що немає працівника, до підбору якого керівник підходив би так ретельно, як до вибору бухгалтера, адже бухгалтер впливає на фінансову політику підприємства. Від його професіоналізму залежить добробут усієї фірми. Буває, що без участі бухгалтера неможливо прийняти важливе рішення.

Проблема формування та розвитку професії бухгалтера займає одне з ключових місць серед досліджень у наукових колах, якій приділяли і продовжують приділяти все більше уваги як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема О. Бакаєв, І. Білоусова, М. Білуха, П. Безруких, Ф. Бутинець, М. Вебер, С. Голов, С. Дж. Грей, В. Жук, В. Івашкевич, Г. Кірейцев, А. Міхалкевич, О. Петрук, С. Прилипко, Я. Соколов, Л. Чижевська та ін.

Взагалі, слово “бухгалтер” зустрічається вперше 1498 року, коли імператор Максиміліан в своєму статуті про казначейство говорив: призначаємо в згадане наше казначейство, для ведення книги, вірного і присяги писаря, з назвою “бухгалтер” і до нього помічника, який, у відсутність скарбника, повинен заступати на його місце по всіх справах [239].

Д. Хлібина [178] описувала бухгалтера як людину, очі якої довго блукали по сторінках книг, але він присунув машинально рахівницю, прорахував колонку дебету, і підсумок вийшов рівний кредиту. Ніби боячись, що ця помилка піде не виправленою, він

поспіхом схопив перо, виправив її, потім ще і ще раз прорахував – правильно. Радий такому відкриттю, він закрив книгу.

Не бухгалтерський облік сам по собі, а бухгалтер з його думками і турботами, з психологічними і професійними особливостями, хворобами, потребами та інтересами повинен стати об'єктом вивчення нашої науки, – такої думки був російський учений Я.В. Соколов [354], який також зазначав, що справжній бухгалтер – суддя тих, хто бере участь в господарському процесі, і тому повинен розуміти, уміти бачити, системотворчі тенденції, закладені в обліковій методології, а мудрий бухгалтер так відмовить в тому, що просять, що той, хто просить, йому ще й подякує.

Значення бухгалтерії Д.А. Хмельницький розглядає через питання що, кому і для чого потрібно знати бухгалтерію, як рівнозначне питанню: кому і для чого потрібно бути грамотним?

Бухгалтерський облік у тій чи іншій формі був і залишається необхідністю для підприємств більше п'яти тисячоліть. Професія бухгалтера зародилася зі звичайної господарської завбачливості. Кожній людині, в тому числі древній, була властива передбачливість, яка полягала в тому, що людина планувала різні господарські заходи. Ще з моменту зародження людства люди розраховували кількість необхідної їжі на день і на зиму, час полювання, що вже потребувало певних математичних дій.

Існує думка, що люди перетворилися на бухгалтерів у момент, коли вони додумалися до обміну продуктами. У якій пропорції обмінюватися? Для відповіді на це питання нашому предку довелося вдатися до бухгалтерських розрахунків, оскільки вони були пов'язані з обчисленням тривалості праці, необхідної для виробництва продуктів, адже обмінюватися продуктами слід було з вигодою для себе, важливо було не продешевити.

Пізніше з розвитком суспільного ладу, коли тримати інформацію в голові стало обтяжливим, збільшилася підконтрольна територія та кількість підданих, зросли масштаби господарської діяльності, виникла необхідність в людині, що буде вести розрахункові записи.

Офіційно професія бухгалтера зародилася із зародженням писемності. Найдавніші джерела свідчать про здійснення господарських операцій між племенами за 6 тис. р. до н.е. Бухгалтер-

ський облік був дуже популярним у Древній Греції та Древньому Римі. На його розвиток впливали потребами життя, а він, у свою чергу, стимулював зростання таких невід’ємних складових людської цивілізації на всій планеті, як писемність та математика.

Із XV ст. бухгалтерський облік починає відігравати все більш важливу роль в управлінні підприємствами, оскільки він формує інформацію про їх фінансово-господарську діяльність. У всьому цивілізованому світі всі керівники вищої та середньої ланки не лише знайомі з основами бухгалтерії, а й активно використовують дані бухгалтерського обліку, працюють не за виготовленими для них довідками, а безпосередньо на основі бухгалтерських даних.

Так зародилася професія, яка перетворилася в наші дні в одну з наймасовіших. Дійсно, за приблизними оцінками, на даний час у сусідній Росії нараховується близько 3,5 млн бухгалтерів [245, С. 32.] Варто ще підняти питання затребуваності професії, адже в Україні, за даними Державної служби зайнятості [74], станом на січень 2013 р. 34 тис. безробітних бухгалтерів, причому тенденція надлишку бухгалтерів сформувалася уже в часи незалежної України. Ще 1979 р. В. Голубов та Я. Соколов [101] зазначали: “За останні роки неухильно зростає кількість вакансій, на будь-якій дощці оголошень ви неодмінно читаєте: потрібен бухгалтер, а то й головний бухгалтер. “Ножиці” між попитом і пропозицією невпинно зростають”.

Підсумовуючи напрацювання вчених, можемо стверджувати, що облік отримав статус професії 1990 р., ставши, подібно до юридичної, медичної, інженерної та архітектурної справи, самостійним видом діяльності.

Сьогодні в Україні права та обов’язки головного бухгалтера регулюються такими нормативними документами:

1) Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”;

2) Довідник – кваліфікаційні характеристики професій працівників (випуск) “Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності”, затвердженого наказом Мінпраці від 29.12.2004 р. № 336;

3) Типові професійно-кваліфікаційні характеристики посадових осіб місцевого самоврядування, затверджені наказом Головного управління державної служби України від 29.12.2009 р. № 406;

4) Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців (випуск 76), затверджений наказом Головного управління державної служби України від 01.09.1999 р. № 65.

У професії бухгалтер особисті характеристики людини тісно пов'язані з її професіоналізмом. Газета "The Independent" (США) здійснила дослідження, з якого було зроблено висновок, що бухгалтерами народжуються, а не стають, і вибір саме цієї кар'єри передбачений характером людини. Психологи стверджують, що, чим більше людина відповідає вимогам професії, тим більше у неї шансів досягнути професійних висот, тим меншою є небезпека психологічної деформації особистості.

Проф. В.Б. Івашкевич і Л.І. Кулікова підкреслюють, що в основі мистецтва організації та ведення бухгалтерського обліку є наявність професійних знань [155, С. 18].

Професіонал, як зазначає Л. Мигдал [248], – це людина, що досконало володіє предметом, знає всі підводні камені, небезпеки і секрети свого ремесла, у міжнародній практиці повинна відповідати європейському рівню.

Високим професіоналом, на думку Л.З. Шнейдмана, може бути той бухгалтер, який "не лише вміє вчасно скласти звітність, а й здатний проаналізувати та зрозуміти час і ситуацію, в якій він живе, усвідомити насувні потреби практики та, використовуючи багатий досвід своєї професії, запропонувати оптимальне господарське рішення" [442, С. 85].

На думку О.В. Лупікової [231], "професіоналізм спирається на знання, тобто на теоретичну базу, яка дозволяє на практиці розвивати навик", тому досягнення професійного рівня передбачає набуття інтелектуального практичного досвіду через освіту у вищих навчальних закладах.

Дослідники О.Дж. Сталебрінк (Stalebrink) та Дж.Ф. Сакко (Sacco) [473] вважають, що "професіонал, на відміну від жадібних політиків", повинен бути чесним та здійснювати безпечну й

ефективну роботу. Професіонали максимізують дохід завдяки науковому методу.

Таким чином, професіоналізм передбачає володіння комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті спеціальної підготовки, досвіду роботи. На жаль, практична робота часто стає причиною вузької спеціалізації бухгалтера, що, безумовно, знижує його професійний світогляд.

Критикуючи якість сучасної системи підготовки бухгалтерів, професор Ф.Ф. Бутинець однією з причин називає незнання молодими вченими-бухгалтерами обліку в ЄСРР, “але ж ця держава об’єднувала 15 сьогодні самостійних держав, зводила й аналізувала абсолютну більшість облікових показників у всьому ЄСРР. Чому ж Україна не має таких зведених даних? Чому більшість облікових показників складають “комерційну таємницю”? Ось питання, на які немає науково обґрунтованих відповідей” [65, С. 7].

У сучасних умовах існує невідповідність між:

– можливостями сучасних інформаційних технологій та рівнем їх використання в навчальному процесі при підготовці бухгалтерів;

– необхідністю підвищення якості підготовки кваліфікованих бухгалтерів і недостатньої матеріально-технічної бази;

– традиційним темпом навчання студентів і потоком появи нових знань у правовій сфері, що постійно пришвидшується.

За період навчання (5 років) законодавча база в бухгалтерській сфері підлягає докорінним змінам, і часто знання, отримані на першому курсі після завершення навчання є неактуальними.

Міжнародний досвід і практика показують, що післядипломна підготовка й процес постійного підвищення кваліфікації бухгалтерів-практиків – це прерогатива професійних бухгалтерських організацій, а професія бухгалтера – це як професія лікаря: він усе життя зобов’язаний учитися, оскільки несе відповідальність перед суспільством за якість економічної інформації, яку надає, а життя, як і законодавство, динамічно змінюється.

В Україні потрібно створити систему постійного підвищення бухгалтерських кадрів, яка б відповідала міжнародним вимогам, а саме – стандартам освіти Міжнародної федерації бухгалте-

рів. Мета такої системи – кваліфікаційний рівень нашого “професійного” бухгалтера.

Оцінюючи вищенаведене, виділимо заходи щодо посилення професіоналізму бухгалтера (рис. 4.1).

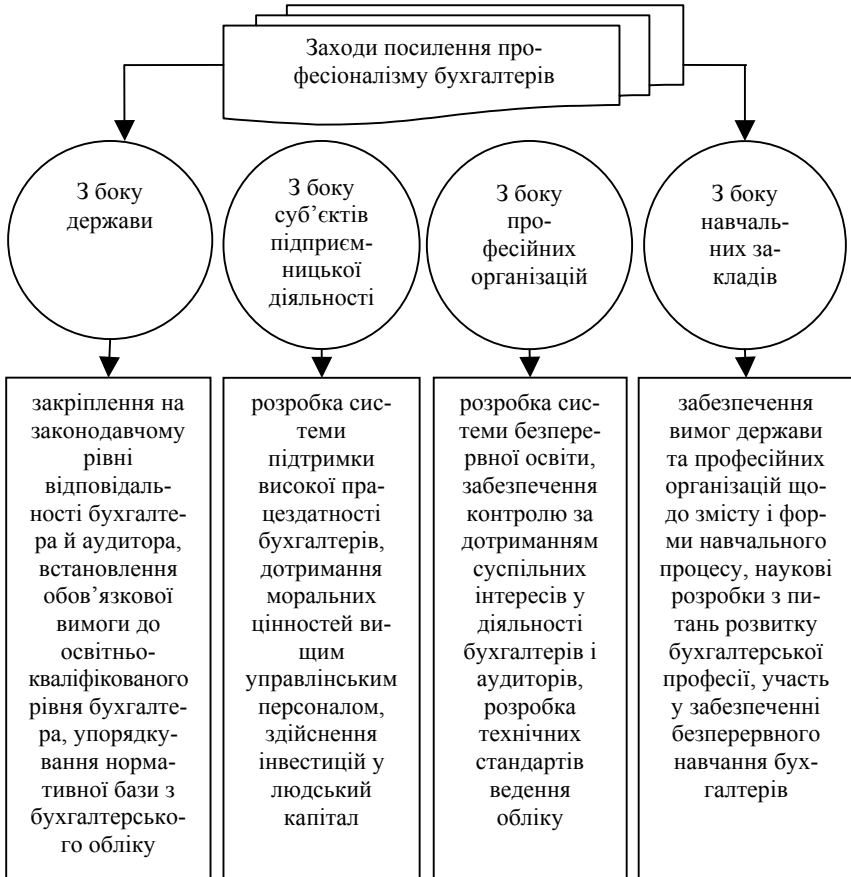

Рис. 4.1. Заходи посилення професіоналізму бухгалтерів

Р. Делапорт відзначає, що для забезпечення виконання професійних обов'язків бухгалтер повинен добре знати всі вексельні операції, мати статичний характер і орієнтуватися у всьому,

що стосується його справи; він повинен сумлінно виконувати свої обов'язки і бути зразком чесності, акуратності і належного ставлення до праці. Мансфельд А. [239] виокремлює такі якості бухгалтера, як чесність, акуратність, мовчазність і, звичайно, знання бухгалтерії.

Бухгалтер, крім акуратності щодо ведення документації і своєчасного записування всіх торговельних операцій, повинен не розголошувати таємниць про капітал господаря, про його кредит і про всі торговельні справи загалом. У бухгалтерії немає нічого незрозумілого, нічого заплутаного, а від людини, що займається нею, потрібні лише ґрунтовні знання і добросовісне виконання обов'язків.

У системі якостей особистості, що забезпечують успішність виконання професійних обов'язків бухгалтера, нами було виділено риси та здібності (рис.4.2).

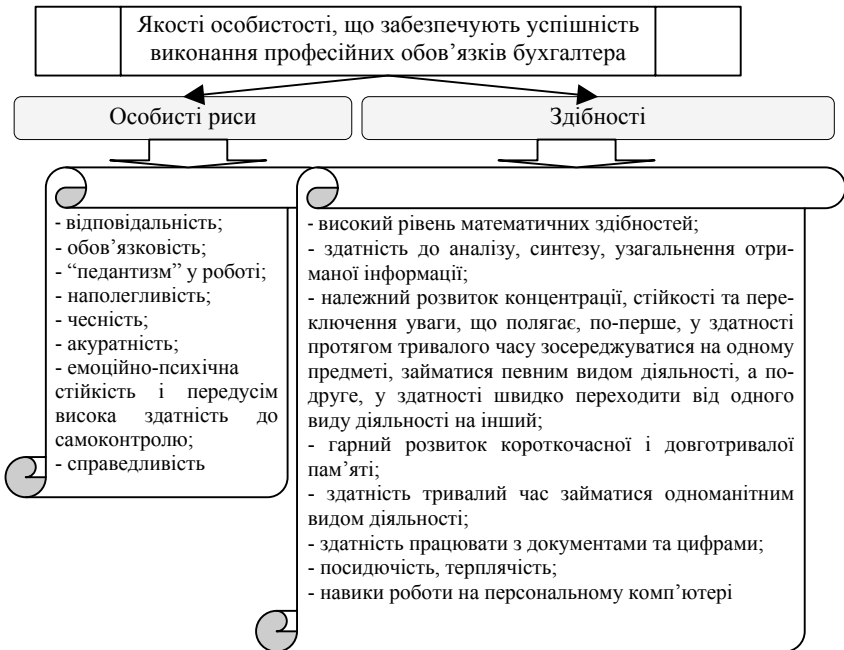

Рис.4.2. Якості особистості, необхідні для успішної професійної реалізації у бухгалтерській діяльності

“У наші дні імідж бухгалтера – це імідж освіченої, компетентної людини, зі спеціальністю, що відповідає вимогам суспільства, – зазначив Ф.Ф. Бутинець. – Сучасний бухгалтер – це комунікабельний, здатний до продуктивного ділового спілкування спеціаліст, який розбирається в питаннях, що для більшості людей є “китайською грамотою”, чимось недоступним та недосяжним” [57].

Саме бухгалтер є носієм суб’єктивних гносеологічних особливостей людини – таких, як мораль, досвід, традиції, які є надзвичайно складними з погляду моделювання та формалізації, а отже, не піддаються автоматизації [198]. Таку тенденцію підтверджують дослідження, здійснені у Великобританії ще 1998 р. серед представників СІМА (Привілейованого інституту управлінських бухгалтерів і роботодавців). Результати цих досліджень демонструють, що сформовані раніше професійні функції бухгалтерів на даний час значною мірою автоматизовані. Пріоритетними з плином часу, на думку респондентів опитування, стають такі функції, як проектування інформаційних систем, керування людьми, розробка стратегічних фінансових планів, а від бухгалтерів вимагаються високі знання у галузі інформаційних технологій та вміння інтерпретувати облікові дані, особливо стратегічного характеру [456, С. 7].

Міжнародна федерація бухгалтерів розділяє професійні навички бухгалтерів на чотири групи: комунікаційні, інтелектуальні, навички особистісного розвитку, особисті (додаток П).

Для бухгалтерської професії, як і для будь-якої іншої, існують свої вимоги, що відповідають певним посадам. У систематизованому вигляді кваліфікаційні вимоги до різних бухгалтерських посад наведено в табл. 4.1.

Багато видатних діячів у галузі бухгалтерського обліку, починаючи з Луки Пачолі наголошували на моральних основах професії. На сьогодні в усіх розвинених країнах діє Кодекс професійної етики бухгалтерів і аудиторів.

Професійна діяльність багато в чому змінює характер людини. Експерименти та спостереження дають підстави вважати, що спільна професія спричинює формування у її представників схожих інтересів, звичок, манер поведінки, рис особистості, що дозволяє стверджувати про ідентифікацію особистості з професією, що призводить до появи стереотипів сприйняття.

Таблиця 4.1

Кваліфікаційні вимоги до облікових працівників

<i>Посада</i>	<i>Кваліфікаційні вимоги</i>
Головний бухгалтер, начальник (завідувач) відділу (управління) бухгалтерського обліку	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); післядипломна освіта в галузі управління; стаж бухгалтерської роботи за професіями керівників нижчого рівня: для магістра – не менше 2 років, спеціаліста – не менше 3 років
Завідувач сектору у відділі (управлінні) бухгалтерського обліку	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); стаж бухгалтерської роботи для магістра – не менше 2 років, для спеціаліста – не менше 3 років
Провідний бухгалтер (з дипломом спеціаліста)	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст) та підвищення кваліфікації; стаж роботи за професією бухгалтера I категорії не менше 2 років
Бухгалтер I категорії (із дипломом спеціаліста)	Повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст або бакалавр) та підвищення кваліфікації; для магістра – без вимог до стажу роботи, для спеціаліста – стаж роботи за професією бухгалтера II категорії не менше 2 років, для бакалавра – не менше 3 років
Бухгалтер II категорії (із дипломом спеціаліста)	Повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст або бакалавр) та підвищення кваліфікації; для спеціаліста – без вимог до стажу роботи, для бакалавра – стаж роботи за професією бухгалтера не менше 2 років
Бухгалтер із дипломом спеціаліста	Повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст або бакалавр), без вимог до стажу роботи
Бухгалтер I категорії	Базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (бакалавр, молодший спеціаліст) та підвищення кваліфікації; стаж роботи за професією бухгалтера II категорії не менше 1 року
Бухгалтер II категорії	Базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (бакалавр, молодший спеціаліст) та підвищення кваліфікації; стаж роботи за професією бухгалтера не менше 1 року
Бухгалтер	Базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (молодший спеціаліст) без вимог до стажу роботи або повна загальна середня освіта та професійно-технічна освіта і стаж роботи за професіями технічного службовця в галузях фінансової діяльності, роботи з базами даних, статистики, бухгалтерського обліку не менше 1 року

Бухгалтер постійно повинен приймати ризикові рішення. У більшості випадків цей ризик бухгалтеру нав'язують – як у своїй організації, так і поза нею. Звідси народжується страх – частий супутник бухгалтера. Нестійкість нервової системи, що розвивається унаслідок цього, може психологічно проявитися у двох комплексах – невпевненості та компенсації.

Невпевненість проявляється, наприклад, у тому, що часом бухгалтери намагаються будь-якою ціною уникнути відповідальності, вимагаючи, щоб документи візувалися юристом, фінансовим директором, іншими керівниками.

Компенсація виявляється в тому, що бухгалтеру хочеться якось відшкодувати психічні травми. Найчастіше компенсація відбувається спонтанно: людина зриває свої емоції на оточенні, не виконує розпоряджень керівництва або своїх обов'язків.

Посадова інструкція бухгалтера рідко займає одну сторінку. Приймаючи на роботу бухгалтера, менеджери з персоналу пропонують психологічні тести, намагаючись визначити, чи володіє претендент на посаду повним набором професійних якостей.

Питання етики протягом тривалого періоду були актуальними серед професійних бухгалтерів. У Міжнародній федерації бухгалтерів (МФБ) вважають, що через національні розбіжності між культурами, мовами, правовими і суспільними системами завдання щодо складання деталізованих етичних вимог покладаються на відповідні органи, що є членами Федерації в кожній країні. Таким чином, МФБ, визнаючи всі сфери відповідальності здійснення загального керівництва і заохочень, які постійно збільшують, а також сприяючи гармонізації вимог, визнала необхідним введення Кодексу етики професіональних бухгалтерів, який повинен слугувати основою для формулювання етичних вимог (моральні кодекси, інструкції, правила поведінки) до професіональних бухгалтерів у всіх країнах.

Кодекс МФБ представлений для того, щоб стати зразком для складання етичних вимог. Визнає, що цілі професії бухгалтера полягають в тому, щоб працювати відповідно до найвищих стандартів професіоналізму, досягати високих результатів діяльності і задоволення вимог інтересів суспільства.

Отже, в професії бухгалтера найнеобхіднішими є моральні характеристики і вміння обґрунтовувати свої дії з позиції моральності.

Останніми роками зріс інтерес до бухгалтерської етики. Частково це зумовлено широким розповсюдженням у ЗМІ подій, пов'язаних з такими аморальними діями і правопорушеннями, як ухиляння від сплати податків, різні види шахрайства тощо. Повідомлення про неетичну поведінку підриває довіру суспільства до професії бухгалтера.

Фундаментальні принципи етичної поведінки такі: цілісність, об'єктивність, професіоналізм, ретельність, конфіденційність, належна поведінка, технічні стандарти (рис. 4.3).

Поява МСФЗ спричинила безліч проблем, пов'язаних із регулюванням бухгалтерського обліку. Зміни в бухгалтерському обліку за останні роки призвели до істотних змін. Тепер на перше місце стала висуватися нова вимога, а саме – професійне судження.

Основне завдання – дотриматися встановленої норми. Прийняття професійного судження змінює справу.

Професійне судження передбачає чітке дотримання вимог нормативних документів у всіх випадках, коли, на професійну думку бухгалтера, ці вимоги адекватно передають суть ситуації, що виникає. Якщо такої адекватності немає, то бухгалтер зобов'язаний діяти так, як вважає за потрібне, повідомивши при цьому в пояснювальній записці мотиви, на підставі яких він відступив від цих вимог. Якщо виникає випадок, який взагалі не був передбачений нормативними документами, то бухгалтер повинен вчинити саме так, як йому підказує його професійне судження.

Бухгалтер у традиційній практиці є виконавцем норм прийнятих документів, однак його розум та інтуїція в умовах нової бухгалтерії часто виявляють недосконалість чинних нормативних документів, їх суперечність і неповноту. Перед бухгалтером відкривається можливість діяти абсолютно самостійно, але питання в тому, в яких випадках можна отримати цю свободу. Для того, щоб відступити від нормативних вимог або вирішити проблему, коли цих вимог взагалі немає, бухгалтерові необхідно керуватися загальними принципами [357].

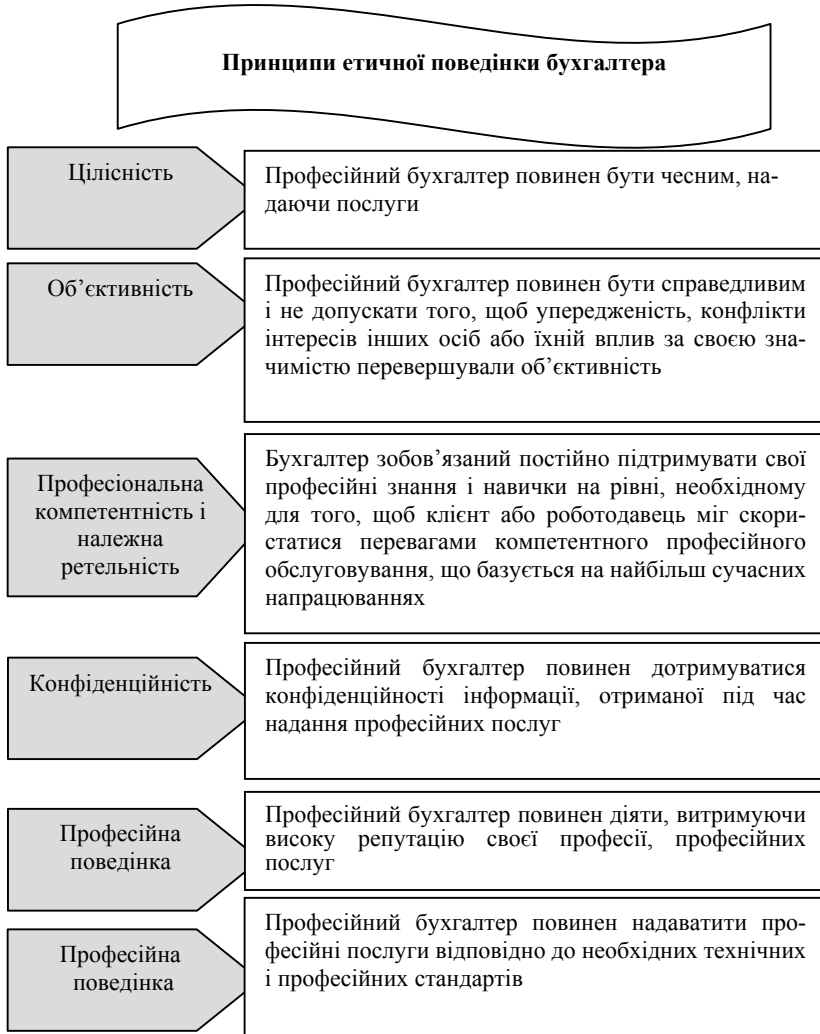

Рис. 4.3. Принципи етичної поведінки бухгалтера [403, С. 19, 20]

У ХХІ ст. бухгалтерська професія зазнала суттєвих змін. Невеликі бухгалтерські фірми об'єдналися в конгломерати, з'явилися нові види послуг, а також суворішими стали вимоги до фахівців. Унаслідок корпоративних невдач, які відбулися, бухгал-

лтерська професія зазнала кризи, складовими якої є: криза довіри, соціальної відповідальності бухгалтера, криза стандартів фінансової звітності та її оприлюднення, криза регулювання професійної діяльності, криза професійної освіти, криза організації аудиторських фірм.

Розглянемо детальніше кожен з них:

1. Криза довіри. Однією з найглибших криз, яких зазнала бухгалтерська професія, є криза довіри. Для того щоб здійснювати роль захисника інтересів суспільства повною мірою, потрібно збільшувати довіру до професії. Суспільство довіряє інформації, що надається бухгалтерським обліком та результатам аудиту, розраховуючи на стабільність економічних процесів, унаслідок чого члени суспільства можуть очікувати на довгостроковий захист заощаджень і забезпечення старості. Людина, яка володіє тією чи іншою професією, отримує кредит довіри від суспільства. Суспільство очікує, що професіонал підтримає найвищі стандарти в професійній діяльності, і ці очікування повинні впливати на відповідальність бухгалтера більше, ніж вимоги трудових контрактів і законів, а тому професійний бухгалтер повинен на перший план висувати інтереси суспільства, а не клієнта.

2. Криза соціальної відповідальності бухгалтера. Причиною кризи соціальної відповідальності стала різниця в очікуваннях бухгалтера та суспільства щодо відповідальності й обов'язків бухгалтера. Соціальна відповідальність бухгалтера складається із таких компонентів: відповідальність перед суспільством; відповідальність перед клієнтом; відповідальність перед членами професійної організації. Поняття соціальної відповідальності безпосередньо впливає на ефективність виконання інших принципів бухгалтерського обліку. Якщо бухгалтер несе соціальну відповідальність, це означає, що він підкорює всі інші професійні принципи та технічні стандарти інтересам суспільства. Наведемо приклади забезпечення суспільних інтересів професійними бухгалтерами:

- аудитори беруть на себе соціальну відповідальність при підтвердженні фінансової звітності. Цими діями вони зменшують розмір витрат, які може понести суспільство в результаті довіри ненадійним даним;

- податкові консультанти відповідають за справедливу та повну сплату податків;
- фінансові керівники несуть відповідальність перед колективом щодо ефективного використання ресурсів підприємства.

3. Криза стандартів фінансової звітності та її оприлюднення. Більшість стандартів фінансової звітності створювалися для обслуговування транснаціональних компаній. Статус стандартів, з одного боку, посилений державою під час прийняття їх на законодавчому рівні з метою забезпечення суспільства гарантією якості, а з іншого – вони є результатом саморегулювання бухгалтерської професії. Внаслідок недосконалого порядку практично перманентним є процес введення, відміни стандартів і внесення змін до них. Незважаючи на відмінності в культурі та ділових структурах в усьому світі спостерігається тенденція до прийняття єдиних стандартів, що має негативні наслідки. Внаслідок цього стандарти фінансової звітності піддані різкій критиці.

Міжнародні стандарти повинні базуватися на ґрунтовній теоретичній базі, що дозволило б діяти в інтересах суспільства, а не в інтересах корпорацій чи деяких політичних сил.

4. Криза регулювання професійної діяльності. Критика професії інвесторами спонукає до підсилення регулювання. Для відновлення суспільної довіри необхідне сприяння законодавцям у цьому напрямі. Суттєво вплинув на зміну іміджу бухгалтера процес лібералізації бухгалтерського обліку, що проявляється в послабленому регламентуванні. Це безпосередньо впливає на життєздатність професії.

5. Криза професійної освіти. До ознак існування афери поряд із зв'язками компанії з політичними партіями, збільшенням відсотка пакета директорів М.Р. Мейбюс, М.Х.Б. Перера відносять використання послуг некомпетентних бухгалтерів, або зведення ресурсів бухгалтерської служби до мінімуму [256]. Негативні явища в бухгалтерській освіті спричинило неврахування оновленої ролі бухгалтера в сучасному бізнесі.

Прискорена перекваліфікація спеціалістів технічних і гуманітарних спеціальностей негативно вплинула на престиж професії бухгалтера, її соціальне визнання внаслідок низького рівня цієї перекваліфікації, яка відбувалася у досить короткий термін.

Новим і поширеним явищем останнього десятиліття є добровільна зміна професії фахівцями з вищою освітою.

Використання непрофесійних бухгалтерів загрожує підприємству такими наслідками:

- прийняттям некомпетентних управлінських рішень, що зумовлюється несвоєчасним поданням або неподанням достовірної бухгалтерської інформації;

- напругою та конфліктами в колективі, причиною яких є ігнорування бухгалтером соціальних відносин.

6. Криза організації аудиторських фірм. Аудиторські фірми у вигляді традиційних партнерств трансформуються у великі мультипрофільні фірми з надання професійних послуг, де працюють люди різних спеціальностей, у тому числі й бухгалтери, юристи, спеціалісти з інформаційних технологій та інженери. Такі корпоративні структури мають кілька дочірніх або підконтрольних підприємств: банки, страхові компанії, брокерські фірми. Аудиторські фірми не відіграли важливої ролі в підтримці цілісності процесу розвитку фінансової звітності протягом десятиріч. Реорганізація у великі комерційні компанії означає миттєве отримання бажаних економічних вигод для дрібних аудиторських фірм, але водночас ставить під загрозу незалежність аудиторів. Існування професії аудитора перебуває під загрозою, оскільки професіоналізм поступається тиску ринкової кон'юнктури. Зростання неаудиторських послуг також стає причиною фінансової залежності фірм.

Із наведених вище досліджень виділимо основні ознаки бухгалтерської професії:

- підвищений суспільний інтерес до наслідків діяльності професіонала;

- необхідність дотримання етичних норм (бухгалтер повинен дотримуватися професійної етики, для захисту інтересів суспільства);

- монопольні позиції, зокрема при підтвердженні фінансових звітів. Згідно з 4-, 7- і 8-ю Директивами ЄС лише сертифіковані аудитори є уповноваженими засвідчувати звіти підприємств. У Греції, наприклад, судовою експертизою можуть займатися тільки сертифіковані аудитори;

- наявність конкуренції у професії, що є причиною конфліктів;

- висока професійна мобільність, унаслідок якої особи з бухгалтерською освітою займають інші економічні або фінансові посади;

- відносно низька міжнародна міграція внаслідок того, що предмет діяльності залежить від національного законодавства;

- умови реалізації бухгалтерської професії: бухгалтер може здійснювати свою діяльність як наймана особа у штаті підприємства або як незалежний професіонал;

- сфера незалежної діяльності охоплює надання широкого спектру платних послуг із проведення аудиторських перевірок, оподаткування і консультування;

- прагнення до мультидисциплінарності знань (не лише економічних, а й соціологічних, екологічних тощо);

- вимога до формального та безперервного навчання: те, що відрізняє професійних бухгалтерів від інших носіїв професії, – це вимога постійно підтримувати професіоналізм, а не просто одноразова кваліфікація;

- забезпечення конфіденційності у роботі з клієнтами;

- автономність і саморегульованість професії;

- суттєва зміна змісту роботи при зміні робочого місця (галузь діяльності, організація бухгалтерської служби відрізняються на різних підприємствах);

- ідентичність завдань (під цим розуміють виконання з чітким розмежуванням початку й кінця, наприклад, скласти квартальний звіт);

- державний контроль. Якість виконання обов'язків контролюється як з боку замовників (власників, директорів), так і з боку державних органів (податкової служби, соціальних органів).

Результати проведеного анкетування виявили назрілою ще одну вимогу – молодий вік. Частка працівників у бухгалтерських службах опитаних підприємств віком до 30 років становить 15,8 %, а серед головних бухгалтерів – лише 3,2 %. Здійснені дослідження переконують [193, С. 305], що своєчасне у віковому відношенні займання керівної посади є вигідним для суспільства, оскільки дозволяє кращим чином використати енергію молодих, які мають можливість набути необхідний досвід роботи. Бухгалтери старшого віку не готові адекватно реагувати на зростання обсягів і швидкості інформації. Крім того, практика показує, що довготривала бухгалтерська діяльність спричиняє у деяких бухгалтерів професійну деформацію. Під останньою розуміють появу небажаних звичок у професійній діяльності, що породжують автоматизм у роботі. Такі бухгалтери, як правило, поверхово вивчають первинні документи, у них відсутній інтерес до детального розбору фактів, поспішною і необдуманною є їх оцінка, що часто стає причиною серйозних помилок. Це пов'язано з тим, що все частіше функції головного бухгалтера суміщають з посадою фінансового директора (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Етапи розвитку вимог до функціонування посад головного бухгалтера та фінансового директора

Роки	Обов'язки	
	Головний бухгалтер	Фінансовий директор
2000–2005	Бухгалтерський облік для зовнішніх користувачів, акцент на податковій звітності і функції казначейства	Залучення фінансування, створення елементів ефективної фінансової системи підприємства
2005–2008	Те саме, що і в 2000–2005 рр. + аналітика для елементів управлінської звітності	Те саме, що і в 2000–2005 рр. + впровадження бюджетування, автоматизація процесів паралельної управлінської звітності, стратегічне планування
2008–2010	Те саме, що і в 2005–2008 рр. + розвиток багатофункціональності нескороченого штату	Те саме, що і в 2005–2008 рр. + тотальна оптимізація внутрішніх ресурсів
2010–2013	Посднання функцій для економії ФОП, наближення бухгалтерського і управлінського обліку, спрощення процедури складання і подання звітності, концентрація на ключових питаннях податкового планування, операційної ефективності і деяких перспективах	

Джерело: складено з використанням [315]

Суміщення посад є спірним питанням, оскільки економити на фонді оплати праці підприємствам у такий спосіб в основному не вдається, адже на особу, що поєднає ці дві посади, покладено надзвичайно багато важливих та відповідальних функцій, а це повинно компенсуватися відповідно заробітною платою. Щодо функцій, то досить часто така особа внаслідок великого навантаження фокусується лише на одній частині обов'язків, що виконуються, а це негативно впливає на діяльність підприємства. Як зазначають дослідники, бухгалтер живе минулим, ведучи облік подій, що відбулися, а фінансове планування – це майбутнє. Поєднання двох вимірів значно ускладнює роботу.

Незважаючи на складність і важливість бухгалтерської роботи, багато фахівців у галузі бухгалтерського обліку сходяться на думці, що їхня професія не потребує якихось надприродних здібностей: головне, щоб ця робота подобалася.

Ця робота не може не подобатися, адже у ній є безліч плюсів (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Переваги бухгалтерської професії

Отже, розглянемо дельтальніше наведені переваги бухгалтерської професії:

– розвиток логічного мислення – це, насамперед, стосується формування провідок: у бухгалтерській роботі вміння правильно все “пов’язати” дуже високо цінується;

– напрацювання професійного навичку – те, що спочатку виконувалося зі складнощами і труднощами, а після вироблення відповідного навичку займає зовсім небагато часу, за рахунок чого бухгалтер має переважно нормований робочий день;

– наявність постійного потоку нової інформації – враховуючи, що всі господарські операції фірми “проходять” через руки бухгалтера, людина, схильна до аналізу, може оцінити ефективність управлінських рішень керівництва і сформулювати комплексне уявлення про стан справ суб’єкта господарювання; попередня перевага бухгалтерської роботи визначає наявність наступної;

– сучасне життя вимагає від бухгалтера гнучкості та постійного підвищення кваліфікації – на цій посаді доводиться постійно вчитися, оскільки змінюється законодавство, з’являються нові інструменти, програми та технології;

– стабільність – з одного боку, приблизний обсяг бухгалтерської роботи є заздалегідь відомим і піддається плануванню, з іншого – попит на спеціалістів з бухгалтерського обліку завжди залишається високим;

– спілкування – бухгалтеру доводиться мати справу з великою кількістю людей, при цьому виробляється впевненість у собі, вміння відповідати, наполягати на своєму і знаходити підхід до різних співрозмовників;

– влада – бухгалтер має право вимагати звіт навіть у керівництва фірми, при чому співробітники підприємства будуть зацікавлені в добрих відносинах із бухгалтером, адже від нього багато залежить, наприклад, чи вчасно сплачено рахунки, видано заробітну плату тощо;

– підвищення і розвиток самодисципліни – у бухгалтерії важлива будь-яка дрібниця, деталь: гарний бухгалтер робить все ретельно і на совість, оскільки в цій роботі все повинно сходитися, як-то кажуть, “копійка до копійки”. Узавши це за правило, особа, яка обрала для себе бухгалтерську професію, починає більш ретельно планувати і контролювати навіть особистий бюджет;

– можливість працювати на себе – бухгалтер може мати додатковий заробіток, наприклад, допомагати з веденням бухгалтерії дрібним підприємцям: зараз багато невеликих компаній віддають ведення бухгалтерії “на бік”. Крім того, бухгалтер можете вести одну або кілька фірм. При цьому людина сама може розпоряджатися своїм часом і отримувати більший дохід [297].

Значимо, що бухгалтерська професія зараз вступає у “золотий вік” – не лише тому, що у важких економічних умовах потрібні навички діяльності у сфері фінансів. Нещодавні опитування, проведені АССА, демонструють, що попит на бухгалтерські навички залишається високим у всьому світі – у розвинених країнах та країнах, що розвиваються. Міжнародних стандартів у сфері фінансів вимагають на найвищих щаблях суспільства, і не в останню чергу в країнах “Великої двадцятки”. Останнім часом зростає важливість фінансового директора в ролі захисника фінансових показників та ключового гравця у створенні додаткової вартості на довгострокову перспективу. Не випадково, що тепер професійні бухгалтери присутні в радах директорів компаній, акції яких котуються на біржах у всьому світі. Бухгалтери не просто звітують перед акціонерами та дотримуються правил регулювальних органів. Вони повинні виконувати функції у підтримці та розбудові доброї репутації підприємства [316].

Таким чином, лідери бухгалтерської професії погоджуються з тим, що становлення професії і прозорого бухгалтерського обліку сприятиме подоланню бідності та економічному процвітання, адже це є кінцевою метою економічної політики будь-якої країни.

4.2. Вибір сучасних форм організації бухгалтерського обліку

Сучасна трансформація вітчизняної економіки характеризується зміною специфіки суб’єктів господарювання та загальним переформатуванням бізнес-процесів у ринковому середовищі. Так, із позицій інформаційних взаємовідносин системи управління діяльністю компаній висуваються принципово нові вимоги до

бухгалтерського обліку як інформаційного джерела для прийняття управлінських рішень.

Логічно зазначити, що в цьому напрямі якість інформатизації системи управління визначається якістю ведення бухгалтерського обліку, тому наявна у вітчизняних підприємств свобода вибору форм ведення бухгалтерського обліку покладає на них велику відповідальність у забезпеченні якості облікової інформації, що надається користувачам. Як зазначає С. Кузнєцова [204, С. 28], саме тут і ховається основна небезпека, пов'язана з фактичною неспроможністю підприємств обирати власну форму організації ведення бухгалтерського обліку в зв'язку з відсутністю теоретичних і практичних напрацювань щодо розробки механізмів, використання яких дало б можливість конкретним суб'єктам господарювання визначити форму ведення бухгалтерського обліку з урахуванням власної специфіки.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [133] підприємству надана можливість самостійно обирати одну з чотирьох форм організації бухгалтерського обліку (рис. 4.5).

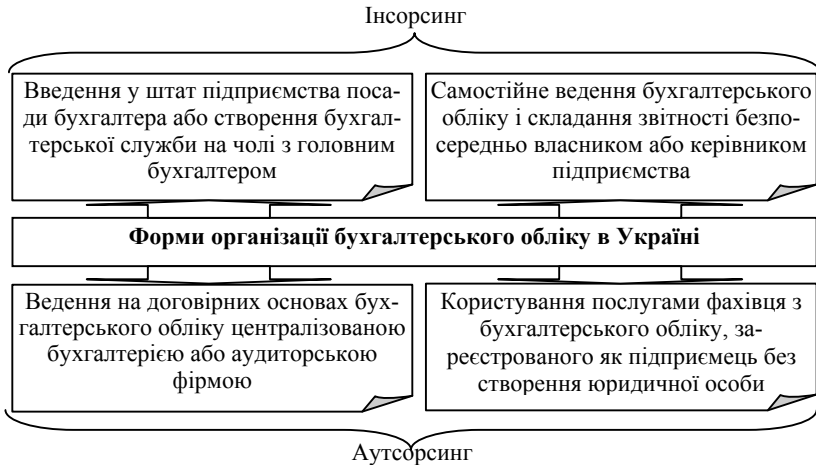

Рис. 4.5. Форми організації бухгалтерського обліку в Україні згідно з п. 4 ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”

Розглянемо детальніше кожен з можливих форм організації обліку, адже обґрунтований вибір однієї з чотирьох організаційних форм ведення бухгалтерського обліку має для підприємства важливе значення.

Користування послугами фахівця з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець без створення юридичної особи, передбачає укладання договору на надання послуг із ведення бухгалтерського обліку між підприємством і бухгалтером-підприємцем, який за своєю суттю є договором цивільно-правового характеру. Правові відносини між сторонами регулюються Цивільним кодексом України. При укладанні договору на ведення бухгалтерського обліку слід чітко визначити обов'язки бухгалтера-підприємця і його відповідальність. У разі доручення такому бухгалтерові ведення податкового обліку і складання звітності це повинно бути передбачено в договорі як окрема умова. В разі порушення договірних умов бухгалтер-підприємець несе цивільно-правову відповідальність згідно з умовами договору. Як правило, при укладанні такого договору передбачається повна матеріальна відповідальність бухгалтера-підприємця за дії, що спричинили матеріальні втрати.

На малих і середніх підприємствах доцільно використовувати ведення бухгалтерського обліку на договірних основах централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою. До переваг цієї форми можна віднести такі: в аудиторських фірмах працюють фахівці високої кваліфікації, які добре знають законодавство з бухгалтерського обліку й оподаткування, постійно відстежують усі зміни, що відбуваються на законодавчому рівні. Відповідальність спеціалізованих фірм за неналежне виконання обов'язків встановлюють у договорі у вигляді матеріальної відповідальності і застосування санкцій за порушення договірних зобов'язань.

Питання розвитку та перспектив застосування аутсорсингу в різних сферах економіки відобразили в своїх працях дослідники: Б.А. Анікін, Г. Беме, А.Г. Загородній, Е. Спарроу, І.Л. Руда, О.В. Манойленко, І.Є. Матвій, Р. Морган, С. Баден-Фуллер, А.С. Северов, Л.С. Скакун, О.В. Царенко та ін. Однак питання

аутсорсингу в Україні та проблематика його практичного застосування на підприємствах потребують подальшого дослідження. Водночас недостатньо уваги приділено галузевим особливостям здійснення аутсорсингових операцій, механізму аутсорсингу, що передбачає взаємодію із зовнішнім середовищем, та спрямування на ефективне функціонування і розвиток підприємств.

Поняття “аутсорсинг” з’явилося в науковій літературі відносно недавно. Аутсорсинг (від англ. “outsourcing”) – поза джерела, за межами. Таким чином, термін “аутсорсинг” є прикладом гібрида, отриманого з термінів “зовнішній бік” (від англ. “outside”), “ресурс” (від англ. “resource”) і “використання” (від англ. “using”). Основні підходи до поняття “аутсорсинг” вказані на рис. 4.6.

Рис. 4.6. Основні підходи до трактування поняття “аутсорсинг”

Джерело: розроблено на основі [17], [238], [343], [409]

Зазначимо, що, починаючи з 1 січня 2012 р. набрала чинності нова редакція Класифікації видів економічної діяльності, затверджена Наказом № 457, де вже використовується термін “аутсорсинг”. Так, згідно з п. 4 Наказу Л5 457, аутсорсинг – це угода, за якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, пов’язані з виробничим процесом.

На практиці договір аутсорсингу персоналу використовується вже 10–15 років. Цей різновид договорів не має формалізованого опису в нормативних документах, тому дія такого договору опирається на загальні норми цивільного та господарського законодавства України. Так, у Цивільному кодексі поняття “аутсорсинг” не вживається, проте по суті він є не забороненим, оскільки гл. 61 Цивільного кодексу України передбачає діяльність у формі підряду, чим по суті і є аутсорсинг, адже його суть зводиться до того, що замовник отримує готовий результат роботи іншого підприємства, який використовує у своїй діяльності.

Варто додати, що аутсорсинг існує не тільки в бухгалтерській сфері. Класифікацію аутсорсингових послуг наведено в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Класифікація аутсорсингових послуг

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Вид аутсорсингу</i>
За видом діяльності	Маркетинговий
	Логістичний
	Інформаційний
	Консалтинговий
	Рекретинговий
	Промисловий
	ІТ
	Бізнес-процесів
	Бухгалтерський
За терміном	Терміновий
	Сезонний
	Довгостроковий
	Середньостроковий
За формою організації	Внутрішній
	Зовнішній
За масштабом	Глобальний
	Спільний
За повнотою	Повний
	Частковий

Керівництво компаній, звертаючись до моделі аутсорсингу, прагне зберегти конкурентоспроможність і суттєво скоротити витрати. Залежно від виду аутсорсингу витрати на непрофільній сфері діяльності підприємства можна зменшити на 10–40 %. На практиці вважається, що зовнішньому виконавцю можуть бути передані практично будь-які функції підприємства. Найбільш поширеними видами аутсорсингу є передача таких функцій: бухгалтерський облік та розрахунок податків; юридичне забезпечення діяльності; розрахунок заробітної плати співробітників; управління персоналом; інформаційні системи (ІТ); бізнес-планування та оптимізація процесів; питання економічної та інформаційної безпеки; послуги доставки; виробництво; складання і тестування; прибирання й обслуговування; технічне обслуговування та ремонт повітряних суден; автомобільний і залізничний транспорт підприємств.

Необхідно зацентувати, що аутсорсингові послуги з юридичного погляду це насамперед, робота за договором. Аутсорсинг – це не просто взаємини “замовник-виконавець”, а певне партнерство. Важливою складовою будь-яких партнерських взаємин є довіра. Сторони повинні розуміти, що може стати підставою такої довіри, і саме на ній далі вибудовувати свої бізнес-стосунки. При аутсорсингу більш уразливими є трудові права працівників, оскільки між безпосереднім роботодавцем і працівником відсутній трудовий договір, а, отже, і будь-які трудові гарантії. Аутсорсинг є універсальним інструментом бізнесу, оскільки його основна специфіка полягає в можливості передачі зовнішньому виконавцеві деяких функцій організації як цілком, так і частково, як на тривалий термін, так і на короткий період часу. Головне при переході на аутсорсинг – розуміння необхідності використання аутсорсингових послуг та чіткий аналіз усіх переваг і недоліків (рис. 4.7).

Недоліки, подані на рис. 7.7, особливо гостро виявляються на нерозвинених ринках, в умовах недостатньої конкуренції, коли аутсорсер фактично є монополістом на ринку. Уклавши договір, аутсорсер підвищує ціни і не досить ретельно відстежує якість

роботи, розуміючи, що клієнт не зможе знайти іншого виконавця. Однак, незважаючи на це, компанії, що випробували на своєму досвіді ефективність аутсорсингу як моделі роботи, дійшли висновку, що за його рахунок можна знизити витрати і підвищити ефективність виконання певних специфічних завдань.

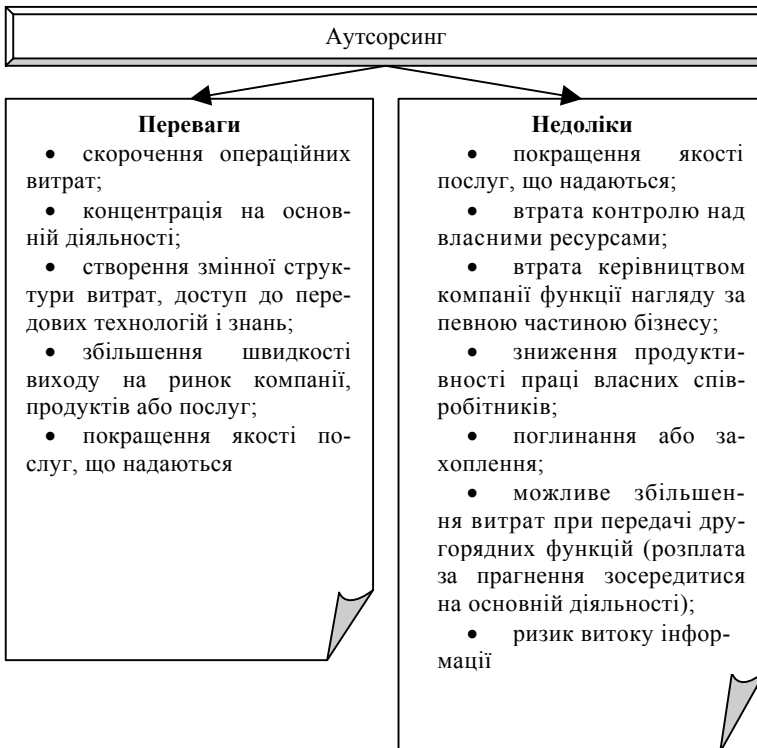

Рис. 4.7. Переваги та недоліки використання аутсорсингових послуг

Розподіл використання аутсорсингу за розміром підприємств, залежно від кількості працівників, здійснює А.Г. Загородній (рис. 4.8).

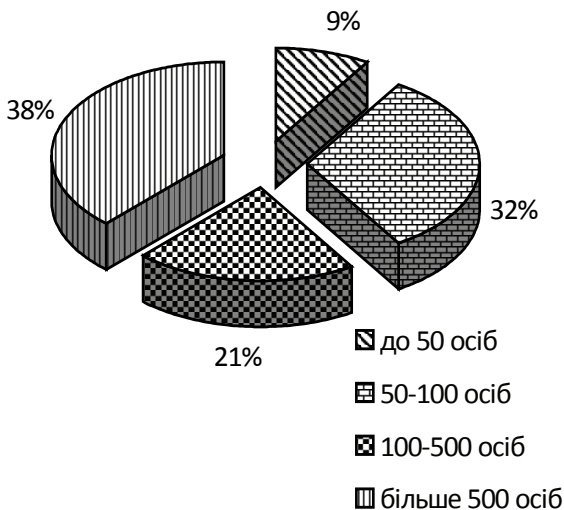

Рис. 4.8. Розповсюдженість використання аутсорсингових послуг залежно від кількості працівників [130]

Вибір компанії-аутсорсера є одним із найважливіших етапів стратегії аутсорсингу, що вимагає особливої процедури. Оптимальним рішенням для вибору аутсорсера є організація тендери. До основних критеріїв вибору компанії-аутсорсера можна віднести:

- надійність аутсорсера;
- галузевий досвід;
- “прозорість” бізнесу аутсорсера;
- вартість послуг;
- географію роботи аутсорсера (логістичний аутсорсинг);
- забезпеченість компанії спеціальними ІТ-рішеннями;
- коефіцієнт зносу основного фонду (логістичний і виробничий аутсорсинг).

Крім того, є і вузькоспеціалізовані вимоги, що залежать від специфіки переданого на аутсорсинг бізнес-процесу.

Вибір аутсорсера є надзвичайно важливою проблемою, оскільки від його роботи залежатиме діяльність підприємства-замовника. При цьому необхідно окремо зупинитися на питанні розподілу відповідальності.

Слід звернути увагу, що обов'язок щодо сплати обов'язкових платежів покладена на підприємство і її не може бути делеговано при укладанні цивільно-правового договору про надання послуг з ведення бухгалтерського обліку іншій Стороні договору. Розроблений у додатку Р витяг з договору про надання послуг щодо ведення бухгалтерського обліку на підприємстві містить зобов'язання виконавця аутсорсингових послуг з ведення обліку, які необхідно передбачити.

Варто зазначити, що в договорі, як правило, фіксуються лише зобов'язання бухгалтера-підприємця (підприємства-виконавця) відшкодувати у порядку регресу збитки, завдані підприємству внаслідок накладення санкцій контролюючими органами. У такому разі власник (керівник) підприємства не матиме права відшкодувати завдані йому особисто збитки за рахунок винного у скоєнні цих правопорушень бухгалтера-підприємця або спеціалізованої компанії, оскільки згідно з договором у особи, що надає аутсорсингові послуги, виникають зобов'язання відшкодувати збитки підприємству, а не його посадовим особам. Тож доцільніше передбачити положення договору, в яких сторони домовляться, що бухгалтер-підприємець (підприємство-виконавець) повинен у разі невиконання або неналежного виконання своїх зобов'язань відшкодувати збитки, завдані посадовим особам підприємства, яких було притягнуто до відповідальності у зв'язку з виявленими правопорушеннями.

Самостійне ведення бухгалтерського обліку і складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства застосовують на невеликих приватних підприємствах. Згідно з Листом Міністерства фінансів від 28.03.2013 р. [221] таку форму заборонено використовувати на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися (акціонерні товариства, банки, інвестиційні компанії тощо), та бюджетних установах.

Проблеми впливу роботи облікової служби на підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання знайшли своє відображення в працях П.С. Безруких, Ф.Ф. Бутинця, А.М. Кузьмінського, М.І. Кутера, А.Д. Ларіонова, Ю.Я. Литвина, М.С. Пушкаря, Я.В. Соколова, І.Д. Фаріона та інших авторів.

Під організаційною структурою апарату бухгалтерії А.Н. Кашаєв [166, С. 70], наприклад, розуміє склад і підпорядкованість взаємопов'язаних організаційних одиниць чи ланок, що виконують різні функції.

В основі визначення поняття “організаційна побудова бухгалтерської служби” В.В. Ковальова – розподіл облікових робіт між виконавцями [172, С. 15]; у П.С. Безруких та інших – склад і підпорядкованість взаємопов'язаних організаційних одиниць бухгалтерської служби, які виконують різні функції [24, С. 36]. Таким чином, організаційна структура бухгалтерської служби – це впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, розподіл робіт між якими забезпечує виконання завдань бухгалтерського обліку.

На форму організаційної побудови та структуру апарату облікової служби впливають такі фактори: обсяг виробництва; загальна кількість працівників; кількість структурних підрозділів; види діяльності; характер організації технології виробництва; характер функціональних обов'язків; кількість філій (дочірніх господарств).

В умовах господарських формувань структура апарату облікової служби повинна відображати специфічні умови технології й організації управління виробництвом і відповідати таким вимогам: виключати елементи дублювання та паралелізму; бути максимально простою; регламентувати чисельність на основі норм керованості; урахувати досягнення науки і техніки; відповідати досягненням наукової організації праці; забезпечувати самостійність та повноцінність кожного підрозділу.

Загалом усі фактори впливу на організацію бухгалтерської служби можна поділити на дві групи:

- фактори мікрорівня: форма власності, користувачі облікової інформації та їх інтереси, рівень кваліфікації облікових працівників, практичний досвід роботи, рівень матеріально-технічної бази підприємства;

- фактори макрорівня: стан економіки та поява нових об'єктів бухгалтерського обліку, вимоги до ведення бухгалтерського обліку та звітності, статус і рівень професійної підготовки облікових працівників.

Дослідження виявили, що визначальним фактором впливу на зміну змісту раціональної організації облікового підрозділу підприємства є впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Вони дозволяють усунути історичність облікової інформації та недоліки ведення бухгалтерського обліку вручну.

Роль облікової служби в системі управління зумовлена змістом основних завдань, які виконують облікові працівники: надання повної й достовірної інформації керівництву про стан підприємства, критичні ситуації у сфері договірних відносин і матеріальних поставок, а також дефіцит грошових коштів; здійснення й контроль розрахункових відносин із контрагентами та працівниками; контроль за роботою матеріально відповідальних осіб; забезпечення своєчасного та повного виконання підприємством своїх зобов'язань за розрахунками з бюджетом і позабюджетними фондами; контроль за повнотою й чіткістю операцій із грошовими коштами; надання в установлені терміни бухгалтерської звітності.

Частинами другою, шостою та сьомою статті 8 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” встановлено, що питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

Вибір такої форми організації завдає клопоту власникові (керівникові), оскільки передбачає вирішення надзвичайно великої кількості питань. Коли на підприємстві функціонально і структурно відокремлюється обліковий відділ, необхідно визначити його місце в рамках організаційної структури підприємства, тип структури, рівень управління, проміжні ланки і зв'язки між ними. У подальшому на кожну окрему ланку в рамках структури облікового апарату делегуються функції, права та обов'язки. Наступ-

ним етапом є розробка посадової характеристики кожного робочого місця, в якій визначаються мінімальний ступінь освіти і кваліфікації, необхідна компетентність, посадові права, відповідальність, формальні організаційні зв'язки і взаємини.

Одним з перших питань, що потребує вирішення, є вибір централізованої чи децентралізованої побудови бухгалтерської служби.

Під централізацією обліку розуміють таку побудову облікового апарату, за якої всі облікові роботи (обробка документів, аналітичний і синтетичний облік, складання зведеного балансу і звітності) зосереджені в єдиному обліковому підрозділі — бухгалтерії підприємства [158].

При централізованому обліку в окремих підрозділах підприємства складають лише первинні документи (виписують прибуткові і видаткові накладні, прибуткові і видаткові касові ордери, інші документи). Документацію разом зі звітами матеріально відповідальних осіб та касовими звітами передають до головної (центральної) бухгалтерії підприємства, де складають зведений бухгалтерський баланс та іншу звітність. Отже, при централізації обліку обліковий апарат підприємства зосереджено в головній бухгалтерії, у ній здійснюється ведення аналітичного і синтетичного обліку на основі первинних та зведених документів.

Під децентралізацією обліку розуміють таку організацію облікового апарату, за якої у підрозділах підприємств є власні бухгалтерії або облікові працівники, які ведуть синтетичний і аналітичний облік, складають звітність. У центральній бухгалтерії на підставі звітів підрозділів складають зведений баланс і звітність. За децентралізованої форми весь обліковий персонал методично підпорядкований головному бухгалтеру підприємства. Водночас частина облікового апарату адміністративно підпорядкована керівникам структурних підрозділів підприємства.

Активним пропагандистом децентралізації є Дж. Хоуп [408], який наводить шість принципів радикальної децентралізації (встановити підвищені цільові завдання, направлені на досягнення відносного поліпшення; базувати оцінку та винагороди на відносних узгодженнях про покращення з ретроспективної точки зору; зробити планування дій постійним і всебічним процесом;

зробити ресурси доступними у міру необхідності; координувати дії в масштабі компанії відповідно до переваг попиту покупців) та вважає централізований спосіб мислення нав'язаною “пасткою” для управлінців.

За децентралізацію обліку виступає і А.А. Додонов, який зазначає: “Великої шкоди організації бухгалтерського обліку завдає бюрократичне адміністрування, яке приглушує творчу ініціативу низових працівників обліку” [114, С. 7].

Однак поряд із перевагами децентралізації необхідно розглянути і переваги централізації, як це робить Ч.В.Л. Гіл [95, С. 498] (рис. 4.9).

Рис. 4.9. Аргументи на користь централізації та децентралізації обліку

Джерело: розроблено на основі [95, С. 498]

Таким чином, децентралізований облік має переваги в тому, що він дає змогу наблизити працівників обліку до місця здійснення господарських операцій. Це посилює контроль за документальним оформленням господарських операцій і полегшує використання облікових даних в оперативній роботі.

Проте за децентралізованого обліку апарат бухгалтерії є більш громіздким, ускладнюється раціональний поділ праці, зростають витрати на утримання облікового апарату. Крім того, за такої організації обліку послаблюється поточний контроль головної бухгалтерії за обліковою роботою на місцях, оскільки первинні документи в бухгалтерію не передають, а звітність подається не частіше, ніж один раз на місяць.

Централізована форма організації обліку передбачає, що в головній бухгалтерії збирається вся маса документів і здійснюється робота, пов'язана із синтетичним і аналітичним обліком господарських операцій. Це дає змогу краще організувати керівництво і контроль з боку головного бухгалтера, раціональніше розподілити роботу між працівниками бухгалтерії відповідно до їхньої кваліфікації, ефективніше використовувати обчислювальну техніку, створити умови для підвищення продуктивності праці працівників обліку, спростити облік і сприяти економії засобів для ведення бухгалтерського обліку за рахунок використання невеликої кількості висококваліфікованих бухгалтерів і зменшення загальної кількості працівників обліку. Недоліком такої форми організації обліку є відсутність оперативних інформаційних потоків діяльності конкретного виробничого підрозділу, який можна усунути із запровадженням автоматизації облікових процесів.

У централізованій формі весь апарат облікової служби як методично, так і адміністративно підпорядкований одному керівнику – головному бухгалтерові (головному економісту). У децентралізованій формі організаційної побудови частина апарату з методичних питань підпорядкована одній особі – головному бухгалтеру, а з адміністративних – господарському керівникові (начальнику цеху, виробництва тощо).

Вибір централізованої або децентралізованої форми роботи облікового персоналу залежить від організаційної структури та рівня централізації системи управління підприємства. Централізована форма організації облікового персоналу передбачає такий порядок обробки облікової інформації: первинні документи оформлюються в структурних підрозділах підприємства і в установлені терміни надходять до бухгалтерії, де первинна інформація опрацьовується, реєструється, систематизується в розрізі синтетичних та аналітичних рахунків і узагальнюється у формах бухгалтерської звітності. За централізованою формою весь обліковий персонал методично та адміністративно підпорядкований головному бухгалтеру підприємства.

Однак на практиці часто використовується і змішана форма організації роботи облікового персоналу, яка передбачає здійснення повного циклу обліку господарської діяльності центральною бухгалтерією підприємства, за винятком відокремлених підрозділів, облік діяльності яких здійснюється бухгалтерією цих підрозділів.

Найповніше класифікацію форм побудови облікового апарату дослідив проф. П.П. Німчинов [271], який виділив чотири організаційні форми побудови облікового апарату (рис. 4.10).

На кожному підприємстві питання централізації обліку повинно вирішуватися в поєднанні з раціональним ступенем його децентралізації. На практиці інколи застосовують систему неповної децентралізації обліку. Суть її полягає у тому, що в окремих підрозділах підприємства, крім складання документів, здійснюють аналітичний облік, підсумкові дані якого періодично звіряють з даними синтетичного обліку головної бухгалтерії.

Застосування централізованої або децентралізованої системи бухгалтерського обліку залежить від конкретних умов роботи окремих підрозділів підприємств, ступеня їх оперативної самостійності й організаційно-територіальної відокремленості.

Для забезпечення результативності виконання управлінських завдань, підвищення ефективності діяльності підприємств особливу увагу необхідно приділяти організації праці облікової служби підприємства, яка охоплює структуру облікового апарату, його зв'язок з іншими структурними підрозділами та відділами.

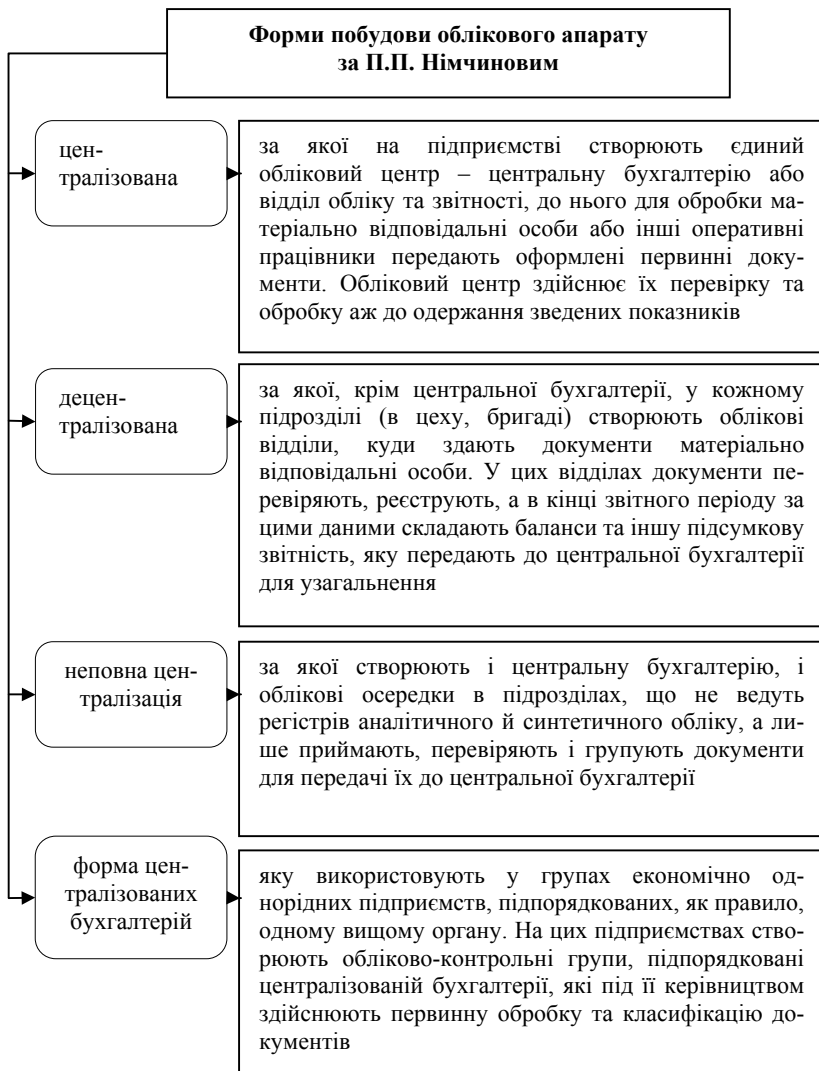

Рис. 4.10. Форми побудови облікового апарату за П.П. Німчиновим [271]

Оскільки будь-яку організацію утворює принаймні дві людини, то перед керівником постає питання про розподіл праці,

розподіл обов'язків між ними, інакше в процесі своєї діяльності вони будуть просто заважати один одному. Наприклад, щоб відтворити музичний твір, необхідно розподілити зусилля між оркестрантами так, щоб хтось грав на скрипці, хтось на ударних інструментах, хтось на віолончелі тощо. Розподіл всієї роботи на окремі компоненти називається горизонтальним розподілом праці. Грамотний розподіл великого обсягу роботи дозволяє виробляти набагато більше продукції, ніж якщо та ж кількість людей працювала б самостійно.

Зазначимо, що розрізняють також принципи розподілу праці облікових працівників, серед них: функціональний, оперативно-виробничий та комбінований.

Проф. Ю.Я. Литвин, доц. В.А. Полторадня [225], проф. Є.Т. Асташкевіч, В.І. Петрова [300] під оперативно-виробничим принципом організації облікового апарату розуміють поділ праці, що базується на закінчених циклах, на комплексах робіт, що належать до одного об'єкта або групи економічно однорідних об'єктів обліку, тобто на структурному розподілі праці.

На практиці найчастіше застосовують комбінований оперативно-виробничий принцип, виконуючи частину робіт за об'єктами обліку (рис. 4.11), а частину – за обліковими завданнями.

Традиційно в основі розподілу праці бухгалтерів лежав принцип організації обліку на локальних ділянках: облік матеріалів, основних засобів, розрахунків з робітниками і службовцями, облік виробництва тощо – у здійсненні повного технологічного циклу обробки відповідної інформації. Облік, як правило, централізований у масштабах підприємства (об'єднання), був децентралізований всередині бухгалтерії, її працівники спеціалізувалися на обробці інформації за видами засобів і за підрозділами підприємства.

Функціональна побудова облікового апарату трапляється нечасто. На переважній частині підприємств вдаються до розподілу праці за оперативно-виробничим або змішаним принципом.

Співвідношення основних принципів розподілу праці облікових працівників і форми побудови апарату бухгалтерії наведено в табл. 4.4.

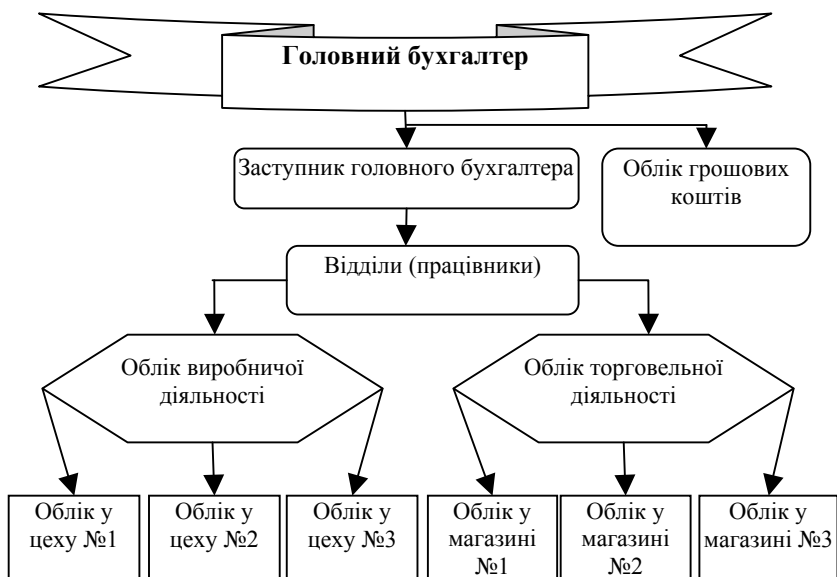

Рис. 4.11. Структура облікового апарату, побудована відповідно до оперативно-виробничого принципу (за об'єктами обліку)

Таблиця 4.4

Співвідношення принципів розподілу праці облікових працівників і форм побудови облікового апарату переробних підприємств

Форми побудови апарату бухгалтерії	Принципи розподілу праці облікових працівників	
	Функціональний	Оперативно-виробничий
Централізація	За функціями (введення документів, перенесення даних до облікових регістрів тощо)	За комплексами однорідних об'єктів обліку (облік оплати праці, витрат виробництва тощо)
Децентралізація	Не використовується	За економічно однорідними об'єктами або групами об'єктів (цех, магазин, заводоуправління, відділ капітального будівництва тощо)

Таким чином, суперечності у визначенні різних варіантів організації апарату за оперативно-виробничою ознакою можна вирішити, якщо звернути увагу на форми організації облікового апарату. Розподіл за ділянками облікових робіт використовують при централізації обліку, а за об'єктами обліку – при його децентралізації.

Обліковий підрозділ підприємства тісно пов'язаний з усіма іншими підрозділами підприємства, отримує від них необхідну для ведення бухгалтерського обліку та здійснення контролю документацію (табл. 4.5) і надає їм економічну інформацію, здійснюючи безпосередній вплив на виконання плану постачання, виробництва і збуту продукції, рентабельність та інші економічні показники діяльності підприємства.

Отже, бухгалтерія передає:

- адміністративній службі – проекти наказів і розпоряджень з питань фінансової діяльності, довідки, дані на запит керівника, звіти про результати діяльності;

- відділу кадрів – відомості про використання чергових відпусток, бланки трудових книжок і додатки до них;

- комерційному відділу – дані про норми витрачання грошових коштів і матеріалів, дані про витрати за видами діяльності та окремими договорами, дані про оплату рахунків, дебіторів та кредиторів, вказівки з питань оформлення для обліку документів та даних.

Взаємодія із сторонніми організаціями полягає в отриманні від банків виписок за рахунками, копій доданих до них документів та передачі розрахунково-платіжних банківських документів, чеків на отримання грошових коштів і оголошень на внесення готівки, інформації з питань роботи, балансів, звітів. До державної податкової служби бухгалтерія передає звіти про нарахування і сплату податків та інші документи [233].

На даний час організаційна структура бухгалтерії, як правило, характеризується пасивністю і статичністю. При цьому реальна модернізація (реструктуризація) бухгалтерського обліку не відбувається ні при зростанні підприємства, ні при впровадженні нових інформаційних бухгалтерських технологій [188, С. 67].

Таблиця 4.5

**Взаємозв'язок бухгалтерії зі структурними підрозділами
переробного підприємства**

<i>Структурні підрозділи</i>	<i>Склад і найменування документів</i>
Адміністративна служба	Копії наказів і розпоряджень директора щодо основної діяльності, кореспонденція на адресу бухгалтерії
Відділ кадрів	Копії наказів з особового складу (накази про зарахування на роботу, звільнення, відпустку), табелі обліку робочого часу, лікарняні листки, звіти про використання бланків трудових книжок
Комерційний відділ	Господарські контракти та договори, кошториси, акти та інші матеріали з питань виконання договірних зобов'язань, рахунки на придбання товарно-матеріальних цінностей, авансові звіти співробітників
Плановий відділ	Затверджені розробки планових показників за всіма видами діяльності підприємства (бізнес-план, кошторис витрат і доходів)
Відділ праці та заробітної плати	Положення про оплату праці і преміювання окремих категорій працівників, зміни ставок, окладів
Цехи	Документи з окремих господарських операцій (на випуск продукції), виробничі звіти щодо витрат тощо
Склади	Документи щодо руху товарно-матеріальних цінностей, їх відпуску та переміщення
Служба головного механіка	Документи про рух обладнання та його ремонт, про роботу автотранспорту та ін.

Більшість підприємств зіштовхуються з труднощами під час формування команди. За основу беруть корпоративні цілі та завдання. Команді необхідно забезпечити підтримку щодо визначення таких напрямів, як цільовий ринок, територія, канал поширення, плановий прибуток у стабільному стані та коефіцієнт при-

бутковості, тип пропозиції, бренд і т.п. Чітке визначення цих параметрів і готовність змінити їх у міру надходження нової інформації може допомогти команді гарантовано зосередитися на правильних видах діяльності.

Башук Т.О. [23] виділяє три методи формування команди:

- кращі з кращих;
- команда з “діамантів без оправы”;
- члени команди зі “школи досвіду”.

У табл. 4.6 наведено переваги та недоліки запропонованих методик формування команди.

Таблиця 4.6

Переваги та недоліки методів формування команди

<i>Методи формування команди</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Кращі з кращих	1. Обізнані співробітники, які мають досвід роботи з подібними проблемами. 2. У менеджерів є досвід роботи з перевіреними співробітниками, які знають проблеми діяльності підприємства	1. Втрата ключового лінійного менеджера, тобто кращого з кращих, може зашкодити основному бізнесу. 2. Загроза того, що співробітники (кращі з кращих) не можуть абстрагуватися від основного ринку для створення чогось нового
Команда з “діамантів без оправы”	1. Співробітники, які мислять по-новому	1. Недостатньо дисципліни для пропозиції нових ідей. 2. Недостатньо авторитету для впливу на розподіл внутрішніх ресурсів
Члени команди зі “школи досвіду”	1. Керівники, які пройшли “школи досвіду”, можуть виявити й розвивати нові напрями бізнесу. 2. Навики й інтуїція, завдяки яким можна досягнути успіху під час виконання завдань	1. Навики, здобуті менеджерами попередньо, можуть бути не застосовані в новій діяльності, залежно від “предметів”, які вони вивчали чи не вивчали в різних “школах досвіду”

Іноді компанії намагаються зібрати разом кращих із кращих. Цей метод має привабливий вигляд: такі співробітники знаються на проблемі, а в менеджерів є досвід роботи з ними. Проте кращі з кращих, як правило, є важливими деталями центрального механізму корпорації, і хоч робочий режим може підтримуватися за допомогою резервів та налагоджених процедур, втрата ключового лінійного менеджера може вкрай зашкодити основному бізнесу. Загалом для створення чогось нового та налагодження відносин у новій команді, вони, швидше за все, так і не зможуть абстрагуватися від основного ринку. Для здійснення інновацій потрібно діяти по-новому, а отже, шукати людей, які мислять по-новому. Для цього використовують метод формування команди з “діамантів без оправ”. Для такої команди часто просто не вистачає дисципліни, щоб виробляти ідеї. Також вони можуть не володіти необхідним авторитетом в організації, для впливу на розподіл внутрішніх ресурсів. Однак при застосуванні цих методик, вважаємо за необхідне також застосування особистих якостей кожного працівника [340].

Наведемо ситуацію, яка трапляється часто в колективі. Керівник фірми “Блюз”, що звернувся за психологічною допомогою, був заклопотаний проблемою конфліктних стосунків у бухгалтерському відділі. Ситуація виглядала так: співробітники постійно скаржилися на нерівномірний розподіл обов’язків (“У мене завал, а вона лише папірці перекладає!”), були претензії до професійного рівня колег (“Нічого не уміє, робить все дуже довго”). На ситуацію впливають певні особливості співробітників.

Керівник намагався самостійно вирішити конфліктну ситуацію. Було переглянуто посадові інструкції, уточнено обов’язки співробітників, але кількість конфліктів знизилася лише трохи. Тоді керівник передбачив, що на ситуацію, що склалася, впливають певні особливості співробітників.

До організації було запрошено психолога-консультанта. Після проведеної діагностики особистостей бухгалтерів було виявлено, що працівники різко відрізнялися за особистісними якостями, що провокувало неможливість взаєморозуміння як у професійній діяльності, так і в повсякденному спілкуванні. Особливо це

посилювалося у важливі моменти роботи (підготовка щоквартальної звітності), коли ситуація в будь-якому бухгалтерському колективі є стресовою.

Чим же відрізняються люди один від одного? Що їм заважає працювати комфортно? Умовно, за головними особистісними якостями всіх людей можна розділити на чотири групи. Кожна людина належить до одного з чотирьох основних типів (табл. 4.7). Враховуючи особливості роботи бухгалтера (прагнення до систематизації інформації, точність, акуратність, високий самоконтроль), неважко здогадатися, що більшість бухгалтерів належить до “зеленого” типу, що передбачає оптимальне поєднання професійних і особистісних якостей.

Таблиця 4.7

Характеристика типів особистості

<i>Тип</i>	<i>Характеристика</i>
Червоний	Потужний потік енергії, прагнення до успіху, самостійність, незалежність, владність, допитливість, спонтанність (непослідовність) поведінки, розкутість відчуттів
Зелений	Цілеспрямованість, наполегливість, постійність поглядів, переконань та інтересів, логічне мислення, схильність до систематизації, критичний аналіз, відповідальність, скрупульозна точність, акуратність
Жовтий	Відсутність послідовності і планомірності, нестійкість інтересів, нетерплячість, потреба в постійному спілкуванні, прагнення до нового, творчі здібності
Синій	Нерішучість, високий рівень інтуїції, чутливість і ранимість, страх перед труднощами, прагнення уникнути будь-якої невдачі, потреба в розумінні і співчутті з боку інших людей, повільність, залежність працездатності від настрою і ситуації

Практичними дослідженнями доведено, що “зелена” людина краще знаходить контакт і взаєморозуміння з такими ж “зеленими”. При цьому спілкування з “жовтими” (вони постійно говорять, часто відволікаються, неакуратні в роботі) викликає постійне роздратування, “сині” здаються дуже повільними і невпевненими, а “червоні” просто не пропрацюють бухгалтерами більше двох тижнів.

Що робити, якщо бухгалтери у відділі зібралися “різноколірні”? Адже не завжди можна набрати всіх “зелених”, оскільки головними критеріями відбору є професійні навички і досвід. Існує кілька резервних компонентів для нормалізації взаємин.

1. Найбільш ефективний розподіл обов’язків. Визначивши особисті особливості співробітників, можна найефективніше їх використовувати. У бухгалтерській роботі є різні напрями, що вимагають більшої або меншої самостійності, акуратності, швидкості роботи, необхідності спілкування (“сині” – відмінні виконавці, ну а здавати баланс краще “зеленому”).

2. Обговорення ситуації у відділі з психологічної точки зору, визначення сильних і слабких сторін кожного типу. Встановлено, що 80 % конфліктів вирішуються шляхом обміну інформацією. Люди не бачать себе збоку і схильні приписувати іншим своє бачення ситуації. Спеціальні тренінги з обміну “точками зору” ефективно допомагають оптимізувати міжособистісне спілкування.

3. Корпоративні заходи в неробочий час. Свята, пікніки, спортивні або родинні заходи дають можливість співробітникам проявити себе з найнесподіванішого боку. Це бездонний резерв для пошуку нових точок зіткнення інтересів співробітників, а значить і для покращення соціально-психологічного клімату в колективі.

Хочемо підкреслити, що бухгалтерія – це переважно жіночий колектив. Розглянемо, як це відбивається на ділових взаєминах.

Керівники-жінки емоційніше сприймають всі події, що відбуваються, менш стійкі до стресів, схильні до підвищеної рефлексії (аналізу того, що відбувається), глибоко і тонко сприймають міжособистісні стосунки. Для них слово означає більше, ніж подія, тому в жіночих колективах частіше виникають конфліктні ситуації. До того ж жінки вимушені постійно думати і вирішувати безліч проблем – як пов’язаних з роботою, так і побутових, що заважає концентруватися на вирішенні професійних завдань, а працювати, залишивши за “вхідними дверима” всі свої проблеми, уміє небагато людей.

Серед керівників-чоловіків частіше зустрічається сценічний тип реагування (стійка нервова система), який виявляється у вираженій зовнішній активності, рішучості, прагненні керувати іншими, слабо вираженій схильності до аналізу подій і мало диференційованих стосунках з тими, хто оточує (недолік тонкості і гнучкості в спілкуванні).

Керівник-чоловік в жіночому колективі матиме низку переваг і труднощів. З одного боку, будучи “людиною дії”, чоловік не приділяє особливої уваги словам (тому, як повідомляються розпорядження, зауваження або похвала), проте це є дуже значимим для підлеглих-жінок. З іншого боку, емоційна врівноваженість чоловіка-керівника дуже сприятливо впливає на загальний клімат у колективі.

У сучасних умовах хронічної кризи, коли немає стабільності, все постійно змінюється, люди знаходяться в тривалій психотравматичній ситуації. Для бухгалтерів, робота яких пов'язана з постійними змінами законодавства, ця ситуація часто посилюється. У зв'язку з цим керівник повинен відповідально віднестися до проблеми підбору бухгалтерського персоналу і стежити за психологічним кліматом у колективі.

Важливу роль у прийнятті рішень щодо ефективного управління і ділової співпраці відіграє інформація про діяльність підприємств, доступ до якої користувачі отримують через бухгалтерську звітність. Однією із найважливіших була і залишається вимога достовірності. Допущені при формуванні звітності помилки повинні бути своєчасно виявлені і виправлені.

Проблему достовірності і реальності бухгалтерського балансу 1926 р. відзначав професор І.Ф. Шерр у книзі “Бухгалтерія і баланс”.

В результаті опитування спеціалістів контролюючих органів, працівників бухгалтерських служб деяких суб'єктів господарювання встановила основні причини виникнення помилок у роботі персоналу бухгалтерії (рис. 4.12).

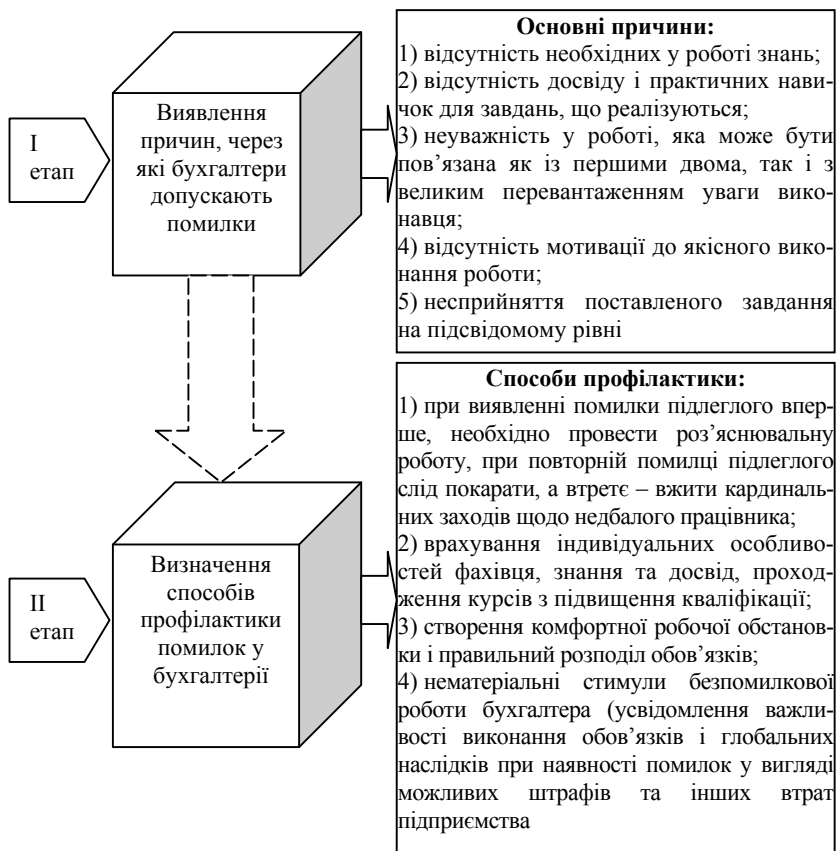

Рис. 4.12. Модель запобігання помилкам у роботі персоналу бухгалтерії

Джерело: розробка автора

Відомо, що на людей може впливати досягнення визначеного успіху. Способами такого впливу тривалий час були палка і гроші, оскільки вважалося, що основними мотиваторами поведінки людини є страх і голод. Нині люди змінилися – стали більш культурними, освіченими, у них з'явилося почуття власної гідності і відчуття себе особистістю. У цих випадках “гарілки супу”, а тим більше “батога” над головою для того, щоб примусити людей

працювати якісно, уже недостатньо. Щоб спонукати конкретну людину виконувати відповідну роботу, керівник повинен дати можливість задоволення важливих потреб за допомогою таких дій, які б сприяли досягненню мети всього підприємства. Керівникам необхідно ретельно спостерігати за своїми підлеглими, оскільки з часом потреби змінюються, тому не можна розраховувати, що мотивація, яка спрацювала один раз, буде ефективною завжди.

Раніше керівники могли впливати на підлеглих винятково за економічних стимулів, але зараз все більшого значення набувають такі форми:

- давати працівникам роботу, яка б дозволяла їм спілкуватися;
- створювати умови для соціальної активності членів підприємства;
- пропонувати підлеглим більш змістовну роботу;
- високо оцінювати і заохочувати результати підлеглих;
- залучати підлеглих до формулювання мети і вироблення рішень;
- сприяти кар'єрному росту;
- заохочувати і розвивати у підлеглих творчі здібності.

Велике значення в поведінці працівника підприємства має його впевненість в тому, що витрачені зусилля сприятимуть задоволенню його потреб.

При визначенні структури бухгалтерії беруться до уваги можливості здійснення контролю за достовірністю облікових даних і надійності інформаційних взаємозв'язків як всередині бухгалтерії, так і бухгалтерії виробничих і управлінських підрозділів підприємства [3].

На всіх етапах розвитку систем обліково-економічної інформації великого значення набуває правильне використання трудових ресурсів.

Науково-технічний прогрес вносить великі зміни у характер та зміст праці людей, зайнятих бухгалтерським обліком, контролем та аналізом. Суттєві зміни відбуваються у професійному поділі праці, особливо це стосується робіт технічного характеру – обліковці,

рахівники, обчислювачі та ін. Збільшується обсяг робіт, виникають нові ділянки та види робіт, пов'язаних із застосуванням ПК, економіко-математичних методів, оцінкою результатів роботи. У цих умовах наукова організація праці людей, які виконують бухгалтерський облік, стає об'єктивною потребою і являє собою комплекс організаційних, техніко-економічних, санітарно-гігієнічних, психофізіологічних та естетичних заходів, спрямованих на раціоналізацію облікового, контрольного й аналітичного процесів, створення умов праці, розвиток творчих здібностей та суспільної активності працівників.

У практиці часто трапляються ситуації, коли бухгалтер постійно працює не в офісі. Причини для цього можуть бути різні. Наприклад, підприємство фактично не має офісних приміщень, або бухгалтер вважає за краще працювати вдома, а директор фірми не має заперечень. Бувають випадки, що директор навмисно акцентує увагу на “домашньому” місці роботи бухгалтера, прагнучи уникнути зайвих проблем із непідготовленою документацією на випадок здійснення позапланових перевірок. Напрямок думок при цьому такий: оскільки бухгалтер працює вдома, саме там зберігається і документация, пов'язана з діяльністю підприємства. Коли раптово з'являється перевірка, то з'ясовується, що через певні обставини (хвороба, відпустка, відрядження тощо) бухгалтер не може негайно надати необхідні документи, а провести обшук або вилучити документи, зокрема за допомогою правоохоронних органів, не дозволено ст. 30 Конституції.

Порядок оплати праці “домашнього” бухгалтера має певну специфіку, оскільки робота його “офісних” колег здебільшого оплачується виходячи з посадового окладу, тобто використовується погодинна оплата.

Водночас для оплати праці “надомників” ця форма є непридатною, оскільки не можна проконтролювати кількість часу, витраченого на “домашню” роботу. Саме тому в Положенні № 275 щодо надомників йдеться про використання відрядної або акордної форми оплати праці, яка є різновидом відрядної форми.

Згідно з акордною системою оплати праці здійснюється відразу увесь обсяг робіт (акордне завдання), виходячи з чинних норм виробітку (часу) і відрядних розцінок на увесь комплекс

робіт. При акордній системі може виплачуватися також премія (акордно-преміальна система), яка встановлюється, як правило, за скорочення терміну якісного використання акордного завдання.

На нашу думку, така ситуація не може застосовуватися на великих підприємствах, тому при організації бухгалтерії на підприємстві керівникові необхідно враховувати безліч факторів, а саме: досвід, кваліфікацію, досягнення, особисті, психологічні якості тощо, що, в свою чергу, передбачає проведення різноманітних психологічних тестів для формування працюючого, згрупованого, дружнього колективу.

Застосування обох форм інсорсингових форм організації обліку має переваги, зокрема сприяє підвищенню рівня конфіденційності облікової інформації, оскільки її рух здійснюється в межах суб'єкта господарювання. Крім того, суттєвою перевагою ведення бухгалтерського обліку власними силами є забезпечення оперативності формування бухгалтерських документів, надання облікової інформації користувачам, зростання комплексності, глобалізації, диверсифікації, інтеграції та динаміки господарських процесів унаслідок інтегрування системи бухгалтерського обліку в систему управління. Загалом ведення бухгалтерського обліку на підприємстві власними силами сприяє підвищенню рівня координації управління поряд із скороченням часу на прийняття рішень.

Ураховуючи наведені особливості, доцільно організувати ведення бухгалтерського обліку власними силами при виконанні ознак, зазначених у табл. 4.8.

Таблиця 4.8

Доцільність використання інсорсингової форми ведення обліку залежно від характеристик підприємства

Ознака	Рівень		
	Низький	Середній	Високий
Рівень сегментації	–	+	+
Ступінь ієрархічності організаційної структури	–	+	+
Обсяги бізнесу	–	+	+
Складність виробничого процесу	–	+	+
Обсяг обігу	–	+	+

Джерело: розроблено на основі [204, С. 29]

На думку С. Кузнецової [204], інсорсинг бухгалтерського обліку доцільний при відносно великих обсягах діяльності підприємства. Дійсно, організація бухгалтерської служби з наявними проблемами на малому підприємстві є недоречною. Проте необхідно враховувати, що на дуже малому підприємстві, де, приміром, зовсім немає найманих працівників, така форма організації бухгалтерського обліку, як ведення його безпосередньо керівником, найбільша.

Підсумовуючи, наведемо переваги та недоліки кожної з форм організації ведення обліку (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Переваги та недоліки форм організації бухгалтерського обліку на підприємствах

<i>Форма організації</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Бухгалтер – найманий працівник	1) постійна присутність бухгалтера на підприємстві, що сприяє оперативному вирішенню поточних управлінських завдань; 2) досконале володіння бухгалтером технологією виробництва та знаннями про організацію	1) високі витрати на оплату праці, соціальний пакет; 2) обмеженість професійною компетенцією одного бухгалтера; 3) бухгалтер несе відповідальність як посадова особа
Бухгалтер – приватний підприємець	1) скорочення витрат на оплату праці, соціальний пакет	1) укладання договору вимагає чіткого визначення обов'язків бухгалтера
Ведення бухгалтерського обліку спеціальною фірмою	1) вища якість обслуговування	1) висока цінова політика деяких фірм
Бухгалтер – власник або керівник	1) повний контроль над фінансами підприємства	1) не можуть використовувати підприємства, звітність яких оприлюднюється

Таким чином, кожна з форм організації бухгалтерського обліку має свої переваги та недоліки. Вибір залежить від особливостей діяльності підприємства та вподобань його керівника

(власника). Урахування усіх факторів є передумовою раціональної організації бухгалтерського обліку і, як наслідок, найбільш успішного виконання завдань бухгалтерського обліку.

4.3. Види відповідальності головного бухгалтера

В умовах ринкової економіки роль та самостійність представників професії бухгалтера надзвичайно зросли, але разом з тим підвищилася і їх відповідальність.

В обліковому аспекті проблеми відповідальності працівників розглядали такі науковці та вчені, як Н.Г. Белов, Ф.Ф. Бутинець, В.С. Венедиктов, О.П. Войналович, С.І. Герич, І.В. Зуб, Дм.Л. Кузьмін, В.І. Прокопенко, В.К. Радостовець, Л.І. Суровська, Л.В. Чижевська, А.А. Шпіг.

Дослідженням відповідальності бухгалтера-підприємця в частині відмінності понесення відповідальності порівняно зі штатним бухгалтером займалися Д. Гарний, М. Гусак, О. Долич, А. Домашенко, Ю. Іванечко, Н. Ковтун, Н. Крук, Л. Луговець, С. Нефьодова, Л.В. Чижевська, А. Шипка, О. Ярова. Вказані автори також розглянули питання порядку укладання договору про нерозголошення комерційної таємниці.

Поняття “відповідальність” є невід’ємним від поняття “самостійність” й “свобода дій”. Надання самостійності у здійсненні обов’язків передбачає більшу відповідальність особи. Розширення самостійності у професійному судженні бухгалтера є передумовою посилення відповідальності за кінцевий результат роботи. У вітчизняному бухгалтерському обліку спостерігається протилежна тенденція: свободи вибору в діях бухгалтера стало більше, а відповідальності юридично не закріплено.

Згідно із Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження опрацьованих документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здій-

снює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів.

Недолік цього підходу полягає у тому, що зі зміною способу ведення бухгалтерського обліку змінюється ступінь відповідальності. Таким чином, відповідальність бухгалтера змінюється залежно від форми ведення бухгалтерського обліку, що є недопустимим.

Бухгалтер у свій перший робочий день повинен бути ознайомлений з посадовою інструкцією, де зазначаються загальні положення, функції бухгалтера, додаткові обов'язки, права, відповідальність. Проте в більшості компаній посадові інструкції мають формальний характер, лише у загальних рисах дають уявлення співробітникові про те, чим він повинен займатися насправді, тому ознайомитися з ними дійсно необхідно, але свої посадові права і обов'язки новачкові слід з'ясувати у свого безпосереднього начальника або в адміністрації.

Ще однією помилкою багатьох підприємств є те, що кадрова служба вимагає від новачка в перший же тиждень його роботи скласти на себе самого посадову інструкцію. Яким би висококваліфікованим не був прийнятий співробітник, він зможе скласти на себе посадову інструкцію не раніше, ніж через 3 місяці роботи, коли ним самостійно буде проведена певна робота, зроблено кілька звітів, закритий звітний період, здійснено співпрацю з відділами тощо.

Бухгалтери в процесі введення в посаду зобов'язані вивчити:

1. План рахунків.

2. Назви суб'єктів господарювання (юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців), що входять до складу холдингу/корпорації. Досить часто бухгалтера приймають в одну компанію, а вести бухгалтерський облік необхідно паралельно у кількох. Це дозволить в майбутньому уникнути заяв типу: “Я на цьому підприємстві не працюю, тому виконувати цю роботу не буду”. Такі проблеми вирішують так: приймають бухгалтера за сумісництвом у кілька компаній; укладають між підприємствами холдингу договір на бухгалтерське обслуговування та ін.

3. Засновницькі документи (статут, виписки з держреєстру, свідоцтва платника ПДВ, довідки про наявність поточних рахунків у банках тощо).

4. Договори, пов'язані з ділянкою роботи бухгалтера. Наприклад, якщо новачок - бухгалтер по реалізації, то договори – на продаж продукції, точніше, їх істотні умови – умови постачань, платежів, порядок повернення продукції і т.п.

5. Програмне забезпечення, за допомогою якого організовано бухгалтерський облік на підприємстві [293].

В свою чергу, бухгалтер повинен знати, яку несе відповідальність за здійснення неправомірних дій на підприємстві, а також за невиконання поставлених завдань.

На сьогодні ж для виконання покладених на головного бухгалтера підприємства функцій він зобов'язаний виконувати дії, зазначені на рис. 4.13.

Згідно з чинним законодавством України головний бухгалтер за виконання покладених на нього обов'язків несе такі види відповідальності [133]:

1) дисциплінарна відповідальність – відповідальність особи за порушення трудової дисципліни (трудового законодавства, правил внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкцій тощо); покладається на працівника адміністрацією підприємства відповідно до трудового законодавства;

2) матеріальна та цивільно-правова відповідальність полягає в обов'язку особи відшкодувати збитки чи іншим чином відновити порушені права іншої особи, що спричинені правопорушенням.

3) адміністративна відповідальність – відповідно до Кодексу про адміністративні порушення, інших актів чинного законодавства України;

4) кримінальна відповідальність, яка ґрунтується на нормах Кримінального Кодексу України, що передбачає відповідальність за правопорушення, які є злочинами (найбільш суспільно небезпечними вчинками).

Обов'язки головного бухгалтера

- 1) здійснювати організацію бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності і контроль за економічним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, збереження власності підприємства;
- 2) формувати відповідно до законодавства облікову політику, виходячи із структури і особливостей діяльності підприємства, необхідності забезпечення його фінансової стійкості;
- 3) організувати облік майна, зобов'язань і господарських операцій, отриманих основних засобів, товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, виконання кошторису витрат, робіт (послуг), результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, а також фінансових, розрахункових і кредитних операцій, своєчасне відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних з їх рухом;
- 4) здійснювати контроль за дотриманням порядку оформлення первинних і бухгалтерських документів, розрахунків і платіжних зобов'язань, витрачанням фонду заробітної плати, проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, перевірка організації бухгалтерського обліку й звітності, а також документальних ревізій у підрозділах підприємства;
- 5) вживати заходи щодо попередження недостач, незаконності витрачання грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей, порушень фінансового і господарського законодавства;
- 6) забезпечувати законність, своєчасність і правильність оформлення документів, виконуваних робіт (послуг), розрахунки заробітної плати, правильність нарахування і перечислення податків до бюджету, страхові виплати до позабюджетних соціальних фондів, платежів до банківських установ, засобів на фінансування капітальних вкладів, а також відрахування коштів на матеріальне стимулювання працівників підприємства;
- 7) очолювати роботу з підготовки і прийняття робочого плану рахунків, форм первинних документів, що застосовуються для оформлення господарських операцій, за якими непередбачені типові форми, розробка форм документів внутрішньої бухгалтерської звітності;
- 8) брати участь у здійсненні економічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства за даними бухгалтерського обліку і звітності з метою виявлення внутрішніх резервів, усунення втрат і непродуктивних витрат;
- 9) вести роботу щодо забезпечення суворого дотримання штатної, фінансової, касової дисципліни, кошторисів адміністративно-господарських та інших витрат;
- 10) вживати заходів щодо нагромадження фінансових засобів для забезпечення стабільності підприємства;
- 11) здійснення взаємодії з банками з питань розміщення вільних фінансових засобів на банківських депозитних вкладах і придбання високоліквідних державних цінних паперів, контроль за обліковими операціями з депозитними та кредитними договорами, цінними паперами;
- 12) брати участь в розробці і впровадженні раціональної планової та облікової документації, прогресивних форм та методів ведення бухгалтерського обліку на основі застосування сучасних засобів обчислювальної техніки;
- 13) забезпечувати складання балансу і оперативних зведених звітів про доходи й витрати засобів, про використання бюджету, іншої бухгалтерської та статистичної звітності, представлення їх в установленому порядку у відповідні органи;
- 14) дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку.

Рис. 4.13. Обов'язки головного бухгалтера

Питання відповідальності при використанні аутсорсингових послуг розглядав Т. Алієв [6], який зазначав, що можливість притягнення до адміністративної відповідальності спеціалізованої компанії або бухгалтера, які працюють на договірних засадах, є досить сумнівною, оскільки частиною третьою ст. 8 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” визначено, що “відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів”. Крім того, ст. 1631 Кодексу про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність (від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за відсутність податкового обліку, порушення керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій встановленого законом порядку ведення податкового обліку.

Іншими словами, на підставі зазначеної норми до відповідальності може бути притягнуто лише керівників та посадових осіб підприємства, на якому виявлено правопорушення під час здійснення перевірки органами державної податкової служби. Відповідні органи не можуть притягнути до відповідальності осіб, що не є працівниками підприємства, на якому було виявлено правопорушення, і мають правовідносини з цим підприємством не на підставі трудового договору. Отже, у цьому разі законність притягнення бухгалтера-підприємця (підприємства-виконавця) до адміністративної відповідальності взагалі є неможливою.

Адміністративна відповідальність не може бути застосована і до спеціалізованої компанії (підприємства-виконавця). Оскільки п. 1.2 рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. № 7-рп/2001 у справі № 1-22/2001 встановлено, що за чинним Кодексом про адміністративні правопорушення

суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути лише фізичні особи.

Тож і у випадку ведення обліку фізичною особою, яка не значиться в штатному розписі, і юридичною особою при виявленні порушень контрольними органами, адміністративну відповідальність нестиме власник (керівник) підприємства. Крім того, згідно з чинним законодавством України юридична особа не може бути суб'єктом кримінальної відповідальності.

Крім вищезазначеного, неможливо залучити спеціалізовану фірму і до кримінальної відповідальності. Існує думка, що бухгалтера-підприємця як фізичну особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за ст.212 Кримінального кодексу України. Однак така позиція є дуже спірною. Згідно зі ст.212 Кримінального кодексу України склад злочину створюють дії винних осіб, спрямовані на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування і введені в установленому законом порядку. Ухилення від сплати податку і порушення порядку ведення бухгалтерського обліку є різними правопорушеннями. При цьому слід погодитися з тим, що відповідно до частини другої ст.3 Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність" фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку, тобто взаємозв'язок між податковою та бухгалтерською звітністю існує.

Для того щоб визнати бухгалтера-підприємця винним в ухиленні від сплати податків, потрібно мати, по-перше, факт порушення порядку ведення бухгалтерського обліку, а по-друге, причинний зв'язок між несплатою податків і порушенням правил ведення бухгалтерського обліку.

Основним аргументом необґрунтованості твердження про те, що бухгалтера-підприємця може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ст.212 Кримінального кодексу України, є те, що за цією нормою бухгалтер-підприємець не є суб'єктом такого злочину. Так, у частині першій ст.212 Кримінального кодексу України сказано, що передбачені в ній злочинні дії повинні бути вчинені службовою особою підприємства, установи, органі-

зації, незалежно від форми власності, або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана сплачувати податки та/або збори (обов'язкові платежі), проте незаконно ухиляється від їх сплати.

Питання відповідальності суб'єкта ведення обліку при аутсорсинговій та інсорсинговій формі суттєво відрізняється, адже головний бухгалтер насамперед є найманим працівником і зобов'язаний дотримуватися трудової дисципліни. За порушення трудової дисципліни Кодексом законів про працю України від 10.12.1971 р. (далі – КЗпПУ) передбачається дисциплінарна відповідальність. Згідно зі ст. 147 КЗпПУ за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано лише один із таких заходів стягнення: догана або звільнення. Працівник може бути звільнений у випадках, передбачених КЗпПУ (ст. 40), а саме: [179]:

- систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;

- прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

- появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

- вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу;

- одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації всіх форм власності (філіялу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації всіх форм власності, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими

особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявлення вчинку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не враховуючи часу звільнення працівника з роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебуванням його у відпустці.

Аналогічно у разі, якщо внаслідок порушення покладених на працівника обов'язків підприємство зазнало матеріальної шкоди, відповідно до статей 130, 132 і 136 КЗпПУ, на нього можна покласти матеріальну відповідальність. Працівники, з вини яких підприємству заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку. Підставою для відшкодування є розпорядження керівника, яке він видає не пізніше двох тижнів із дня виявлення заподіяної працівником шкоди і яке подається до виконання не раніше семи днів із дня повідомлення про це працівника. Якщо останній не згоден з відрахуванням або його розміром, трудовий спір за його заявою розглядається у суді або комісією з трудових спорів.

Якщо до підприємства застосовано штраф за несвоєчасне подання звітності, з винного головного бухгалтера, за розпорядженням керівника, може бути стягнена сума штрафу у розмірі, не більше середньомісячного заробітку. У такому разі згідно зі ст. 128 КЗпПУ при кожній виплаті заробітної плати загальний розмір відрахувань не може перевищувати 20%.

Положенням КЗпПУ матеріальна відповідальність передбачена тільки [179]:

1) якщо шкода заподіяна внаслідок порушення покладених на працівника трудових обов'язків (ч. 1 ст. 130 КЗпПУ). Трудові обов'язки працівника можуть визначатися законодавством, колективним, трудовим договором, іншими локальними нормативними та індивідуальними актами, наприклад, посадовими інструкціями. Зокрема, до трудових обов'язків головного бухгалтера (або особи, яка виконує його функції) входить забезпечення перерахування передбачених законодавством податків і зборів;

2) за пряму дійсну шкоду (ч. 2 ст. 130 КЗпПУ). При цьому під прямою дійсною шкодою слід розуміти втрату, погіршення або зниження цінності майна, необхідність для установи понести видатки на відновлення, придбання майна чи інших цінностей або здійснити зайві, тобто викликані порушенням працівником трудових обов'язків, грошові виплати (абз. 2 п. 4 постанови № 14). Якщо шкоду заподіяно приписками та іншими перекрученнями даних про виконання робіт, то до прямої дійсної шкоди може бути віднесено: суми незаконно нарахованої заробітної плати та премій, зайві виплати у вигляді штрафу, накладеного відповідними органами, вартість пального і мастил, сировини, напівфабрикатів та інших матеріальних цінностей, безпідставно списаних у зв'язку з викривленням даних про обсяг робіт (абз. 3 п. 17 постанови № 14);

3) якщо заподіяна шкода не належить до категорії нормального виробничо-господарського ризику (ч. 4 ст. 130 КЗпПУ);

4) якщо працівник, який заподіяв шкоду, не мав крайньої необхідності (ч. 4 ст. 130 КЗпПУ);;

5) якщо шкоду заподіяно протиправними діями (бездіяльністю) працівника (ч. 2 ст. 130 КЗпПУ). Притягнення до матеріальної відповідальності можливе тільки за виявлення вини працівника.

Згідно зі ст. 134 КЗпП головний бухгалтер теж може бути притягнений до повної матеріальної відповідальності, якщо:

- майно або інші цінності було отримано ним під звіт за разовим дорученням або за іншими разовими документами;

- шкода заподіяна ним у нетверезому стані;

- шкоду заподіяно нестачею, навмисним знищенням або псуванням матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), у тому числі в процесі їх виготовлення, а також інструментів, вимірювальних приладів, спецодягу та інших предметів, виданих підприємством йому в користування;

- шкоду заподіяно не під час виконання трудових обов'язків.

На практиці можемо побачити, що підприємства все частіше почали звертатися до судів щодо дисциплінарної, матеріальної та цивільно-правової відповідальності бухгалтерів (рис. 4.14).

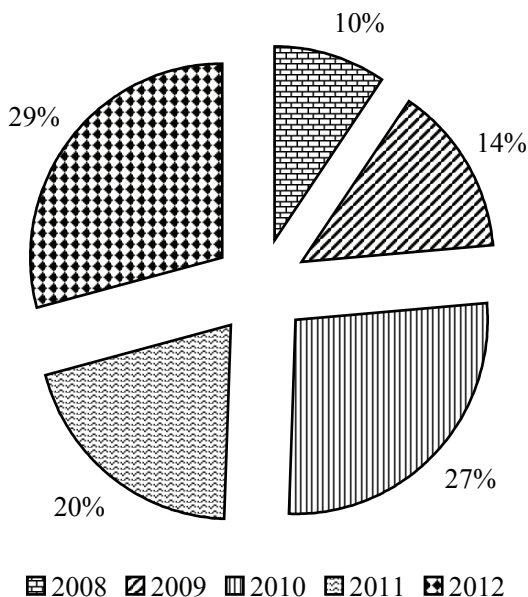

Рис. 4.14. Кількість судових справ цивільного судочинства за проти-
правними діями бухгалтера за 2008–2012 рр.

Джерело: розробка автора

Починаючи з 2008 до 2012 року, кількість судових порушень щодо дисциплінарної та матеріальної відповідальності бухгалтера збільшилася від 10 до 29%. Крім того, до таких судових справ у більшості випадків входять справи, за якими безпосередньо самі бухгалтери звертаються до суду з формулюванням причин звільнення з посад як таких, що не відповідають чинному законодавству, посилаючись на факти конфліктних ситуацій з керівництвом щодо невиконання незаконних вказівок, а підстав для звільнення на основі дисциплінарного порушення не було та ін. Виходячи з цього, можемо зробити висновок, що на сьогодні бухгалтери є незахищеними, оскільки керівники змушують бухгалтера виконувати незаконні дії, а при невиконанні шукають причин для їх звільнення або ж притягнення до інших видів відповідальності.

Цивільна відповідальність може настати, якщо функції головного бухгалтера на підприємстві виконує особа за цивільно-правовим договором, зокрема це може бути як фізична особа, так і фізособа-підприємець, аудитор, централізована бухгалтерія, бухгалтерська служба.

Чинне законодавство, зокрема ЦКУ та ГКУ, дозволяють укладати будь-які договори, які безпосередньо не заборонені законом. Підприємство самостійно обирає форму організації бухгалтерського обліку. Однією з таких форм є ведення бухгалтерського обліку на договірних засадах з фізичною особою, фізичною особою-суб'єктом підприємницької діяльності, незалежним аудитором або представником аудиторської фірми.

При цьому слід враховувати, що умовами договору про надання послуг може передбачатися, зокрема, виконання всіх необхідних дій, які мають право здійснювати фізособи або аудитор у межах та обсягах, необхідних самому підприємству. Однак умовами такого цивільно-правового договору не можна делегувати ті повноваження, виконання яких покладено законом на відповідну посадову особу підприємства.

Так, основна проблема, з якою можуть зіштовхнутися підприємства, – це підпис за головного бухгалтера на документах обов'язкової звітності. Згідно з п. 1 ст. 11 Закону про бухгалтерський облік, на основі даних бухгалтерського обліку підприємства зобов'язані складати фінансову звітність, яку підписують керівник та бухгалтер підприємства. Бухгалтером у цьому випадку є особа, що виконує функції з ведення бухгалтерського обліку та звітності на підставі договору (аудитор), але право/зобов'язання щодо підписання звітності стосуються лише фінансової звітності.

Згадані особи несуть відповідальність згідно з чинним законодавством щодо своєчасності подання такої звітності та достовірності зазначених у ній даних.

Згідно з пп. 2.13 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Мінфіну України від 24.05.95 р. № 88, керівник підприємства затверджує перелік осіб, які мають право давати дозвіл (підписувати первинні документи) на здійснення господарської операції. Водночас адміністративно-розпорядчі функції керівника поши-

рюються лише на працівників такого підприємства, працевлаштованих за трудовими договорами.

Щодо надання дозволу підписувати звітність, то тут керівник зобов'язаний враховувати умови договору на надання послуг та вимоги чинного законодавства.

У разі надання права підпису документів обов'язкової звітності безпосередньо у цивільно-правовому договорі, а за відсутності вказівки у договорі – у наказі по підприємству, підписувати таку звітність може визначена особа. Однак контрольні органи – такі, як Пенсійний фонд України, Державна податкова служба (лист ПФУ від 18.02.2010 р. №2928/03-20 та лист ДПАУ від 29.01.2010 р. №838/6/15-0316) можуть не визнати такої звітності. Тож передбачене заздалегідь зобов'язання щодо підписання звітних документів може позбавити підприємства зайвих проблем.

Якщо ж ні договором, ні наказом такого не передбачено, то всі примірники (оригінали) звітів, що подаються держоргану, підписує лише керівник (без підпису головного бухгалтера або з підписом керівника за обох осіб). При цьому, за домовленістю сторін, на підприємстві залишаються підписані аудитором чи іншим відповідальним спеціалістом примірники з показниками складеної ним звітності.

Друге питання – це відповідальність осіб, які надають послуги з ведення податкового та бухгалтерського обліку на підприємстві за цивільно-правовим договором.

Така особа несе відповідальність відповідно до вимог чинного ЦКУ та/або ГКУ (якщо договір укладено з підприємцем чи аудиторською фірмою). У разі, якщо у звітності допущено помилку, яка тягне за собою штрафні санкції та донараховані податки, збори, то відповідальність несе підприємство, за умови, що в порядку адміністративного оскарження та/чи адміністративного судочинства не буде доведено інше.

Якщо донарахування відбулося з вини особи, яка виконує функції бухгалтера з ведення обліку та складання звітності за цивільно-правовим договором, то вона відповідатиме у межах цього договору та/або чинного цивільного і господарського законодавства.

Кодекс про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за такі дії, як:

- 1) неподання або несвоєчасне подання громадянами декларацій про доходи;
- 2) включення до декларацій перекручених даних;
- 3) неведення обліку;
- 4) неналежне ведення обліку доходів і витрат, для яких законами України встановлено обов'язкову форму обліку

Не слід забувати, що бухгалтерський і податковий облік базуються на тих же первинних документах, тому відсутність ведення бухгалтерського обліку може ставати причиною помилок у визначенні об'єктів і баз оподаткування. Порушення порядку ведення податкового обліку може призвести до притягнення посадових осіб підприємства як до адміністративної, так і до кримінальної відповідальності (ст. 212 Кримінального Кодексу України, максимальна санкція якої передбачає позбавлення волі терміном від 5 до 10 років).

За відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням установленого порядку передбачена відповідальність у вигляді штрафів (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Види порушень та відповідні штрафи щодо них

<i>Порушення</i>	<i>Штраф</i>
Порушення законодавства з фінансових питань	Від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ті ж самі дії приводять до стягнення штрафу від 10 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Порушення порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи	Від 40 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; ті ж самі дії приводять до стягнення штрафу від 50 до 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Нинішня практика свідчить, що адміністративна відповідальність застосовується до головного бухгалтера, який працює за трудовою угодою, майже в кожному випадку проведення документальної перевірки на підприємстві незалежно від того, плано-

вою вона є чи позаплановою. Про це свідчить кількість судових рішень щодо такої відповідальності (рис. 4.15), які з кожним роком збільшуються.

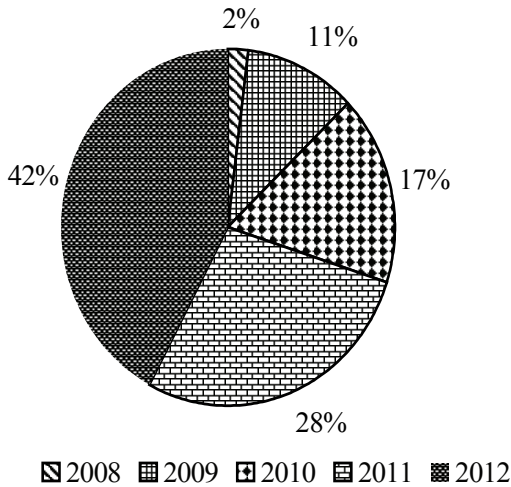

Рис. 4.15. Кількість судових справ адміністративного суду за проти-
правними діями бухгалтера за 2008–2012 рр.

Джерело: розробка автора

Із рис. 4.15 видно, що з 2008 по 2012 р. кількість справ щодо адміністративної відповідальності бухгалтера збільшилася від 2 % у 2008 р. до 42 % у 2012 р.

Як правило, після складання Акту перевірки, в якому перелічено види порушень та є вказівка на діяння, що містять склад правопорушення, щодо бухгалтера складається протокол про адміністративне правопорушення, а справа скеровується до суду загальної юрисдикції (місцевих судів) для винесення рішення щодо притягнення головного бухгалтера до адміністративної відповідальності.

Однак, далеко не за всіма адміністративними стягненнями ДПІ йде до суду. Окремі з них, особливо за порушення щодо основних зборів (обов'язкових платежів) до фондів соціального страхування, накладаються безпосередньо самими державними органами. Основні з них наведені у додатку С.

Варто зазначити, що якщо на головного бухгалтера (чи керівника) складено протокол про адміністративну відповідальність, то не варто відразу ж сплачувати штраф, особливо якщо бухгалтер упевнений, що процедуру притягнення до адміністративної відповідальності ініційовано неправомірно. Отримавши судове повідомлення про розгляд справи, необхідно підготувати апеляцію та з'явитися на судові засідання, адже складений протокол ще не означає, щодо особи обов'язково буде застосовано адміністративний штраф. До адміністративної відповідальності головного бухгалтера за рішенням суду може бути притягнуто лише в тому разі, якщо адміністративний суд підтвердить правомірність винесення податкових повідомлень-рішень податковим органом за результатами документальної перевірки.

Відповідно до ст. 38 Кодексу про адміністративну відповідальність, якщо справи про адміністративні правопорушення згідно з цим Кодексом чи іншими законами підвідомчі суду, стягнення може бути накладено не пізніше, ніж через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при тривалому правопорушенні — не пізніше, ніж через три місяці з дня його виявлення (крім окремих випадків, зазначених у ст. 28 Кодексу про адміністративні правопорушення), причому, визначення поняття “триваюче правопорушення” кодекс не містить. Проте роз'яснення щодо “разових” та “триваючих” правопорушень надано Міністерством юстиції у листі від 17.07.2007 р. №22-14-493. Варто зазначити, що практика розгляду в судах справ про адміністративну відповідальність за ст. 163-1, 163-2 та 163-4 Кодексу про адміністративні правопорушення показує, що переважно більшість таких правопорушень суд визнає разовими.

У Китаї чи не найважливішим завданням, покладеним на бухгалтерів, є здійснення внутрішнього контролю за звітністю на підприємстві. Бухгалтери зобов'язані забезпечити легальність, дійсність, точність і цілісність звітних даних. У випадку виявлення суттєвих недоліків керівнику підприємства вручається повідомлення у письмовій формі, на яке він зобов'язаний відреагувати протягом десяти днів. Якщо таке повідомлення не буде надане, то відповідні співробітники бухгалтерії несуть адміністративну від-

повідальність поряд з керівництвом. Вважаємо за доцільне ввести подібні правила і у вітчизняну практику, адже в Україні за організацію обліку відповідає лише керівник підприємства, тоді як насправді нею займається головний бухгалтер. Працівники на місцях зазвичай на багато краще ознайомлені з конкретними проблемами, ніж керівник, який має управляти всім підприємством. Тож цілком доцільним є поширення відповідальності і на безпосередніх працівників у разі бездіяльності при виявленні проблеми.

Кримінальна відповідальність за ст. 212 КК настає за умисне ухилення від сплати лише тих податків, зборів, інших обов'язкових платежів, які встановлені Податковим кодексом України і запроваджені в установленому законом порядку.

Статті Кримінального кодексу України, в яких передбачена відповідальність за правопорушення головним бухгалтером своїх обов'язків, наведені у додатку Т.

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності, принциповим є питання форми організації бухгалтерського обліку. Так, слідчий управління МВС роз'яснює, що "... особа, яка веде бухгалтерський облік за цивільно-правовим договором про надання послуг з бухгалтерського та податкового обліку, якщо вона не призначена на посаду на підприємстві, не є його службовою особою, тобто виконує організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські обов'язки, не може нести кримінальну відповідальність за скоєння злочинів, суб'єктом у яких є спеціальна (службова) особа. Такі працівники підприємств, функціональні обов'язки яких так чи інакше пов'язані з фінансовою та податковою документацією, але на яких не покладено відповідальність за фінансову діяльність юридичної особи загалом і виконання обов'язку щодо ведення належним чином бухгалтерського обліку, за наявності підстав можуть притягуватися до відповідальності як співучасники у здійсненні низки злочинів економічної спрямованості й у сфері службової діяльності..."[220].

Можливі суб'єкти злочину "ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів" зазначені на рис. 4.16.

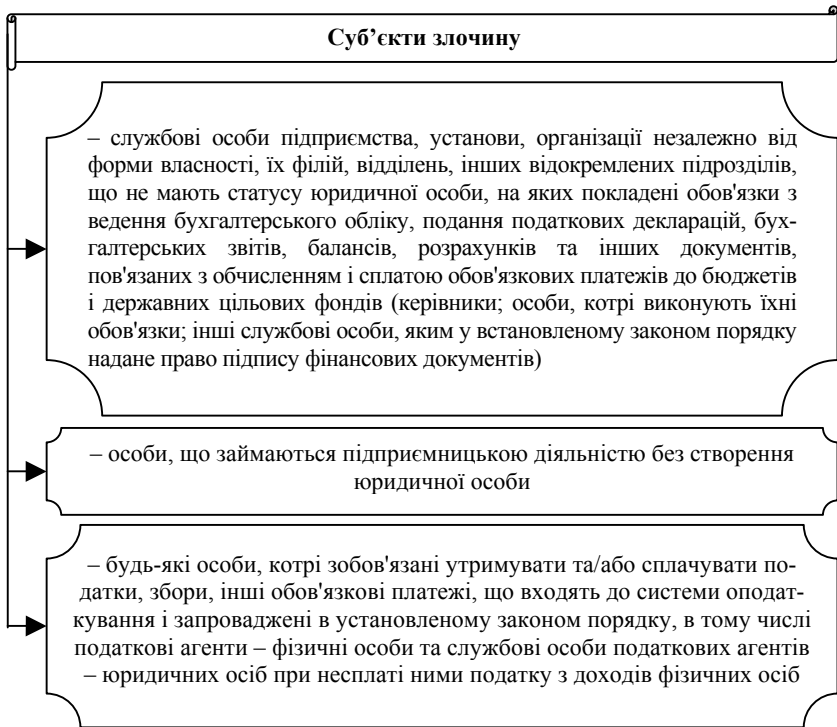

Рис. 4.16. Суб'єкти злочину, який визначається як “ухиляння від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів”

Справді, нині слідчі органи для притягнення до кримінальної відповідальності насамперед визначають, чи є відповідна особа службовою особою, чи несе вона відповідальність за фінансово-господарську діяльність підприємства. Такими особами є лише керівник та головний бухгалтер. Отже, поки не буде доведено інше або не буде встановлено особу, яка повинна нести кримінальну відповідальність за встановлені дії, саме ці службові особи підпадають під пильну увагу слідчих органів податкової міліції (та, як правило, за результатами здійснених документальних перевірок, в актах яких і зазначені такі особи).

Щодо бухгалтера – посадової особи, яка виконує функції за трудовою угодою, відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи

оподаткування, настає лише у випадку, коли ці дії вчинено умисно. Мотив для кваліфікації останнього значення не має.

Про наявність умислу щодо ухиляння від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів можуть свідчити, наприклад, відсутність податкового обліку чи ведення його з порушенням встановленого порядку; перекручування в обліковій або звітній документації; неоприбуткування готівки, одержаної за виконання робіт чи надання послуг; ведення подвійного (офіційного та неофіційного) обліку; використання банківських рахунків, про які не повідомлено органи ДПС; завищення фактичних затрат, що включаються до собівартості реалізованої продукції тощо.

При цьому слід розмежовувати ухиляння від сплати обов'язкових платежів і несвоєчасну їх сплату за відсутності умислу на несплату. Особа, яка не мала наміру ухилитися від сплати зазначених платежів, а не платила їх з інших причин, може бути притягнута лише до встановленої законом відповідальності за порушення податкового законодавства, пов'язані з обчисленням і сплатою цих платежів.

Доцільно зупинитися також і на випадках звільнення від кримінальної відповідальності. Стаття 41 Кримінального кодексу України передбачає, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження. Особа ж, яка виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за дії, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочинного характеру наказу чи розпорядження, то за дії, вчинені з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає лише особа, що віддала такий злочинний наказ чи розпорядження.

Як свідчить практика, такі накази злочинного характеру, як правило, видаються усно, що може спричинити труднощі у застосуванні цієї норми. Водночас письмове розпорядження, скажімо, щодо невключення до звітності певних даних або щодо їхнього викривлення, викривлення даних бухгалтерської та податкової документації, може звільнити головного бухгалтера від криміна-

льної відповідальності за статтями про ухилення від оподаткування (ст. 212 ККУ). Однак може не звільняти від кримінальної відповідальності в частині вчинення службових злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу.

У сфері кримінальної відповідальності проти бухгалтерів кількість судових рішень також збільшилася від 7 % у 2008 р. до 29 % у 2012 р., що є досить суттєвим збільшенням (рис. 4.17).

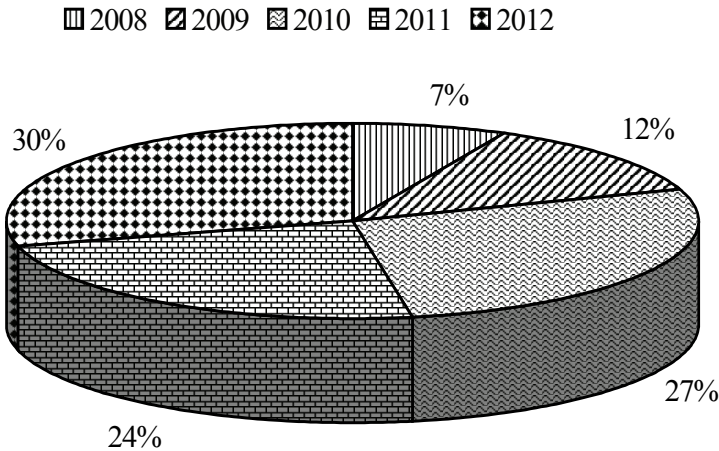

Рис. 4.17. Кількість судових справ кримінального суду за протиправними діями бухгалтера за 2008–2012 рр.

Джерело: розробка автора

Таким чином, маючи широкий перелік обов’язків і не маючи належних прав, бухгалтер залишається незахищеним. Крім того, безправний бухгалтер не може бути об’єктивним. Унаслідок цього бухгалтер є фінансово залежним від власника і тому вимушений підкорюватися його наказам. Оскільки бухгалтер має доступ до конфіденційної інформації, він виступає потенційним ворогом для керівника або власника, які планують здійснення незаконних операцій. Бухгалтеру доводиться обирати між професійною честю і матеріальною залежністю.

У Республіці Польща, наприклад, за викривлення фінансової звітності передбачено кримінальна відповідальність. Кримінальний кодекс Республіки Польща передбачає відповідальність для тих, хто склав цю звітність, унаслідок чого вони спричинюють заподіяння майнової шкоди – від трьох місяців до п'яти років позбавлення волі [476]. Кримінальний кодекс за недобросовісне або неправильне ведення реєстрів бухгалтерського обліку передбачає покарання у вигляді штрафу. У свою чергу ст. 77 і 78 Закону Республіки Польща “Про бухгалтерський облік” [475] однаково як для того, хто складає звітність, так і для ревізора, передбачає таке ж покарання – штраф або позбавлення волі до двох років. Однак слід зауважити, що державні контролюючі органи неофіційно намагаються не виявляти податкові шахрайства, якщо вони вчинені на користь держави.

До цього часу найсуворіший вирок в процесі, що стосується маніпулювання фінансовим результатом, виніс суд в Нью-Йорку 13 липня 2005 р. Було засуджено колишнього керівника телекомунікаційної корпорації WorldCom Бернарда Ебберса на 25 років позбавлення волі. Ця фірма протягом 2000 – 2001 рр. обліковувала витрати, пов'язані з приєднанням від інших телекомунікаційних операторів інвестиційних видатків, а прибутками визнавала частину резервів на зобов'язання і обов'язкові платежі. Загальна сума маніпулювань перевищила 9 млрд доларів [464].

Отже, можна зробити висновок, що з кожним роком відповідальність бухгалтерів збільшується, що, в свою чергу, спричиняє притягнення їх до різних видів відповідальності. За даними Єдиного реєстру судових справ [123], узагальнено судові спори, які були порушені проти бухгалтерів (рис. 4.18).

Як бачимо, порушення судових справ щодо протиправних дій бухгалтера з кожним роком зростає. Найбільше таких дій відбулося в адміністративному судочинстві. Основними причинами притягнення до відповідальності були:

- неправильне нарахування заробітної плати;
- порушення порядку подання платіжних доручень для перерахунку податків;
- привласнення коштів з ФОП;
- неоформлення податкових накладних;
- порушення порядку ведення податкового обліку.

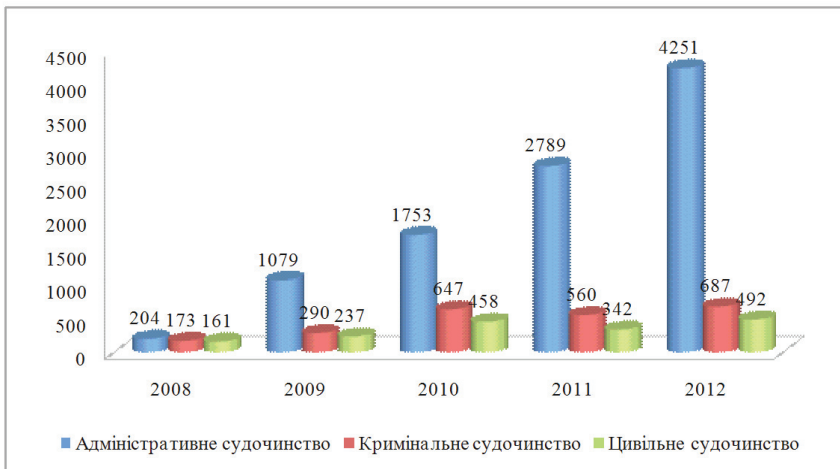

Рис. 4.18. Кількість судових справ за протиправними діями бухгалтера за 2008–2012 рр. за різних форм судочинства

Джерело: розробка автора

Висновки до розділу 4

У процесі вивчення наукової літератури та нормативно-правових документів у рамках здійснення дослідження ролі бухгалтерської професії, структури бухгалтерії та управління бухгалтерським колективом, а також відповідальності бухгалтерів були отримані такі результати і висновки:

1. Встановлено, що в професії бухгалтера особистісні характеристики людини нерозривно пов'язані з її професіоналізмом, тому в Україні потрібно створити систему постійного підвищення бухгалтерських кадрів, яка б відповідала міжнародним вимогам, а саме – стандартам освіти Міжнародної федерації бухгалтерів.

2. Для посилення професіоналізму бухгалтера з боку держави, суб'єктів підприємницької діяльності, професійних організацій та навчальних закладів було запропоновано заходи, а також було виокремлено особисті риси, здібності і схильності бухгалтерів та виявлено, що в професії бухгалтера найбільш необхідними є моральні характеристики і вміння обґрунтовувати свої дії з позиції моральності. Фундаментальними принципами етичної пове-

дінки є: цілісність, об'єктивність, професійна компетентність і належна ретельність, конфіденційність, належна поведінка, технічні стандарти.

3. Незважаючи на складність і важливість бухгалтерської роботи, багато фахівців у галузі бухгалтерського обліку сходяться на думці, що їхня професія не потребує якихось надприродних здібностей. Головним фактором є інтерес до роботи. Наведено переваги бухгалтерської професії.

4. На форму організаційної побудови та структуру апарату облікової служби впливають такі чинники: обсяг виробництва, загальна чисельність працюючих, кількість структурних підрозділів, види діяльності, характер організації технології виробництва, характер функціональних обов'язків, кількість філій (дочірніх господарств). Роль облікової служби в системі управління зумовлена змістом основних завдань, які виконують облікові працівники.

5. Основними принципами розподілу праці облікових працівників є функціональний, оперативно-виробничий та комбінований. На практиці найчастіше застосовують комбінований оперативно-виробничий принцип, виконуючи частину робіт за об'єктами обліку, а частину – за обліковими завданнями.

6. У результаті опитування спеціалістів контролюючих органів, працівників бухгалтерських служб деяких суб'єктів господарювання встановлено основні причини виникнення помилок у роботі персоналу бухгалтерії, а саме: відсутність необхідних у роботі знань; відсутність досвіду і практичних навичок для реалізації завдань: неухважність у роботі, яка може бути пов'язана як з першими двома чинниками, так і з великим перевантаженням уваги виконавця; відсутність мотивації до якісного виконання роботи; несприйняття поставленого завдання на підсвідомому рівні.

7. Згідно з чинним законодавством України головний бухгалтер за виконання покладених на нього обов'язків несе такі види відповідальності: дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну. Визначено, що з кожним роком відповідальність бухгалтерів збільшується, що, в свою чергу, спричинює притягнення їх до різних видів відповідальності. У результаті дослідження встановлено, що найбільше порушень відбулося в адміністративному судочинстві.

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

5.1. Інтеграція облікових систем як чинник впливу на розвиток організаційних форм бухгалтерського обліку

Із часів зародження бухгалтерського обліку і в наші дні вчені так чи інакше повертаються до питання розподілу бухгалтерського обліку. Процеси виділення інтенсивно відбувалися протягом усього минулого століття, у часи, коли бухгалтерський облік досягнув розквіту в теорії та практичному застосуванні. Очевидним об'єктивним процесом постійної трансформації бухгалтерського обліку є відмирання його окремих напрямів і виникнення інших, затребуваних економікою. Можливо, саме в цьому полягає його універсальність і застосування не лише в капіталістичній, а й в соціалістичній, і в перехідній економіці, а тепер і в інформаційній. Єдиний бухгалтерський облік існував тільки на ранньому етапі свого виникнення. У подальшому він почав структуруватися залежно від мети обліку, зберігаючи єдиними лише свій предмет і метод, та й то не завжди.

Питанням виділення видів обліку та можливістю інтеграції облікової системи в Україні та світі займалися такі дослідники: Ю.А. Верига [81], М.Я. Дем'яненко [11], С.М. Деньга [112], В.Ф. Палій [287] та ін. Проте процеси структурування бухгалтерського обліку, відокремлення окремих його напрямів є вивченими мало, і це питання досі залишається проблемним.

Свідченням викладеного є дослідження близько 50 джерел щодо виділення видів бухгалтерського обліку, яке дало змогу виявити існування 41 виду обліку (табл. 5.1). У додатку У наведено інформацію про те, хто є автором окремих запропонованих видів обліку.

Таблиця 5.1

Види обліку, що виділяються авторами

№ з/п	Вид обліку	№ з/п	Вид обліку	№ з/п	Вид обліку
1	Управлінський	15	Державний	29	Бережливий
2	Податковий	16	Галузевий	30	Міжнародний
3	Фінансовий	17	Актуарний	31	Інтернаціональний
4	Контролінг	18	Екологічний	32	Мультистандартний
5	Оперативний	19	Креативний (творчий)	33	Індустріальний
6	Статистичний	20	Економічний	34	Суспільний (незалежний)
7	Бухгалтерський	21	Господарський	35	Державний
8	Бюджетний	22	Внутрішньогосподарський	36	Стратегічний
9	Банківський	23	Виробничогосподарський	37	Тактичний
10	Камеральний	24	Виробничокомерційний	38	Еволюційноадаптивний
11	Ситуаційний	25	Комерційний	39	Функціональний
12	Перманентний	26	Мережевий	40	Патрімональний
13	Дискретний	27	Хеджований	41	Оперативно-виробничий
14	Експлуатаційний (виробничий)	28	Оперативно-виробничий		

Джерело: розробка автора

Свою думку щодо видів бухгалтерського обліку має В.А. Шпак [443, С. 42]. Класифікуючи цю систему за метою та користувачами облікової інформації, ступенем деталізації інформації, етапами облікового процесу, об'єктами обліку, напрямками обліку та видами діяльності, автор виділяє і такі види обліку, як синтетичний, аналітичний, первинний, поточний, підсумковий, облік надходження, використання та вибуття, облік операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також облік активів,

зобов'язань, власного капіталу, доходів витрат та фінансових результатів. Вважаємо, що облік кожного з указаних елементів, безперечно, існує, проте сумнівною є думка щодо доцільності виокремлення їх в окремі види бухгалтерського обліку.

Розглянемо детальніше витoki такого розгалуження поглядів щодо питання видів обліку.

У теорії бухгалтерського обліку радянського періоду (до 1991 р.) народногосподарський облік поділяли на три види: оперативний, бухгалтерський, статистичний. Такий поділ з'явився в 30-х роках ХХ ст. в умовах превалювання державної форми власності за адміністративно-керованої економіки та централізованого планового управління, він трапляється в усій навчальній літературі та наукових публікаціях радянської доби [234], [206], [367]. Поняття податкового обліку в радянські часи взагалі не існувало, тим паче як відокремленої галузі. Існування галузевих інструкцій, що регулювали обчислення собівартості, витрат були єдиним нормативним актом цієї сфери. Пропозиції відокремлення податкового обліку у вітчизняній обліковій системі почали з'являтися при появі нормативних актів з різними вимогами: П(С)БО та законів, що регулюють питання оподаткування, з подальшою заміною їх на Податковий кодекс.

До відокремлення видів бухгалтерського обліку ще в радянські часи негативно ставиться В.Ф. Палій: “У тридцятих роках минулого століття бухгалтерський облік почав розглядатися як один із видів господарського обліку, поряд з оперативним та статистичним. Такий поділ дійсно існував на певному етапі, однак неправомірно почали представляти окремі види обліку як підсистем загальної системи господарського обліку, що обернулося серйозними втратами для теорії” [287, С. 8].

Соціалістична радянська планова система господарювання тяжіла до створення в кінцевому результаті, єдиної системи господарського обліку, що пов'язано насамперед з єдиною державною власністю, відсутністю конкурентного ринку, “холдинговою” структурою управління суб'єктами господарювання, при якій кожне міністерство управляло підвідомчими підприємствами, планувало і коригувало їх плани господарської діяльності,

становило зведену бухгалтерську звітність. Звідси і явно виражена управлінська спрямованість єдиного бухгалтерського обліку.

У 70-х роках ХХ ст. з'явилася перша публікація проф. М.Г. Чумаченко з обліку в США, де трапляється поняття “управлінський облік”, але розвиток його в Україні розпочався лише в 90-х роках минулого століття. Такий вид обліку прийшов у вітчизняну практику із Заходу з розвитком ринкових відносин із 90-х років ХХ ст. В англійській літературі виділяють два види обліку – фінансовий та управлінський [80], [257], [339], [340], або фінансову та управлінську бухгалтерію [385]; радянські оперативний і статистичний облік не згадуються.

Вітчизняні науковці в цей період схильні до поділу обліку на оперативний, бухгалтерський і статистичний, але одночасно визнають фінансовий і управлінський [35], [82], [208], [201].

У 2003 р. з'явилася публікація проф. В.О. Ластовецького, в якій автор обґрунтовує думку про те, що оперативний і статистичний облік як окремі види не існують, і стверджує про існування бухгалтерського і управлінського (виробничо-комерційного) обліку [215]. Це черговий приклад підтвердження факту відсутності єдиних загальних підходів щодо визнання видів обліку як окремих самостійних, які мають притаманний тільки їм предмет і метод.

Проф. Ф.Ф. Бутинець вперше в підручнику з Теорії бухгалтерського обліку 2000 р. виділяє одинадцять видів обліку [57], дещо пізніше група науковців у складі Ф.Ф. Бутинця, Я.В. Соколова, Д.А. Панкова та Л.Л. Горецької виокремлює сімнадцять видів обліку [60].

У Законі “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [133] визначено два види обліку – бухгалтерський та внутрішньогосподарський (управлінський). Бухгалтерський облік визначається як процес виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства для зовнішніх і внутрішніх користувачів. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік визначається як система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Вважається, що бухгалтерський облік є обов'язковим для усіх підприємств, він регламентується на державному рівні Законами і забезпечений нормативно-правовою базою Міністерства фінансів України, а внутрішньогосподарський облік є презумпцією самого підприємства, його комерційною таємницею.

Аналізуючи програмне забезпечення у розрізі видів обліку, варто зазначити, що Фірма "1С" застосовує у своїх програмних продуктах термін "управлінський облік", проте у випадку системи "1С:Підприємство. Версія 7.7." управлінським називається швидше за все оперативний облік, проте у системі "1С: Підприємство. Версія 8.0." застосовується вже власне управлінський облік, необхідний для управління за бюджетами. Виходячи з цього, розробникам програмного забезпечення доцільно привести використання ними облікової термінології у відповідність із науково обґрунтованою.

Аналізуючи зарубіжну практику, варто зазначити, що у німецькій системі обліку виділяють виробничий і фінансовий облік, що базуються на німецькому законодавстві в класичній формі, при цьому відокремлюючи внутрішній і зовнішній виробничий облік. В американській системі обліку виділяють управлінський (management (managerial) accounting) та фінансовий (financial accounting) облік. Закцентуємо, що в США розподіл єдиної системи бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський відбувся відносно недавно, лише 1972 року.

Відомо, що в англійській літературі термін бухгалтерський облік вживається як "*accounting*", проте варто зазначити, що в це поняття американці до тепер включають і економічний аналіз, тобто на Заході досі спостерігається навіть термінологічна єдність обліку та аналізу (рис. 5.1).

У зарубіжній практиці облік (*accounting*) являє собою широке поняття, що включає рахункознавство (*bookkeeping*), фінансовий облік (*financial accounting*), управлінський облік (*management accounting*), податковий облік (*tax accounting*), аналіз даних (*analysis*). Пересікання складових обліку на рис 5.1 вказує на їх взаємопов'язаність. Деякі американські автори [468] визначають облік як триєдине поняття: "обслуговуюча діяльність", що

забезпечує користувачів інформацією про підприємство для прийняття рішень; описово-аналітична дисципліна, що дозволяє ідентифікувати велику кількість подій та операцій, які при певній обробці дозволяють представити фінансовий стан і результати діяльності підприємства; інформаційна система, що збирає та опрацьовує інформацію про діяльність підприємства для зацікавлених користувачів.

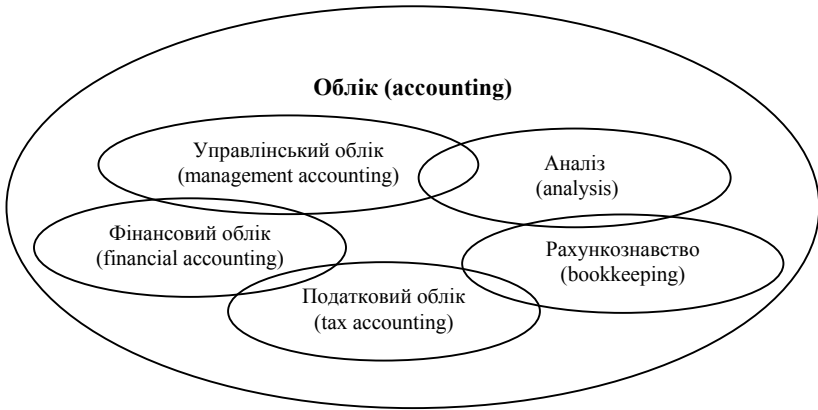

Рис. 5.1. Складові поняття “облік” у західній практиці
Джерело: розробка автора

До відокремлення аналізу від бухгалтерського обліку у вітчизняній практиці негативно ставиться В.Ф. Палій [287, С. 7, 8]. Автор вважає, що, хоча бухгалтерський облік формує кількісні дані для подальшого аналізу, йому самому іманентно властивий якісний аналіз для побудови необхідних кількісних показників і створення інформаційної структури для їх отримання в обліку. Наприклад, класифікація рахунків бухгалтерського обліку вимагає якісного аналізу розкритих господарських ситуацій, явищ і фактів. Якісний аналіз покладено в основу побудови плану рахунків бухгалтерського обліку, структури калькуляції і собівартості, балансових побудов, оцінки тощо. У попередніх публікаціях В.Ф. Палія неодноразово підкреслювалося: облік – це насамперед аналіз.

На вітчизняних теренах ще 1937 р. проф. Н.А. Кипарисов [168, С. 5-6] основними видами обліку, що склалися в умовах капіталістичного розвитку, називає бухгалтерський облік, статистику та оперативний облік. Таке висловлювання дає підстави стверджувати, що раніше система обліку включала і статистику.

Оперативний облік, який виділявся радянськими авторами, за словами А.В. Грачова [107, С. 20], слугував для об'єктивного відображення в реальному режимі матеріальних, фінансових і документальних потоків у вигляді різноманітних зведених рапортів як по підприємству в цілому, так і по кожній бізнес-одиниці чи виду діяльності. Проте сьогодні про такий вид обліку в бухгалтерській літературі практично не згадують.

Дійсно, деякі види бухгалтерського обліку, наприклад, камеральний, зникають з поля зору теоретиків бухгалтерського обліку. Методи камерального обліку застосовуються лише в так званому бюджетному обліку доходів і витрат.

Професор І.А. Кошкін [192, С. 26, 27] у 1933 р. поділяв облік на державний та галузевий, що спричинено особливостями побудови облікової системи в СРСР, коли всі облікові дані зводилися на загальнодержавному рівні.

Іншими словами, підходів до класифікації облікової системи є безліч. Виходячи з цього, варто зупинитися на питанні необхідності та доцільності виділення такої кількості видів обліку у зв'язку з їх організацією. Справді, організація обліку суттєво залежить від його виду. Виділені М.І. Кутером [210, С. 14, 20] такі види обліку, як перманентний (суцільній безперервній інвентаризації підлягають результати кожного окремого факту господарського життя) та дискретний (базується на періодичних інвентаризаціях майна і боргових зобов'язань) мають безпосередній вплив на організацію бухгалтерського обліку, – організація таких видів обліку буде мати суттєві відмінності.

На даний час більшість вітчизняних авторів схильні до виділення трьох видів обліку: фінансовий, податковий та управлінський. Їх визначення розглянуті в додатку Ф. Як зазначає В.Ф. Палій, “розподіл єдиного бухгалтерського обліку на три ціл-

ком самостійні частини, а, може, і види – фінансовий, управлінський, податковий – відбувся в останніми роками ніби випадково, несподівано. Поки вчені сперечаються про теоретичну обґрунтованість такого розмежування, стверджуючи, що це неможливо, непотрібно і надумано, він реально існує на практиці як цілком можливе і затребуване” [287, С. 7]. На думку С.Дж.Грей та Б.Е.Нідлз [108, С. 5], основна розбіжність між цими видами обліку полягає в користувачах (управлінський – для внутрішніх, фінансовий і податковий – для зовнішніх). Розглянемо детальніше пропонувані види обліку та причини їх виділення.

Однією з причин виникнення в Україні поняття “фінансовий облік” є запозичення його із західної практики. Передумовою виділення фінансового обліку стала публічна звітність, що виникла в останній третині ХІХ ст. Крім того, поява поняття “фінансовий облік” пов’язана з тим, що в Закон “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” уведено поняття “фінансова звітність”, тобто та звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період, що посприяло введенню поняття “фінансовий облік” в бухгалтерську термінологію. Одночасно в навчальні плани підготовки фахівців з обліку та аудиту введено нові дисципліни “Фінансовий облік” двох рівнів та “Управлінський облік”.

Починаючи з 1997 р., в Україні введено податкове законодавство, одночасно виникло нове поняття “податковий облік”. Ця думка теж є неоднозначною. М.Ю.Медведев у співавторстві з Д.В.Назаровим в “Історії російської бухгалтерії” [246, С. 8] зазначає, що “початковий облік зародився як елемент методу оподаткування. Вождам племен, князям і панівним суб’єктам територіальних утворень не потрібно було нав’язувати своїм підданним якусь облікову методологію крім тієї, щоб стягувати з них податки”, тобто бухгалтерський облік із зародження був “податковим”.

В економічній літературі дебати про взаємозв’язок бухгалтерського та податкового обліку стосуються переважно питань, висвітлених на рис. 5.2.

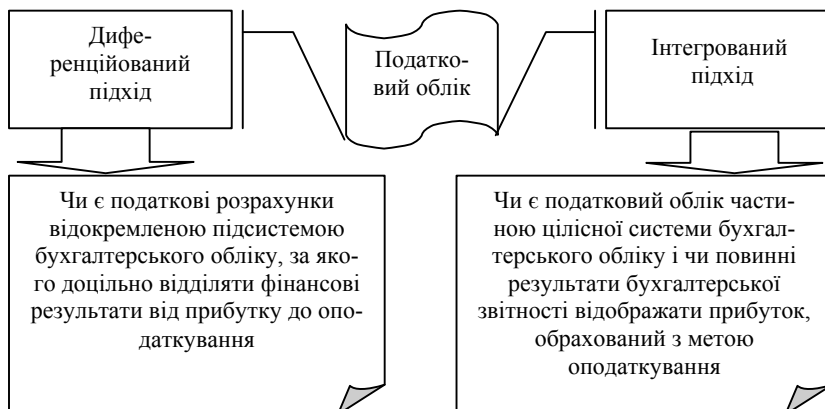

Рис. 5.2. Основні дискусійні питання щодо податкового обліку, виділені в економічній літературі

Джерело: розробка автора

У закордонних облікових системах податковий облік розглядають окремо або як самостійний, проте його не виділяють із загальної системи обліку. Втім, дискусійним є виділення податкового обліку як окремої підсистеми вітчизняного бухгалтерського обліку. Питання взаємозв'язку бухгалтерського обліку та оподаткування не є для України новим. Воно досліджувалося В.П. Вишневським, О.С. Бородкіним, С.Ф. Головом, П. Маричем, О.І. Малишкіним та іншими. Кожен із них дотримується своєї точки зору щодо визначення місця податкових розрахунків у системі бухгалтерського обліку.

Так, С.Ф. Голов обґрунтовує податковий облік як такий, що призначений для визначення сум податків і контролю за їх сплатою [98]. Проте він не наполягає на виділенні його із цілісної системи – бухгалтерського обліку. В.П. Вишневський [83], Б.І. Валуєв [75], О.С. Бородкін [48] також вважають, що слід зберегти цілісність системи бухгалтерського обліку. В той же час П. Марич [240] вказує на необхідність створення податкового обліку поряд із бухгалтерським для нагромадження відповідних даних про податкові витрати та доходи для складання податкових декларацій.

О.І. Малишкін [235] визначає податковий облік як облік прибутку та податку на додану вартість, однак не вказує на різницю між обліком розрахунків із бюджетом як складової частини бухгалтерського обліку і своїм визначенням податкового обліку. Крім того, таке визначення значно звужує прийняті погляди щодо предмета податкового обліку, обмежуючи його розрахунками лише одного податку. Ю.Я. Литвин зазначає, що “під податковим обліком слід розуміти облік, який забезпечує виконання органами державної податкової адміністрації своїх основних функцій щодо наповнення дохідної частини бюджету держави загальнодержавними та місцевими податками” [224, С. 3]. Він вважає, що податковий облік повинен покладатися більшою мірою на відповідні податкові органи.

Аналізуючи ситуацію, яка склалася в Україні, С.М. Деньга [112] зазначає, що переважна кількість малих і середніх підприємств ігнорує фінансовий облік взагалі, оскільки він не має користувача. Обов’язковим видом обліку вважається лише податковий, який на підприємствах є “значною мірою сфабрикованим спеціально для податкової інспекції”.

Як зауважує В.Є. Швець [431, С. 51], “на відміну від фінансового й управлінського видів, податковий облік характерний лише для України”. Його виникнення, на думку автора, зумовлене неузгодженістю податкового законодавства із загальновизнаними нормами та стандартами, які регулюють облік, а також невідкладною потребою забезпечення загальнодержавних інтересів в умовах зростання економічної злочинності. У зв’язку з цим податкові органи сформували форми звітності, які дають змогу швидше отримувати інформацію, потрібну для контролю за нарахуванням і сплатою податків. Податковий облік суперечить із управлінським обліком, тому що бухгалтери повинні вести податковий облік, який є обов’язковим, а це відволікає від виконання функцій із пошуку резервів зниження витрат і підвищення на цій основі економічної безпеки підприємства.

Діаметрально протилежну думку з цього приводу має професор М.Я. Дем’яненко [111], розглядаючи питання можливості уніфікації фінансового та податкового обліку, який на питання існування податкового обліку відповідає однозначно позитивно,

пояснюючи позицію тим, що податковий облік – не вигаданий “український винахід”, а “об’єктивне економічне явище”, що виникло як реакція на вимогу держави (фіскальних органів) та виконує специфічні функції, які не виконує бухгалтерський облік.

Дискусійним є питання можливості уніфікації податкового і бухгалтерського обліку. Розглядаючи це питання, М.Р. Лучко [232] виділяє аргументи за і проти відокремлення податкового обліку в окрему підсистему бухгалтерського обліку (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Аргументи “за” і “проти” відокремлення податкового обліку

<i>Аргументи на користь відокремлення податково-го обліку</i>	<i>Аргументи проти відокремлення податкового обліку</i>
Відмінність методів визначення прибутку до оподаткування та фінансового результату	Облік оподаткування не є обов’язковим для всіх суб’єктів господарювання, наприклад, підприємства спрощеної форми обліку не є платниками ПДВ та податку з прибутку підприємств
Формування окремої податкової звітності, яка істотно відрізняється від фінансової, використовується частково різна інформаційна база (податкові накладні, реєстри ПДВ)	Специфічні податкові розрахунки, що формуються поза межами фінансового обліку, стосуються лише двох найбільших податків – податку на прибуток підприємства та податку на додану вартість. Інформація щодо всіх інших податків та платежів до бюджету формується на рахунках бухгалтерського обліку
Бухгалтерський облік та облік: оподаткування регламентуються різними державними органами: перший - Мінфіном, другий – ДПА	Допоміжна інформація, потрібна для розрахунку прибутку до оподаткування (зміна залишків товарних запасів), формується саме в системі бухгалтерського обліку
	Бідність методичного багажу податкових розрахунків, податкова інформація формується за допомогою таких методів: <ul style="list-style-type: none"> • документація (щодо податку на прибуток підприємств податковий документооборот відсутній); • звітність; • податкові розрахунки
	У жодному нормативному документі не надається визначення терміна “податковий облік”

Джерело: розроблено на основі [232]

М.Я. Дем'яненко уніфікацію визнає частково, зазначаючи, що “немає підстав для віднесення податкового обліку до бухгалтерського як його підсистеми, як вважають окремі дослідники, тому що у них різна мета і засоби її досягнення” [111, С. 11]. Не можемо погодитися із висловленою думкою та наведеними аргументами, адже мета ведення як податкового, так і фінансового та управлінського обліку єдина – надання інформації, різною є мета користувачів інформації; засоби її досягнення також спільні – інформація надається у вигляді звітності, якій передують процеси збору, реєстрації та обробки даних.

Однак у таких країнах, як США, Англія, Австрія, Канада податковий облік ведеться паралельно з бухгалтерським, перебуває з ним лише на рівні первинних документів і відображення первинних документів у бухгалтерському балансі.

Проф. М.С. Пушкар та проф. М.Г. Чумаченко [325, С. 8], визнаючи існування стратегічного, управлінського та фінансового обліку, називають узаконення паралельно до фінансового “податкового обліку” прикладом деструктивного впливу соціального середовища на розвиток, вважаючи, що він у недосконалому, в багатьох відношеннях, українському суспільстві виконує не стільки економічну, скільки каральну функцію. До того ж система цього непотрібного податкового обліку “з’їдає” не менше 5 % валового продукту держави, а користь від неї є досить сумнівною. Система фінансового обліку може впоратися з проблемою контролю за податками, які акумулює держава.

Незважаючи на те, що основною перевагою Податкового кодексу його розробники вважали наближення фінансового та податкового обліку, сьогодні багато авторів (Л. Волинець [85, С. 19-39], Б. Юровський [454, С. 23–41] та ін.) говорять про збільшення проблем у платників податків, та й у контролюючих органах, у зв’язку з новими невідповідностями. За такої ситуації ефективним інструментом вітчизняних підприємств для вирішення проблем, у випадку його правильного застосування, є організація обліку, яку необхідно розробляти з врахуванням наявних проблемних ситуацій. Рациональна організація обліку позбавить необ-

хідності двічі обраховувати собівартість чи фінансовий результат, допоможе мінімізувати затрати праці.

Таким чином, це питання характеризується абсолютною відсутністю поглядів та потребує їх систематизації для пошуку єдиного оптимального. Тож узагальнюючи погляди щодо визнання і визначення податкового обліку, можна виділити три підходи, вказані на рис. 5.3.

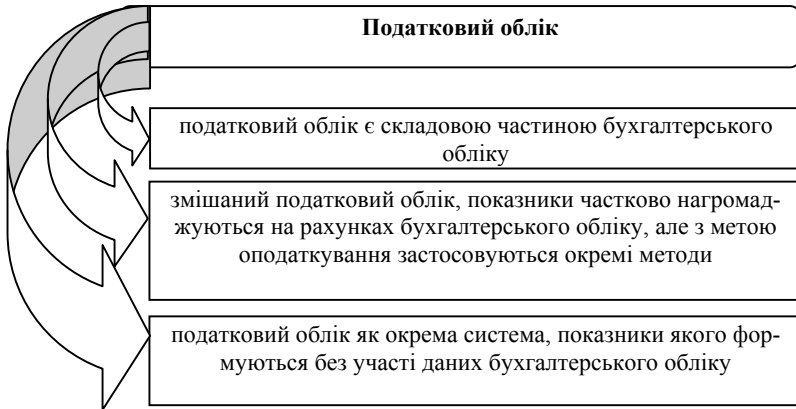

Рис. 5.3. Підходи до форми існування податкового обліку
Джерело: систематизовано на основі [232]

Інтерпретуючи власну думку, зазначимо, що, оптимальним є перший підхід, який передбачає існування єдиної інтегрованої системи бухгалтерського обліку.

Варто також зупинитися на питанні існування стратегічного обліку, про який згадує безліч авторів (С.М. Деньга [112], А.В. Довбуш [113], К.П. Замойська, С.Івахненко [158, С. 186–204], В.А. Терьохова [383], В.Є. Труш, А.О. Фатенок-Ткачук, Т.М. Чебан, В.Ф. Яценко [391] тощо). До нього відносять фінансовий аналіз проблем, пов'язаних з такими чинниками, як зобов'язання, контроль, наявність коштів, потенціал. Чи можна це називати обліком? Поділяємо думку В.О. Ластовецького [215, С. 24], який зазначає, що це є просто “різновидність окремих складових, а не облік”. Вважаємо, що такого обліку, як стратегічний, взагалі не може існувати. Як зазначає Г.Т. П'ятницька [285,

С. 130], до трактування поняття стратегія (з давньогрецького *strategos* – мистецтво управляти армією) існує два основних підходи: традиційний, що розглядає стратегію як генеральний план, і паттерн-підхід (анг. *pattern* – модель, зразок), що визначає стратегію як модель. Іншими словами, стратегічного обліку існувати не може, оскільки в системі обліку відображаються факти господарського життя, що вже відбулися, а облік лише надає інформацію для розробки стратегії, планів.

З цієї ж причини не можемо погодитися також В.Л. Криловим [200], який стверджує, що “бухгалтерський облік направлений на фіксацію і відображення у звітності фактів господарського життя підприємства, що вже відбулися, тоді як управлінський облік поряд із фіксацією подій, які відбулися, скерований у майбутнє підприємства і включає в себе плани і планові бюджети на різні періоди”. Те, що автор називає управлінським обліком, є швидше плануванням чи бюджетуванням.

Велика кількість авторів висловлюють невдоволеність системою, яка дає інформацію про минуле. Мовляв, за нинішніх умов більшого значення набуває планова інформація. З цього приводу влучно висловлюється Н.А. Єрмакова: “Традиційна система бухгалтерського обліку, що відображає історичний аспект уже завершених подій і не враховує інвестиції у довгострокові потенційні можливості, наприклад, взаємини з клієнтами та інші конкурентні переваги, суперечить стратегічним установкам сучасного бізнесу, спрямованими на створення вартості за допомогою інвестування в клієнтів, постачальників, працівників, виробництво, технологію та інноваційні проекти” [122, С. 228].

Витоки утворення управлінського обліку беруть свій початок із періоду розквіту англо-американської школи, що припадає на період між двома світовими війнами. Її головними представниками можна вважати: Шпруга, Літлттона, Патона, Мейя, Гаррісона, Свінея, Хігсона, Антоні. Вона переслідувала одну мету – зробити облік знаряддям управління, що потребувало безумовного знання людей, послідовного використання їх інтересів, необхідних для прийняття дієвих управлінських рішень, на благо фірми.

Мета створення обліку для управління – раціональна, однак сьогодні спотворений зміст “управлінського обліку” щодо трактування якого підходи науковців можна умовно поділити на дві групи (рис. 5.4).

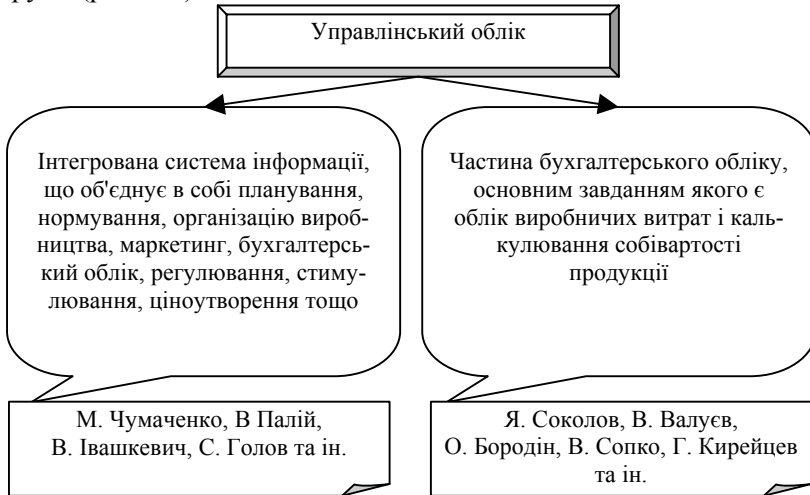

Рис. 5.4. Підходи авторів до трактування поняття “управлінський облік”
Джерело: розроблено на основі [202]

Таким чином, М. Чумаченко, В. Палій, В. Івашкевич, С. Голов та інші визначають управлінський облік як інтегровану систему інформації, що об’єднує в собі планування, нормування, організацію виробництва, маркетинг, бухгалтерський облік, регулювання, стимулювання, ціноутворення тощо. Прихильники іншого погляду – Я. Соколов, В. Валуєв, О. Бородкін, В. Сопко, Г. Кирейцев та інші – визначають управлінський облік як частину бухгалтерського обліку, основним завданням якого є облік виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції.

Не можемо погодитися з жодним із представлених поглядів. Щодо першого підходу, то вважаємо його помилковим, оскільки таке трактування суттєво розширює рамки досліджуваного поняття, адже облік, у тому числі й управлінський, не може містити в собі такі елементи, як, наприклад, організація виробництва.

Другий підхід, навпаки, звужує розуміння цього поняття. Розглянемо детальніше позицію одного з його представників. Козирева Т.В. [183, С. 9] визначає управлінський облік як “інтегровану систему внутрішньогосподарського обліку, яка надає інформацію про витрати і результати діяльності як усій організації, так і її окремих структурних підрозділів, призначену для прийняття тактичних (оперативних) і стратегічних (прогнозних) управлінських рішень”. При цьому К. Друрі [115, С. 13] зазначає, що управлінський облік “має на меті забезпечити інформацією осіб, що входять у склад організації (підприємства), де здійснюється облік”. Виходить, що облік для внутрішніх користувачів, а саме – для управлінського персоналу підприємства, містить лише інформацію про витрати і фінансові результати підприємства. Чи достатньо цієї інформації для ефективного управління? Інші ж аспекти бухгалтерського обліку прийнято включати до системи фінансового обліку, інформація з якого надається зовнішнім користувачам. Очевидно, що такий підхід є хибним.

Вважаємо, що весь бухгалтерський облік є управлінським, адже якщо перед керівнику необхідно відправити працівника у відрядження, то він має поцікавитися наявністю грошей у касі, якщо їх немає – дати розпорядження про зняття їх з рахунку в банку. Постає питання: невже це не управлінський облік? Очевидно, що так. Проте жоден із авторів не розглядає касові операції у межах сфери управлінського обліку. Запропонований приклад є не єдиним – усі без винятку облікові операції здійснюються на вимогу та за дорученням керівництва, тобто весь облік можна розглядати як управлінський.

У цьому контексті варто навести влучне висловлювання Ж.Рішара [330, С. 109–111], який порівнює самі назви “фінансовий облік” та “управлінський облік”: “... Ці назви є досить спірними. Передбачається, що фінанси (фінансове управління) не є галуззю управління! Крім того, щоб такий поділ був доцільним, потрібно говорити про управління господарською діяльністю за допомогою фінансового обліку “поза фінансами”. Однак таке уточнення довело б абсурдність подібної термінології”.

Про невідповідність предмета так званого управлінського обліку зазначає також В.О. Ластовецький, вказуючи, що те, що входить до системи управлінського обліку взагалі не є власне обліком. Так, під управлінським обліком розглядають “систему інтегрованої інформації, що містить підсистеми прогнозування та планування собівартості обліку витрат та калькулювання собівартості продукції, аналізу формування собівартості і підготовки управлінських рішень, пов’язаних із поточною діяльністю та майбутнім розвитком підприємства”. Проф. В.О. Ластовецький пише, що “це є не що інше, як система економічної інформації, а не управлінський облік. Це є в сукупності бухгалтерський, а також виробничий і комерційний облік (які ми чомусь називаємо управлінським); це економічний та фінансовий аналіз; планування поточне й перспективне (навіть прогнозне, яке також відносять до управлінського обліку); результати маркетингових досліджень, включно з підготовкою управлінських рішень, пов’язаних із поточною діяльністю та майбутнім розвитком підприємства. Називати все це “управлінським обліком” немає ніяких підстав” [215, С. 24].

Професор В.Ф. Палій [288, С. 57], виділяючи існування фінансового і управлінського обліку, зауважує, що перший є ретроспективним, тоді як управлінський фокусується на майбутньому, з чим не можемо погодитись з уже висловлених причин – облік відображає здійснені факти господарського життя, а розробка планів і бюджетів не може розглядатися як облік. Проте водночас визнає і єдність облікової системи, проте лише частково. Управлінський облік він вважає ширшим, зазначаючи, що частина первинних документів вводяться один раз для двох видів обліку, але частину необхідно додатково формувати для управлінського обліку в оперативному порядку.

Нині існує багато трактувань поняття “управлінський облік”, однак, як зазначають Я.В. Соколов та М.Л. Пятов [360, С. 53], більшість бухгалтерів переконані в тому, що формування “фінансовий облік” та “управлінський облік” – це далекі від реального життя екзотичні дивацтва, для яких існує один облік – той, який вони ведуть.

Такі автори, як С.А. Ніколаєва та С.В. Шебек виділяють шість міфів управлінського обліку (рис. 5.5).

Рис. 5.5. Міфи про управлінський облік
Джерело: систематизовано на основі [270]

Таким чином, С.А. Ніколаєва та С.В. Шебек вважають, що прийняте трактування управлінського обліку є невиправданим, оскільки воно не відображає суті поняття. Крім того, управлінський облік неможливо впроваджувати у діяльність, оскільки він виникає ще навіть до створення підприємства, з моменту, коли у засновників з'являється думка про створення підприємства. Також вищезазначені автори розвіюють міф відносно того, що реалізація проєту автоматизації є достатньою умовою для успішної побудови системи управління, або навіть, що автоматизація – це і є впровадження управлінського обліку.

Думку, висловлену у міфі № 2 стосовно того, що управлінський облік – нова течія, яка прийшла з Заходу, спростовують

також Я.В. Соколов і М.Л. Пятов [360, С. 54], які вважають, що облік з самого початку був створений для потреб управління, тобто і був “управлінським”. Подальше впровадження публічності звітності ніскільки не зменшило його управлінських функцій.

У сучасній літературі існує думка, що управлінський облік у розумінні сучасного практика – це реальний облік, в якому не треба дотримуватися не вигідних для підприємства податкових регламентів та ліцензій, який відповідає дійсності і не підлягає зовнішній перевірці.

Загалом суть поняття “управлінський облік” у різних країнах є різною. Першими його почали використовувати англомовні автори. У Німеччині ж досі цей термін не використовується, а відповідний навчальний курс та практичну діяльність називають “Обчислення витрат і результатів”. Відповідно, галузь планування, обліку, контролю і аналізу витрат обмежується в основному виручкою від продажу і витратами поточного року. В англомовних країнах (США, Канада, Великобританія) управлінський облік розглядається ширше. До його сфери входять фінансові і виробничі інвестиції, результати їх використання. У Франції надають перевагу використанню поняття “маржинальний дохід” і обмежують його пошуком та обґрунтуванням управлінських рішень на перспективу з використанням показників маржинального прибутку.

На даний час автори розглядають також інші нетрадиційні види обліку – економічний (М.С. Абрютіна [2, С. 23–25]), бережливий (Т. Прокоф’єва [317, С. 19]), державний (Д.А. Панков [292, С. 90]), екологічний (С.Ф. Голов [99]), еволюційно-адаптивний (Ю.В. Радченко [327, С. 66]), адаптивний (А.І. Белоусов [395, С. 96–117]), актуарний (А.І. Шигаєв [436]), індустриальний (Д.А. Панков [292, С. 86]), креативний (Чижевська Л.В. [425, С. 151]), міжнародний (А.П. Бархатов [21], С.М. Галузіна, Т.Ф. Пупшис [91], В. Цуркану, І. Голочалова, А. Штаховські [413]), інтернаціональний (В.І. Ткач, Г.Е. Крохічева [384]), мультистандартний (Д.С. Костюхін [191]), суспільний(незалежний) (Д.А. Панков [292, С. 75]).

Так, еволюційно-адаптивний облік, за словами Ю.В. Радченко, є видом обліку, в якому широко використовуються принципи, методи, характерні для економічної науки. Т. Прокоф'єва зазначає, що в стандартному комплексному бухгалтерському обліку основним завданням бухгалтера є закріплення безпосередніх витрат за кожним виробленим продуктом. На відміну від стандартного процесу, в основі системи бережливого обліку лежить “потік створення цінності” (процеси перетворення із сировини в готову продукцію, пов’язані з окремими групами продукції).

Подібно до попереднього автора, А.І. Белоусов [395, С. 96–117] виділяє адаптивний облік, пов’язаний із швидким пристосуванням підприємства до умов ринку. Основними рисами адаптивності є стійка, стабільна диференціація, яка передбачає стійку, стабільну диференціацію внутрішніх систем, їх самоналаштування, самоорганізацію до мінливих умов, можливість використання програмного забезпечення, різні види балансових узагальнень.

Інвестиційний облік, виділений А.В. Грачовим [107, С. 20], на думку автора, охоплює такі питання, як техніко-економічне обґрунтування проектів, складання ефективного портфеля інвестицій, вигідне вкладення коштів, розрахунок їх доходності, надійності і ризику.

Під бухгалтерським економічним обліком Д.А. Панков, Ю.Ю. Кухто [291, С. 11] розуміють інтегровану систему безперервного суцільного документального відображення інформації про активи, зобов’язання перед третіми особами, капітал власника, доходи, витрати, фінансові результати бізнесу, а також показники його економічного обігу (додана вартість, проміжне споживання, споживання основного капіталу, наявний дохід), що забезпечують спадкоємність із показниками національного рахівництва, методом подвійного запису в грошовому вираженні на рахунках бухгалтерського обліку.

На думку А.В. Грачова [107, С. 20, 21], який також виділяє такий вид обліку, як економічний, його предмет складає фінансово-економічна діяльність підприємства й аналіз його фінансово-економічного стану. Така назва дисципліни зумовлена виділенням саме фінансово-економічного аспекту діяльності. При цьому

до уваги береться можливість вилучати із всієї системи бухгалтерського обліку необхідну інформацію, так необхідну управлінцям для прийняття рішень, а інвесторам і акціонерам – для оцінки економічного потенціалу підприємства. Для цього необхідно не стільки читати бухгалтерську інформацію, скільки уміти перетворювати бухгалтерську, фінансову, податкову і статистичну звітність в економічну, а бухгалтерський баланс – в економічний. Читання економічного балансу не передбачає розуміння бухгалтерії, при чому зберігається вся системність, достовірність та повнота інформації. Зрозумівши економічний баланс, директор підприємства зможе зрозуміти і бухгалтерський баланс. Проблеми при читанні бухгалтерського балансу і звітності загалом зникають, на перший план виходить економічний зміст бухгалтерської звітності.

Маніпуляція бухгалтерами, юристами, аудиторамі різними методами спричинює зміни змісту фінансових звітів, що, за словами Л.В. Чижевської [425, С. 151], спричинило появу креативного обліку, а це, у свою чергу, гостро ставить питання про економічні наслідки вибору бухгалтерських методів. Проблематика оптимізації облікової політики пов'язана з новою вимогою до професійного бухгалтера – креативністю. Поява креативного обліку пояснюється альтернативністю застосування бухгалтерських норм (гнучкістю регламентації) та різноманітністю систем обліку. Крім того, до появи креативного (творчого) обліку привело поняття наміру в бухгалтерському обліку, який, у свою чергу, став предметом обговорення протягом останніх двадцяти років. Визначення креативного обліку неоднорідні та різноманітні, однак вони зводяться до того, що під ним розуміють всі способи, спрямовані на зміну результату діяльності. Цей облік ще називають мистецтвом рахувати прибуток підприємства. Як зазначає Л.В. Чижевська, креативний облік дає широкі можливості для зміни фінансових результатів діяльності підприємства (наприклад, фінансовий результат безпосередньо залежить від оцінки запасів, яка, у свою чергу, залежить від суб'єктивної думки бухгалтера). Основною метою креативного обліку є зміна результату діяльності підприємства для сприятливого представлення еконо-

мічних показників за допомогою бухгалтерських даних. При цьому такий вплив здійснюється тільки на легітимній основі і не допускає зловживань або продуманих обманів. Для здійснення цієї мети у розпорядженні бухгалтерів є вибір оцінки та варіативність норм обліку.

Прихильники творчого обліку своє оптимістичне бачення засновують на тому факті, що він може бути розшифрований користувачем за допомогою додаткової інформації. Проте, як правило, така інформація є недоступною або викладеною так, що некомпетентний користувач не зробить жодних висновків, важливих для прийняття рішень.

За допомогою креативного обліку бухгалтер, наприклад, може здійснювати такі заходи впливу на результат діяльності підприємства: завищена оцінка запасів (зменшення фінансового результату); збільшення сумнівної дебіторської заборгованості (зменшення фінансового результату); нестворення забезпечень для відшкодування майбутніх ризиків (збільшення результату).

Новий вид обліку виділяє і А.І. Шигаєв [436] – актуарний (від лат. Актуаріус – 1) скорописець; 2) рахівник; 3) завідувач продовольством; 4) рухомий), визначення якого автор не наводить, проте детально описує процес його становлення. Як зазначає А.І. Шигаєв, традиційний облік не надає необхідної інформації у повному обсязі та належної якості, оскільки він направлений на фіксацію минулих фактів господарського життя, а актуарний облік, за словами автора, буде орієнтований на специфічні потреби учасників сучасних ринків капіталу. Однак виникає питання: чи буде цей вид діяльності взагалі обліком і як повинні обліковуватися події, що ще не відбулися? Облік повинен фіксувати здійснені факти, проте все більше науковців намагаються надати йому функцій “провидця”, зазначаючи, що він має бути орієнтованим у майбутнє, а інформація про минулі події нікому не потрібна. Варто підкреслити, що бухгалтерський облік виконує функцію прогнозування, але вона здійснюється винятково на основі аналізу минулих подій, відображених в обліку, а такі види обліку, як актуарний та стратегічний обліком загалом не є. Вони за суттю ближчі до планування, бюджетування, економічних чи фінансо-

вих розрахунків тощо, проте називати їх видом бухгалтерського обліку не можна.

Виділяється авторами і суспільний (незалежний) облік, під яким Д.А. Панков [292, С. 75] розуміє аутсорсинг бухгалтерських послуг. Вважаємо недоцільним вживання такого поняття, оскільки облік не може бути незалежним, його ведення, ким би він не вівся, завжди залежить від вимог і потреб керівника (власника).

Як зазначає С.Ф. Голов [99], значну частину параметрів впливу господарської діяльності на довкілля неможливо виразити у грошовому вимірнику. Тому автор виділяє екологічний облік, який передбачає замість концепції фінансової звітності застосування концепції інтегрованої звітності, яка повинна містити інформацію про соціальні, екологічні, економічні та фінансові аспекти діяльності підприємства.

Поряд із міжнародним обліком розглядають інтернаціональний (лат. *“inter”* – між і *“nation”* (*nationis*) – плем'я, народ) облік. У 2004 р. за авторства професорів В.І. Ткача та Г.Е. Крохічевої вийшла монографія під назвою “Інтернаціональний облік” [384]. У більшості наукових видань західного світу закріпилася аббревіатура ІМФУ – Інтернаціональна модель фінансового обліку, що означає організацію фінансового обліку за елементами витрат з одноразовим визначенням фактичної собівартості продажів шляхом коригування витрат на виробництво за елементами на зміну залишків виробничих ресурсів на кінець і початок періоду.

Наприклад, у “Французькій бухгалтерській енциклопедії” цьому терміну присвячено низку капітальних статей: В. Raffournier “Comptabilite internationale”, (С. 371–382); В. Collasse “Harmonisation comptabilite internationale” (С. 757–770); L. Klee “Normes comptables internationales” (С. 919–930) та ін. У Британії – 7 статей, у Вебстер – 16 статей. Деякі автори (Г. Мюллер, Х. Герон, Г. Міік, А.П. Бархатов, В.І. Ткач, М. Кастельс, П. Кругман, М. Обствфельд) розглядають таке поняття як інтернаціональна модель обліку.

Виділяючи державний облік, Д.А. Панков [292, С. 90] має на увазі ведення обліку в державних підприємствах. Крім того,

Д.А. Панков [292, С. 86] виокремлює ще й індустріальний облік, під яким автор розуміє виконання бухгалтерських функцій у структурі відповідного підрозділу будь-якого промислового, торгового, сільськогосподарського чи іншого підприємства.

В умовах розвитку процесів гармонізації обліку Д.С. Костюхін [191] виділяє модель мультистандартного обліку, розуміючи під ним ведення єдиної системи обліку національних і міжнародних стандартів за допомогою сучасного програмного забезпечення. Автор зазначає, що така модель дозволить підприємству уникнути дублювання інформації і спростити схему облікового процесу, а також нівелювати усі недоліки чинної моделі облікового запису.

Отож, можна узагальнити усі підходи, згрупувавши так: інтегрований і дезінтегрований (рис. 5.6).

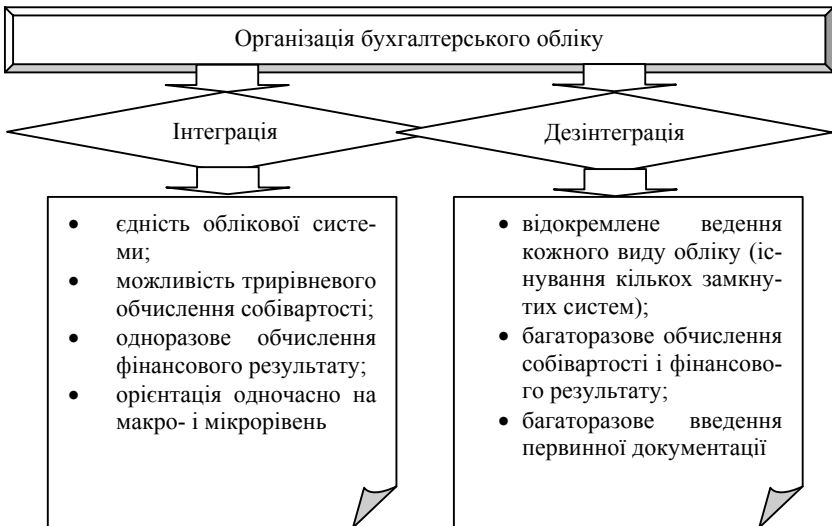

Рис. 5.6. Підходи до організації бухгалтерського обліку

Джерело: розробка автора

Інтегрована система характеризується єдністю облікової системи, можливістю тривіневого обчислення собівартості, одноразовим обчисленням фінансового результату (за дворівневого принципу розподілу), тобто вона орієнтована на макро- і мікрорі-

вень. При цьому суб'єкти малого підприємництва беруть за основу податкове законодавство і прагнуть до використання загальних правил для всіх видів обліку. Акціонерні підприємства відповідно до нових умов орієнтуються на МСФЗ.

Дезінтегрована система передбачає відокремлене ведення кожного виду обліку (використання кількох замкнутих систем), багаторазове обчислення собівартості і фінансового результату (у кожній системі свій розрахунок собівартості) і багаторазове введення первинної документації.

Виступаючи прихильниками єдиної інтегрованої системи бухгалтерського обліку, вважаємо виділення окремих видів обліку (податкового, управлінського, фінансового) недоцільним, адже всі вони ведуться у межах спільної облікової системи на основі спільних первинних документів та єдиної бази обробки. Те, що називають управлінським, фінансовим та податковим обліком, по суті, є лише процесом підготовки необхідної звітності (відповідно управлінської, фінансової та податкової), що за раціональної організації облікової системи потребуватиме мінімальних зусиль. Іншими словами, у системі бухгалтерського обліку різною є лише вихідна інформація, яка формується на базі єдиної системи залежно від потреб користувачів (рис. 5.7). Функціонування всієї системи, елементи якої виконують свої власні завдання, орієнтуються на досягнення спільної мети – збереження майна власника та надання зовнішнім та внутрішнім користувачам інформації для ухвалення ними рішень.

Одним із важливих завдань організації бухгалтерського обліку вважаємо максимальну наближеність управлінської, фінансової та податкової підсистем обліку. Більшість авторів (М.І. Кутер [211, С. 490], П.М. Гарасим, Г.П. Журавель, П.Я. Хомин [92] та ін.) виділяють три окремі види обліку: управлінський, податковий та фінансовий. Проте вважаємо, що облік є єдиною неподільною системою, яка включає в себе фінансові, податкові, управлінські, статистичні аспекти (підсистеми). Бухгалтерська система формується у вигляді єдиної бази, однак з неї вибирається і обробляється інформація, необхідна для цілей оподаткування чи управління. Первинні документи при здійсненні

факту господарського життя вводяться в систему обліку один раз, обробляються, а вихідна інформація формується відповідно до вимог користувачів (менеджерів чи податківців). Загальну сукупність обліково-аналітичної інформації фінансової звітності С.М. Галузіна, Т.Ф. Пупшис [91, С. 11-12] поділяють на три основні категорії (табл. 5.3).

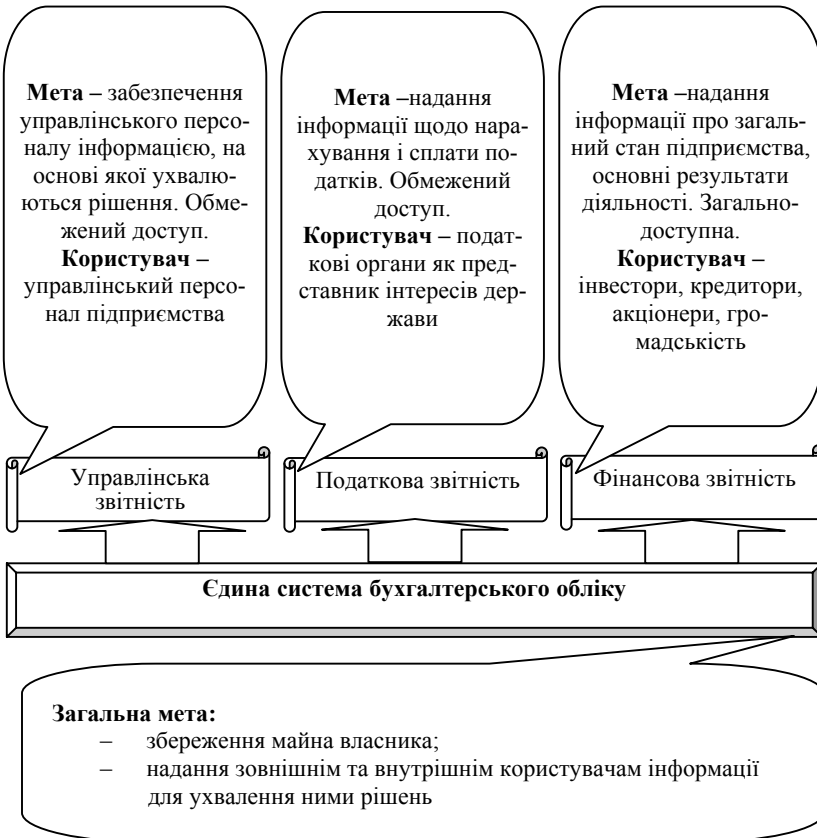

Рис. 5.7. Співвідношення мети складових облікової системи та загальної мети системи бухгалтерського обліку
Джерело: розробка автора

Категорії обліково-аналітичної інформації

<i>Група</i>	<i>Характеристика</i>
Інформація, що відображає поточний фінансовий стан підприємства	Характеризує величину і структуру активів (майна) та джерел їх утворення, величину залучених в оборот матеріальних і фінансових ресурсів та ефективність їх використання, результати господарської діяльності за певний проміжок часу. Такого типу інформація потрібна для аналізу і, відповідно, оцінки привабливості організації
Інформація, що має відношення до оподаткування	Традиційно вона є різновидом інформації бухгалтерського обліку та являє собою частину інформаційної бухгалтерської системи, яка розкриває взаємовідносини організації з державою у вигляді фінансового потоку, що наповнює його бюджет
Інформація, необхідна для ефективного управління організацією	Застосовується менеджерами і слугує для задоволення головним чином внутрішніх потреб щодо забезпечення поточного і оперативного управління ресурсами (мікроекономіка). До такого виду інформації належать дані про розмір витрат на виробництво і реалізацію продукції, про собівартість одиниці продукції, про співвідношення обсягу реалізованої продукції, її собівартості та прибутку, про розмір очікуваних доходів і витрат у результаті здійснення планових господарських заходів, контрактів, угод, інвестицій, про прогнозування рівня рентабельності нових видів продукції. Внутрішня економічна інформація належить до розряду комерційної таємниці, її обсяг для керівників різних рівнів обмежений рамками їх безпосередньої компетенції, а доступ до різних видів облікової інформації регулюється виконанням менеджерами функціональних обов'язків

Джерело: систематизовано на основі [91, С. 11-12]

Групування інформації за трьома перерахованими категоріями є підставою тлумачення бухгалтерського обліку як системи мікро- та макроекономіки. Фінансова та податкова інформація в системі обліку спрямована на задоволення потреб зовнішніх користувачів (макрорівень – надання зовнішньої звітності і оцінка діяльності менеджменту, оцінка виконання зобов'язань щодо наповнення бюджету як фінансової основи держави), а управлінська – внутрішнього (мікрорівень – для управління підприємницькими ризиками та забезпечення фінансово-економічної безпеки організації). Однак бухгалтерський облік як цілісну систему обробки економічної інформації організовує головний бухгалтер, вхідна інформація про минулі події та рішення менеджменту єдина, всі підсистеми обліку є взаємопов'язаними, а вихідна інформація спрямована на задоволення попиту користувачів трьох перерахованих категорій.

Поділ бухгалтерського обліку на окремі підсистеми прийшов із Заходу. Влучно висловилися з цього приводу професори Я.В. Соколов та В.Я. Соколов: “Поділ бухгалтерського обліку на фінансовий та податковий – це американський компроміс між духом вільної людини, яка може робити все, що хоче, але вважає за потрібне робити те, що рекомендує йому GAAP, і духом необхідної спільності – держави” [359, С. 630].

Ідею інтеграції облікової системи підтримує багато авторів. Зокрема, ще у 70-х роках ХХ ст. у Франції існувала опозиційна точка зору до прийнятої американської. Так, Б. Коласса писав, що фінансовий (загальний) і управлінський (аналітичний) облік повинні бути інтегровані в єдину облікову систему, а не представляти дві самостійні системи. Інтеграції, як він вважав, заважають дві групи причин: соціально-економічні та технічні [Цит.:³ 55, С. 354], що пов'язано з умовами, які забороняють розголошувати інформацію управлінського обліку.

Ковальов В.В. та Ковальов Віт.В. зазначали, що “навіть у суто інформаційному плані (коли йдеться про системи обліку, під якими розуміють своєрідне сховище корисних даних) вони винятково взаємозв'язані, а жорстке їх розділення, в принципі, можливе з позиції ефективності абсолютно безглуздо” [173].

Рациональну думку висловлює В. Карпова [164, С. 6]: “Доцільно “налаштувати” фінансовий облік так, щоб він забезпечував необхідною інформацією управлінський”. Таке висловлювання ще раз переконує в тому, що інтеграція облікової системи можлива завдяки правильній її організації.

За інтеграцію облікової системи виступає С.М. Деньга [112], проте об’єднувати фінансовий та управлінський облік автор пропонує лише на малих підприємствах, на великих “первинна документація вводиться в інформаційну систему двічі: один раз бухгалтерами в інформаційну систему фінансового обліку і другий раз фінансистами – в інформаційну систему управлінського обліку” [112, С. 184]. Не можемо погодитися із висловленою думкою через нераціональність трудового процесу.

“На підприємствах у єдиній системі бухгалтерського обліку фінансовий та управлінський облік є настільки пов’язаними, що їх неможливо організаційно розділити” – зазначає І.А. Белоусова [27, С. 28]. Далі автор в підтримку доцільності побудови інтегрованої системи обліку додає, що виокремлені види обліку базуються на єдиній базі даних, тому інтеграція облікової системи дасть змогу уникнути дублювання інформації та пов’язаних із цим додаткових витрат, а також усунути розбіжності, породжені різними підходами до оцінки.

Маючи подібний погляд, С.М. Галузіна [90, С. 218, 219] виділяє комплекс умов, обов’язкове дотримання яких, на думку автора, дасть змогу інтегрувати облікову систему (рис. 5.8).

Проблему уніфікації обліку потрібно вирішувати насамперед на законодавчому рівні шляхом напрацювань у напрямі врегулювання категорій “доходи”, “витрати”, “амортизація” тощо. Після цього інші питання щодо уніфікації податкового та фінансового обліку вирішуватимуться на рівні підприємства завдяки оптимальній системі організації обліку. При єдиній системі податкового та фінансового обліку та за правильної організації аналітичного обліку виділення управлінського обліку буде зводитися лише до формування звітів з єдиної бухгалтерської системи за вимогою управлінців.

Рис. 5.8. Умови інтеграції системи бухгалтерського обліку за С.М. Галузіною
Джерело: розроблено на основі [90, С. 218-219]

5.2. Комплексний підхід до організації бухгалтерського обліку: міжнародний досвід

Система бухгалтерського обліку різних країн сформувалася на одних і тих же базових принципах, про що свідчить історія розвитку обліку. Однак відмінності, зумовлені особливостями історичного розвитку кожної з них, продовжують зберігатися. У цьому зв'язку аналіз облікових систем окремих країн, здатних

надати найбільш суттєвий вплив на розвиток вітчизняного обліку, становить великий інтерес для фахівців у цій галузі. Ступінь впливу тієї чи іншої країни на розвиток українського обліку залежить насамперед від того, наскільки активна економічна взаємодія між країнами.

У зв'язку з процесами реформування вітчизняної облікової системи підвищився інтерес до вивчення організації обліку в інших країнах, зокрема західних. Дослідження цього питання дає змогу краще зрозуміти процеси, що відбуваються в галузі бухгалтерського обліку в Україні, а також використовувати міжнародний досвід в ході реформування бухгалтерського обліку. Дійсно, теоретичні положення, що ілюструють принципи відмінності, які існують між вітчизняною та закордонними системами бухгалтерського обліку та звітності, мають велике значення для зведення до "спільного знаменника" української практики бухгалтерського обліку та МСФЗ.

Організацію обліку в різних країнах розглядали О. Амант, Ф.Ф. Бутинець [65], Дж. Блейк [36], Р.М. Воронко [87], Х. Гернон, Л.А. Жарікова [125], Е.А. Козельцева [182], Т.Н. Малькова [237], Г. Міік, Г. Мюллер [258], К.Н. Нарібаєв [261], Н.В. Наумова, Д.А. Панков [292], Л.С. Скакун [345], Ю.Н. Снопко [351], О.В. Соловійова [364], Л.В. Чижевська [426] та інші. Проте вказане питання потребує систематизації.

Відомо, що у світі не існує і двох країн з ідентичною організацією обліку. Національні особливості стосуються усіх аспектів облікового процесу: звітний період, план рахунків, первинний облік, поточний облік на рахунках, узагальнення поточного обліку в обліково-сальдовій відомості (пробному балансі), підготовка та подання звітів.

Однак поряд з відмінними рисами простежуються і спільні. У науковому середовищі склалася думка про існування певних моделей обліку, які об'єднують країни з подібними обліковими системами. Щоправда, до повного узгодження вчені не прийшли. Узагальнене уявлення щодо основних моделей обліку наведено в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Основні моделі бухгалтерського обліку

Назва	Країни-представники	Характеристика
1	2	3
Англо-американська (Британсько-американська)	Великобританія, Австралія, США, Канада, Індія, Нідерланди, Пакистан, Мексика, Бермуди, Багами, Венесуела, Гонконг та ін.	Орієнтація обліку на інформаційні потреби інвесторів і кредиторів; наявність розвинутого ринку цінних паперів; високий рівень професійної бухгалтерської підготовки; наявність у цих країнах великої кількості транснаціональних корпорацій
Континентальна	Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Франція, Німеччина, Японія та ін.	Тісний взаємозв'язок із банками, які є основним джерелом капіталу компаній; детальна юридична регламентація обліку і звітності; орієнтація обліку та звітності на інтереси державного регулювання оподаткування і макроекономічного планування; бухгалтерський облік відзначається великою консервативністю; облікова практика спрямована не стільки на інформаційні потреби кредиторів, скільки на задоволення вимог державного керівництва
Південно-американська	Аргентина, Бразилія, Перу, Уругвай, Еквадор, Чилі, Болівія, Гайяна та ін.	Високий рівень інфляції; орієнтація обліку і звітності на вимоги державного планування; уніфікація принципів обліку (відсутня свобода вибору системи та порядку обліку); в обліку і звітності досить добре відображається інформація, необхідна для контролю за доходами населення та підприємств і дотриманням податкової політики
Ісламська	Країни Близького Сходу	Знаходиться під великим впливом релігійних ідей і має деякі особливості, а саме: забороняється отримання фінансових дивідендів; в оцінці активів і зобов'язань компаній перевага надається ринковим цінам. Кінцева мета концепції ісламської економіки полягає в переході до господарювання винятково на принципах ісламу

Джерело: розробка автора

Слід зазначити, що класифікація облікових моделей є ефективним засобом, який використовується для опису і порівняння різних облікових систем, надання допомоги окремим країнам у виборі найбільш придатної для них облікової моделі, виявлення можливих проблем, які можуть виникнути в процесі використання певної моделі обліку шляхом порівняння з країнами, які застосовують таку ж облікову модель. У той же час наявні класифікації є досить умовними, оскільки навіть у межах однієї облікової моделі можуть бути відмінності щодо ведення обліку в окремих країнах, які працюють за принципами цієї моделі. Крім того, облікові моделі втрачають свої характеристики у зв'язку з еволюційним розвитком міжнародної системи бухгалтерського обліку та визнанням багатьма країнами світу міжнародних стандартів фінансової звітності.

Проте загалом загальна спрямованість обліку країн, що належать до різних облікових моделей, суттєво різниться. Так, у більшості європейських країн, які належать до континентальної системи обліку, облік ведеться в інтересах і за принципами, сформованими державними, в тому числі податковими, органами. У Франції і Бельгії, Пакистані, В'єтнамі, Іспанії, Португалії, Україні вирішальну роль в управлінні національними ресурсами відіграє держава, яка поєднує в собі також і функції інвестора чи кредитора, тому облікова інформація в цих країнах є уніфікованою. У Німеччині і Швейцарії основним користувачем облікової інформації є банки, які задовольняють більшу частину потреб бізнесу і потребують публікації фінансової звітності. Облік у Німеччині, Люксембурзі та Бельгії є консервативним, спрямованим на задоволення потреб і захист інтересів банків як основних інвесторів. Облік у Голландії, Великобританії, Ірландії більш мобільний і орієнтований на забезпечення інвесторів та кредиторів інформацією, необхідною для ухвалення управлінських рішень. У країнах англо-американської моделі обліку (США, Канада, Японія, Мексика, Філіпіни, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія) облік ведеться в інтересах кредиторів та інвесторів. Підхід до обліку не державний, а професійний, що означає регулювання бухгалтерсь-

кого обліку не державними органами, як в Україні, а професійними організаціями.

Облікові технології експортуються та імпортуються, забезпечуючи тим самим подібність систем обліку, що застосовуються в різних країнах. Зокрема, Г. Мюллер, Х. Гернон, Г. Міік [258] зазначають, що США мають суттєвий вплив на облікову практику Канади завдяки географічній близькості, тісним економічним зв'язкам, активній участі канадських компаній на американських біржах цінних паперів тощо. Те ж саме можна сказати про Мексику, яка має тісні торговельні зв'язки із США, Філіппінами та Ізраїлем. Цікаво відзначити, що японські компанії все більше використовують американські облікові стандарти, що пояснюється зростанням експансії японського капіталу на американський континент.

Значний вплив на розвиток теорії і практики обліку у світі робить також Великобританія, особливо Англія і Шотландія. Практично всі колишні англійські колонії ведуть облік за британською моделлю. Серед них – Австралія, Нова Зеландія, Малайзія, Пакистан, Індія, Південна Африка. Вплив Великобританії тут настільки великий, що експортуються не тільки облікові ідеї та методики, а й бухгалтерські кадри, а також система їх підготовки та сертифікації. Франція і Німеччина теж впливають у галузі облікової практики на свої колишні колонії, але значно менше.

Щодо податкового обліку, європейські країни можна поділити на дві групи – ті, які визнають перевагу фінансової інформації над податковою (Німеччина, США), і ті, які визнають перевагу податкової інформації над фінансовою (Франція, Італія, Бельгія, Іспанія, Україна). Очевидно, що при континентальній системі обліку у переважній більшості країн інформація для оподаткування переважає.

Система бухгалтерського обліку в будь-якій країні базується на облікових принципах. У табл. 5.5 для визначення загальної спрямованості облікових систем розглянуто принципи бухгалтерського обліку різних країн.

Таблиця 5.5

Принципи бухгалтерського обліку у різних країнах

Принцип	Франція	Великобританія	Іспанія	Португалія	Данія	Бельгія	Франція	Німеччина	Люксембург	Нідерланди
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Обачності	+	+	+							
Законності	+									
Правильності	+									
Продовження діяльності (без перервності, продовження функціонування, діючого підприємства, постійно діючого підприємства)	+	+	+	+	+		+	+	+	+
Незалежності звітних періодів	+									
Постійності застосування облікових правил (незмінності методів обліку, одноманітності)	+	+	+	+	+		+	+		
Нарахування (відповідності доходів і витрат)		+	+	+	+			+	+	+
Переваги сутності над формою		+		+	+					+

Продовження табл. 5.5.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Окремого ви-значення ак-тивів і зо-бов'язань (ок-ремого пред-ставлення)		+	+							
Історичної собівартості (початкової вартості, собівартості, вартості при-дбання)			+	+		+	+			
Накопичення			+							
Суттєвості			+	+						
Розумної обе-режності (ро-зумної мотиво-ваності)				+	+	+	+	+	+	+
Матеріальності					+		+			+
Істинне і неупе-реджене пред-ставлення						+	+	+		+
Ідентичності початкового балансу до кінцевого ба-лансу поперед-нього року						+		+		
Взаємозаліку та погашення ак-тивів і пасивів							+			
Відсутності взаємних пога-шень активів і пасивів								+	+	
Незалежності							+			
Ідентичності							+			
Єдиного підходу									+	+

Джерело: систематизовано на основі [36], [125], [364], [182]

Більшість розглянутих у табл. 5.5 країн (Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Бельгія, Данія, Іспанія) більшою чи меншою мірою узгодили свої принципи бухгалтерського обліку з Директивою ЄС № 4. При цьому країни мають низку власні нормативні акти із переліком принципів обліку: у Франції – Загальний план рахунків, Торговий кодекс, у Великобританії – Положення про стандартну облікову практику № 2 (SSAP 2), у Португалії – Загальний план рахунків 1989 р.

При введенні положень Директиви ЄС № 4 в багатьох європейських країнах на сторінках наукових журналів розгорілися бурхливі дебати про вимогу забезпечення принципу “істинного і неупередженого подання” інформації про стан справ у компанії, яка передбачає нейтральність, панівну роль бухгалтерів, їх вплив на зміст законодавчих актів, високий ступінь гнучкості, визначає дійсну перевагу змісту над формою. Цей принцип, запозичений у Великобританії, суперечить історично складеним традиціям обліку деяких інших європейських країн, насамперед, Німеччини. З цих причин не всі країни прийняли такий принцип для використання. Так, у Швеції не існує вимоги “істинного і неупередженого представлення”, замість цього там застосовуються правила, що відносно відповідають “загальноприйнятим принципам бухгалтерії”.

Система бухгалтерського обліку визначається тим середовищем, в якому він функціонує, і методологічні принципи його організації, теорії та практики залежать від соціальних, політичних і економічних умов окремої країни. Здійснене дослідження дало змогу виявити фактори, які впливають на організацію обліку в певній країні (рис. 5.9).

Західні дослідники, а тепер і більшість російських учених, визначальним фактором визнають ступінь зацікавленості і потреби користувачів (насамперед інвесторів і кредиторів) у даних фінансової звітності. Вплив розглянутих факторів найбільш яскраво простежується на прикладі розвинутих країн. Після промислової революції в США та Великобританії поняття “власник” та “керівник” розділилися, внаслідок чого набрала актуальності фінансова звітність з високим ступенем аналітичності. Чи не основною метою обліку стало визначення рентабельності.

Рис. 5.9. Основні фактори впливу на організацію обліку в певній країні
Джерело: розробка автора

Слід зауважити, що відмінності в організації бухгалтерського обліку різних країн стосуються усіх етапів облікового процесу – починаючи від первинних документів і закінчуючи звітні-

стю, включаючи плани рахунків, реєстри обліку та, власне, організацію роботи облікового персоналу.

Вітчизняні бухгалтері-практики звикли до уніфікованих форм первинних документів, проте слід зауважити, що у світовій практиці досить поширеним є досвід відсутності спеціальних форм.

Так, у системі бухгалтерського обліку Сирії відсутня уніфікація первинної документації, що вважаємо суттєвим недоліком організації облікової системи, адже уніфікація і моделювання первинної документації, характерні в тому числі і для України, мають важливе значення для підвищення продуктивності праці персоналу, підсилення контрольних функцій обліку та є зручними у застосуванні. Зазначимо також, що єдина система обліку в САР не охоплює усі галузі народного господарства, а застосовується лише на промислових підприємствах.

В Угорщині дозволяється складати первинні документи іноземною мовою, якщо це обґрунтовується характерними рисами конкретної господарської операції; інформацію, необхідну для достовірної реєстрації господарських операцій, потрібно перекласти на угорську мову відповідно до внутрішніх розпоряджень.

Терміни зберігання первинних документів після закінчення звітного періоду в кожній країні різні. Наприклад, у Бельгії він становить 10 років, при цьому може бути скорочений до трьох років для документів, що не є доказом проти третіх осіб. У Фінляндії мінімальний термін зберігання – 6 років, у Франції – 10 років за законодавством (на практиці необмежено). У Великобританії мінімальний термін зберігання первинних документів становить 5 років (але може бути більше), облікових книг – один рік, податкових та банківських звітів, виданих векселів, ділової кореспонденції – 6 років, звітності, проспектів емісій, звітів ради директорів/керівника – 30 років. У Німеччині первинні та інші комерційні документи зберігаються 6 років, звітність та інструкції для її складання – 10 років. У всіх випадках допустимо зберігати оригінали/копії в мікрофільмах.

Плани рахунків у деяких країнах єдині для всіх підприємств і закріплені законодавчо, як і в Україні, проте в частині

деяких країнах надана можливість самостійно розробляти власний план рахунків. Наприклад, єдиний план рахунків Франції містить 5 частин. Французький план рахунків вплинув на інші, і частина сучасних планів рахунків йдуть за принципом, рекомендованим для застосування КМБС і комісією ЄС. План рахунків Африканської ради з обліку також рекомендований міжнародними організаціями країн, що розвиваються, для Південно-Східної Азії і Близького Сходу. Він містить 9 класів, 9-й включає аналітичні рахунки. Єдиний план рахунків Бельгії має 10 класів (0–9), з них 8 і 9 призначені для управлінського обліку. У Греції – 10 класів, із них 9 і 10-й – управлінські та позабалансові рахунки. Німецький план рахунків містить 10 розділів, кожен з яких поділяється на 10 груп, які, в свою чергу, містять по 10 рахунків, а рахунки – по 10 субрахунків.

Плани рахунків у країнах британо-американської облікової моделі розробляються компаніями самостійно і при загальних вихідних принципах відрізняються різноманітністю. У таких країнах, як США, Японія, Фінляндія тощо єдиний план рахунків відсутній. Нормативними документами щодо цього питання є лише рекомендації для його розробки: рахунки повинні бути суттєвими, деталізованими, їх зміст може змінюватися відповідно до розвитку діяльності підприємства.

Загальне правило всіх країн – щорічна інвентаризація на звітну дату, результати якої завіряються незалежним аудитором. При цьому податковий інспектор має право здійснити вибірково перевірку інвентарних залишків методом випадкового тестування і зафіксувати її результати в податковій перевірці. У Бельгії цей документ додається до інвентарної книги.

У Франції пробний баланс (в українській практиці – оборотно-сальдова відомість) складається до розподілу прибутку, тому в ньому менше резервів і відсутні дивіденди поточного періоду, оскільки вони нараховуються в наступному звітному періоді. У Фінляндії він взагалі не складається. У Бельгії малі підприємства застосовують фінансовий журнал (касову і банківську книги замість нього), книгу покупок, книгу продажів, інвентарну книгу, однак можливий варіант використання журналу операцій і допо-

міжних книг. У Франції малі підприємства застосовують касову книгу й інвентарну книгу записів, у Фінляндії – касову книгу з щоденними записами, а інші регістри повинні бути заповнені не пізніше, ніж протягом двох місяців після місяця здійснення операцій. У Португалії малі підприємства використовують книгу поставок, книгу продажів, книгу запасів/майна.

Облікові регістри в деяких країнах повинні бути офіційно завірені. Так, у Бельгії на першій сторінці кожного облікового регістра указується його призначення, номер, найменування і реєстраційний номер підприємства в Комерційному регістрі. Кожен обліковий реєстр повинен мати послідовну нумерацію сторінок, візу і печатку працівника комерційної палати на першій і останній сторінках. Виправлення здійснюються зі збереженням первинних записів (коригувальним способом).

Правилами ведення обліку у Франції встановлені як обов'язкові бухгалтерські облікові регістри, так і рекомендаційні (рис. 5.10).

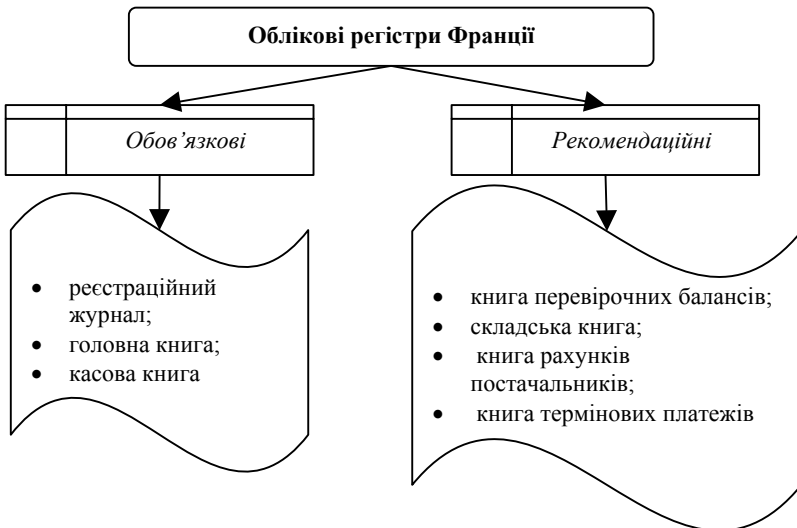

Рис. 5.10. Облікові регістри у Франції
Джерело: розроблено на основі [125]

Кількість і форма реєстрів обліку у Франції коливаються залежно від організації бухгалтерського обліку на підприємстві, розмірів, структури і характеру діяльності підприємства, а також передбаченої обліковою політикою форми бухгалтерського обліку.

Загальний вигляд італійської форми організації обліку представлений на рис. 5.11.

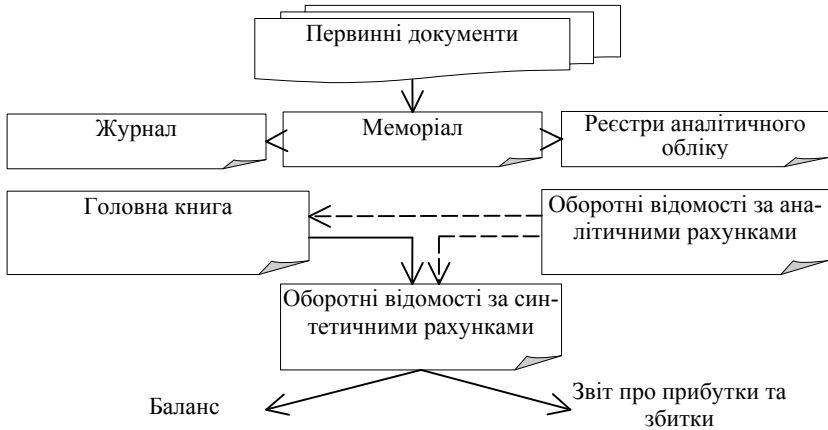

Рис. 5.11. Італійська система організації форми обліку [413, С. 286]

Італійська система організації обліку, заснована на формах, запропонованих ще в XV ст., з розвитком комп'ютерних технологій не втратила своєї актуальності і сьогодні переживає своє друге народження. Вона складається зі звичних для Європи елементів – таких, як первинні документи, журнали, меморіали та оборотні відомості.

Основними формами обліку на підприємствах САР є: загальний зошит, який містить двоцифрові синтетичні рахунки балансу підприємства і відображає узагальнені показники господарських засобів та операцій; допоміжний зошит, що містить детальні рахунки (3–5-цифрові) (аналітичний облік), щомісячний зошит, який включає в себе рахунки, узагальнювальні господарські операції за місяць; щоденний зошит, в який щоденно записуються господарські операції після їх виконання на основі документів,

що надходять до бухгалтерії. На великих підприємствах ці чотири форми мають вид карток, інформація яких обробляється на обчислювальних машинах. Крім того, використовуються аналітичні реєстри відпуску матеріалів, кількості робітників і робочого часу, основних засобів, аналізу витрачання додаткових витрат тощо.

Американська система володіє певною специфікою, зумовленою відсутністю регулювання, і підприємство практично не обмежене в способі ведення облікових реєстрів. Найпоширенішим способом є журнальна система, більш проста ніж меморіально-ордерна, і більш гнучка, ніж журнально-ордерна, оскільки дозволяє складання складних проводок (compound entries). Вона передбачає ведення кількох журналів і Головної книги. Для спрощення процесу запису і переносу відкриваються Спеціальні журнали (Special Journal) для кожної групи операцій, що повторюються: Журнал продажів (Sales Journal) – для запису виставлених підприємству рахунків; Журнал закупок (Purchase Journal) – для запису здійснених закупок, за які ще не розраховалися; Журнал надходження грошових коштів (Cash receipts Journal) – для запису отриманих грошових коштів; Журнал виплат грошових коштів (Cash payments Journal) – для запису грошових витрат.

Такий американський досвід є дуже зручним, оскільки ведення окремих журналів має певні переваги. Так, замість перенесення окремих сум на рахунки дебіторської та кредиторської заборгованості лише готові суми в кінці місяця заносяться на рахунки Головної книги. При цьому організацію процесу обліку легко поділити між кількома бухгалтерами.

В Україні ж складається оборотна відомість, яка включає початкові і кінцеві сальдо, дебетові та кредитові обороти за рахунками. Якість контролю у цьому випадку є більш високою, але доводиться зіставляти багато інформації, частина з якої або перевірена (початкові сальдо), або правильність якої впливає з правильності інших величин. У вітчизняних умовах, коли величина оборотів за рахунками наповнена економічним змістом, перевірка правильності отриманих значень оборотів дійсно виправдана. У США обороти за рахунками не розглядаються як значущі, прово-

диться тільки звірка кінцевих сальдо в кожному звітному періоді за допомогою пробного балансу (trial balance). У пробний баланс входить сальдо за всіма незакритими рахунками. Природно, що загальна сума кредитових сальдо повинна дорівнювати загальній сумі дебетових, нерівність вказує на помилку.

Для аналізу звітності підприємств різних країн також необхідно усвідомлювати організаційні відмінності систем обліку. У таблиці, розробленій К. Ноубсом (Nobes) та Р. Паркером (Parker) [471], узагальнено типові способи представлення інформації в балансі країн, виходячи зі способу групування статей та порядку ліквідності (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

Типові формати балансу (класифікація К. Ноубса)

<i>Країна</i>	<i>Спосіб групування статей</i>	<i>Порядок ліквідності</i>
Австралія	Форма звіту	Зменшення
Франція	Двостороння	Збільшення
Німеччина	Форма звіту	Збільшення
Італія	Двостороння	Збільшення
Японія	Двостороння	Зменшення
Іспанія	Двостороння	Збільшення
Великобританія	Фінансовий стан	Збільшення
США	Двостороння чи форма звіту	Зменшення

Аналізуючи звітність щодо порядку наведення активів, зазначимо, що у Великобританії, Франції, Італії, Іспанії активи показуються, починаючи з найменш ліквідних компонентів і закінчуючи найбільш ліквідними – як в Україні, США, Австралії, Японії прийнято зворотний перелік.

Як і у випадку з первинними документами та регістрами обліку, в різних країнах відрізняються і вимоги до рівня та суті розкриття інформації про підприємства, а також до уніфікації звітних форм. Так, США є основним представником надання підприємствам свободи у форматі представлення фінансової звітності, вони складають їх на свій розсуд, виходячи з суттєвості інформації. США – яскравий приклад країни, де професійне судження бухгалтера є традицією.

Національні формати можуть показувати додаткові відомості, відсутні у звичних для користувача форматах. Наприклад, у Данії окремі компанії на титульній сторінці бухгалтерських документів наводять поділ своїх витрат на постійні та змінні. У Швеції великі компанії зазвичай використовують формат, в якому спочатку показується прибуток, обчислений відповідно до кращих зразків міжнародної бухгалтерської практики, потім перераховуються коригування, яким довелося піддати отримані відомості, щоб привести їх у відповідність до національних бухгалтерських правил, пов'язаних із податковими законами.

Розглядаючи питання переліку звітних форм в інших країнах, наведемо для прикладу польські вимоги (рис. 5.12).

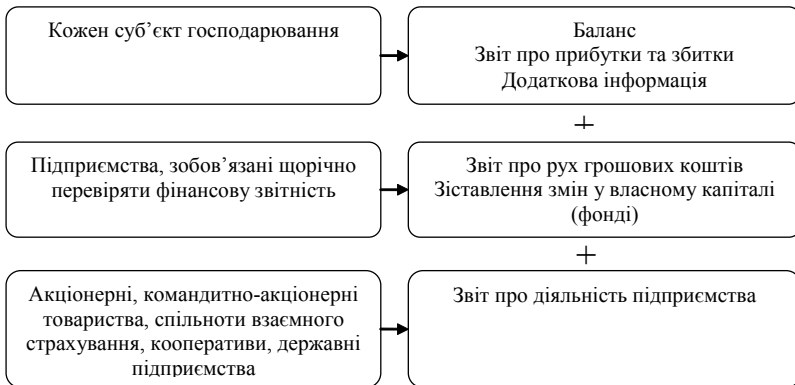

Рис. 5.12. Склад фінансової звітності в Польщі

Джерело: розроблено на основі [68]

Іншими словами, пакет звітності підприємств Польщі відрізняється залежно від характеру та масштабів їх діяльності, що є цілком закономірно.

Бухгалтерська звітність у Франції поділяється на звітність компанії та консолідовану звітність. Річна звітність компанії складається з балансу, звіту про прибутки і збитки та приміток до річної звітності. Вона може бути представлена в одному з трьох варіантів: основному, скороченому чи розширеному. Особливістю офіційного балансового звіту французьких компаній є те, що він являє собою функціональний тип балансу в активі і юридич-

ний – у пасиві, тобто в активі, на рівні розміщення коштів, виявляються основні функції підприємства.

Щодо вимог аудиту звітності, Великобританія відрізняється від інших країн, вимагаючи, щоб аудиторській перевірці піддавалися бухгалтерські звітні документи підприємств усіх розмірів.

Доступ до звітної інформації також має свої особливості залежно від країни. У деяких країнах, наприклад Ліхтенштейні, подані в облікові органи бухгалтерські звітні документи є недоступними для тих, хто хоче з ними ознайомитися, а у Великобританії, навпаки, такі документи можна отримати у відділі реєстрації компаній. У деяких країнах підшиваються бухгалтерські звіти лише тих компаній, чиї розміри перевищують встановлені показники. У США, де в кожному штаті діє свій закон про діяльність компаній, наявність звітних документів невеликих компаній залежить від того, в якому штаті вони засновувалися. У багатьох країнах є спеціальні служби, що пропонують підсумкові показники бухгалтерських звітних документів великих компаній в індексованих або комп'ютерному вигляді.

Коливається в різних країнах і час, встановлений для публікації компаніями своїх бухгалтерських звітних документів. Наприклад, для компаній, зареєстрованих на фондових біржах, тимчасове обмеження для публікацій становить: 60 днів – для Південної Кореї, 90 – для США і 7 місяців – для Великобританії.

Розглядаючи відмінності організації облікових систем різних країн, зазначимо, що у Франції, наприклад, на відміну від США, Великобританії, Австралії, Канади, відсутній єдиний документ, що відображає концептуальні засади обліку та звітності. Якщо в США регламентація бухгалтерського обліку спрямована на визначення основних принципів ведення обліку та складання звітності, а також складу звітності, то у Франції – на сам процес обліку, як систему збору, обробки та реєстрації інформації, та на звітність, що розглядається як результат цього процесу.

Характерна риса системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку у Франції полягає в тому, що держава через діяльність Національної ради з бухгалтерського обліку та Комітету з регламентації бухгалтерського обліку бере участь як у процесі розробки норм обліку, так і в процесі їх упровадження в

практику. Професійним організаціям відводиться роль консультантів із практичного застосування норм, а також дослідників у галузі бухгалтерського обліку та звітності.

Загальну систему бухгалтерського обліку в Чехії охарактеризовано на рис. 5.13.

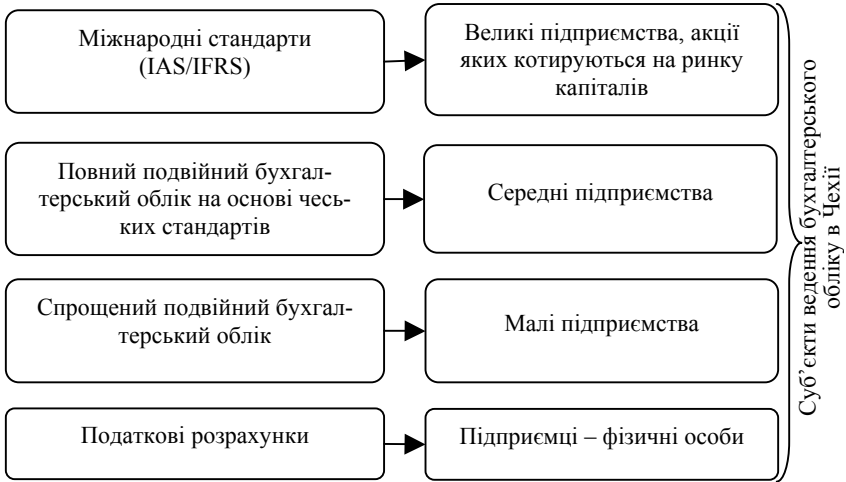

Рис. 5.13. Ведення бухгалтерського обліку в Чеській Республіці залежно від категорій підприємств

Джерело: розроблено на основі [426]

Таким чином, чеське законодавство передбачило оптимальні організаційні форми бухгалтерського обліку залежно від розміру підприємств. Вважаємо таку диференціацію логічною і раціональною, оскільки вона сприяє оптимізації інформаційних потреб та зусиль, витрачених на їх задоволення.

Організація обліку в Німеччині передбачає вибір однієї з форм ведення бухгалтерського обліку, представлених на рис. 5.14.

Варто зазначити, що в Німеччині, на відміну від більшості країн, до яких належить і Україна, оборотним активом вважається той, який буде використано протягом чотирьох років, а не одного.

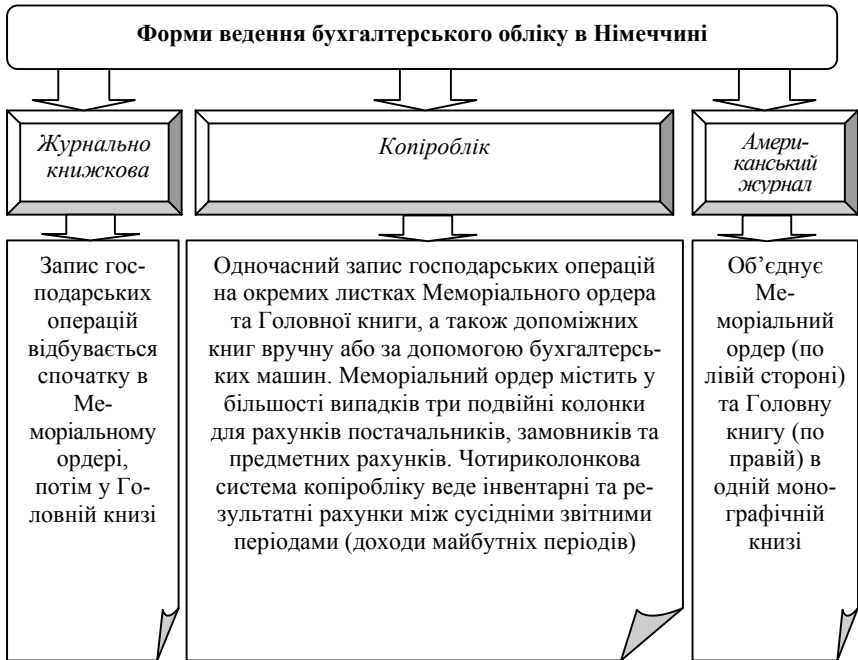

Рис. 5.14. Форми ведення бухгалтерського обліку в Німеччині
Джерело: розроблено на основі [125]

Французькі компанії також самостійно вибирають форму бухгалтерського обліку. Згідно з положенням, передбаченим у їх національних стандартах РСГ, обліковий запис (реєстрація в журналі) робиться на основі стандартизованих і уніфікованих первинних документів. У разі відсутності таких виправдувальних документів облікові записи не можуть розглядатися як достовірні.

У компаніях Франції застосовуються різні форми або облікові системи бухгалтерського обліку, які характеризуються кількістю застосованих облікових реєстрів, їх призначенням, змістом, побудовою, послідовністю і способами записів у них, співвідношенням синтетичного та аналітичного обліку. Всі вживані форми бухгалтерського обліку можуть бути зведені до основних типів, зазначених на рис. 5.15, кожен з яких може мати кілька варіантів.

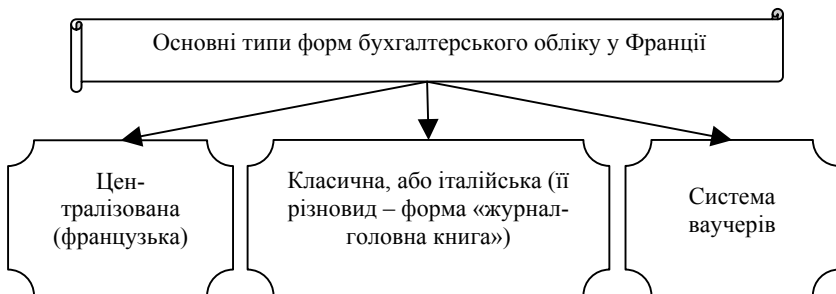

Рис. 5.15. Основні типи форм бухгалтерського обліку у Франції

Електронна обробка облікової інформації та складання реєстрів за допомогою спеціалізованих бухгалтерських програм на комп'ютерах у Франції, на відміну від вітчизняної практики, розглядається не як особлива автоматизована форма обліку, а лише як особливий метод обробки даних, заснованих на перерахованих вище формах.

Удосконалена класична форма передбачає використання трьох облікових реєстрів: хронологічного журналу, головної книги, перевірного балансу, що оперативно надає відомості про фінансове становище підприємства. Вона застосовується на багатьох французьких підприємствах, у тому числі великих, і складається з етапів, представлених на рис. 5.16.

У результаті наведених на рис. 5.16 процесів складається баланс і рахунки результатів (це основні звітні документи). Основною ознакою цієї форми обліку є відділення аналітичного обліку, який розглядається як допоміжний, від синтетичного обліку або, як його називають французькі фахівці, періодичного централізованого обліку.

Французька система ваучерів не включає допоміжних журналів і книг, а передбачає використання лише обов'язкових, передбачених законодавством, і великого значення надає групуванню та зберіганню виправдувальних документів. Ваучери відповідають допоміжним журналам. При застосуванні системи ваучерів зменшується кількість бухгалтерських записів та зростає значення головної книги. Підсумкові суми кожного ваучера переносяться в облікову картку, де відображається синтетичний бухгалтер-

ський запис. На основі інформації облікових карток складається головна книга, перевірочний баланс та зведені звітні документи. Система використовується в невеликих французьких компаніях.

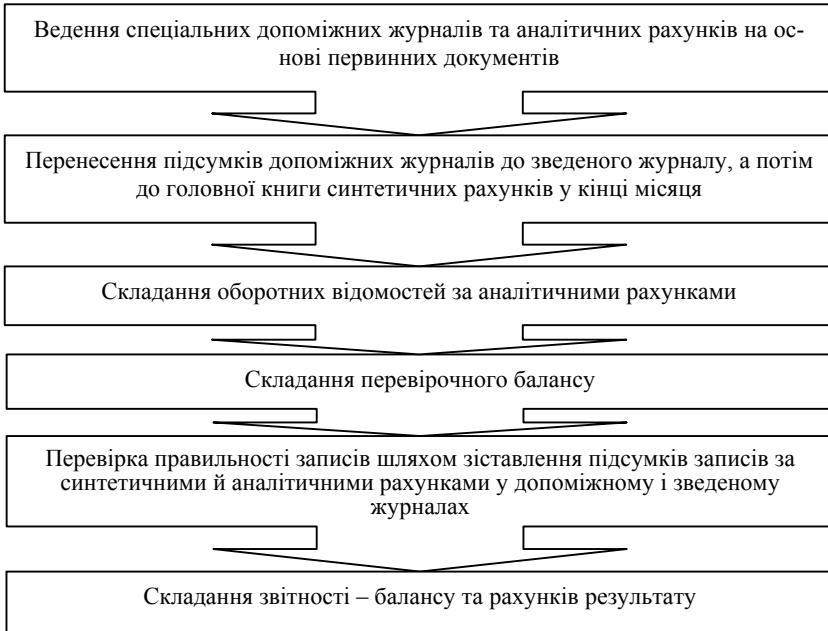

Рис. 5.16. Етапи облікового процесу при використанні класичної французької форми ведення обліку

Джерело: розроблено на основі [125]

В Угорщині ведеться спеціальний реєстр осіб, які мають право надавати послуги з ведення бухгалтерського обліку. Для внесення особи до реєстру необхідне виконання умов, зазначених на рис. 5.17.

В Україні подібні умови висуваються лише до осіб, що бажають вести аудиторську діяльність. Вони передбачені Законом України “Про аудиторську діяльність”. Аудитором може бути особа, яка має сертифікат, виданий Аудиторською палатою України, а право на отримання сертифіката, згідно з ч. 3, ст. 10 вказаного Закону, мають фізичні особи з вищою економічною або

юридичною освітою, документ про здобуття якої визнається в Україні, необхідні знання з питань аудиту, фінансів, економіки та господарського права, досвід роботи не менше трьох років поспіль на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора. До осіб, що ведуть бухгалтерський облік в Україні, у тому числі на умовах аутсорсингу, державно визнаних вимог немає, вони встановлюються на кожному підприємстві самостійно.

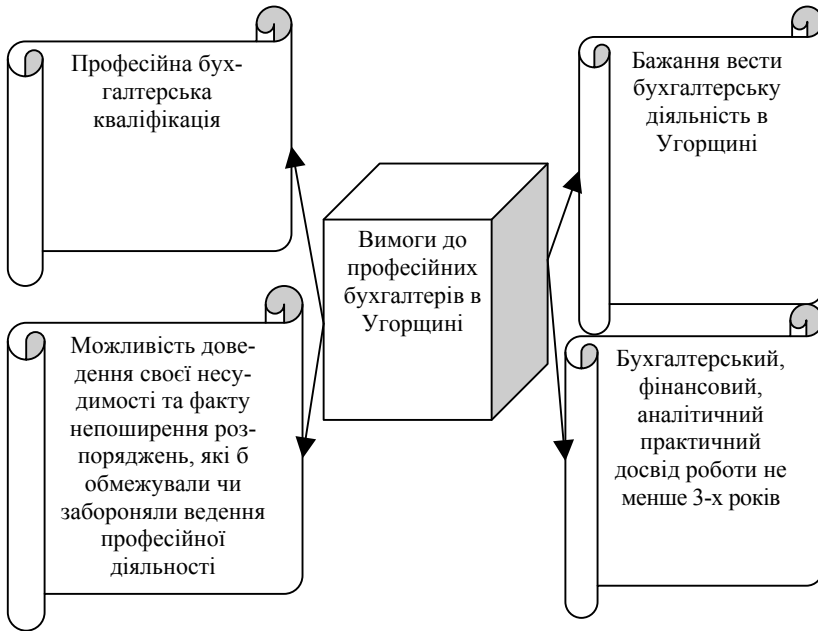

Рис. 5.17. Вимоги до професійних бухгалтерів в Угорщині
Джерело: розроблено на основі [217, С. 48]

Особливості бухгалтерського обліку в Німеччині характеризуються особливостями, вказаними на рис. 5.18.

Зауважимо, що, незважаючи на жорстку регламентацію системи бухгалтерського обліку, єдиний план рахунків у Німеччині відсутній. Загалом облік у Німеччині має давні традиції та орієнтацію на податкове законодавство.

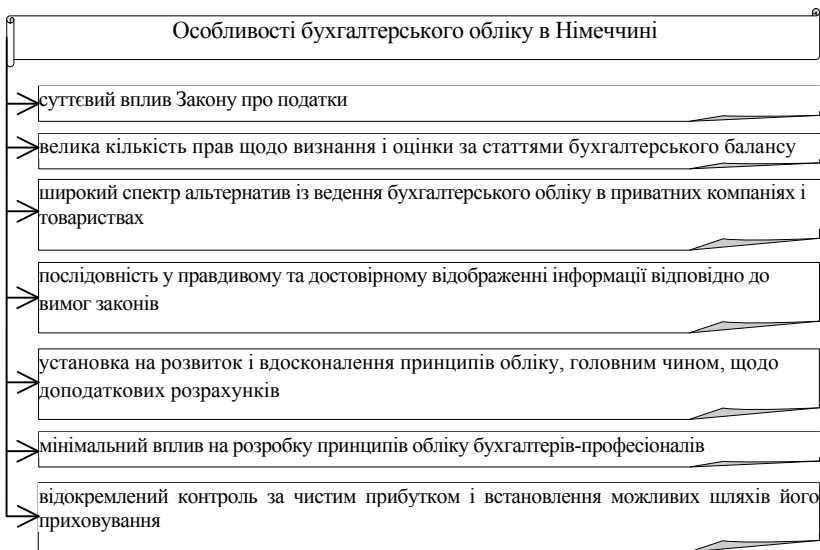

Рис. 5.18. Особливості бухгалтерського обліку в Німеччині
Джерело: розроблено на основі [413, С. 265]

Особливістю бухгалтерського обліку Великобританії є застосування стандартів усіма компаніями, незалежно від їх розміру. Крім того, у Великобританії є кілька відмінних рис організації обліку, яких немає в жодній іншій країні ЄС (рис. 5.19).

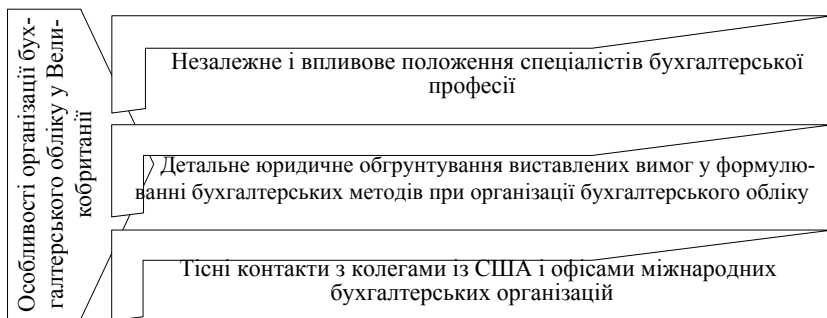

Рис. 5.19. Особливості організації бухгалтерського обліку у Великобританії
Джерело: розроблено на основі [413, С. 219]

Порівнюючи організацію обліку макрорівня двох впливових країн англоамериканської моделі обліку таких як США та Великобританія, варто зазначити, що у другій бухгалтерській правила значно суворіші, вони встановлюються наступними документами:

- Законодавчими актами;
- Обов'язковими і рекомендованими стандартами обліку;
- Вимогами Біржі цінних паперів;
- Вимогами Європейських директив і рекомендаціями

Міжнародних стандартів обліку.

Регулювання бухгалтерського обліку у Великобританії, як і в США, є функцією вільної облікової професії. Бухгалтерські норми і принципи розробляються Радою за стандартами бухгалтерського обліку, функція якої – розробка стандартів фінансової звітності та контроль виконання підприємствами положення закону щодо форм і змісту річних звітів.

На американських підприємствах облік, як правило, централізований. На думку фахівців, така його організація для великих компаній, що мають кілька підприємств і ряд збутових контор, не раціональна. У публікаціях вказується, що використання ЕОМ і можливість безпосереднього зв'язку з нею через термінальні пристрої дозволяє працівникам виробництва і збуту надавати центральному відділу необхідну інформацію. Але обсяг і складність переданої інформації можуть виявитися непосильними і для цих працівників. Вихід з положення переважна більшість вчених бачить у децентралізації обліку.

Дослідивши концептуальну основу обліку в США, проф. К.Ю. Циганков зробив наступний висновок: “складається враження, що творці американської теорії обліку не були достатньою мірою ознайомлені з кращими досягненнями європейських бухгалтерів на межі XIX–XX ст.” [415, С. 360]. Виходячи з того, що кожна думка характеризується суб'єктивністю, розглянемо основні аспекти організації облікової роботи американських підприємств для формування власної позиції щодо її раціональності.

Насамперед зазначимо, що кожен підприємець у США індивідуально визначає зміст, мету, методи й організацію обліку на свій розсуд, тому навіть на однотипних підприємствах трапляються різні варіанти обчислення собівартості продукції, оцінки статей балансу тощо. Розглянемо узагальнені підходи до організації обліку на американських підприємствах.

Облікова служба на підприємствах США будується за виробничим принципом, відображаючи виробничі особливості цих підприємств. Незважаючи на те, що в галузі ведення обліку в США існують різноманітні організаційні форми, відмінності між ними не є принциповими. Всі схеми, що наводяться у численних публікаціях, відображають розподіл облікового апарату на фінансовий і виробничий.

Як правило, питаннями бухгалтерського обліку в американських концернах займаються казначей, контролер, головний бухгалтер, внутрішній ревізор та підпорядковані їм облікові відділи.

Однією з особливостей організації бухгалтерського обліку в США є відсутність стаціонарного поділу обов'язків усередині обліково-фінансового відділу. Проте в більшості компаній головною функцією казначея є організація операцій з готівкою та цінними паперами, він стежить за здійсненням кредитних операцій та здійснює контроль за ними.

Функції обліку та контролю в американських корпораціях виконує відділ головного контролера, який є довіреною особою власників підприємства. Головного контролера призначає правління директорів, перед яким він звітує і бере участь у його засіданнях із правом вирішального голосу. В корпораціях права та обов'язки контролера зазвичай визначаються в статуті. Саме він відповідає за організацію бухгалтерського обліку на американських підприємствах.

Основний обов'язок головного бухгалтера в американських корпораціях полягає в керівництві фактичним веденням бухгалтерського обліку, розробці та здійсненні систем звітності. Він керує підготовкою облікових зведень, якими користуються контролер, скарбник та інші керівні працівники. Його функції тісно

пов'язані з функціями контролера, але здійснюються на більш низькому організаційному рівні. У деяких невеликих компаніях головний бухгалтер є одночасно і контролером.

Найбільш типові шляхи кар'єрного росту бухгалтерів у США вказані на рис. 5.20.

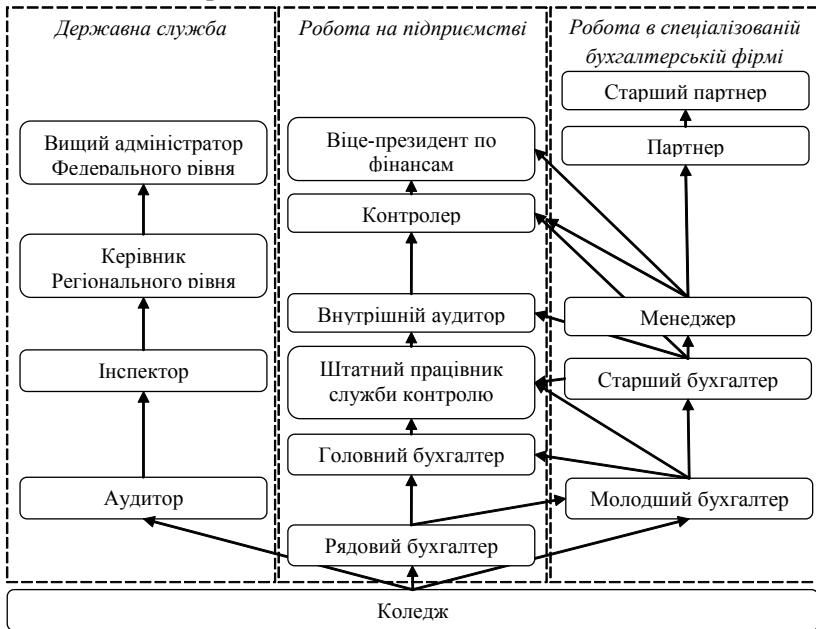

Рис. 5.20. Мобільність у бухгалтерській кар'єрі в США

Джерело: розроблено на основі [292, С. 96]

Варто зазначити, що при прийомі у престижну бухгалтерську чи аудиторську компанію в США практично завжди обов'язковою є наявність певного сертифікату, серед яких одним із найпочесніших вважається сертифікат "Дипломований суспільний бухгалтер" виданий Національною асоціацією незалежних бухгалтерів.

Крім того, у США досить поширені послуги аутсорсингу бухгалтерських послуг. Можна виділити чотири групи незалежно практикуючих фірм, що займаються бухгалтерською практикою (рис. 5.21).

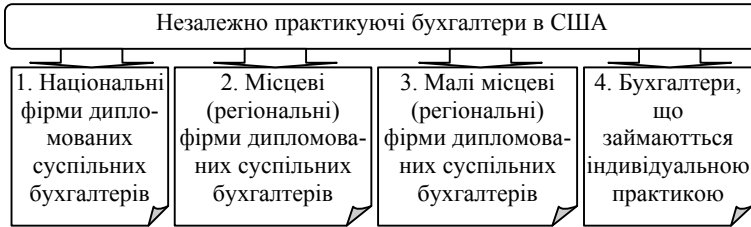

Рис. 5.21. Групи незалежно практикуючих бухгалтерських фірм в США

Серед першої групи – Національних фірм дипломованих суспільних бухгалтерів – виокремлюється “Велика четвірка”, яка поступово сформувалася із “Великої вісімки”. Процес становлення висвітлено на рис. 5.22.

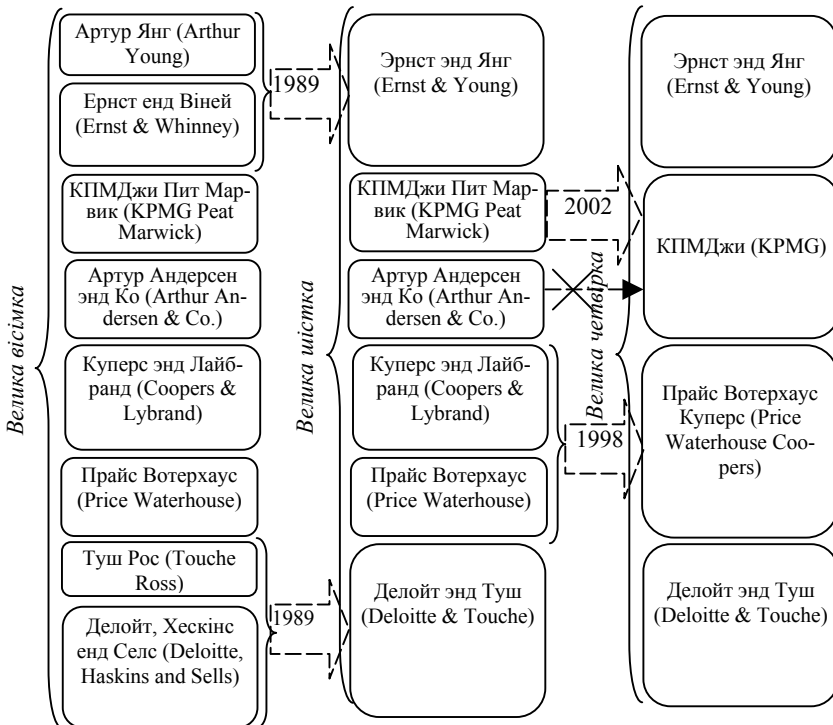

Рис. 5.22. Процес утворення великої четвірки
Джерело: розробка автора

Найбільших фірм колись було вісім, і називалися вони разом “Велика вісімка”. Протягом 1989 року в результаті злиття Deloitte, Haskins and Sells і Touche Ross (об’єднана фірма стала називатися Deloitte & Touche) і Ernst & Whinney і Arthur Young (Ernst & Young) “Вісімка” перетворилася на “Шістку”. Кількість найбільших компаній знову скоротилося 1998 року після злиття Price Waterhouse Coopers & Lybrand (у результаті виникла Pricewaterhouse Coopers). Нарешті, “П’ятірка” стала “Четвіркою” 2002 року після масового відходу клієнтів від Arthur Andersen внаслідок махінацій з “Enron”. Для окреслення масштабів діяльності зазначених фірм розглянемо їх обсяги виручки та кількість співробітників станом на 2012 р.(табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Масштаби діяльності компаній “Великої четвірки” станом на 2012 р.

<i>Компанія</i>	<i>Виручка</i>	<i>Кількість співробітників</i>
PricewaterhouseCoopers	\$31,5 млрд	180 500
Deloitte Touche Tohmatsu	\$31,3 млрд	193 000
Ernst & Young	\$24,4 млрд	167 000
KPMG	\$23 млрд	145 000

Як стверджує український діловий журнал “Експерт” [73], вказана четвірка обслуговує 97 % найбільших компаній Великобританії, утворюючи монополію аудиторських послуг.

Підсумовуючи, зазначимо, що сила американської облікової системи полягає у здоровому глузді, довірі до бухгалтера, його суджень, у використанні дуже простих, але завжди практично виправданих, методів, ігноруванні складних метафізичних конструкцій, трактуванні бухгалтерського обліку мовою бізнесу, яка повинна бути максимально доступною.

Разом з тим, необхідно зауважити, що ігнорування труднощів не завжди є виправданим, простою мовою не завжди можна висловити складні юридичні конструкції, наявні в системі обліку, довіра дає можливість переслідування власних інтересів, а не ін-

тересів фірми, а те, що здається правильним з точки зору здорового глузду, не завжди є правильним із наукової.

До недоліків американської системи можна віднести і нехтування сторнувальними записами, коли намагаються отримати на рахунках лише правильне сальдо, не думаючи при цьому про викривлення оборотів. Американські бухгалтери не диференціюють, як вітчизняні, рахунки розрахунків, не трактують їх як активно-пасивні, а використовують лише два рахунки: до оплати – payable (пасивний) та до отримання – receivable (активний). Проте основним недоліком бухгалтерського обліку США є те, що його носії вважають свої прийоми найкращими і єдиновірними. У американських працях з теорії і практики обліку практично не трапляються посилання на німецьких, французьких, італійських авторів. Російські вчені, професори Я.В. Соколов, А.А. Терехов, К.Ю. Циганков причиною цього вважають відчуття зверхності.

Розбіжності в організації бухгалтерського обліку – це серйозна проблема для міжнародного фінансового аналітика. В аналізі діяльності компаній вимагається інтерпретація різних культурних традицій, що безпосередньо чи опосередковано впливають на показники компаній.

Розглянуті теоретичні положення, ілюструючи принципові відмінності, що існують між вітчизняною та закордонними системами бухгалтерського обліку та звітності, мають велике значення для зведення до “спільного знаменника” української практики бухгалтерського обліку та МСФЗ. Проте в літературі ці відмінності практично не обговорюються, що стає причиною нерозуміння проблеми переходу української системи бухгалтерського обліку на МСФЗ.

Кожна країна має свою унікальну систему бухгалтерського обліку. Країни з подібними обліковими системами об'єднують моделі бухгалтерського обліку. Україна входить до континентальної моделі, яка за своєю концепцією є діаметрально протилежною англо-американській, під яку насамперед підлаштовані міжнародні стандарти.

Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що вітчизняний облік відрізняється від західного не тому, що він теоре-

тично необгунтований, а тому, що в нього інша мета. Відмінності історичного розвитку та рівня розвитку фондового ринку визначають різницю в головному користувачі бухгалтерської інформації, яким у вітчизняній практиці є держава, а у США – акціонери та інвестори.

5.3. Дослідження шляхів розвитку гармонізації обліку в Україні: принципи розбіжності в обліку за П(С)БО та МСФЗ

Економічна ситуація, що склалася за період становлення незалежності нашої держави та входження її до світової спільноти, потребує великих структурних змін, а також зумовлює закономірну необхідність масштабного реформування системи бухгалтерського обліку та звітності. Оскільки Україна – це європейська держава, то прагнучи до європейської спільноти, яку створювали країни, що увійшли до неї, шляхом детального аналізу, зводячи всі сфери життєдіяльності до єдиних норм, стандартів, вона повинна визнати ці “правила”. Виходячи з цього, постає завдання розгляду міжнародних стандартів обліку як інструменту гармонізації обліку в різних країнах та зіставлення міжнародних стандартів з національними для дослідження наявності концептуальної єдності.

Питання переходу на міжнародні стандарти для України залишається дуже проблемним, тож йому присвячено багато праць як прихильників цього процесу, так і противників. Так, це питання розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники – як Г.М. Авраменко, О.А. Агеева, В.А. Бірюков, Л.Л. Гевлич, С.Ф. Голов, О. Золотухін, І.В. Кашуба, В.М. Костюченко, Е.М. Мерзликіна, М.Я. Метьюс, Л.К. Нікандрова, М.Х.Б. Перера, А.В. Рабошук, К.В. Романчук, Ю.Н. Снопок, Р.М. Циган, П.Н. Шаронін та багато інших. Проте, зважаючи на розвиток гармонізаційних процесів та відсутності одностайності у поглядах науковців, це питання потребує подальшого дослідження.

Насамперед необхідно визначитися з відмінностями понять “уніфікація”, “стандартизація” та “гармонізація” (рис. 5.23).

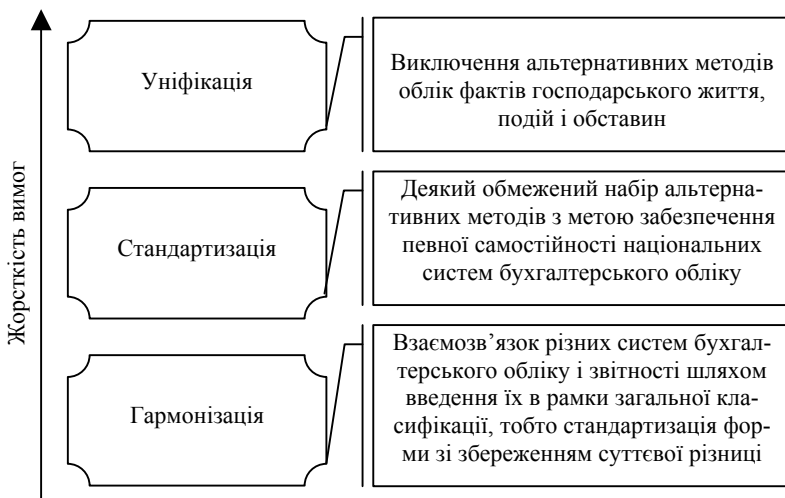

Рис. 5.23. Сутність та співвідношення понять “уніфікація”, “стандартизація” та “гармонізація”

Зазначаючи різницю між гармонізацією (у міру зростання подібності практики ведення бухгалтерського обліку в різних країнах) і стандартизацією (при використанні більш суворих та менш розпливчастих правил), Ноубс (Nobes, 1991) додає, що “у контексті бухгалтерського обліку ці слова стали майже технічними термінами, і дійсно важко вловити практичну різницю в їх значеннях”.

Вважаємо, що всі три поняття використовуються для об’єднання національних облікових систем, надання їм спільних рис, основною відмінністю є ступінь жорсткості вимог. Відповідно, найбільшій подібності облікових систем вимагає уніфікація, найменшій – гармонізація.

Нині Україна знаходиться на етапі активного впровадження процесів гармонізації, що здійснюється шляхом поступового збільшення кола суб’єктів господарювання, які повинні складати звітність за МСФЗ. Погляди вчених стосовно цих процесів кардинально різняться. Позитивні наслідки такого напрямку розвитку зазначають М.Я. Метьюс, М.Х.Б. Перера, вказуючи, що гармонізація дозволить: 1) підвищити порівнянність бухгалтерської звіт-

ності різних країн; 2) активізувати оборот капіталу; 3) підвищити загальний методологічний рівень бухгалтерського обліку; 4) скоротити витрати на складання бухгалтерської звітності міжнародних корпорацій і спільних підприємств; 5) оптимально розподілити світові ресурси [256, С. 564].

Підтримуючи таку позицію, Р.М. Циган, І.В. Кашуба [412, С. 146] зазначають, що МСФЗ – це гнучка, динамічна система, яка відіграє позитивну роль у вдосконаленні національного бухгалтерського обліку та фінансової звітності й інтеграції держави у світове співтовариство. Їх впровадження дасть країні змогу істотно покращити вітчизняний облік і звітність, сприятиме його відкритості й зрозумілості для внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації, зокрема для іноземних інвесторів та кредиторів. Міжнародні стандарти фінансової звітності виступають на даний момент ефективним інструментом підвищення прозорості і зрозумілості інформації, яка висвітлює діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для визнання доходів і витрат, оцінки активів і зобов'язань, дає можливість об'єктивно розкривати і віддзеркалювати наявні фінансові ризики у звітуючих суб'єктів, а також порівнювати результати їх діяльності з метою забезпечення адекватної оцінки їх потенціалу.

Однак окремі вчені негативно сприймають впровадження МСФЗ в Україні. Наприклад, О. Золотухін [154] висловлюється категорично щодо того, що міжнародні стандарти незіставні з нашою сформованою філософією, ідеологією колективізму, вони побудовані на західній концепції індивідуалізму. Автор також висловлює думку, що самі принципи не є чіткими і зрозумілими, а положення, передбачені в них, спричинюють деградацію системи обліку. Зокрема, це стосується оцінки за справедливою вартістю. Кожна думка має право на існування, проте, визнаючи переваги у застосуванні міжнародних стандартів, вітчизняні тенденції трансформації обліку загалом мають надто багато недоліків.

У Росії також є автори, які виступають проти насадження міжнародних стандартів. “Наслідком реформ, що здійснюються в Росії уже багато років, є постійна необхідність переучування бухгалтерів, засвоєння нових, часто незрозумілих методологічних

положень, термінів, понять, тоді як жодної необхідності в подібних нововведеннях немає” [247, С. 13], – зазначають Е.М. Мерзликіна, Г.М. Авраменко, В.А. Бірюков, Л.К. Нікандрова та П.Н. Шаронін, дотримуючись думки, що “застосування МСФЗ не робить бухгалтерську звітність більш “зрозумілою та зручною”, як це декларується законодавцями” [247, С. 13].

Критично ставиться до насадження міжнародних стандартів і проф. Я.В. Соколов, зазначаючи, що “МСФЗ не тільки нічого не дає виробникам, а й заважає правильно оцінювати успішність роботи підприємства” [356, С. 343]. Справа в тому, що початково МСФЗ задумувалися як нейтральні до інтересів усіх учасників ділового життя. Саме тому вони були нікому не потрібні. Проте у міру доопрацювань стандарти все більше стали відображати інтереси фінансових магнатів. Вони орієнтовані насамперед на біржі, потім на банки і кредитні установи, пізніше на рекламу Міжнародного банку.

У європейських країнах із сильними національними традиціями до проблем гармонізації ставляться дуже обережно. Вони усвідомлюють, що гармонізація не повинна завдавати шкоди їх економічній свободі і проводити її необхідно продумано і без зайвої квапливості. Розуміючи принципові відмінності американської та європейської культури, звичок, та водночас усвідомлюючи необхідність створення умов для правильного трактування облікових звітів підприємств за кордоном, з початку 70-х років ХХ ст. ЄС прийняв рішення про розробку європейських стандартів обліку. Відомо, що Великобританія, Німеччина та Франція мають фундаментальні відмінності в оцінці ролі і призначення бухгалтерського обліку, однак, будучи членами спільноти і маючи спільні економічні інтереси, вони усвідомлюють необхідність та доцільність активізації зусиль щодо зближення національних облікових систем. Проте говорити про терміни прийняття європейських стандартів обліку ще рано. В Україні ж задекларована гармонізація впроваджується необдуманно та супроводжується проблемами як на державному, так і на рівні підприємств.

Практика свідчить, що здійснити оцінку реформи бухгалтерського обліку і основних проблем переходу на МСФЗ немож-

ливо без аналізу її впливу на підприємство як відокремлений суб'єкт господарювання. З точки зору зацікавленості в застосуванні МСФЗ підприємства можна поділити на дві групи, наведені в табл. 5.8.

Таблиця 5.8

Групи підприємств у відношенні до зацікавленості в застосуванні МСФЗ

<i>Підприємства, зацікавлені в застосуванні МСФЗ</i>	<i>Підприємства, не зацікавлені в застосуванні МСФЗ</i>
Підприємства вже застосовують МСФЗ чи планують їх застосування через своє економічне чи суспільне становище, оскільки вони представлені на міжнародних ринках цінних паперів (для допуску до торгівлі вони зобов'язані складати звітність відповідно до вимог тих країн, на біржах яких будуть обертатися цінні папери)	Підприємства, які здійснюють свою діяльність лише в межах України
Підприємства, які залучають іноземних інвесторів або активно працюють із закордонними партнерами	
Філії та представництва іноземних підприємств	Малі підприємства
Суспільно значущі суб'єкти господарювання (кредитні організації, страхові компанії та учасники ринку цінних паперів), що залучають кошти населення	

**Джерело: розробка автора*

Однак для складання фінансової звітності недоцільно класифікувати організації з точки зору розмірів. В умовах економіки, що динамічно розвивається, коли, з одного боку, значного поширення набули злиття та поглинання підприємств, а з іншого – практикується виділення структурних підрозділів компаній в окремий бізнес, підприємства можуть швидко переходити з однієї категорії в іншу.

Крім розглянутих в табл. 5.8 відмінностей за групами організацій, виділених із точки зору зацікавленості у застосуванні МСФЗ, існують також відмінності і всередині цих груп залежно від типів користувачів фінансової звітності. Так, акціонерні това-

риства, чії акції котируються на міжнародних фондових біржах, будуть займати більш активну позицію щодо достовірності представленої інформації, ніж користувачі звітності підприємств, яка не здійснює залучення інвестицій на ринку цінних паперів, а стан розвитку фондового ринку України є надзвичайно проблемним (рис. 5.24).

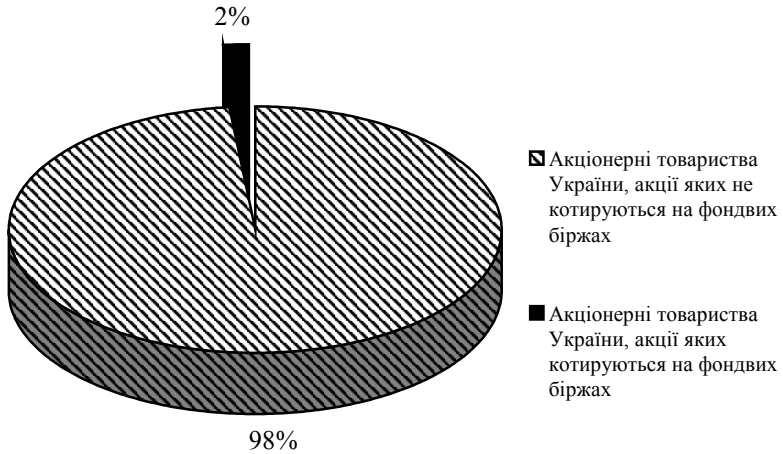

Рис. 5.24. Співвідношення груп акціонерних товариств України за участю у фондовому ринку
Джерело: розроблено за даними [329], [150]

За офіційними даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, станом на 1 серпня 2013 р. акції лише 410 акціонерних товариств з понад 25000 зареєстрованих в Україні, котируються на фондовому ринку. Для порівняння, на двох фондових біржах США (Нью-Йоркській та NASDAQ) ще 2004 р. всього зареєстровано 7019 національних компаній, у Великобританії лише на Лондонській – 2290 компаній [364, С. 27]. Ці дані свідчать про надзвичайно велику частку вітчизняних акціонерних товариств (які за українським законодавством зобов'язані подавати звітність за МСФЗ), не зацікавлені в переході на МСФЗ.

Нові вимоги приносять їм набагато більше проблем, ніж вигод, адже вони змушені докорінно перебудовувати наявну організацію обліку, витратити великі кошти на трансформацію звітності, на навчання бухгалтерів, отримуючи при цьому сумнівну користь, яку Я.В. Соколов [356, С. 340-341] назвав “міфами про глобальні переваги МСФЗ”.

Виходячи з вищесказаного, серед вітчизняних підприємств по суті немає зацікавлених у здійсненні реформи бухгалтерського обліку в її нинішній формі, що зумовлено тією обставиною, що при підготовці програми реформування і концепції розвитку бухгалтерського обліку та звітності відсутній диференційований підхід до здійснення реформи, аналіз інтересів самих підприємств. У результаті підприємства виявилися незацікавленими у застосуванні нових нормативних актів, а власні проблеми, пов’язані з отриманням достовірної інформації про свій фінансово-господарський стан, намагаються вирішити шляхом створення систем обліку та звітності “для внутрішнього користування”.

Відповідно сучасні процеси насадження міжнародних стандартів порушують великий принцип І. Бентама: варто пожертвувати частиною щастя заради збільшення щастя усіх інших.

Впроваджуючи в Україні процеси гармонізації обліку, важливо усвідомлювати і принципові відмінності у джерелах фінансування вітчизняних і зарубіжних підприємств. У той час, як у практиці США головними користувачами фінансової звітності підприємства є акціонери, що виступають основними інвесторами, в Україні головним користувачем звітності є держава, на перший план виходить податкова звітність, а фінансова є швидше формальною. Причиною можуть слугувати кардинальні відмінності у рівні розвитку фондового ринку. Принципів розбіжності між П(С)БО та МСФЗ розглянуті в додатку Х.

Проблемним питанням є шлях, яким ми йдемо до задекларованої гармонізації. Методи її досягнення сьогодні в нашій країні є далеко не досконалими. Причин можна назвати багато. Однією з них вважаємо вказівку Міністерства фінансів України скласти звітність за МСФЗ, використовуючи типові форми звітності. Відсутність затверджених форм за МСФЗ передбачає виконання

принципу суттєвості, який реалізується шляхом підбору підприємством такого набору показників, який є необхідним для користувача, дає змогу приймати рішення, при цьому не обтяжуючи надлишковою інформацією. Таке рішення Міністерства фінансів, на нашу думку, показує незрілість і неготовність сучасної національної системи обліку відповідати західним ринковим принципам. Маємо на увазі залишки адміністративної психології управління, успадкованої з радянського минулого.

Крім того, суттєвим недоліком процесу впровадження звітності за МСФЗ в Україні є недостатність знань вітчизняних бухгалтерів у цій сфері. Проблема ускладнюється ще й через мову, якою написані стандарти, та складнощами перекладу. З цього приводу емоційно висловлюється О. Золотухін: “Стандарти написані неконкретно, принципи розмиті, визначення нечіткі. Вважати їх документом прямої дії (“узв’яв і роби”) не можна. Без додаткових аналітичних матеріалів їх застосування взагалі є неможливим” [154]. Нечіткість положень, до якої звикли вітчизняні бухгалтери, пояснюється надзвичайно широким колом осіб, для яких вони призначені, ринковим характером відносин та рекомендованістю їх характеру. Міжнародні стандарти є складними для розуміння. В умовах переважної необізнаності українських практикуючих бухгалтерів з їх основними положеннями цей факт унеможливує самостійне їх вивчення. Щодо навчання вітчизняних бухгалтерів міжнародних стандартів точаться тривалі дискусії. “Велика четвірка” аудиторських компаній наполягає на одноосібному праві проведення навчання та видачі відповідних документів бухгалтерам, при цьому встановлюючи на свої послуги неймовірно високі розцінки. Міністерство фінансів та держфінпослуг пропонують свої курси [397]. У будь-якому випадку підготовка кваліфікованих фахівців із МСФЗ на сьогодні є одним із актуальних напрямів реформи системи обліку й звітності в Україні.

Керуючись, на перший погляд, благородною метою, українські законодавці піддають систему вітчизняного обліку докорінним змінам (рис. 5.25).

Рис. 5.25. Наслідки для бухгалтерського обліку від впровадження міжнародних стандартів

Особливу увагу варто приділити тому, що введення в облік “справедливої вартості” рівнозначне ліквідації бухгалтерського обліку в нашому розумінні. Дійсно, МСФЗ 16 дає таке визначення: “Справедлива вартість – це сума грошових коштів, достатня для придбання активу або виконання зобов’язання в операції між добре обізнаними, готовими здійснити таку операцію, незалежними одна від одної сторонами”. Таким чином, справедлива вартість повинна виникнути тільки в тому випадку, коли: 1) має місце вільна угода (учасники договору діють без примусу, мають доступ і володіють достатньою інформацією про ринок ціннос-

тей, що складають предмет купівлі-продажу; 2) діють без посередників. Проте багато експертів, ближче ознайомившись із конкретними умовами, що склалися в СНД, дійшли висновку, що перелічених умов у Східній Європі немає. Вони переконалися, що введення в СНД справедливої вартості тільки різко збільшить ризик прийнятих управлінських рішень. Зі свого боку додамо, де великий ризик у вирішенні питань, пов'язаних із охороною власності підприємств. Відмова від документального оформлення фактів господарського життя і навіть ненадання бухгалтеру права, а надання йому обов'язків обліку активів за справедливою, а, по суті, довільною, ціною, тільки дає “зелене світло” для розтрат і розкрадань, що додатково підтверджується врахуванням вітчизняного менталітету.

Крім вищезазначеного, враховуючи особливості менталітету вітчизняних бухгалтерів, права та обов'язки яких протягом тривалого історичного періоду суворо регламентувалися, роботи українського бухгалтера за сучасних тенденцій впровадження міжнародних стандартів властива невизначеність, що досить чітко підкреслив О.В. Єпіфанов: “Бухгалтер традиційно звик виконувати чіткі інструкції і вказівки. Право вибору та прийняття власного рішення – явище для нього досить нове” [72, С. 32].

За переконаннями багатьох авторів, міжнародні стандарти нівелюють роль первинних документів, чим порушують споконвічний закон системи вітчизняного бухгалтерського обліку: “Немає документа – немає запису в бухгалтерському обліку”. Дійсно, однією з умов визнання будь-якого активу в бухгалтерському обліку в Україні є наявність первинних документів, що підтверджують право власності на цей актив. У деяких випадках потрібні також документи, що свідчать про офіційну державну реєстрацію активу (нерухомість, транспортні засоби). У фінансовій звітності, яка складається за правилами МСФЗ, при відображенні активу ця умова може не виконуватися, якщо майно відповідає визначенню активу та критеріям його визнання.

Відповідно до МСФЗ активом є ресурс, контрольований компанією, що виник в результаті подій минулих періодів, від якого компанія очікує отримання економічних вигод у майбутньому. Поняття “контроль” не передбачає в обов'язковому

порядку наявності права власності на актив. Для контролю над активом компанії досить мати можливість одержувати економічні вигоди від його використання і перешкоджати у його використанні третім особам. Контроль над активами може бути здійснений, наприклад, при володінні контрольним пакетом акцій організації або в результаті продажу активів з правом обов'язкового зворотного викупу.

У зв'язку з процесами переходу на міжнародні стандарти з'явилася проблема, що полягає в тенденції розподілу бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Вважаємо це неприйнятним явищем, оскільки, згідно з прийнятою методологією, бухгалтерська звітність є елементом методу бухгалтерського обліку поряд з документуванням, системою рахунків і подвійним записом, інвентаризацією, оцінкою, калькуляцією та бухгалтерським балансом як способом групування та узагальнення інформації про майно і зобов'язання організації. У сучасних умовах облік підприємства ведуть за національною системою, а звітність складають за міжнародними правилами, трансформуючи дані обліку.

Іншими словами, у фінансовій звітності, складеній за МСФЗ, можуть з'явитися активи, яких у бухгалтерському обліку немає, наприклад, у зв'язку з відсутністю первинних документів, що підтверджують право власності на актив. При цьому, хоч актив і не відображено в бухгалтерському обліку, якщо підприємство контролює його, то він повинен бути відображений у його фінансовій звітності, або, навпаки, актив, відображений у бухгалтерському обліку, може не відобразитися у фінансовій звітності, наприклад, у зв'язку з тим, що він не приносить економічних вигод. Аналогічні приклади можна навести щодо зобов'язань. Наприклад, відповідно до вимог МСФЗ у фінансовій звітності повинні бути відображені так звані конструктивні зобов'язання, які документально не підтверджені, проте виникли з практики ділового обігу.

Причиною активного впровадження МСФЗ у світі Я.В. Соколов [356, С. 347] вважає те, що міжнародні фінансові магнати хочуть скупити нерухомість у багатьох країнах, їм потрібен новий облік, який, по суті, означає повернення до ліквідності як гарантії рентабельності, а в бухгалтерському обліку це означає

повернення до статичного балансу. Його принципи істотно відрізняються від того, до чого ми звикли. Причому важливі не самі міжнародні стандарти, а та професійна ідеологія, яку вони несуть. Ця ідеологія представлена загальними постулатами, так званими, азбучними положеннями, а також певними принципами. За висловлюванням Я.В. Соколова та А.А. Терьохова, міжнародні принципи і стандарти обліку подібні до символу віри: “Хто їх не розділяє, той впадає в єресь і повинен бути виключений із професійної спільноти” [353, С. 242]. Принципи та стандарти визначають методологію американського обліку і аудиту, загальні ідеї яких відрізняються від європейської. Для розуміння цього достатньо порівняти уявлення про функції бухгалтерського обліку.

Однак найбільш парадоксальним треба визнати те, що принципи МСФЗ певною мірою суперечать принципам консерватизму Е. Берка (1729–1797), який висунув три принципи будь-якої організації: 1) традиції; 2) прагматизм; 3) організм (рис. 5.26).

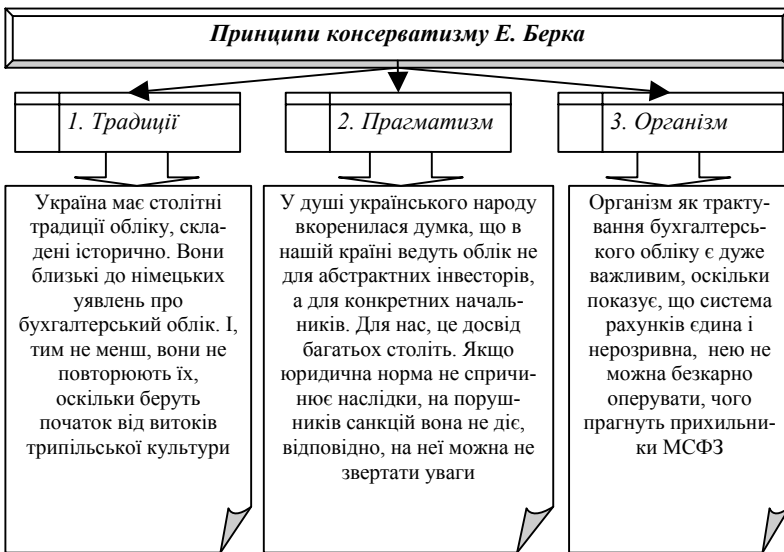

Рис. 5.26. Невідповідність процесів впровадження МСФЗ до принципів консерватизму Е. Берка

Джерело: розробка автора

Таким чином, МСФЗ знаходяться у невідповідності з усіма цими визначальними принципами. Особливо це помітно на прикладі нашої країни.

Варто підняти питання принципів бухгалтерського обліку, при розробці яких в Україні законодавці обрали стратегію запозичення західних відповідників. Проте у практичній реалізації цих принципів у діяльності конкретних суб'єктів господарювання виникають проблеми.

Наприклад, згідно з принципом обачності підприємство зобов'язане застосовувати в бухгалтерському обліку методи оцінки, що запобігають заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів та доходів підприємства. Проте у деяких випадках цей принцип вступає в протиріччя з іншими принципами підготовки звітності. Так, у випадках зміни вартості активів у бік зменшення суб'єкт господарювання зобов'язаний здійснити їх уцінення для приведення фактичної собівартості відповідність до реальної ціни, що суперечить як принципу безперервності (оцінка активів та зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати), так і принципом історичної (фактичної) собівартості (пріоритетна оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання) [94, С. 120-121].

За аналогією, принцип автономності (кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників) втрачає свою однозначність при настанні банкрутства товариств із необмеженою відповідальністю, а принцип послідовності – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики, – на практиці зовсім не виключає можливості щорічного його порушення в разі обґрунтування укладачами звітності підвищення якості облікової інформації від змін облікової політики [94, С. 121].

Принцип нарахування (відображення доходів і витрат у момент їх виникнення) цілком обґрунтовано не використовується при поданні інформації звіту про рух грошових коштів, а принцип відповідності доходів і витрат не застосовується при відображенні витрат періоду і є досить спірним при капіталізації

витрат на НДДКР, якщо настає момент втрати майбутніх економічних вигод [94, С. 121]. Крім того, зазначено різне трактування цього принципу в національних та міжнародних стандартах. Так, за МСФЗ доходи (витрати) підприємства належать до того періоду, у якому вони були фактично отримані (понесені), а за П(С)БО доходи та витрати підприємства відображаються у момент їх виникнення, незалежно від дати їх надходження або сплати (п 18 П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [264]).

Що стосується принципу превалювання сутності над формою, то незважаючи на його формальне задекларування в П(С)БО 1, та Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, очевидне його повне нівелювання в усталеній вітчизняній обліковій практиці. Така думка підтверджується на простому прикладі: невідображення на балансі взятих в операційну оренду основних засобів у орендаря. У цьому випадку всупереч зазначеному принципу пріоритетною є юридична форма, адже за економічним змістом вказані об’єкти повинні були б знайти відображення в балансі орендаря, оскільки вони фактично приносять йому економічні вигоди, а можливість визначення їх оцінки не є проблемною. На Заході ж така практика не застосовується, і користувачі зі звіту про фінансовий стан мають змогу отримати інформацію про ті основні засоби, які знаходяться у розпорядженні суб’єкта господарювання і які фактично входять до складу його виробничих потужностей, хоч і не знаходяться у їх власності.

Навіть застосування абсолютно очевидного принципу єдиного грошового вимірника не завжди є однозначним у зв’язку із сучасними потребами оцінки таких складових нематеріальних активів, як кадровий потенціал, список клієнтури та інших ключових факторів успіху підприємства [94, С. 122]. Також зазначеному в Законі України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” принципу єдиного грошового вимірника суперечить положення МСФЗ щодо функціональної валюти, відповідно до якого в обліку повинна використовуватися та валюта, в якій здійснюється більшість його операцій.

Згідно з принципом суттєвості у звітність за МСФЗ включаються тільки ті облікові позиції, які можуть вплинути на прийняття рішень, у той час, як було уже зазначено, перелік статей звітності за П(С)БО визначається Міністерством фінансів України, причому процедури обліку деяких несуттєвих елементів є складними та обтяжливими для системи бухгалтерського обліку.

Принцип суттєвості є спільним для міжнародних та національних стандартів. У міжнародній практиці передбачено, що облікова політика підприємства не зазнає будь-яких змін без явної необхідності, тоді як в Україні облік ведеться відповідно до чинних законодавчих положень та норм, які постійно змінюються, а забезпечення стабільності облікової політики іноді є просто неможливим.

Виникнення подібних та інших проблем, пов'язаних із трактуванням принципів підготовки звітності в обліковій практиці конкретних підприємств при вирішенні конкретних облікових проблем, зрозуміло, не означає необхідності відміни самих принципів, але показує необхідність творчого підходу щодо їх застосування і саму можливість зміни їх змісту в зв'язку з розвитком економічних процесів національного або міжнародного масштабів [²⁹4, С. 122].

Крім того, Л.Л. Гевлич зазначає, що в міжнародному обліку існують важливі концептуальні позиції, не регламентовані в Україні. Йдеться про концепції збереження капіталу, особливо важливих з точки зору захисту інтересів користувачів звітності при визначенні точки відліку прибутку: тільки надходження активів, що перевищують суми, необхідні для збереження капіталу, можуть вважатися прибутком [294, С. 122].

Однією з основних причин принципових розбіжностей між П(С)БО і МСФЗ є той факт, що міжнародний бухгалтерський облік протягом багатьох років обслуговував ринкову систему, в якій діяльність підприємств спрямована на отримання прибутку та збагачення власників підприємств, тому і ведення бухгалтерського обліку здійснюється насамперед в інтересах власників підприємств, акціонерів, а національна система обліку, сформована на адміністративному поприщі, все ще орієнтована на державу як головного користувача звітності.

Відповідно до закону розвитку суспільства жодна нація чи народність не може зберегти повну самостійність й оригінальність (неповторність), якщо бажає жити в співтоваристві з іншими націями і народностями, тому ідея гармонізації обліку, зрозумілості фінансової звітності користувачам з різних країн, у тому числі закордонним інвесторам, на перший погляд є доцільною.

Однак, якщо глибше зануритися в проблеми запровадження міжнародних стандартів в Україні, історичних та ідеологічних відмінностей націй та відмінності джерел фінансування підприємств національної та західної економік, то стають очевидними принципи недоліки процесу гармонізації в Україні, що фундаментально руйнують організацію історично складеної системи бухгалтерського обліку.

Із здійсненого дослідження випливає висновок, що реформа бухгалтерського обліку в Україні є поверхневою, такою, яка не враховує інтереси різних груп конкретних користувачів фінансової інформації. У цьому полягає її слабкість з точки зору практичної реалізації передбачених заходів.

Важливо усвідомлювати, що МСФЗ – не універсальна концепція, а один із варіантів обліку в інтересах фінансових інститутів. Серед українських підприємств основною групою, зацікавленою в переході на міжнародні стандарти обліку, є акціонерні товариства, акції яких котируються на міжнародних фондових біржах. Основна проблема полягає в тому, що в Україні їх налічується лише 2 %, а підприємствам, які не виносять свої цінні папери на міжнародні біржі, перехід на МСФЗ створює значно більше проблем, ніж переваг. Навіщо потрібен облік в інтересах фінансових інститутів, якщо самі ці інститути не цікавлять їх?

Крім того, виявлено проблему поширення тенденції відокремлення ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які завжди базувалися на єдиній фактичній інформації про господарські операції організації, виходячи з підтверджених первинними документами даних бухгалтерського обліку. У сучасних же умовах підприємства все ще ведуть облік за національними стандартами, а звітність подають згідно з новими вимогами – за міжнародними, шляхом процедури трансформації облікових даних. Це стає причиною того, що в даних обліку на-

явні активи, інформація про які не міститься в звітності, і навпаки, у звітності з'являються активи, не відображені в обліку, що є суттєвою проблемою організації обліку, призначеної для оптимізації облікового процесу.

Вітчизняні бухгалтери не готові до сучасних змін. Це стоєть насамперед відсутності необхідних знань. Підприємства змушені наймати зовнішніх спеціалістів для формування нової звітності, що супроводжується значними витратами. Проте варто зауважити, що формування фінансової звітності відповідно до МСФЗ не лише вимагають спеціальних знань та додаткової інформації, а й є особливим світоглядним підходом до складання фінансової звітності, відмінним від традиційного для України.

Висновки до розділу 5

Дослідження розвитку національної облікової системи та міжнародного досвіду організації бухгалтерського обліку дає підстави зробити наступні висновки:

1. У ході дослідження виявлено 41 вид бухгалтерського обліку, припущення про одночасне існування яких робить систему бухгалтерського обліку маревною. Виступаючи прихильниками єдиної інтегрованої системи бухгалтерського обліку, вважаємо виділення окремих видів обліку (серед яких основними залишаються податковий, управлінський, фінансовий) недоцільним, адже всі вони ведуться в межах спільної облікової системи на основі спільних первинних документів та єдиної бази обробки. Те, що називають управлінським, фінансовим та податковим обліком, по суті є лише процесом підготовки необхідної звітності (управлінської, фінансової та податкової відповідно), що за національної організації облікової системи потребуватиме мінімальних зусиль. Іншими словами, в системі бухгалтерського обліку різною є лише вихідна інформація, яка формується на базі єдиної системи залежно від потреб користувачів. Функціонування всієї системи, елементи якої виконують власні завдання, в сукупності орієнтуються на досягнення спільної мети – збереження майна власника та надання зовнішнім та внутрішнім користувачам інформації для ухвалення ними рішень.

2. Проблему уніфікації обліку потрібно вирішувати насамперед на законодавчому рівні шляхом напрацювань у напрямку врегулювання категорій “доходи”, “витрати”, “амортизація” тощо. Після цього інші питання щодо уніфікації податкового та фінансового обліку вирішуватимуться на рівні підприємства завдяки оптимальній системі організації обліку. За єдиної системи податкового та фінансового обліку та за правильної організації аналітики, виділення управлінського обліку зводиться лише до формування звітів з єдиної бухгалтерської системи за вимогою управлінців.

3. Відповідно до закону розвитку суспільства, жодна нація чи народність не може зберегти повну самостійність й оригінальність (неповторність), якщо бажає жити в співтоваристві з іншими націями і народностями, тому ідея гармонізації обліку, зрозумілості фінансової звітності користувачам із різних країн, у тому числі закордонним інвесторам, на перший погляд є доцільною. Проте, якщо глибше зануритися в проблеми запровадження міжнародних стандартів в Україні, історичні та ідеологічні відмінності націй, джерел фінансування підприємств національної та західної економік, то очевидними стають принципові недоліки процесу гармонізації в Україні, що фундаментально руйнують філософію історично складеної системи обліку.

4. Кожна країна має свою унікальну систему бухгалтерського обліку, що створює проблеми для міжнародного фінансового аналітика. В аналізі діяльності компаній вимагається інтерпретація різних культурних традицій, що безпосередньо чи опосередковано впливають на показники компаній, адже бухгалтерський облік визначається тим середовищем, в якому він функціонує, а методологічні принципи його організації, теорії і практики залежать від соціальних, політичних та економічних умов окремої країни. Країни з подібними обліковими системами об'єднують моделі бухгалтерського обліку. Україна входить до континентальної моделі, яка за своєю концепцією є діаметрально протилежною англо-американській, під яку передусім підлаштовані міжнародні стандарти.

5. Здійснене дослідження дає підстави стверджувати, що вітчизняний облік відрізняється від західного не тому, що він теоретично необгунтований, а тому, що в нього інша мета. Однією з основних причин принципових розбіжностей між ПСБО і МСФЗ є той факт, що міжнародний бухгалтерський облік протягом багатьох років обслуговував ринкову систему, в якій діяльність підприємств спрямована на отримання прибутку та збагачення власників підприємств, тому і ведення бухгалтерського обліку здійснюється насамперед в інтересах власників підприємств, акціонерів, а національна система обліку, сформована на адміністративному поприщі, все ще орієнтована на державу як головного користувача звітності.

6. На досягнення гармонізації принципів обліку і звітності у світовому масштабі спрямована діяльність міжурядових та міжнародних професійних організацій з бухгалтерського обліку та міжнародних профспілкових організацій. Однак у ході дослідження виявлено, що запозичені із заходу принципи бухгалтерського обліку в Україні на практиці нівелюються чи протирічать іншим нормативним актам. Такими принципами є принцип перевагування сутності над формою, принцип автономності, суттєвості, принцип єдиного грошового вимірника, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат.

7. В умовах глобалізації та активного впровадження міжнародних стандартів важливим питанням організації обліку є пристосування системи обліку до нових вимог. На практиці ж в Україні спостерігається негативна тенденція роз'єднання бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Підприємства ведуть облік за старою організацією, а потім трансформують дані. Дані обліку і звітності можуть суттєво відрізнятися, наприклад, у звітності, складеній за МСФЗ, можуть відображатися активи, які у даних обліку не вказані, якщо підприємство не має права власності на ці активи, але має право контролю. Така проблема неправильно організованої системи обліку значно ускладнює роботу бухгалтера при складанні звітності, адже облік, його аналітичні розрізи повинні відповідати необхідним показникам звітності.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

1. В методології та теорії організації бухгалтерського обліку.

Зараз простежуються риси та тенденції формування інформаційного суспільства. Від “традиційної” індустриальної економіки цей етап вирізняється істотним зрушенням використаних людством ресурсів від матеріальних до нематеріальних, випереджаючим зростанням трансакційного сектору і розмиванням кордонів між галузевими ринками.

Інформаційна та постіндустріальна економіка є синонімами – поняття “постіндустріальна економіка” характеризує той самий етап розвитку, але з ретроспективної сторони. В умовах інформаційного суспільства фактор часу відіграє надзвичайно важливу роль. Нині інформація швидко втрачає актуальність, її цінність може значно варіюватися залежно від часу отримання, тому фактор часу є визначальним при організації бухгалтерського обліку як генератора інформації.

Виявлено 41 вид бухгалтерського обліку, припущення про одночасне існування яких робить систему бухгалтерського обліку маревною. Автор виступає прихильником єдиної інтегрованої системи бухгалтерського обліку. Вважаємо виділення окремих видів обліку (серед яких основними залишається податковий, управлінський, фінансовий) недоцільним, адже всі вони ведуться в межах спільної облікової системи на основі спільних первинних документів та єдиної бази обробки. В системі бухгалтерського обліку різною є лише вихідна інформація, яка формується на базі єдиної системи залежно від потреб користувачів.

Базовою проблемою організації обліку є хибність розуміння її суті, а саме – віднесення сюди питань ведення бухгалтерського обліку. Розмежування організації і ведення бухгалтерського обліку полягає в тому, що організація обліку передбачає його налагодження та удосконалення і виконується власником підприємства, а ведення – процеси збору даних, їх обробки та видачі інформації – виконується головним бухгалтером та підпорядкованим йому персоналом.

Дослідженням виявлено існування вагомої проблеми незадоволення обліком інформаційних потреб управління, причому, причиною є неправильна організація системи обліку, за якою менеджери, з одного боку, не знають, яку інформацію може надати їм система обліку, а з іншого – їхні інформаційні запити вимагають великих витрат часу і зусиль бухгалтерів.

У бухгалтерському обліку системно взаємодіють всі його складові елементи, та кожен має якості, виключення яких знижує загальний потенціал і ефективність інформаційної системи. Тільки разом вони формують систему інформації, від якої все більше залежить фінансово-господарська діяльність підприємств. Під інформацією слід розуміти оброблені (в тому числі і в системі бухгалтерського обліку) дані, які зменшують невизначеність користувачів.

Процес організації бухгалтерського обліку містить дві групи елементів: структурні, які передбачають вибір форми організації обліку та організації роботи людей, що вестимуть облік, і технологічні, які містять безпосередню організацію облікового процесу. До відомих десяти принципів доцільно додати принцип раціональності, адже для ефективної роботи підприємства надзвичайно важливим фактором є розумне використання адміністрацією наявного облікового персоналу.

Переважає більшість авторів облікову політику визначають як сукупність принципів, методів і процедур організації обліку. Існують і суттєво відмінні погляди, зокрема, облікову політику характеризують як діяльність підприємства, методологію, документ, інструмент маніпулювання фінансовими показниками та навіть власне управлінським обліком.

Автором здійснено власне визначення облікової політики підприємства, яке характеризує це поняття як сукупність методів обліку обраних підприємством серед законодавчо дозволених, виходячи зі специфіки діяльності конкретного підприємства, його стратегічної мети.

Кожна країна має свою унікальну систему бухгалтерського обліку, що створює проблеми для міжнародного фінансового аналітика. В аналізі діяльності компаній вимагається інтерпрета-

ція різних культурних традицій, що безпосередньо чи опосередковано впливають на показники компаній, адже бухгалтерський облік визначається тим середовищем, в якому він функціонує, а методологічні принципи його організації, теорії і практики залежать від соціальних, політичних та економічних умов окремої країни. Країни з подібними обліковими системами об'єднують моделі бухгалтерського обліку. Україна входить до континентальної моделі, яка за своєю концепцією є діаметрально протилежною англо-американській, під яку передусім підлаштовані міжнародні стандарти.

Вітчизняний облік вирізняється від західного не тому, що він теоретично необґрунтований, а тому, що в нього інша мета. Однією з основних причин принципових розбіжностей між П(С)БО і МСФЗ є той факт, що бухгалтерський облік багатьох країн світу протягом багатьох років обслуговував ринкову систему, в якій діяльність підприємств спрямована на отримання прибутку та збагачення власників підприємств, тому і ведення бухгалтерського обліку здійснюється насамперед, в інтересах власників підприємств, акціонерів, а національна система обліку, сформована на адміністративному поприщі, все ще орієнтована на державу як головного користувача звітності.

2. В удосконаленні практики організації обліку.

В Україні набула широко використовується комп'ютеризованої форми ведення бухгалтерського обліку, що, незважаючи на наявні недоліки, суттєво спрощує роботу бухгалтера та пришвидшує час виконання інформаційних запитів.

Система бухгалтерського обліку повинна бути організована так, щоб оперативно надавати необхідну інформацію заінтересованим користувачам в оптимальному для сприймання вигляді та з мінімальними витратами зусиль і часу.

У наш час інформація відіграє вирішальну роль у діяльності управління з будь-яких питань, від неї залежить функціонування підприємства. Загальними критеріями якості може бути відповідність бухгалтерської інформації вимогам національних чи міжнародних стандартів. Проте кожний суб'єкт господарювання повинен самостійно розробляти власні критерії якості облікової інформації, до розширеного переліку яких можна віднести: достатність,

вірогідність, структурованість, достовірність, аналітичність, стабільність, зіставність, точність, давність, законність, доречність, надійність, своєчасність, зрозумілість та конфіденційність.

Організуючи систему бухгалтерського обліку, необхідно усвідомлювати, що пріоритетним є не збільшення обсягів інформації, що опрацьовується, а оптимізація технології обробки необхідної та важливої інформації та уміння відсортовувати не важливу.

Впровадження системи автоматизації документообороту забезпечить реєстрацію, облік і зберігання документів, оперативний доступ до документів та звітної інформації, ефективне управління процесами руху та обробки документів, скорочення часу процедур узгодження документів та прийняття рішень, підвищення виконавської дисципліни, скорочення невиробничих витрат робочого часу співробітників; мінімізацію фінансових витрат на документообіг і діловодство.

Серед інформації, що надається управлінцям, значна частина (78,5 %) належить бухгалтерському обліку, що підсилює його роль на підприємстві в інформаційній економіці. Інформацію для управління до цього часу належним чином не оцінюють, а тому їй не досліджують впливу інформаційних витрат на ефективність ухвалення рішень. Проте вирахування вартості інформаційних послуг, які в тому числі надає і бухгалтерський облік, є важливим фактором, що дасть змогу оптимізувати роботу, витрачену на підготовку інформації.

У сучасних умовах існує необхідність організації надійного захисту облікової інформації. Особливої уваги потребують загрози внутрішнього характеру, серед яких виділено такі: технічні загрози, загрози генерування недостовірної інформації (навмисно та ненавмисно), загрози розголошення користувачами та генераторами інформації (бухгалтерами) та інші загрози недосконалої організації. Для зменшення ймовірності виникнення технічних загроз варто приділяти належну увагу періодичній архівації інформації, створенню резервних копій, вжиттю заходів антивірусної безпеки.

Для мінімізації загрози генерування недостовірної інформації варто створити на підприємстві надійний контроль за функ-

ціонуванням облікової системи, а також підтримувати рівень професіоналізму та компетенції бухгалтера. Для забезпечення підприємства від витоку інформації варто організувати систему комунікації, яка надавала б інформацію внутрішнім користувачам винятково в межах їх професійних потреб, приділяти належну увагу фінансуванню заходів інформаційної безпеки, підписувати інсайдерські договори. Важливим є також визначення відповідальності бухгалтера за порушення, що стосуються надання недостовірної інформації, а також розголошення конфіденційності інформації. Дієвим інструментом є створення бухгалтеру відповідних умов.

Заходи безпеки інформації доцільно запроваджувати через положення про облікову політику, а також посадові інструкції, графіки документообігу, контракти, договори, угоди з працівниками, накази керівника та інші документи, що регламентують внутрішній розпорядок.

Комплекс завдань, які покладають на облікову політику, надзвичайно великий. До неї відносять усі питання організації бухгалтерського обліку. Виходячи з цього, запропоновано розділити інформаційне навантаження між двома документами – Наказом про облікову політику та Положенням про організацію бухгалтерського обліку підприємства. До змісту першого пропонується вносити винятково вибір методу обліку окремих активів серед альтернатив, запропонованих законодавством, які залежать від галузі та специфіки діяльності конкретного підприємства (метод амортизації основних засобів, списання запасів, нарахування резерву сумнівних боргів). Другий же включатиме усі інші питання, що безпосередньо стосуються організації обліку – форму організації, форму ведення бухгалтерського обліку, розробку робочого плану рахунків та порядку документообороту.

Пропонується ввести в Україні окреме національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку “Облікова політика”, як це зроблено в Російській Федерації, Молдові та за міжнародними стандартами. Цей документ повинен увібрати та систематизувати усі питання, які стосуються облікової політики, розкривати методологічні та методичні основи її формування та організаційного

забезпечення, порядок розробки, формування і розкриття змін в обліковій політиці підприємства, що суттєво знизить затрати часу на її формування на кожному конкретному підприємстві.

Облікова політика для оподаткування характеризує специфіку підприємства щодо визначення об'єктів оподаткування, особливостей відображення операцій, пов'язаних з оподаткуванням в обліку та податковій звітності. Вона має місце тоді, коли податкове законодавство допускає варіативність, встановлює тільки загальні норми, але не надає конкретних способів обчислення податків, та коли воно містить "протириччя і незрозумілість".

Встановлено, що в професії бухгалтера особисті характеристики людини нерозривно пов'язані з її професіоналізмом, тому в Україні потрібно створити систему постійного підвищення бухгалтерських кадрів, яка б відповідала міжнародним вимогам, а саме – стандартам освіти Міжнародної федерації бухгалтерів.

Практично в усіх країнах, на відміну від України, саморегулювання бухгалтерської професії є обов'язковою складовою. Тож перспективним напрямом розвитку національної системи бухгалтерського обліку і звітності в Україні є широке залучення професійної бухгалтерської та аудиторської спільноти до створення методологічного і методичного його забезпечення шляхом обов'язкової участі у дорадчих органах при профільних міністерствах.

Для посилення професіоналізму бухгалтера з боку держави, суб'єктів підприємницької діяльності, професійних організацій та навчальних закладів запропоновано заходи, а також виокремлено особисті риси, здібності і схильності бухгалтерів та виявлено, що в професії бухгалтера найбільш необхідними є моральні характеристики і вміння обґрунтовувати свої дії з позиції моральності. Фундаментальними принципами етичної поведінки є: цілісність, об'єктивність, професійна компетентність і належна ретельність, конфіденційність, належна поведінка, технічні стандарти.

На форму організаційної побудови та структуру апарату облікової служби впливають такі чинники: обсяг виробництва, загальна чисельність працюючих, кількість структурних підрозділів, види діяльності, характер організації технології виробницт-

ва, характер функціональних обов'язків, кількість філій (дочірніх господарств).

Основними принципами розподілу праці облікових працівників є функціональний, оперативно-виробничий та комбінований. На практиці найчастіше застосовують комбінований оперативно-виробничий принцип, виконуючи частину робіт за об'єктами обліку, а частину – за обліковими завданнями.

На практиці спостерігається негативна тенденція роз'єднання бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Підприємства ведуть облік за старою організацією, а потім трансформують дані. Дані обліку і звітності можуть суттєво відрізнятись, наприклад, у звітності, складеній за МСФЗ, можуть відобразитися активи, які у даних обліку не вказані, якщо підприємство не має права власності на ці активи, але має право контролю. Така проблема неправильно організованої системи обліку значно ускладнює роботу бухгалтера при складанні звітності, адже облік, його аналітичні розрізи повинні відповідати необхідним показникам звітності.

Проблему уніфікації обліку потрібно вирішувати насамперед на законодавчому рівні шляхом напрацювань у напрямку врегулювання категорій “доходи”, “витрати”, “амортизація” тощо. Після цього інші питання щодо уніфікації податкового та фінансового обліку вирішуватимуться на рівні підприємства завдяки оптимальній системі організації обліку. За єдиної системи податкового та фінансового обліку та за правильної організації аналітики, виділення управлінського обліку зводиться лише до формування звітів з єдиної бухгалтерської системи за вимогою управлінців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 12 самых громких случаев ИТ-воровства в России / CNews: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cnews.ru/reviews/?2005/12/02/192675>.
2. Абрютин М.С. От бухгалтерского учета к национальным счетам / Абрютин М.С. : учеб.-практ. пособ. – М. : Финстантинформ, 2001. – 187 с.
3. Ажнюк М.О. Основи економічної теорії : навч. посіб. / М.О. Ажнюк, О.С. Передрій. – К.:Знання, 2008. – 368 с.
4. Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах / Акофф Р.Л. – М. : Сов. радио, 1972.
5. Акулич М.В. Налоговый учет и отчетность : краткий курс / Акулич М.В. С.Пб., 2009.
6. Алієв Т. Бухгалтерський облік за договором: пошук “крайнього” / Т. Алієв // Бухгалтерія. – 2012. – №10 (997). – С. 55–56.
7. Андрищенко Г. Актуальні питання формування облікової політики малих підприємств / Г. Андрищенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 11.
8. Апчёрч А. Управленческий учет: причины и практика ; пер с англ. / под. ред. Я.В Соколова, И.А. Смирнова. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 952 с.
9. Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета: пособие / Астахов В.П. – М. : ИКЦ “МарТ” ; Ростов н/Д : Издательский центр “МарТ”, 2006. – 576 с.
10. Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета / В.П. Астахов. – М. : Экспертное бюро – М, 1997.
11. Асташкевичер Е.Т. Научная организация труда в бухгалтерии / Е.Т. Асташкевичер, В.И. Петрова. – М. : Финансы, 1971. – 128 с.
12. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом / Афанасьев В.Г. – М. : Политиздат, 1975. – 408 с.
13. Правовые основы системы правового регулирования бухгалтерского учета и аудит Российской Федерации : учеб. пособ. / Ашмарина Е.М., Быля А.Б., Терехова Е.В. ; под. ред. Е.М. Ашариной. – М. : КНОРУС, 2011. – 232 с.

14. Бухгалтерский учет : учебник / Бабаев Ю.А., Петров А.М., Л.А. Мельникова; под ред. Ю.А. Бабаева. – М.: Проспект, 2011. – 432 с.
15. Бабаев Ю.А. Теория бухгалтерского учета : [учебник для вузов] / Бабаев Ю.А. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 304 с. – С. 15.
16. Бабенко И.П. Курс двойной бухгалтерии / Бабенко И.П. – С.Пб. : Издание В.И. Губинского, 1911. – 1106 с.
17. Бабій М.А. Аутсорсинг як нова концепція ведення бізнесу / М.А. Бабій // Зовнішня торгівля: права та економіка. – 2007. – № 6. – 57 с.
18. Барановська Т.В. Використання облікової політики при здійсненні внутрішнього контролю / Т.В. Барановська // Вісник технологічного університету Поділля. – 2003. – №5. – С. 89-93.
19. Барановська Т.В. Облікова політика підприємства в Україні: теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Т.В. Барановська. – К., 2005. – 21 с.
20. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / Барановська Тетяна Василівна, технологічний університет. – Житомир, 2004. – 282 с.
21. Бархатов А.П. Международный учет : учеб. пособие / А.П. Бархатов. – М. : Издательско-книготорговый центр “Маркетинг”, 2001. – 228 с.
22. Бархатов А.П. Развитие нормативного регулирования бухгалтерского учета за рубежом и в России / А.П. Бархатов // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – 2008. – № 5 (26).
23. Башук Т.О. Підбір персоналу та ухвалення рішень у креативному управлінні організацією / Т.О. Башук, Я.І. Смірнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 1. – С. 148–155.
24. Безруких П.С. Бухгалтерский учет / П.С. Безруких, В.Б. Ивашкевич. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Бухгалтерский учет, 2000. – 576 с.

25. Безруких П.С. Вопросы рациональной организации бухгалтерского учета : автореф. дисс. на отиск. ученой ст. канд. экон. наук : спец. 08.00.12 / П.С. Безруких. – М., 1967. – 22 с.

26. Белоусов А.И. Учетная мысль: эволюция развития : монография / Белоусов А.И. – М.: Вузовская книга, 2011. – 160 с.

27. Белоусова І.А. Порівняльна характеристика фінансового та управлінського обліку / І.А. Белоусова // Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 4(26). – С. 24–31.

28. Белоусова Л.И. Учетная политика предприятия – основа составления финансовой отчетности / Л.И. Белоусова // Вісник СНУ ім. Даля. – 2008. – № 1. – С. 14–17.

29. Берг А.И. Кибернетика – наука об оптимальном управлении / Берг А.И. – М.-Л. : Энергия, 1964. – 19 с.

30. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових коштів та дебіторської заборгованості / С.Л. Береза // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – №1. – С. 35–41.

31. Белоусова І.А. Розвиток бухгалтерської професії як важливий чинник подолання економічної кризи в Україні / І.А. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – 55 с. – С. 3-6.

32. Беляева Г. Роль інформаційного забезпечення при впровадженні інноваційних елементів механізму ресурсозбереження промислових підприємств / Г. Беляева // Економічний аналіз: зб. нак. праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного університету “Економічна думка”, 2012. – Вип. 10. – Ч. 4. – 446 с. – С. 19–21.

33. Бир С. Кибернетика и управление производством / Бир С. – М. : Физматгиз, 1963. – 23 с.

34. Бігдан І.А. Комерційна таємниця як специфічний об'єкт обліку інтелектуальної власності / І.А. Бігдан : зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТК, 2008. Вип. 21.– Частина 2. – 211 с. – С. 7-10.

35. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / Білуха М.Т. – К. : А.С.К., 2000. – 892 с.
36. Блейк Дж. Европейский бухгалтерский учет : Справочник / Дж. Блейк, О. Амаг ; Пер. с англ. – М. : Информационно-издательский дом “Филинь”, 1997. – 400 с.
37. Богач А. Наказ про облікову політику – основний регламентуючий документ із формування методики обліку логістичних витрат підприємства / А. Богач // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 180–182.
38. Боголюбов В.С. Финансовый менеджмент в туризме и гостинничном хозяйстве : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / В.С. Боголюбов, С.А. Быстров. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 400 с.
39. Бодрова Т.В. Теория и методология формирования системы управленческого учета для целей налогообложения : дисс. ... доктора экон. наук / Бодрова Татьяна Васильевна : 08.00.12 – Орел, 2008.
40. Большая советская энциклопедия. – Т. 23. – М., 1973.
41. Большой бухгалтерский словарь / под ред. А.Н. Азриляна. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 547 с.
42. Большой бухгалтерский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mirslovarei.com/content_bigbuhslov/polzovateli-uchetnoj-informacii-s-neprjamym-kosvennym-finansovym-interesom-90242.html.
43. Большой толковый словарь русского языка / С.А. Кузнецов. – С.Пб. : Норинт, 1998. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/kuznetsov/43351/пользователь>.
44. Большой Энциклопедический словарь. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/196618>.
45. Бондаренко Н.М. Проблеми формування облікової політики на вітчизняних підприємствах / Н.М. Бондаренко // Стратегічні напрями розвитку бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2012 р.) : тези доп. / відп. ред. Л.В. Нападовська. – К. : Київ. Нац. Торг.-екон. ун-т, 2012. – 356 с. – С. 29–30.

46. Бондаренко О.М. Проблеми формування облікової політики. Напрямки її удосконалення [Електронний ресурс] / О.М. Бондаренко, М.П. Білан // Економічний вісник – 2011. – №31. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Bilan.pdf.

47. Борисейко Ю.В. Бухгалтерський облік і контроль доходів: податковий аспект : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Борисейко Юлія Володимирівна. – Житомир, 2012. – 214 с.

48. Бородин А.С. Бухгалтерские тупики в налоговом законодательстве / А.С. Бородин // Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – № 1. – С. 33–40.

49. Бузак Н.І. Бюджетування, облік і контроль затрат на впровадження сучасних інформаційних технологій / Н.І. Бузак // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3(93). – 282 с. – С. 185–189.

50. Экономика, организация и планирование работы ВЦ : учебник / Бурлак Г.Н., Помпеева С.Н., Фельдман Л.С. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1989, – 238 с.

51. Бутинець Ф.Ф. Ще раз про бухгалтерський облік як науку / Ф.Ф. Бутинець // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 10. – С. 20–29.

52. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік : навч. посіб. / Бутинець Ф.Ф., Чижевська Л.В., Герасимчук Н.В. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 448 с.

53. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закл.]. / за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – [8-е вид., допов. і перероб.]. – Житомир: Рута, 2009. – 864 с.

54. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закладів. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 5-е вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2003. – 726 с.

55. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку : в 2 ч. : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за спец. “Облік і аудит” / Ф.Ф. Бутинець ; ред. Л.Л. Горецька. – Ч. 1. – Житомир : Рута, 2001. – 511 с.; Ч. 2. – Житомир : Рута, 2001. – 511 с.

56. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: [підр. для студ. спец. 7.050106 “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / Бутинець Ф.Ф. – 3-тє вид., доп. І перероб. – Житомир : Рута, 2003. – 444 с.

57. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студ. вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” / Вид. 2-е, доп. і перероб. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 640 с.

58. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – С. 597.

59. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку : [підруч. для студ. спец. 7.050106 “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська; за ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутиця. – [4-е вид., допов. і перероб]. – Житомир : Рута, 2005. – 528 с.

60. Організація бухгалтерського обліку: підручник / кол. автор. за ред. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир, 2002. – 502 с.

61. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік : облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. спец. 7.050106 “Облік і аудит” / Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга. ; за ред. Ф.Ф. Бутиця; 3-тє вид., перероб. і допов. – Житомир : Рута, 2001. – 512 с.

62. Бухгалтерский учет в зарубежных странах : учеб. пособ. / под ред. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир : Рута, 2002. – 660 с.

63. Бутинець Ф.Ф. Податковий облік в Україні / Ф.Ф. Бутинець, Н.В. Шатило. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – С. 35.

64. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія : [підручн. для студ. вищ. навч. закл. спец. “Облік і аудит”] / [Ф.Ф. Бутинець, В.П. Бондар, Н.Г. Виговська та ін.] : за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – 4-тє вид., допов. і перероб. – Житомир : Рута, 2006. – С. 107.

65. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах : в 2-х частях / Ф.Ф. Бутинец. – Ч. 1 : учеб. пособ. – Житомир: Рута, 2005. – 640 с.

66. Бухгалтер – сердце компании. – Work.ua. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.work.ua/articles/subject/230/>.

67. Бухгалтерская (финансовая) отчетность : учебник / под ред. В.Д. Новодворского. – М. : Омега-Л, 2010. – 608 с.
68. Бухгалтерский учет в зарубежных странах // Международный бухгалтерский учет. – 2009. – №12(132). – 68 с. – С. 29–40.
69. Бухгалтерский учет : учебник / под ред. А.Д. Ларионова. – М. : ПРОСПЕКТ, 1998. – 392 с.
70. Бухгалтерский учет: теория : учебник / под ред. Н.Т. Лабынцева. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 102 с.
71. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Д. Корінька. Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К. : ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – 459 с.
72. Бухгалтерський облік: актуальні проблеми та рішення : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Герасименка, д-ра екон. наук, проф. А.О. Епіфанова ; [С.С. Герасименко, А.О. Єпіфанов, М.Д. Корінько та ін.]. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 162 с.
73. В плену у “большой четверки” // Украинский деловой журнал . – 2006. – № 43 (92). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert.ua/articles/23/0/2872/>
74. В Україні 34 тис. безробітних бухгалтерів і 7 тис. директорів підприємств / Finance.ua – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/01/05/294247>.
75. Валуев Б.И. Проблемы развития учета в промышленности / Б.И. Валуев. – М. : Финансы и статистика, 1984. – 215 с. – С. 32–33.
76. Валуев Б.И. Система хозяйственного учета в промышленности: вопросы теории и методологии : монография / Валуев Б.И. – Одесса: Пальмира, 2012. – 216 с.
77. Валуев Б.І. Проблеми управлінської організації бухгалтерського обліку / Б.І. Валуев // Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – № 1. – С. 2-11.
78. Василевич И.П. Влияние учетной политики на налоговые платежи гостинниц / И.П. Василевич, Б.Н. Мирошниченко // Бухгалтерский учет. – 1999. – № 5. – 110 с. – С. 74–81.

79. Васильева Н.А. Учетная политика организации / Н.А. Васильева // Бухгалтерский учет. – 2003. – №24. – 62 с. – С. 31–35.

80. Вельш Глен А. Основы фінансового обліку / Вельш Глен А., Шорт Деніел Г. пер. з англ. О.Мінін, О.Ткач. – К. : Основи, 1997. – 943 с.

81. Верига Ю.А. Види обліку в Україні: світовий і національний досвід / Ю.А. Верига // Профессиональная ответственность аудитора : сборник материалов Третьей Днепропетровской межрегиональной научно-практической конференции : тезисы докл. ; под ред. М.Л. Крапивко. Днепропетровск 19–20 сентяб. 2003. – Кривой Рог : Минерал, 2003. – 103 с.

82. Верига Ю.А. Еккаутинг ефективності викладання капіталу в торговельну сферу : монографія / Ю.А. Верига, С.М. Деньга. – Частина I. Теоретичні аспекти системи еккаутингу. – Полтава: ПУСКУ, 2002. – 355 с.

83. Вишневський В.П. Взаємозв'язок оподаткування підприємства і бухгалтерського обліку / В.П. Вишневський // Фінанси України. – 1999. – № 6. – С. 29–40.

84. Водоп'янова О. Облікова політика: починаємо новий рік / О. Водоп'янова // Дебет-кредит. – 2010. – № 5. – 64 с. – С. 20–25.

85. Волюнец Л. Переходной период: как состыковать несостыкуемое / Л. Волюнец // Экспресс анализ законодательных и нормативных актов. – 2011. – № 6. – 44 с. – С. 19–39.

86. Воробьева И.С. Управление документооборотом как способ повышения эффективности деятельности персонала / И.С. Воробьева // Економічний простір. – 2009. – № 26.

87. Воронко Р.М. Облік у зарубіжних країнах. – Українські підручники онлайн – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1529052745761/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/harakteristika_svitovih_modeley_buhgalterskogo_obliku

88. Галаган А.М. Основы бухгалтерского учета / А.М. Галаган ; под ред. проф. С.К. Татур, А.С. Маргулиса. – М. : Госпланиздат, 1939. – 139 с.

89. Галасси Дж. Основные принципы информационной экономики, принятия решений и итальянской теории предпринимательской деятельности / Дж. Галасси // Международная научная конференция “Соколовские чтения”. Взгляд из прошлого в будущее. 10–11 февр. 2011 г.: тезисы докл. – С.Пб.: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2011. – 156 с.

90. Галузина С.М. Аспекты повышения роли учетно-аналитической информации в системе управления организацией : монографія / Галузина С.М. – С.Пб. : Знание, 2006. – 392 с.

91. Галузина С.М. Международный учет и аудит / С.М. Галузина, Т.Ф. Пупшис. – С.Пб. : Питер, 2006. – 272 с.

92. Гарасим П.М. Курс управлінського обліку : навч. посіб. / П.М. Гарасим, Г.П. Журавель. – К. : Знання, 2007. – 314 с.

93. Фінансовий, управлінський і податковий облік у господарських товариствах (ВАТ, ЗАТ, ТОВ, ПОП, ПАП) / Гарасим П.М. , Журавель Г.П. , Хомин П.Я. – Тернопіль, 2003. – 480 с.

94. Гевлич Л.Л. Современное содержание концептуальной основы учета в Украине / Л.Л. Гевлич // Економічний простір. – 2008. – № 20/2. – С. 116–123.

95. Чарльз Гіл В.Л. Міжнародний бізнес: конкуренція на глобальному ринку / пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 856 с.

96. Глушков В.М. Основы экономики и организации машинной информатики / В.М. Глушков, Ю.М. Каныгин.– К.: ИК АН УССР, 1981. – 64 с.

97. Гніліцький В.В. Захист інформації : навч. посіб. для студентів екон. спец. / В.В. Гніліцький, Є.Г. Орехов. – Житомир : ІМІДЖ, 2009. – 164 с.

98. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: проблеми та рішення / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 1997. – № 10. – С. 12–23.

99. Голов С.Ф. Екологічний облік: локальні рішення та глобальна проблема / С.Ф. Голов // Школа професійного бухгалтера. – 2011. – №6(124). – С. 12–14.

100. Голов С.Ф. Фінансовий та управлінський облік / С.Ф. Голов, В.І. Єфименко. – К. : Автоінтерсервіс, 1996. – 544 с.
101. Голубов В. Есть такая должность – бухгалтер / В. Голубов, Я. Соколов // Правда. – 25.06.1979.
102. Гончаренко І.М. Облікова політика в агроформуваннях. [Електронний ресурс] / І.М. Гончаренко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_35/20.htm.
103. Гончаренко І.М. Організація бухгалтерського обліку в управлінні підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / І.М. Гончаренко. – К., 2013. – 20 с.
104. Гордополова Н.В. Структурно-логічна схема облікової політики / Н.В. Гордополова, І.М. Сисоева // Інтеграційний вибір України: історія, сучасність, перспективи : Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Вінниця, 10 квіт. 2012 р. – Том II. – Тернопіль : Крок, 2012. – 291 с. – С. 46–53.
105. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві / Л. Городянська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №6. – С. 9–16.
106. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1350626385346380>.
107. Грачев А.В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия: Учеб.-практ. пособ. / А.В. Грачев. – М. : Финпресс, 2002. – 208 с.
108. Сидней Дж. Грей. Финансовый учет: глобальный подход : [учеб.-метод. пособ. ; пер. с англ.] / Сидней Дж. Грэй, Белверд Е. Нидлз. – Москва: Волтерс Клувер, 2006. – 614 с.
109. Гринів Б.В. Облікова політика суб'єкта господарювання: торгівля, комерція, підприємництво / Б.В. Гринів : зб. наук. праць ЛКА. – Львів : Укоопспілка ЛКА, 1998. – С. 168-169.
110. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество; / Дж. Гэлбрейт. пер. с англ. / – М: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Транзиткнига”; СПб.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с.

111. Дем'яненко М.Я. Про співвідношення бухгалтерського та податкового обліку / М.Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. – 2004. – №1. – 204 с. – С. 10–17.
112. Деньга С.М. Еккаунтинг ефективності вкладення капіталу в торгівельну сферу : монографія / С.М. Деньга. – Частина 3 Організація екаунтингу в умовах мережевих комп'ютерних технологій обробки інформації. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 455 с.
113. Довбуш А.В. Сутність та принципи стратегічного обліку та аналізу [Електронний ресурс] / А.В. Довбуш. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/i245nek/2010_5/106.pdf.
114. Додонов А.А. Проблемы бухгалтерского учета в промышленности СССР / А.А. Додонов. – М. : Экономика, 1964. – 324 с.
115. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет : пер с англ. / под ред. С.А. Табалиной. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 560 с.
116. Друри К. Управленческий и производственный учет : учебник пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 1071 с.
117. Думлер С.А. Управление производством и кибернетика / С.А. Думлер. – М.: Машиностроение, 1969. – 424 с.
118. Економіка й організація інноваційної діяльності : підручник / [О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.] ; за ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенко. – К.: Професіонал, 2004. – 960 с.
119. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 2 / редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с.
120. Економічні системи : монографія. Т. 2 / за ред. Г.І. Башнянина. – Львів : Вид-во комерційної академії, 2011. – 496 с.
121. Епифанов О.В. Подготовка и аттестация профессионального бухгалтера / О.В. Епифанов. – М. : Экономика, 2006. – 198 с.

122. Ермакова Н.А. Контрольно-информационные системы управленческого учета / Н.А. Ермакова. – М. : Економистъ, 2005. – 296 с.
123. Єдиний реєстр судових справ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
124. Жакіпбеков Д.С. Налоговая учетна политика как основа организации налогового учета в Республике Казахстан / Д.С. Жакіпбеков // Вестник Московского университета. Серия : Экономика. – 2012. – №4. – 118 с. – С. 66–74.
125. Жарикова Л.А. Бухгалтерский учет в зарубежных странах : учеб. пособ. / Л.А. Жарикова, Н.В. Наумова. – Тамбов : Изд-во тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 160 с.
126. Живко М.О. Специфіка формування вітчизняного законодавства у сфері захисту інформації / М.О. Живко // Вісник Донецького національного університету / Сер. В: Економіка і право. – 2008. – Вип. 2.– С. 444–450.
127. Живко М.О. Правові аспекти захисту інформації суб'єктів господарювання / М.О. Живко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2008. – Вип. 6(74).– С. 211–220.
128. Житний П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства/ П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 3–10.
129. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки : монографія / Жук В.М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 648 с.
130. Загородній А.Г. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства / А.Г. Загородній, Г.О. Партин // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 87–97.
131. Задорожній З.-М. В. Актуальні питання облікової політики підприємств щодо необоротних активів : монографія / Задорожній М.В., Семеген Л.Г., Богуцька Л.Т. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 237 с.
132. Зайцева Н.А. Финансовый менеджмент в туризме и гостинничном бизнесе : учеб. пособ. / Н.А. Зайцева, А.А. Ларионова. – М. : Альфа-М., ИНФРА-М, 2011. – 320 с.

133. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”: затв. Верховною Радою України від 16.07.1999р № 996 – XIV зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

134. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 № 1576-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

135. Закон України “Про державну таємницю” від 21.01.1994 № 3855-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.

136. Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 18.12.2008 року № 689-УІ.

137. Закон України “Про захист інформації в автоматизованих системах” від 05.07.1994 № 81/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/81/94-вр>.

138. Закон України “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” від 31.05.2005 № 2594-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2594-15>.

139. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

140. Закон України “Про Концепцію Національної програми інформатизації” від 04.02.1998 № 75/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80>.

141. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

142. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.1991 № 887-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.

143. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року № 2121-111.

144. Закон України “Про державну таємницю” від 21 січня 1994 року № 3855-XII.

145. Закон України “Про доступ до публічної інформації” від 09.06.2013 № 2939-17 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

146. Закон України “Про електронний цифровий підпис” від 22.05.2003 р., № 852-IV.

147. Закон України “Про електронні документи та електронний документообіг” від 22.05.2003 р. № 851-IV.

148. Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” № 537-V від 09.01.2007.

149. Запорожцева Л.А. Финансовая безопасность предприятия при переходе на МСФО / Л.А. Запорожцева // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №36(186). – 66 с. – С. 46–51.

150. Зараз головною буде не кількість, а якість акціонерних товариств – Голос столиці. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://newsradio.com.ua/2013_05_22/Zaraz-golovnoju-bude-ne-k-ik-st-a-jak-st-akc-onernih-tovaristv-ekspert/.

151. Захарчишин Г.М. Інтегрований ракурс проблем інноваційності в інформаційному суспільстві / Г.М. Захарчишин // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12(138). – 628 с. – С. 10-15.

152. Зберігання та переробка сільськогосподарської продукції в сучасних умовах // Аграрний сектор України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-122/doc-199/>

153. Лень В.С. Звітність підприємств : підручник / В.С. Лень, В.В. Гливенко. – К.: Знання, 2004. – 474 с.

154. Золотухин О. Зачем Украине международные стандарты, или Какой бухучет нам не нужен? / О. Золотухин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elbuh.com/index.php?id=652>.

155. Ивашкевич В.Б. Бухгалтерский учет в условиях совершенствования хозяйственного механизма / Ивашкевич В.Б. – М. : Финансы и статистика, 1982. – 31 с.

156. Ивашкевич В.Б. Бухгалтерское дело : учеб. пособ. / В.Б. Ивашкевич, Л.И. Куликова. – М.: Экономистъ, 2005. – 523 с.
157. Исторический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mirslivarej.com/content_his/organizacija-4412.html.
158. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту / С.В. Івахненко. – К., 2003. – 349 с.
159. Івахненко С.В. Організація бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки: дис. кандидата екон. наук : 08.06.04 / С.В. Івахненко. – Житомир, 1998. – 225 с.
160. Ільніцький Ю. Договір на переробку давальницької сировини: сутність та особливості / Ю. Ільніцький // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – №94. – С. 8–11.
161. Караева Т.А. Системы автоматизированного учета на предприятии / Т.А. Караева, С.Г. Хворенков. – М.: Финансы и статистика, 1982.
162. Карлин Т.Р. Анализ финансовых отчетов на основе ГААР / Т.Р. Карлин. – М. : Инфра. – М., 1998. – С.48.
163. Карпенко І.Л. Облікова політика: від стандартів до практики / І.Л. Карпенко // Держава та регіони / Серія: Економіка та підприємництво. – 2002. – № 4. – С. 222-227.
164. Карпова В. Особенности калькулирования некоторых расходов в свете оптимизации налогообложения / В. Карпова // Управленческий учет и бюджетирование для специалистов в области управления финансами. – 2011. – №6. – 79 с. – С. 6–12.
165. Карпушенко М.Ю. Організація обліку : навч. посіб. (для студентів економічних спеціальностей, які навчаються за спеціальністю “Облік і аудит”) / М.Ю. Карпушенко. – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 241 с.
166. Кашаев А.Н. Проблемы учета и анализа экономической эффективности в производственных объединениях / А.Н. Кашаев. – М. : Финансы, 1978. – 224 с.
167. Керимов В.Э. Институциональные аспекты формирования и развития управленческого учета / В.Э. Керимов // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 32(182). – 64 с. – С. 2–9.

168. Кипарисов Н.А. Краткий курс основ советского балансового учета / под ред. М.И. Вейсмана. – 2-е испр. изд. – М. : ВСЕККЗО, 1937. – 119 с.

169. Кирюшин Е. Популярныe очерки по счетоводству / Е. Кирюшин // Счетная мысль. – 1925. – № 5. – С. 15–18.

170. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки : монографія / Кірейцев Г.Г. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 236 с.

171. Кобрин Л.М. Сутність функціонування переробних підприємств. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.viem.edu.ua/konf_V4_1/art.php?id=0607

172. Ковалев В.В. Организация бухгалтерского учета на совместных предприятиях / Ковалев В.В., Евстигнеев Е.Н., Соколов В.Я. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 160 с.

173. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учебник / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. – М.: Проспект, 2010. – 424 с.

174. Ковалев В.В. Финансовый учет и анализ: концептуальные основы / Ковалев В.В. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 720 с.

175. Ковалев В.В. Анализ баланса, или как понимать баланс : учеб.-практ. пособ. / В.В. Ковалев, Вит.В. Ковалев. – М. : Проспект, 2009. – 448 с. – С. 21.

176. Коваленко О.В. Удосконалення організації обліку на промислових підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / О.В. Коваленко. – К., 2003.

177. Ковальчук Л.В. Фінансовий результат творчості при формуванні “облікової конституції” сільськогосподарських підприємств / Л.В. Ковальчук // Дні науки-2006 : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : Наука і освіта. – 2006. – С. 40–43.

178. Коврига Д. Счетоводный труд / Д. Коврига // Счетовод. – 1889. – № 21.

179. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

180. Кодекс Республики Казахстан “О налогах и других обязательных платежах в бюджет” (с изм. и доп. на 01.01.2012) // Налоговый комитет Министерства финансов Республики Казахстан: сайт. URL: <http://www.salyk.kz/ra/taxcode/Pages/default.aspx>.

181. Кожин В.Я. Производство: учет и налоги / Кожин В.Я. – М. : Альфа-Пресс, 2007. – 427 с.

182. Козельцева Е.А. Организация бухгалтерского учета во Франции / Е.А. Козельцева // Международный бухгалтерский учет – 2003. – № 10. – С. 58–62.

183. Козырева Т.В. Управленческий учет в туризме / Т.В. Козырева. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 160 с.

184. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет : учеб. пособ. / Кондраков Н.П. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 635 с. – С. 427.

185. Коноплева И.А. Анализ реализации технологии бухгалтерского учета в современном программном обеспечении / И.А. Коноплева, Б.А. Костин // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №38(188). – 68 с. – С. 30–44.

186. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

187. Корбет Т. Управленческий учет по ТОС / Т. Корбет ; пер. с англ. Д. Капранов. – К. : Изд-во “Необхідно і достатньо”, 2009. – 240 с.

188. Корниевич Д.М. Проблемы информационной системы бухгалтерского учета на современном этапе / Д.М. Корниевич // Проблемы учета, анализа, контроля и статистики в условиях реформирования экономики : тезисы докл. Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 17–18 октяб. 2002 г. – Мн.: БГЭУ, 2002. – 202 с.

189. Косміна Р.М. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Косміна Р.М. – К., 2003. – 174 с.

190. Костюк П.А. Бухгалтерский словарь / Костюк П.А. – Мн. : Высшая школа, 1971. – 160 с.

191. Костюхин Д.С. Практическое применение модели мультистандартного учета / Д.С. Костюхин // Вестник Московского университета. Серия : Экономика. – 2012. – №5. – 120 с. – С. 105–120.

192. Кошкин И.А. Оперативно-балансовый учет (курс основной) / под ред. П.Б. Клеймана, Л.О. Рубинштейна, С.Г. Струмена. – Ленинградское обласное издательство, 1933. – 407 с.

193. Кравчук В.В. Кадрова політика в агропромисловому комплексі в ринкових умовах / В.В. Кравчук // Проблеми науки. – 2002. – №2. – С. 35–60.

194. Красноперова О.Л. Учетная политика организаций на 2004 год / Красноперова О.А. – М. : ЗАО “Издательский Дом Главбух”, 2003. – 240 с.

195. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1350623992927488>.

196. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 371 с.

197. Криштоп Н.А. Проблема вибору облікової політики підприємства / Н.А. Криштоп // Тези доповідей Четвертої студентської наукової конференції “Проблеми обліку, контролю в економіці України”. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 236 с. – С. 41–42.

198. Крупка Я.Д. Про функції бухгалтера в умовах використання новітніх інформаційних технологій / Я.Д. Крупка, В.В. Муравський // Інформаційні технології у змісті освіти та практичній діяльності фахівців з обліку і аудиту: проблеми методології та організації : тези доп. наук.-практ. конф. 18 лют. 2010 р. – К. : КНЕУ, 2010. – 305 с.

199. Крутик А.Б. Антикризисный менеджмент / А.Б. Крутик, А.И. Муравьев. – С.Пб. : Питер, 2001. – 432 с.

200. Крылов В.Л. Управленческий учет: двойная бухгалтерия или инструмент принятия управленческих решений / В.Л. Крылов // Школа професійного бухгалтера. – 2012. – №9(138). – С. 20–23.

201. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с. – С. 22–23.
202. Кужельний М.В. Організація обліку : підручник / М.В. Кужельний, С.О. Левицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 352 с.
203. Кузнецова С.А. Методологічні засади трансформації бухгалтерського обліку як напрям розвитку інформатизації суспільства / С. Кузнецова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 7. – 65 с. – С. 23–27.
204. Кузнецова С.А. Обрання форми організації ведення бухгалтерського обліку / С. Кузнецова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – 64 с. – С. 28–34.
205. Кузнецова С.А. Якість облікової інформації в управлінні діяльністю господарювання / С.А. Кузнецова // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 16-18 квіт. 2008 р. / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т ; відповід. ред. В.М. Яценко. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – 291 с.
206. Кузьминский А.Н. Теория бухгалтерского учета : учебник / А.Н. Кузьминский. – К. : Вища шк., 1990. – 311 с.
207. Кузьминский А.Н. Организация бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности / А.Н. Кузьминский, В.В. Сопко. – К.: Вища шк. Головное изд-во, 1986. – 256 с.
208. Кузьмінський А.М. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / А.М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський. – К. : Все про бухгалтерський облік, 1999. – 228 с.
209. Кундря-Висоцька О.П. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / О.П. Кундря-Висоцька. – К., 2004. – 303 с.
210. Кутер М.И. Введение в бухгалтерский учет : учебник / Кутер М.И. – Краснодар : Просвещение-Юг, 2013. – 512 с.
211. Кутер М.И. Теория бухгалтерского учета : учебник / Кутер М.И. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 640 с.

212. Кушина О. Про облікову політику підприємства / О. Кушина // Баланс. – № 5 (268). – 31.01.2000. – С 45–50.

213. Ларсон Керміт Д. Основні принципи бухгалтерського обліку / Ларсон Керміт Д., Уайлд Джон Дж., Чіаппетта Барбара : у 2 томах ; пер з англ., за наук. ред. Г.В. Григораш, Т.В. Герасимової. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2007. – 1336 с.

214. Ластовецький В.О. Інформаційне забезпечення підприємницької діяльності / В.О. Ластовецький // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 10. – С. 7–10.

215. Ластовецький В.О. Виробничо-комерційний облік і внутрішньогосподарська (управлінська) звітність за центрами витрат і відповідальності / В.О. Ластовецький. – Чернівці : Місто, 2003. – 156 с.

216. Лебедзевич Я. В. Фінансові результати та їх контроль в системі бухгалтерського обліку: методологія та практика : дис. канд. екон. наук : 08.06.04 / Я.В. Лебедзевич. – Житомир, 2002. – 217 с.

217. Лентнер Ч. Бухгалтерський облік і аудит в Угорщині / Ч. Летнер, В. Сеймон. – Житомир : Рута, 2009. – 176 с. (на укр. і угор. мові).

218. Ленъ В.С. Організація бухгалтерського обліку : навч. посіб. / за ред. В.С. Леня. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.

219. Лист ДПА України від 9 квітня 2001 р. № 2450/5/15 – 116. Щодо відповідності чинному законодавству норми 3.2.4. Порядку складання декларації про прибуток підприємств // Вісник податкової служби України. – 2001. – № 23. – С. 12.

220. Лист МВС України від 31.03.2010 р. №13/3-4156

221. Лист Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 31-08410-07/23-1343/1310 // Все для бухгалтера та аудитора. – 2013. – № 15. – 31 с. – С. 19.

222. Лист Міністерства фінансів України “Про облікову політику” від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793.

223. Бухгалтерський облік: основи теорії і практики / Лисюк О.М., Михайлова Т.П., Чацкіс Ю.Д. – Донецьк : Дон. держ. ун-т екон. і торг. ім. Туган-Барановського, 2003. – 443 с.

224. Литвин Ю.Я. Податковий облік: хто його повинен вести або як допомогти бухгалтеру у його відносинах з ДПА? / Ю.Я. Литвин // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – №6. – С. 3–13.

225. Литвин Ю.Я. Организация бухгалтерского учета в сельском хозяйстве / Литвин Ю.Я. – К., 1977. – С. 176.

226. Лишиленко О.В. Бухгалтерський фінансовий облік : навч. посіб. / О.В. Лишиленко – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 160 с.

227. Ловінська Л.Г. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні / Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк. – К. : НДФІ, 2006. – 240 с. – С. 142–154.

228. Лозинский А.И. Курс теории балансового учета / А.И. Лозинский. – М. : Редакционно-издательское управление “Союзоргучет”, 1938.

229. Лоханова Н.О. Облік та контроль витрат на обслуговування виробництва і управління : дис. на здобуття наук. ст. канд. екон. наук : 08.06.04 / Н.О. Лоханова. – Одеса, ОДЕУ, 1998. – 266 с. – С. 81–83.

230. Лунина И. Справедливость налогов превыше всего // Налоговый курьер. – 2010. – №9. – С. 26–28.

231. Лупикова Е.В. История бухгалтерского учета : учеб. пособ. / Е.В. Лупикова. – М.: КНОРУС, 2006. – 240 с.

232. Лучко М.Р. Податкові розрахунки як елемент методу бухгалтерського обліку / М.Р. Лучко // Регіональні перспективи. – 2001. – № 2–3(15–16). – 222 с. – С. 43–48.

233. Любар О.О. Місце та роль облікового підрозділу на підприємстві – [Електронний ресурс]. / О.О. Любар.– Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_NIT_2008/Tethis/Economics/27721.doc.htm

234. Макаров В.Г. Теория бухгалтерского учета : учебник / Макаров В.Г. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 271 с.

235. Малишкін О.І. Податковий облік: ситуації та рішення : посібник / Малишкін О.І. – К. : Лібра, 1999. – 224 с.

236. Малюга Н.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит”. – К., 2006. – 36 с.
237. Малькова Т.Н. Теория и практика международного бухгалтерского учета : учеб. пособ. / Т.Н. Малькова. – С.Пб. : Издательский дом «Бизнес-пресса», 2001. – 336 с.
238. Манойленко О.В. Аутсорсинг як інструмент підвищення ефективності антикризового управління / О.В. Манойленко // Вісн. Міжнар. слов'ян, ун-ту. Сер. Екон. науки. – 2006. – № 9. – С. 8–12.
239. Мансфельд А. Курс мельничного счетоводства. Руководство к самообучению бухгалтерии на мельницах, по двойной итальянской системе / Мансфельд А. – М., 1893. – С.18
240. Марич П. Деякі питання організації податкового обліку прибутку / П. Марич // Бухгалтерський облік та аудит. – 1997. – № 10. – С. 57–59.
241. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс– 2-е изд. – Т. 46.
242. Марченко А.К. Основы бухгалтерского учета : [учебник] / А.К. Марченко, И.М. Барабанов. – М. : Финансы, 1980. – 222 с.
243. Матвієнко П.Є. Доцільність боротьби засобами адміністративного примусу з посяганням на встановлений порядок обігу інформації, що становить комерційну таємницю / П.Є. Матвієнко // Держава і право. – 2009. – № 46. – С. 273–277.
244. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М., 1966. – С. 43.
245. Медведєв М.Ю. Выбери профессию: бухгалтер : практическое руководство / М.Ю. Медведєв М.Ю. – М. : КНОРУС, 2011. – 80 с.
246. Медведєв М.Ю. История русской бухгалтерии / М.Ю. Медведєв, Д.В. Назаров. – М. : Бухгалтерский учет, 2007. – 436 с.
247. Проблемы гармонизации Российской системы бухгалтерского учета и требований МСФО / Е.М. Мерзликина,

Г.М. Авраменко, В.А. Бирюков, Л.К. Никандрова, П.Н. Шаронин // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – №11(209). – 62 с.

248. Мигдал Л. Поиск истины / Мигдал Л. – М. : Молодая гвардия, 1983. – 239 с.

249. Михалкевич А.П. Системы бухгалтерского учета и отчетности и основные направления их развития и совершенствования / А.П. Михалкевич // Бухгалтерский учет и анализ. – 2007. – № 3 (123). – С. 23-27.

250. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, 2000 : пер. з англ. / за ред С.Ф. Голова. – К. : ФПБАУ, 2000. – 1272 с.

251. Мних Є.В. Економічний аналіз : підручник / Є.В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

252. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / за ред. С.В.Мочерного. – Т. 2. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

253. Муравський В. Документування в умовах повної автоматизації обліку / В. Муравський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 5. – 64 с. – С. 49.

254. Муравський В.В. Застосування сучасних інформаційних технологій обліку як передумова автоматизації прийняття управлінських рішень в торгівлі / В.В. Муравський // Управління розвитком / Харківський національний економічний університет. Зб. наук. статей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми обліку, аналізу і фінансового контролю в Україні» 10–11 лют. 2009 р. – № 1. – Харків. – 119 с.

255. Мэтьюс М.Я. Теория бухгалтерского учета : [учебник] / М.Я. Мэтьюс, М.Х.Б. Перера ; [пер. с англ. / под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 136 с.

256. Мэтьюс М.Р. Теория бухгалтерского учета : учебник / М.Р. Мэтьюс, М.Х.Б. Перера ; пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 663 с.

257. Мюллер Г. Учет: международная перспектива / Мюллер Г., Гернон Х., Миик Г. ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 136 с.
258. Мюллер Г. Учет: международная перспектива : Мюллер Г., Гернон Х., Миик Г. ; пер. с англ. – 2-е изд., стереотип. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 136 с.
259. Наконечна Н.В. Концептуалізація облікових систем / Н.В. Наконечна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 191–198.
260. Налоговый учет и аудит: состояние и развитие : монография / под. ред. Н.Т. Лабинцева. – Ростов н/Д : Рост. гос. экон. ун-т (РИНХ), 2010. – 264 с.
261. Нармбаев К.Н. Организация бухгалтерского учета в США / К.Н. Нармбаев. – М.: Финансы, 1979. – 159 с.
262. Народження бухгалтерії // Дебет-кредит. – 2010. – №4. – 64 с. – С. 3,4.
263. Настольная книга бухгалтера-профессионала / общая ред. И.С. Кумок ; составление АОЗТ “Московское Финансовое Объединение”, 1995. – 304 с.
264. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.13 №73
265. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Нашкерська Г.В. – К., 2004. – 464 с.
266. Нестеренко Н.А. Налоговый учет / Н.А. Нестеренко, Е.С. Цепилова. – Ростов-н/Д, 2008.
267. Нечитайло А.И. Теория бухгалтерского учета / А.И. Нечитайло. – С.Пб. : Питер, 2005. – 304 с.
268. Нечитайло А.И. Теория бухгалтерского учета : [учеб. пособ.] / Нечитайло А.И. – С.Пб. : Изд-во “Юридический центр Пресс”, 2003. – 285 с.
269. Николаева М.К. Вопросы аутентификации электронного документооборота в информационных инфраструктурах в торгово-экономической деятельности / М.К. Николаева // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – 2007. – № 4(20).

270. Николаева С.А. Управленческий учет. легенды и мифы / С.А. Николаева, С.В. Шербек. – М. : Аудиторско-консалтинговая фирма «ЦБА», 2004. – 288 с.

271. Німчинов П.П. Загальна теорія бухгалтерського обліку / Німчинов П.П. – К. : Вища шк., 1977. – 240 с.

272. Новая технократическая волна на Западе / за ред. П.С. Горевича. – М. : Прогресс. – 1986. – 453 с.

273. Новодворский В.Д. Бухгалтерский учет на малых предприятиях: ученик / В.Д. Новодворский, Р.Л. Сабанин. – М., 2007. – 296.

274. Норт Даглас. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Норт Даглас ; пер. з англ. І.Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

275. Озеран А.В. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні / А.В. Озеран. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vlca_Ekon/2011_35/55.pdf.

276. Олійник О.В. Витрати в системі бухгалтерського обліку: теорія, методика, практика (на прикладі підприємств промисловості нерудних матеріалів): дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / О.В. Олійник. – Житомир, 2002. – 284 с.

277. Организация управления промышленным производством / [В.О. Козлова, Л.А. Александров, М.А. Сарнисов и др.]. – М.: Высш. шк., 1980. – 399 с.

278. Організація зберігання, переробки та реалізації продукції аграрних формувань. – Електронна Online бібліотека. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://credobooks.com/4-vidi-pererobki-silskogospodarsko%D1%97-produkci%D1%97>

279. Організація бухгалтерського обліку: [підручник для студентів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська / за ред. д.е.н., заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – [4-е вид., допов. і перероб.]. – Житомир : Рута, 2005. – 528 с.

280. Організація обліку : навч. посібник (для студ. Екон. спец., які навчаються за спеціальністю «Облік і аудит») /

М.Ю. Карпушенко ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 241с.

281. Основы учета и анализа в системе финансового менеджмента: учеб. пособие для слушателей программы Masters of Bussiness Administration / [Д.А. Панков, Л.В. Пашковская, О.М. Езерская, Т.Н. Рыбак]. – Мн. : Современ. шк., 2006. – 304 с.

282. Особенности бухгалтерского учета, анализа и аудита в Республике Болгария // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 2(134). – 66 с. – С. 44–54.

283. Андрухів Н.Б. Особливості облікової методології інвестицій у СЕЗ / Н.Б. Андрухів // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – №2(5). – С.183–185.

284. Островский О.М. Типовые элементы организации бухгалтерского учета / О.М. Островский. – М. : Финансы и статистика, 1988.

285. П'ятницька Г.Т. Управління підприємством в епоху глобалізму : монографія / Г.Т. П'ятницька. – К. : Логос, 2006. – 568 с.

286. Палий В.Ф. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 224 с. – С. 23,24.

287. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / Палий В.Ф. – М.: Бухгалтерский учет, 2007. – 88 с.

288. Палий В.Ф. Управленческий учет – система внутренней информации / Палий В.Ф. // Бухгалтерский учет. – 2003. – № 2. – 62 с. – С. 57–59.

289. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета : учебник / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 1988.

290. Панков В.В. Автоматизированный учет на предприятиях по поставкам продукции / В.В. Панков. – М. : Финансы и статистика, 1984.

291. Панков Д.А. Бухгалтерский учет по добавленной стоимости: Д.А. Панков, Ю.Ю. Кухто. – Мн. : БГАТУ, 2012. – 129 с.

292. Панков Д.А. Основы теории и методики управленческого бухгалтерского учета / Панков Д.А. – Мн. : Профит, 1995. – 100 с.
293. Панченко Е. Введение в должность бухгалтера, экономиста, финансового директора / Е. Панченко // Управленческий учет и бюджетирование. – 2013. – №6. – С. 29,30.
294. Партин Г.О. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики : [навч. посіб.] / Партин Г.О. – К. : Знання, КОО, 2000. – 245 с. – С. 15.
295. Партин Г.О. Облікова політика та її вплив на фінансові результати діяльності підприємства / Г.О. Партин, А.Г. Загородній // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 54-60.
296. Пархоменко В. Документальне забезпечення бухгалтерського обліку/ В. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 8. – С. 7-11.
297. Перевозник А. Чем привлекательна профессия бухгалтера? [Электронный ресурс] / А. Перевозник. – Режим доступа : <http://www.work.ua/articles/subject/327/>. – 01.01.2011.
298. Перелік типових документів, які створюють під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затверджений наказом Мініюсту України від 12.04.12 р. № 578/5.
299. Петров А.М. Вопросы унификации учетной политики внутри корпоративной системы сферы услуг / А.М. Петров // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 31(229). – 66 с. – С. 10-16.
300. Петрова В.И. Основные направления дальнейшего развития теории бухгалтерского учета / В.И. Петрова // Институциональные аспекты бухгалтерского учета и контроля : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 80-летию кафедры бухгалтерского учета и аудита : в 2 т. / под ред. В.В. Панкова, В.И. Петровой. – 30 июня 2011 г. – Т. 1. – М. : ГОУ ВПО “РЭУ им. Г.В. Плеханова”, 2011. – 240 с.
301. Петрович М.В. Управление организацией : учеб. пособ. / Петрович М.В. – Мн. : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2010. – 331 с.

302. Пилипенко А.А. Організація обліку і контролю : навч. посіб. / А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Х. : Вид ХДЕУ, 2002. – 288 с.

303. Поленова С.Н. К вопросу о понятийном аппарате регулирования бухгалтерского учета / С.Н. Поленова // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №48(198). – 64 с. – С. 11–18.

304. Поленова С.Н. Нормативно-правовое регулирование бухгалтерского учета: понятие, предмет, метод / С.Н. Поленова // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – № 2(200). – 66 с. – С. 24–36.

305. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. №318.

306. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”, затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.05.99 р. № 137.

307. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”, затв. наказом Міністерства фінансів України № 246 від 20.10.99.

308. Положення про бухгалтерський облік (ПБО 1/98) Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.akdi.ru/buhuch/ novost/new39.htm>

309. Полякова С.И. Бухгалтерский учет : учеб. пособ. / С.И. Полякова, Е.В. Старовойтова. – М. : Эксмо, 2010. – 416 с.

310. Порядок утворення та діяльності комісій із проведення експертизи цінності документів, затверджений постановою КМУ від 08.08.07 р. № 1004.

311. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні” від 08.10.1997 № 1126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1126-97-%D0%BF>.

312. Постанова Кабінету Міністрів України “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці” від 9 серпня 1993 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.

313. Постановление Совета Народных Комиссаров СССР об обязательном ведении торговых книг торговыми и промышленными предприятиями от 18 сентября 1923 г. / Н.Р. Вейцман. – Краткий учебник счетоводства. – М. : Государственное издательство, 1926. – 206 с.

314. Правовые основы бухгалтерского учета : учебник / АFREКИНА Е.И., Арзуманова Л.Л., Болтинова О.В. – М. : Проспект, 2011. – 312 с.

315. Прендзевська О. Один крок до фінансового директора, або Планування кар'єри головного бухгалтера / О. Пендзевська // Головбух. – 2011. – №23(724). – 79 с. – С. 67–69.

316. Прідді С. Бухгалтери для бізнесу: золотий вік професії / С. Прідді // Школа професійного бухгалтера. – 2009 р. – № 9. (104). – С. 2.

317. Прокофьева Т. Спрос рождает предложение, переходим на бережливый учет / Т. Прокофьева // Управленческий учет и бюджетирование. – 2012. – №8. – с. 79. – С. 19–23.

318. Професійна діяльність бухгалтера: аутсорсинг, ризики, захист інформації : монографія / [Л.В. Чижевська, І.М. Вигівська, А.П. Дикий, Л.С. Скакун]. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – 404 с.

319. Пушкар М.С. Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія і практика / Пушкар М.С. – Тернопіль, 2008.

320. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність : навч. посіб. / Пушкар М.С. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 141 с.

321. Пушкар М.С. Принцип генерування інформації в системі обліку / М.С. Пушкар // Школа професійного бухгалтера: всеукраїнський професійний бухгалтерський часопис. – 2008. – № 10(94). – 60 с. – С. 34-35.

322. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / Пушкар М.С. ; Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 424 с.

323. Пушкар М.С. Теорія і практика формування облікової політики : монографія / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2010. – 260 с.

324. Пушкар М.С. Філософія обліку / Пушкар М.С. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2002.– 157 с.

325. Пушкар М.С. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. – Тернопіль : Карт Бланш, 2011. – 336 с.

326. Пушкар М.С. Бухгалтерский учет в производственных объединениях: организация и методология : монография / М.С. Пушкар. – Львов : Світ 1990. – 188 с.

327. Радченко Ю.В. Анализ финансовой отчетности : учеб. пособ. для вузов / Радченко Ю.В. – 2-е изд., дополн. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 192 с.

328. Рашитов Р.С. Логико-математическое моделирование в бухгалтерском учете / Рашитов Р.С. – М.: Финансы, 1979.

329. Реєстри учасників фондового ринку. – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/fund/registers>.

330. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика / Ришар Ж. – М. : Финансы и статистика, 2000.

331. Рожелюк В.М. Організація обліку в системі міжнародних стандартів фінансової звітності / В.М. Рожелюк // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4.– С. 145–149.

332. Рожелюк В.М. Шляхи вирішення проблем формування облікової політики підприємства / В.М. Рожелюк // Інноваційна економіка. – 2009. – № 2 (12). – С. 123–127.

333. Рожелюк В.М. Організаційні основи документування операцій та діловодства в підприємствах / В.М. Рожелюк // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 87–93.

334. Рожелюк В.М. Організація вітчизняної облікової системи в контексті вимог сучасного стану ринкової економіки / В.М. Рожелюк : матеріали Міжнар. наук.-прак. Конф. [«Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації». – (Тернопіль-Чортків, 26–27 квітня 2012 р.) – Чортків. – 512 с. – С. 329–321.

335. Рожелюк В.М. Проблеми формування облікової політики підприємства / В.М. Рожелюк : Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку обліково-економічної науки» : тези доповідей. – К., 2013. – С. 80–82.

336. Рожелюк В.М. Значимість облікової політики у підвищенні ефективності роботи переробних підприємств / В.М. Рожелюк // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи Ч.1– К. : Інститут аграрної економіки, 2003. – С.90–92.

337. Рожелюк В.М. Організація документування облікової інформації на підприємствах ринкового типу / В.М. Рожелюк // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – № 21. – Тернопіль, 2007. – С. 176–179.

338. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки” від 14 серпня 2013 р. № 843-р // Урядовий кур’єр. – № 219. – 27.11.13. – с. 16.

339. Фінансовий облік та аналіз комерційної діяльності підприємств / [Рудніцький В.С. Бачинський В.І., Радченко К.І. та ін.]. – К., 1996. – 96 с.

340. Руководство инноватора: как выйти на новых потребителей за счет упрощения и удешевления продукта / [Энтони С., Джонсон М., Синфилд Дж., Олтман Э.]; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз : Изд-во Юрайт, 2011. – 346 с.

341. Сатубаддин С.С. Учет затрат на производство в промышленности США / Сатубаддин С.С. – М. : Финансы, 1990. – 141 с.

342. Свірко С.В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах : навч. посіб. / Свірко С.В. – К. : КНЕУ, 2004. – 380 с.

343. Северов А.С. Неявные проблемы аутсорсинга / А.С. Северов // Аудит и фінансовий аналіз [Електронний ресурс]. – № 5. – Режим доступу : <http://www.outsorsing.mgmt>.

344. Секіріна Н.В. Проблеми визначення облікової політики підприємства [Електронний ресурс] / Н.В. Секіріна // Вісник ДонНУЕТ. – 2010. – № 3. – Режим доступу до журн. : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2010_30_2/Sekirina.pdf

345. Скакун Л.С. Мониторинг использования услуг бухгалтерского аутсорсинга: опыт Республики Польша / Л.С. Скакун // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №7(157). – 60 с. – С. 56-60.

346. Скоун Т, Управленческий учет / Т. Скоун ; пер. с англ. – М. : Аудит ЮНИТИ, 1997. – 179 с.

347. Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/7798>.

348. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/24755/ОРГАНИЗАЦИЯ.

349. Словопедія [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovopectia.org.ua/30/53406/26051.html>

350. Смирнов В.Д. Учет затрат и калькуляция в сельскохозяйственном производстве / Смирнов В.Д. – М. : Статистика, 1972.

351. Снопко Ю.Н. Международный опыт ведения бухгалтерского учета / Снопко Ю.Н. – С.Пб. : Бизнес-пресса, 2005. – 208 с.

352. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1988. – 1600 с.

353. Соколов Я.В. Очерки по истории бухгалтерского учета / Соколов Я.В. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 400 с.

354. Соколов Я.В. XV международный конгресс бухгалтеров: впечатления участника / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 1998. – № 2.

355. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: учеб. пособ. для вузов / Соколов Я.В. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

356. Соколов Я.В. Международные стандарты и мы / Я.В. Соколов // Антология учетной мысли. Из истории бухгалтерии / сост. Д.В. Назаров, М.Ю. Медведев. – М. : Экономистъ, 2006. – 352 с. – С. 340-348.

357. Соколов Я.В. Профессиональное суждение – новый инструментарий современной бухгалтерии / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 2005. – №21. – С.45–46

358. Соколов Я.В. Регламентация бухгалтерского учета: прошлое и будущее / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 1991. – № 3. – С. 61-66.
359. Соколов Я.В. Сила и слабость бухгалтерии США / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов // Бухгалтерский учет. – 1999. – № 2. – Житомир : Рута, 2005. – 640 с.
360. Соколов Я.В. Управленческий учет: как его понимать / Я.В. Соколов, М.Я. Пятов // Бухгалтерский учет. – 2003. – №7. – 78 с. – С. 53-55.
361. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 496 с.
362. Соколов Я.В. Очерки развития аудита / Я.В. Соколов, А.А. Терехов. – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 376 с.
363. Соколова Е.С. Качество учетной информации. Теория и практика оценки : монография / Соколова Е.С. – М. : МЭСИ, 2010. – 304 с.
364. Соловьева О.В. Международная практика учета и отчетности: учебник / Соловьева О.В. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 332 с.
365. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручник / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2004. – 411 с.
366. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с.
367. Сопко В.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Сопко В.В. – 3-тє вид. перероб. і допов. – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
368. Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. д.э.н., проф. Л.Г. Мельника. – Сумы : Университетская книга, 2005. – 430 с.
369. Стиглиц Дж. Информация и смена парадигмы в экономической науке / Дж. Стиглиц // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков : в 5 т. / сопред. редкол. Г.Г. Фетисов, А.Г. Худокормов. – Т. V. Восходящий капитализм. – М. : Мысль, 2005. – 813 с.
370. Сторожук Т.М. Облікова політика підприємства: сутність і призначення / Т.М. Сторожук // Науковий вісник

Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – №3(46). – 132 с.

371. Стрельбицька Л. Інформаційна безпека у сфері державного управління / Л. Стрельбицька, М. Стрельбицький // Юридичний вісник України. – 2010. – №37(793). – С. 12.

372. Сук Л.К. Організація бухгалтерського обліку : підручник / Л.К. Сук, Л.П. Сук. – К. : Каравела, 2009. – 624 с.

373. Сук Л.К. Бухгалтерський облік: навч. посіб. / Л.К. Сук, Л.П. Сук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2008. – 507 с.

374. Сухарев И.Р. Практика российского бухгалтерского учета / И.Р. Сухарев // Бухгалтерский учет. – 2008. – № 8. – С. 46–50.

375. Сухина В.Ф. Человек в мире информатики / В.Ф. Сухина. – М.: Радио и связь, 1992.

376. Суходольский А.А. Значение для государства торгового-промышленного счетоводства / А.А. Суходольский. – СПб., 1900.

377. Сучасні проблеми обліку : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. М.С. Пушкаря. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 268 с.

378. Сушкевич А.Н. Организация бухгалтерского учета в субъектах хозяйствования / А.Н. Сушкевич. – Мн. : ред. журн. «Пром.-торговое право», 2004. – 252 с.

379. Сытник О.Е. Бухгалтерский учет как основа ориентированных на результат экономических расчетов / О.Е. Сытник // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – 13(211). – 64 с. – С. 28–35.

380. Сьогодні судять грецького журналіста, який оприлюднив власників швейцарських рахунків [Електронний ресурс] / День. – 2012. – №199–200. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/3066904>.

381. Теория бухгалтерского учета : учеб. пособ. / под ред. Б. И. Валуева. – Одесса: ОДЕУ, Принт Мастер, 2002. – 272 с.

382. Теорія бухгалтерського обліку (історичні та методологічні аспекти) : монографія / М.Я. Остап'юк, Й.Я. Даньків, М.Р.

Лучко. – Ужгород : Ужгородський держуніверситет, 1998. – 148 с.

383. Терехова В.А. Стратегический управленческий учет: состояние и развитие в зарубежных странах / В.А. Терехова // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2000. – № 4. – С. 9–12.

384. Ткач В.И. Виртуальный бухгалтерский учет / В.И. Ткач, Г.Е. Крохичева. – Ростов н/Д : РГСУ, 2004. – 98 с.

385. Ткач В.И. Международная система учета и отчетности / В.И. Ткач, М.В. Ткач. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 160 с.

386. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник / Н.М. Ткаченко. – К., 2006. – 1080 с.

387. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України з різними формами власності : навч. посіб. / Ткаченко Н.М. – 3-тє вид., допов. й перероб. – К. : А.С.К., 1998. – 784 с.

388. Толковый словарь Д.Н. Ушакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/956774>.

389. Толковый словарь русского языка Д.В. Дмитриева – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/3879/пользователь>.

390. Тоффлер О. Третья волна / О. Тоффлер. – М., 1999.

391. Труш В.Є. Сучасна парадигма стратегічного обліку / В.Є. Труш, Т.М. Чебан, В.Ф. Яценко // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 577. – Л., 507 с. – С. 379–384.

392. Тюмина М.А. Налоговый учет и отчетность : учеб. пособ. / Тюмина М.А. – Ростов-н/Д, 2008.

393. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України” від 06.12.2001 № 1193/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1193/2001>.

394. Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку”

№ 767/2000 від 06.06.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/767/2000>

395. Белоусов А.И. Учетная мысль: эволюция развития [Текст]: монография / Белоусов А.И. – М. : Вузовская книга, 2011. – 160 с.

396. Фаріон І.Д. Бухгалтерський управлінський облік : навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. І.Д. Фаріона. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 566 с.

397. Фахівців фінансового ринку починають готувати до застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності. – [Електронний ресурс]. – Дебет–кредит. – Режим доступу : <http://news.dtk.com.ua/show/ukr/article/10712.html>.

398. Феєр В.П. Застосування сучасних інформаційних технологій в туристичній галузі / В.П. Феєр // Тези доповідей XII Міжнар. наук.-практ. конф. «XXI століття: Наука. Технологія. Освіта». – Мукачівський технологічний інститут, 31 трав.–1 черв. – 2007. – 407 с. – С. 133,134.

399. Философская энциклопедия. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2899/ОРГАНИЗАЦИЯ.

400. Философский словарь / под. ред. И.Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1991. – С. 313.

401. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

402. Финансовый словарь Финам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/27349.

403. Финансовый учет : учеб. пособ. / пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2006. – 952 с.

404. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма; пер. сангл. под общ. ред. Л.В. Александровой. – М. : АСТ МОСКВА, 2008. – 474.

405. Хомин П.Я. Облікова інформація чи сакральні процедури? / П.Я. Хомин, В.М. Рожелюк // Інтеграційний вибір України; історія, сучасність, перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Вінниця, 10 квіт. 2012 р. – Т. II. – Тернопіль : Крок, 2012.– 291с. – С. 16–20.

406. Хомяк Р.Л. Бухгалтерський облік в Україні : навч. посіб. / За ред. Р.Л. Хомяка, В.І. Лемішовського / – 6-те вид., допов. і перероб. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка” (Інформаційно-видавничий центр “Інтелект+” Інституту післядип. освіти), “Інтелект-Захід”, 2007. – 1200 с.

407. Хоружий Л.И. Проблемы теории, методологии, методики и организации управленческого учета в сельском хозяйстве / Хоружий Л.И. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 496 с.

408. Хоуп Дж. За гранью бюджетирования. Как руководителям вырваться из ловушки ежегодных планов / Дж. Хоуп, Р. Фрейзер ; пер. с англ. Р.В. Кашеева. – М. : Вершина, 2007. – 272 с.

409. Царенко О.В. Технологія управління реалізації аутсорсингу / О.В. Царенко // Наукові записки. Серія «Економіка». Вип. 19. – 2012. – 470 с. – С. 242–248.

410. Целуйко О. 10 правил оформлення первинних документів / О. Целуйко // Баланс. Спецвипуск: Первинні документи – фундамент бухгалтерського та податкового обліку. – 2013. – № 68–69. – 94 с. – С. 13,14.

411. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

412. Циган Р.М. Перспективи переходу України до міжнародних стандартів фінансової звітності / Р.М. Циган, І.В. Кашуба // Вісник ЖДТУ / Серія «Економічні науки». – № 1 (47). – С. 145–147.

413. Цуркану В. Международный бухгалтерский учет : учеб. / В. Цуркану, И. Голочалова, А. Штаховски ; Молд. экон. Акад. – К. : Изд-во МЭА, 2007. – 305 с.

414. Цыганков К.Ю. История учетной мысли / К.Ю. Цыганков. – М. : Магистр, ИНФРА-М, 2013. – 544 с.

415. Цыганков К.Ю. Очерки истории бухгалтерского учета: происхождение двойной бухгалтерии / К.Ю. Цыганков. – М. : Бухгалтерский учет, 2004. – 376 с.

416. Цыганков К.Ю. Очерки теории и истории бухгалтерского учета / Цыганков К.Ю. – М. : Магистр, 2007. – 462 с.

417. Цьомпа П. Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку / Цьомпа П. / пер. з нім. – Львів : Каменяр, 2001. – 223 с.
418. Чабанова Н.В. Теорія бухгалтерського обліку: навч.-метод. комплекс / Чабанова Н.В. – Х. : УкрДАЗТ, 2004. – 246 с.
419. Бухгалтерский учет / [Чацкіс Е.Д., Лысюк А.Н., Лукашова І.А., Михайлова Т.П.]. – Д. : Сталкер, 1997. – 352 с.
420. Організація бухгалтерського обліку. навч. посіб. / [Чацкіс Ю.Д., Гейер Е.С., Наумчук О.А., Власова І.О.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 564 с.
421. Чая В.Т. Управленческий учет : учеб. пособ. / В.Т. Чая, Н.И. Чупахина. – М.: Эксмо, 2009. – 480 с.
422. Чебанова П.В. Бухгалтерський фінансовий облік : посібник / П.В. Чебанова, Ю.А. Василенко. – К., 2002. – 672 с.
423. Чернікова О. Бухгалтерська документація: коли можна знищувати / О. Чернікова // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 54. – 63 с. – С. 41.
424. Чернявский А.А. Промышленный шпионаж и безопасность предпринимательства : [учеб.-метод. пособ.] / А.А. Чернявский. – 2-е изд., доп. – К. : МАУП, 1996. – 64 с.
425. Чижевська Л.В. Вплив суб'єктивних суджень бухгалтера та керівника на фінансову звітність / Л.В. Чижевська // Тези доповідей XII Міжнар. наук.-практ. конф. «XXI століття: Наука. Технологія. Освіта». – Мукачівський технологічний інститут, 31 трав.–1 черв. – 2007. – 407 с. – С. 133,134.
426. Чижевська Л.В. Система регулювання бухгалтерського обліку в Чеській Республіці / Л.В. Чижевська // Школа професійного бухгалтера. – 2009. – №2(98). – 48 с. – С. 17-20.
427. Чорнявська Т.М. Облікова політика підприємства як фактор управління доходами і фінансовими результатами діяльності / Т.М. Чорнявська // Облік і Фінанси АПК. 2012. – № 1 (55). – С. 82.
428. Сучасні економічні теорії: підручник / за ред. А.А. Чухна. – К. : Знання, 2007. – 878 с.
429. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] / Швець В.Г. – К. : Знання, 2004. – 447 с.

430. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: навч. посіб. / Швець В.Г. – 2-е вид., стер. – К., 2004. – 444 с.
431. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2008. – 535 с.
432. Швець В.С. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи : підручник / Швець В.Г. – К. : Каравела, 2008. – 240 с.
433. Шевчук Д.А. История Экономики : Учебное Пособие. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gumvi.com/products/ebook/a60ce2cc-5a7e-4789-bec8-1fb45e34322f/preview/preview.html>.
434. Шевчук О.Б. Інформаційний капітал: його сутність та види / О.Б. Шевчук // Економічна теорія. – 2005. – № 2. – 118 с. – С. 41-48.
435. Шерешева М.Ю. Соотношение понятий “информационная экономика” и “экономика знаний” / М.Ю. Шерешева // Вестник Московского университета. – 2008. – №5. – С. 24-31.
436. Шигаев А.И. Истоки методологии и современное понятие актуарного учета за рубежом и в России / А.И. Шигаев // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – №5(155). – 60 с. – С. 20-30
437. Шигун М.М. Облікова політика підприємства за розрахунками з податку на додану вартість / М.М. Шигун, К.К. Уллубієва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vlca_ekon/2011_36/103.pdf.
438. Ширококов В.Г. Бухгалтерский учет в организациях АПК : учебник / Ширококов В.Г. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 688 с.
439. Шитова Т.Ф. Использование передовых информационных технологий в бухгалтерском учете / Т.Ф. Шитова // Международный бухгалтерский учет. – 2012. – №22(210). – 64 с. – С. 21-26.
440. Шмигель А.Д. Организация бухгалтерского учета в промышленности / Шмигель А.Д. – К. : Вища шк., 1978. – 208 с.
441. Шнейдман Л.З. Учетная политика при переходе России к рыночной экономике : автореф. дис. на соиск. науч. ст. доктора экон. наук : спец. 08.00.12 / Л.З. Шнейдман. – М., 1995.

442. Шнейдман Л.З. Уроки истории / Л.З. Шнейдман // Бухгалтерский учет. – 1997. – № 12. – С. 82-86.

443. Шпак В.А. Організація бухгалтерського обліку: концептуальний підхід : монографія / В.А. Шпак. – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2011. – 312 с.

444. Шпак В.А. Організація праці облікового персоналу / В.А. Шпак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – № 3(18). – С. 393–400. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/958/1/45.pdf>.

445. Шпак В.А. Предмет і метод організації бухгалтерського обліку / В.А. Шпак // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : зб. наук. праць. – К. : Типографія “ППНВ”, 2012. – 365 с. – С. 312–318.

446. Шпак В.А. Облікова політика – складова організації бухгалтерського обліку / В.А. Шпак // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2009. – № 6. – 251 с.

447. Шуклов Л.В. Управление развитием предприятий: бухгалтерский и финансовый аспекты / Шуклов Л.В. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 200 с.

448. Щенков С.А. Основы бухгалтерского учета в промышленности / Щенков С.А. – М. : Госфиниздат, 1962. – 100 с.

449. Щирба М.Т. Облікова політика в системі управлінського обліку : монографія / М.Т. Щирба. – Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка», 2011. – 340 с.

450. Экономическая энциклопедия. Промышленность и строительство / Гл. редактор А.Н. Ефимов. – М. : Сов. энцикл., 1964. – 959 с.

451. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://mirslovarei.com/content_eco/zainteresovannye-polzovateli-buxgalterskoj-otchetnosti-8079.html.

452. Энтони Р. Учет: ситуации и примеры / Энтони Р., Рис Дж. М., 1993.

453. Юридическая энциклопедия : в 6 т. / редкол: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – Т. 3.

454. Юрковский Б. Переходной период: как состыковать несостыкуемое / Б. Юрковский, Л. Волынец // Экспресс анализ

законодательных и нормативных актов. – 2011. – № 5. – 44 с. – С. 23–41.

455. Яка продукція відноситься до продуктів переробки сільськогосподарської продукції? – Мінфін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.com.ua/taxes/fsp_qw/fsp_15.html

456. Яковлев Ю.П. Контролінг на базі інформаційних технологій / Яковлев Ю.П. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 318 с.

457. Якуніна Л.В. Проблеми формування наказу про облікову політику на підприємствах торгівлі / Л.В. Якуніна : зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ИДТУ, 2008. Вип. 21. – Частина 2. – 211 с. – С. 109-111.

458. Ярошенко Ф.О. Реформування податкової системи України в контексті прийняття Податкового кодексу / Ф.О. Ярошенко // Фінанси України. – 2010. – №7. – С 3-21.

459. Яцишин С.Р. Облікова політика: теоретичні аспекти формування / С.Р. Яцишин, О.А. Хаблюк // Інтеграційний вибір України : історія, сучасність, перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Вінниця, 10 квіт. 2012 р. Том II. – Тернопіль : Крок, 2012.– 291 с. – С. 171–175.

460. Arrow K. Information and economic behavior / K. Arrow. – Stockholm, 1974.

461. Bertalanffy Ludvig von. General system theory. Foundations, development applications. -N.Y.: Braziller, 1969.

462. Demski J.S., Fellingham J.C., Ijiri Y., Sunder Sh. Some Thoughts on the Intellectual Foundations of Accounting // American Accounting Association Accounting Horizons. - Vol. 16, No. 2. – June 2002. – P. 157-168.

463. Foskett A.S. The subject approach to information / A.S. Foskett. – Connecticut, 1982. – P. 1.

464. Gierusz J. Pojęcia i przejawy rachunkowości kreatywnej i agresywnej / J. Gierusz // Accountica miesięcznik. – 2010. – № 17. – S. 2-7.

465. Gosling William. The design of engineering systems. - London: Heywood, 1962.

466. Hall Arthur Methodology for systems engineering. – Princeton, 1962.
467. Harry I. Wolk. Accounting Theory: A Conceptual and Institutional Approach. Kent Publishing Company / Harry I. Wolk, Jere R. Francis, Michael G. Tearney. – Boston, 1984. – 609 p. – P. 147.
468. Kieso D., Weygandt J. Intermediate Accounting. – 7-th ed., John Wiley & Sons, Inc., 1992. – P. 3.
469. Littleton, A.C. Structure of Accounting Theory. – Sarasota, Florida: American Accounting Association, 1953.
470. McLuhan M. Culture is our business / M. McLuhan. – N.Y.; Toronto, 1970.
471. Nobes C., Parker R. Op. cit. – P. 46
472. Skinner, R.M. Accounting Principles: A Canadian Viewpoint. - Toronto: Canadian Institute of Chartered Accountants. 1972.
473. Stalebrink O.J., Sacco J.F. An 'Austrian' perspective on commercial accounting practices in the public sector // Accounting Forum. – September 2003. – Vol. 27, № 3. – P. 339-358.
474. Taylor M. H., DeZoortF. T.; MunnE., Wetterhall Thomas M. A Proposed Framework Emphasizing Auditor Reliability over Auditor Independence // Accounting Horizons. - Vol. 17, No. 3. - September 2003. P. 257-266.
475. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 z późniejszymi aktualizacjami
476. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późniejszymi aktualizacjami
477. Vernon Kam. Accounting Theory / Kam Vernon. – [Second edition]. – New York: John Wiley & Sons, 1990. – 581 p. – P. 175.
478. Wikimedia Foundation. 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/110386>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Користувачі облікової інформації

<i>Зовнішні</i>		<i>Внутрішні</i>	
<i>Користувач</i>	<i>Інформація, в якій заінтересовані</i>	<i>Користувач</i>	<i>Інформація, в якій заінтересовані</i>
Інвестори та їх представники	Інформація про ризикованість і прибутковість передбачуваних або здійснених ними інвестицій, на основі чого можна розпоряджатися інвестиціями; про здатність організації виплачувати дивіденди	Працівники та їх представники (профспілки та ін.)	Інформація про стабільність і прибутковість роботодавців; здатність організації гарантувати оплату праці та збереження робочих
банки, позикодавці	Інформація, що дозволяє визначити, чи будуть свчасно погашені позики, надані ними для організації і виплачені відповідні відсотки	Власник	Інформація про прибутковість компанії, перспективи розвитку
Постачальники та підрядники	Інформація, що дозволяє визначити, чи будуть виплачені у відповідний термін належні їм суми	Профспілки	Інформація про дотримання роботодавцями законодавства про працю з метою захисту працівників
Покупці та замовники	Інформація щодо безперервності діяльності підприємства, особливо у випадках, коли вони залежать від підприємства або мають довгострокові угоди з ним на отримання необхідних товарів чи послуг	Керівники, управлінський персонал	Потребують інформації, щоб визначитися зі стратегією і тактикою бізнесу, основними напрямками розвитку підприємства, нівелюванням слабких та посиленням сильніших сторін в його діяльності та здійсненням ефективного контролю. Менеджери потребують детальної інформації про щоденні витрати з метою контролю за діяльністю підприємства, забезпечення його прибутковості та ліквідності. Крім того, керівництво потребує інформації особливого характеру для здійснення функцій планування, прийняття рішень та контролю
Органи влади	Інформація для здійснення покладених на них функцій з розподілу ресурсів, регулювання народного господарства, розробки та реалізації загальнодержавної політики, веденню статистичного спостереження, збиранню податків		
Громадськість в цілому	Інформація про роль і внесок організації щодо покращення добробуту суспільства на місцевому, регіональному та федеральному рівнях, оцінює внесок підприємства у місцеву економіку, можливість забезпечення зайнятості населення тощо		
Конкуренти	Здійснюють пошук слабких ланок діяльності підприємства з метою підриву його репутації на ринку товарів і послуг		
Аудитори (зовнішні)	Потребують інформації для підтвердження її реальності і відповідності чинному законодавству		

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

про нерозголошення комерційної таємниці підприємства

03.01.20__ р.

Я, _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

як працівник _____
(найменування підприємства)

у період трудових (службових) відносин з підприємством (його правонаступником) та протягом _____ після їх закінчення зобов'язуюся:

– не розголошувати даних, що становлять комерційну таємницю підприємства, які мені будуть довірені або стануть відомі під час роботи (служби);

– не передавати третім особам та не розкривати публічно відомості, що становлять комерційну таємницю підприємства, без згоди підприємства;

– виконувати вимоги наказів та інструкцій, що мене стосуються, щодо забезпечення збереження комерційної таємниці підприємства;

– у разі спроби сторонніх осіб одержувати від мене відомості про комерційну таємницю підприємства негайно повідомити про це _____;
(посадова особа або підрозділ підприємства)

– зберігати комерційну таємницю тих підприємств, з якими є ділові відносини підприємства;

– не використовувати знання комерційної таємниці підприємства для занять будь-якою діяльністю, яка як конкурентна дія може завдати збиток підприємству;

– у разі мого звільнення всі носії комерційної таємниці підприємства (рукописи, чернетки, креслення, дискети, роздруківки на принтерах, кіно-, фото-, аудіо-, відеоматеріали, моделі, вироби тощо), які знаходилися в моєму розпорядженні у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час роботи на підприємстві, передати _____;
(посадова особа або підрозділ підприємства)

– про втрату або недостачу носіїв, у яких міститься комерційна таємниця, посвідчень, пропусків, ключів від режимних приміщень, схо-

вищ, сейфів (металевих шаф), особистих печаток та про інші факти, які можуть стати причиною розголошення комерційної таємниці підприємства, а також про умови можливого витоку відомостей негайно повідомляти _____

(посадова особа або підрозділ підприємства)

Відповідні положення з роз'ясненнями щодо забезпечення збереження комерційної таємниці підприємства до мого відома доведено.

Мені відомо, що порушення цих положень може спричинити кримінальну, адміністративну, цивільно-правову або іншу відповідальність відповідно до законодавства у вигляді позбавлення волі, грошового штрафу, зобов'язань щодо відшкодування збитку підприємству (збитків, упущеної вигоди та моральної шкоди) та інших покарань.

Посада

Підпис

ПБ

Трактування поняття «організація» у довідковій літературі

<i>Джерело</i>	<i>Трактування</i>
Тлумачний словник Ушакова [388]	Будова, влаштування, структура чого-небудь
Словник іноземних слів, що ввійшли до складу російської мови [348]	Улаштування чого-небудь, поєднання в структуроване ціле
Філософська енциклопедія [399]	1) внутрішня впорядкованість, узгодженість взаємодії більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, зумовлена його побудовою; 2) сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. 3) об'єднання людей, які спільно реалізують певну програму або мету і діють на підставі певних процедур і правил
Великий енциклопедичний словник [42]	1) внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія більш або менш диференційованих і автономних частин цілого, зумовлених його побудовою; 2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, що спільно реалізують програму чи мету і діють на основі певних правил і процедур
Економічний словник [451]	1) складова частина управління, суть якої полягає у координації дій окремих елементів системи, досягненні взаємної відповідності функціонування її частин; 2) форма об'єднання людей для їх спільної діяльності в рамках певної структури; установа, покликана виконувати певні функції, коло завдань, наприклад, школа, інститут, банк, урядові установи
Історичний словник [157]	Внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія; об'єднання людей, які спільно вирішують певні завдання на основі певних правил і процедур

Продовження додатка В

Економічний енциклопедичний словник [252, С. 28]	1) сукупність процесів або дій, які зумовлюють об'єднання підсистем, елементів та компонентів у ціле, і приводять до формування і вдосконалення взаємозв'язків між ними, а отже, утворення ефективнішої системи; 2) оптимальна взаємодія відносно незалежних частин цілого, наслідком яких є внутрішня впорядкованість; 3) об'єднання окремих індивідуумів, груп, колективів для реалізації спільної мети на підставі певних принципів, правил, норм; структурний елемент соціальної системи, створений у формі юридичної особи з метою задоволення колективних і суспільних потреб
Економічна енциклопедія [119, С. 644]	Організація – сукупність процесів або дій, що зумовлюють об'єднання елементів, частин у ціле, утворення життєздатної стійкої системи; внутрішня впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлена його будовою
Юридична енциклопедія [453]	Організація (від лат. улаштування, упорядкування) – це діяльність із забезпечення функціонування об'єкта управління, яка базується на встановленні та дотриманні певного її порядку
Філософський енциклопедичний словник [399]	Під організацією розуміють: а) внутрішню впорядкованість, узгодженість, взаємодію більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, зумовлену його побудовою; б) сукупність процесів чи дій, які забезпечують виникнення і удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого

Наукові праці на тему організації бухгалтерського обліку

<i>Автор</i>	<i>Назва статті</i>	<i>Рік</i>	<i>Номер</i>	<i>Стор</i>	<i>Назва видання</i>	<i>Вид наукового видання</i>
Жиглей І.В., Скакун Л.С.	Ретроспективний аналіз форм організації бухгалтерського обліку	2009	2 (48)	36	Вісник Житомирського державного технологічно-університету	Науковий журнал
Литвиненко Н.О.	Організація бухгалтерського обліку у суб'єктів господарювання з відокремленими структурними підрозділами	2009	Часнина 1	43	Бухгалтерський облік, аналіз і контроль в системі корпоративного управління: розвиток інтелектуальних і технічних можливостей	Тези V міжнар. наукової конференції
Войналович О.П.	Стан наукових досліджень у сфері організації бухгалтерського обліку	2007	—	176	Наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку, контролю та аналізу: теоретико-практичне значення і напрями подальшого розвитку	Матеріали та тексти виступів VI Міжнародній науковій конференції
Толмачова О.В.	Організаційний аспект побудови системи бухгалтерського обліку вексельних операцій	2008	Часть II	152	Научные бухгалтерские школы мира: эволюция, современное состояние, перспективы развития	Матеріали VII Международной научной конференции

Продовження додатку Е

Левицька О.О.	Правове регулювання та особливості організації бухгалтерського обліку діяльності технопарків	2009	Випуск 11	296	Фінансова система України. Збірник наукових праць	Збірник наукових праць
Привалова Н.С.	Аспекти організації бухгалтерського обліку спільної діяльності без створення юридичної особи	2009	2 (23)	164	Галицький економічний вісник	Науковий журнал
Клименко О.В.	Формування методичних основ організації роботи бухгалтера	2009	1	86	Держава та регіони / Серія: Економіка та підприємництво	Наукововиробничий журнал
Пархоменко В.М.	Організація бухгалтерського обліку витрат на якість	2009	4(50)	112	Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки	Науковий журнал
Шигун М.М.	Моделювання елементів організації бухгалтерського обліку	2009	4(50)	188	Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки	Науковий журнал
Гержановська О.О.	Організація бухгалтерського обліку на підприємствах сільського сподарського машинобудування	2009	Випуск 17, том 2	91	Збірник наукових праць	Збірник наукових праць

Продовження додатка Е

Дячук С.М.	Професійна самоорганізація бухгалтерів у підвищенні кваліфікації та рівня знань	2009	Випуск 17, том 2	346	Збірник наукових праць	Збірник наукових праць
Мошенський В.З.	Організація бухгалтерського обліку за побудови системи контролю в холдингу	2008	№ 3		Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського	Науковий журнал
Рижа М.Ю.	Роль бухгалтерського обліку в системі управління спільною діяльністю: організаційний аспект	2009	№ 647	494	Менеджмент та підприємництво в Україні – етапи становлення і проблеми розвитку	Науковий журнал
Коробова Н.М.	Професійне судження бухгалтера та його місце в організації обліку на сільськогосподарському підприємстві	2010	№ 1	51	Облік і фінанси АПК	Журнал
Богданова Ж.А.	Особливості організації бухгалтерського обліку на туристичних підприємствах	2010	-	5	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева.	Збірник тез та текстів виступів на Восьмій всеукр. науковій конференції, присвяченій видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову

Продовження додатка Е

Войналович О.П.	Фахова підготовка бухгалтерів як фактор раціональної організації бухгалтерського обліку	2010	-	13	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез та текстів виступів на Восьмій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову
Пархоменко В.М.	Організація бухгалтерського обліку витрат на якість	2010	-	55	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез та текстів виступів на Восьмій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову
Чирка Д.М.	Бухгалтерський облік в системі управління ризиками: організаційний аспект	2010	-	79	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез та текстів виступів на Восьмій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову

Продовження додатка Е

Дикий А.П.	Необхідність дотримання принципів організації бухгалтерського обліку з метою збереження майна підприємства	2010	1(16)	47	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Гончаренко Н.В.	Удосконалення організації бухгалтерського обліку в сільському господарстві відповідно до вимог П(С)БО 30 “Біологічні активи”	2009	№ 1	–	Облік і фінанси АПК	Журнал
Павлюковець М.П.	Концептуальні засади організації мережевого бухгалтерського обліку на підприємствах аграрного сектору економіки	2009	№ 1	–	Облік і фінанси АПК	Журнал
Братчук Л.М.	Сутність та основи організації бухгалтерського обліку	2009	№ 4	–	Облік і фінанси АПК	Журнал
Коробова Н.М.	Професійне судження бухгалтера та його місце в організації обліку на сільськогосподарському підприємстві	2010	№ 1	51	Облік і фінанси АПК	Журнал
Георгієва Н.І.	Принципи організації бухгалтерського обліку: досвід Франції	2010	2(52)	86	Вісник ЖДТУ. Економічні науки	Науковий журнал

Продовження додатка Е

Травін В.В.	Особливості організації бухгалтерського обліку внутрішнього гудвілу як прояву соціального капіталу на мікроекономічному рівні	2010	2(52)	192	Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки	Науковий журнал
Шигун М.М.	Фактори впливу на процеси організації бухгалтерського обліку	2010	2(52)	216	Вісник ЖДТУ. Економічні науки	Науковий журнал
Куцук П.О., Шумило Р.Р.	Організація бухгалтерського обліку вексельних операцій: управлінський аспект (Україна)	2010	–	139	Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін: матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції	Матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції
Дикий А.П.	Вибір моделі організації бухгалтерського обліку для забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах застосування комп'ютерних технологій (Україна)	2010	–	311	Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін: матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції	Матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції

Продовження додатка Е

Назаренко Т.П.	Складові організації бухгалтерського обліку маржинальних показників	2010	–	344	Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін: матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції	Матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наукової конференції
Мошенський В.З.	Організація бухгалтерського обліку за побудови системи контролінгу в холдингу	2008	3	227	Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	Науковий журнал
Вареник О.Ф.	Організація облікового процесу та удосконалення нормативного забезпечення бухгалтерського обліку в пенсійних фондах	2008	4(4)	135	Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу	Науковий журнал
Вареник О.Ф.	Організація облікового процесу та удосконалення нормативного забезпечення бухгалтерського обліку в пенсійних фондах	2008	4	135	Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу	Науковий журнал

Продовження додатка Е

Сопко В.В., Андрос С.В.	Методично-організаційні положення бухгалтерського обліку запасів на підприємствах харчової промисловості	2010	№ 3(53), Ч. 1	179	Економічні науки	Вісник Житомирського державного технологічного університету
Вигівська І.М.	Організаційні засади бухгалтерського контролю діяльності підприємства в умовах ризику	2010	№ 3(18)	67	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Городиський М.П.	Особливості організації та ведення бухгалтерського обліку підрядних підприємств	2010	№ 3(18)	87	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Пилипенко О.І.	Бухгалтерський облік операцій з корпоративними правами при реорганізації підприємства	2010	№ 3(18)	284	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Фаріон І.Д.	Зміст і передумови організації бухгалтерського обліку, аналізу та контролю	2007	–	57	Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України	Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
Гуцайлюк Л.О., Бойко Г.В.	Організація бухгалтерського обліку і звітності виконання державного та місцевих бюджетів в органах державного казначейства України	2007	–	161	Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України	Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

Продовження додатка Е

Баранік О.О.	Організація обліку та правовий статус головного бухгалтера підприємства	2008	Ви пуск 1	159	Вісник Сумського національного аграрного університету	Науково-методичний журнал
Мошенський В.З.	Організація бухгалтерського обліку за побудови системи контролю в холдингу	2008	№ 3	227	Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	–
Пархомчук О.О.	Резерви: сутність поняття та значення для організації бухгалтерського обліку	2011	–	86	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез Дев'ятої Всеукраїнської наукової конференції
Шигун М.М.	Нові типи організаційних структур бухгалтерської служби та їх розвиток	2011	№ 1(19)	401	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Пархоменко В.М.	Організація бухгалтерського обліку витрат на якість	2010	–	55	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез та текстів виступів на Восьмій всеукраїнській науковій конференції, присвяченій видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову.

Продовження додатка Е

Пархоменко В.М.	Організація бухгалтерського обліку витрат на якість	2009	4(50)	112	Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки	Науковий журнал
Грицак Н.Ю.	Організація бухгалтерського обліку на автотранспортному підприємстві	2011	№ 2(20)	144	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Гойло Н.В.	Фактори впливу на організацію бухгалтерського обліку в групі підприємств	2012	–	32	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез Десятої Всеукраїнської наукової Internet-конференції
Поліщук І.Р., Юхименко-Назарук І.А.	Облікова політика складових нерухомості як інструмент організації бухгалтерського обліку	2012	–	77	Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева	Збірник тез Десятої Всеукраїнської наукової Internet-конференції
Тимрієнко І.Ю.	Організація бухгалтерського обліку витрат на якість продукції: облікові номенклатури та розподіл посадових обов'язків	2011	Випуск 3(21), Частина 2	365	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць
Супрунова І.В.	Особливості організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості	2012	№2 (23)	357	Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу	Міжнародний збірник наукових праць

Продовження додатка Е

Горелов Д.А., Вербицкая В.И., Бредихин В.М.	Совершенствование организации оперативного учета на предприятиях черной металлургии	2008	№ 2	79	Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: Проблеми теорії та практики	Науковий журнал
Ивашкевич В.Б.	Проблемы организации и методологии управленческого учета в хозяйственных организациях	2006	№ 4(5)	7	Вестник КГФЭИ	Вестник КГФЭИ
Шумилина В.Е.	Организация финансового учета в интернациональной модели производственной оптики	2008	№ 2 (12)	38	Учет и статистика	Научно-практический журнал
Сподарик В.Н.	Некоторые аспекты организации учета на винодельческих предприятиях АР Крым	2010	2	180	Экономика Крыма	–
Салангина О.В.	Особенности организации учета в сельскохозяйственных предприятиях	2010	–	83	Учет, анализ и аудит в системе управления предпринимательской деятельностью	Материалы II Всекрымской научно-практической конференции
Додонов С.В., Бунчук Н.А.	Совершенствование организации первичного учета операций с земельными ресурсами	2009	Выпуск 17, том 2	128	Збірник наукових праць	Збірник наукових праць

Продовження додатка Е

Горяйнова Ю.С.	Организация учета доходов и расходов на малых предприятиях	2009	5	17	Бизнес Информ	Научный журнал
Леонтьев С.Ю.	Сущность и предпосылки организации консолидированного учета	2009	№ 4(17)	26	Вестник КГФЭИ	Вестник КГФЭИ
Сидорова М.И.	Управленческий учет производственных запасов: проблемы организации, возможности автоматизации	2007	№ 2(7)	22	Вестник КГФЭИ	Вестник КГФЭИ
Гарифуллин К.М.	Взаимосвязь организации производства и учета затрат	2007	№ 2(7)	25	Вестник КГФЭИ	Вестник КГФЭИ
Тихоненко В.А.	Анализ организационных и технологических особенностей учета затрат на производство в лесозаготовительной отрасли	2008	№ 6 (38)	194	Экономика и управление	Российский научный журнал
Астахов В.П., Цепилова Е.С.	Организация учета арендных отношений, проблемы адаптации к МСФО	2009	№ 1 (13)	19	Учет и статистика	Научно-практический журнал
Нор-Аревян Г.Г.	Особенности организации учета материально-производственных запасов на современном этапе	2009	№ 2 (14)	53	Учет и статистика	Научно-практический журнал
Шарапова И.С.	Классификация производственных затрат как основа организации эффективной системы управленческого учета	2010	1	256	Экономика Крыма	—

Принципи виробничого процесу (систематизовано на основі [72])

<i>Принцип</i>	<i>Сутність</i>	<i>Значення</i>
Спеціалізація	Обмеження різноманітності елементів виробничого процесу, передусім зменшення номенклатури продукції, яка виготовляється на кожній ділянці підприємства, а також різновидів виробничих операцій, що виконуються на робочих місцях	Дотримання принципу спеціалізації істотно впливає на здійснення інших принципів раціональної організації виробничого процесу
Пропорційність	Потребує узгодження пропускної спроможності всіх частин виробничого процесу, усієї взаємопов'язаної системи підрозділів і машин; досягається тоді, коли сукупна продуктивність технологічно пов'язаних ланок виробництва пропорційна обсягу робіт, що виконуються	Порушення цього принципу стає причиною виникнення “вузьких місць” або неповного завантаження окремих підрозділів
Паралельність	Передбачає одночасне виконання окремих операцій та процесів; досягається раціональним розчленуванням виробів на складові частини, суміщенням часу виконання різних операцій над ними, одночасним виготовленням різних виробів	Дотримання принципу є особливо важливим у виготовленні складних виробів, що компонується з багатьох деталей, вузлів, агрегатів, послідовне виробництво яких потребувало б тривалого часу
Безперервність	Вимагає, щоб перерви між суміжними технологічними операціями були мінімальними або були б зовсім ліквідовані	Найбільшою мірою цей принцип реалізується в безперервних виробництвах – хімічному, металургійному, енергетичному тощо. У дискретному виробництві, де технологічний процес має широку диференціацію, повністю ліквідувати перерви неможливо як з технологічних, так і з організаційних причин

Продовження додатка Ж

Ритмічність	Полягає в тому, що робота всіх підрозділів підприємства і випуск продукції повинні здійснюватися за певним ритмом з планомірно-рівним повторенням	При дотриманні цього принципу за однакової проміжки часу виготовляється однакова або така, що рівномірно зростає, кількість продукції, забезпечується рівномірне завантаження робочих місць. Ритмічна робота дає змогу якнайповніше використовувати виробничу потужність підприємства та його підрозділів, що потребує ведення відповідного обліку щодо фіксації відхилень
Автоматичність	Передбачає економічно обгрунтоване звільнення людини від безпосередньої участі у виконанні операцій виробничого процесу	Особливо актуальною є реалізація цього принципу на виробництвах із важкими та шкідливими умовами праці. Проводиться не лише облік автоматизації виробничих процесів, а й інших сфер діяльності людини
Гнучкість	Означає, що виробничий процес має оперативно адаптуватися до зміни організаційно-технічних умов, пов'язаних із переходом на виготовлення іншої продукції або з її модифікацією	Гнучкість виробничого процесу уможливило освоєння нової продукції в короткий термін і з меншими витратами. Значення принципу гнучкості особливо зростає за умов пришвидшених темпів науково-технічного прогресу, коли об'єкти виробництва часто змінюються, та, відповідно, обліковуються такі зміни
Гомеостатичність	Полягає у здатності виробничої системи стабільно виконувати свої функції в межах допустимих відхилень і протистояти дисфункціональним впливам	Досягається створенням технічних та організаційних механізмів саморегулювання і стабілізації. До стабілізаційних організаційних систем належать системи оперативного планування і регулювання виробництва, планово-запобіжного ремонту устаткування, резервних запасів та інші заходи, які уживаються за результатами аналізу та управління за відхиленнями

Принципи організації та ведення бухгалтерського обліку

Назва принципу	Принципи організації бухгалтерського обліку										Принципи ведення бухгалтерського обліку								
	В. Мервенецька	А. Рабошук	М. Шигун	А.Н. Кашаєв [166]	А.М. Галаган [88, С. 297-298]	В. Сопко, В. Загородній [365, С. 8-111]	М.Ю. Карпушенко [165, С. 7-8]	С.В. Івахненко [159, С. 32]	Разом	Ларсон Керміг Д., Уайлд Джон Дж., Чіаплетта Барбара	Закон України «Про бухгалтерський облік» [133]	Грей, Сідней Дж. [108, С. 148]	В.С. Боголобов, С.А. Бистров [38, С. 54-56]	Р. Ентоні [340, С. 24]	Кожин В.Я. [181, С. 32]	С.В. Івахненко [158, С. 32]	Разом		
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19		
Автономність (принцип суб'єкта господарювання, економічні одиниці обліку, відокремленого підприємства)	-	+	+	-	-	-	-	-	2	+	+	-	+	+	+	-	5		
Безперервність (діючого підприємства)	+	-	+	+	-	-	-	-	3	+	+	-	+	+	+	-	5		

Продовження додатка 3

2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Єдиний грошовий вимірник (припущення про грошову одиницю, грошового вимірювання)	+	-	-	-	-	-	-	-	1	+	+	-	+	+	-	-	4
Контроль	-	-	+	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Нарахування і відповідності доходів та витрат	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	-	+	-	+	+	5
Нарахування	+	-	-	-	-	-	-	-	1	-	+	-	+	-	+	-	3
Періодичність (припущення про періодичність (обліковий період))	+	-	-	-	-	-	-	-	1	+	+	-	+	+	+	-	5
Послідовність	-	+	-	-	-	-	-	-	1	-	+	-	-	+	+	-	3
Раціональність	-	-	+	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Реєстрація	-	-	+	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	+	-	-	1
Цілісність	-	-	+	-	+	+	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	0
Визнання доходу	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-	-	1
Постійність	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-	+	2
Історична собівартість (облік за вартістю)	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	-	-	+	-	-	3
Консерватизм	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	+	+	-	3
Об'єктивність	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-	-	1
Повне розкриття інформації	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	+	-	-	-	+	4
Обачність (обережність та передбачливість)	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	-	-	-	-	+	3
Превалювання сутності над формою	-	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	-	-	-	-	-	2
Спеціалізація	-	-	-	+	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Пропорційність	-	-	-	+	-	+	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Паралельність (паралелізм)	-	-	-	+	-	+	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Культура праці	-	-	-	+	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Ритмічність	-	-	-	+	-	+	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Прямоточність (прямопливність)	-	-	-	+	-	+	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Собівартість	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	1
Реалізація	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	1
Погодженість	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	1
Подвійний запис	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	+	+	-	-	2
Централізація чи децентралізація облікової роботи	-	-	-	-	+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0

Продовження додатка 3

2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Самостійність апаратів бухгалтерського обліку	-	-	-	-	+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Правове положення керівника роботами апарату обліку	-	-	-	-	+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Єдиноначальство в апараті обліку	-	-	-	-	+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Відповідальність за правильну організацію облікових робіт як керівника апарату обліку, так і керівника підприємства	-	-	-	-	+	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Ув'язка	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	+	-	-	1
Суттєвість	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	+	-	-	1
Всебічність	-	-	-	-	-	+	+	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Субординація	-	-	-	-	-	+	+	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Динамічність	-	-	-	-	-	+	+	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Випереджувальне відображення	-	-	-	-	-	+	+	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Системотворчі відносини	-	-	-	-	-	+	+	-	2	-	-	-	-	-	-	-	0
Адаптивність	-	-	-	-	-	+	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Безпосередність	-	-	-	-	-	+	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Збереження інформації	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	+	-	1
Взаємозв'язок подій і явищ	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	+	-	1
Зіставлення цінностей і операцій	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	+	-	1
Взаємозв'язок бухгалтерського і податкового обліку	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	+	-	1
Мінімальність	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	+	-	1
Оперативно-виробничий	-	-	-	-	-	-	-	+	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Функціональність	-	-	-	-	-	-	-	+	1	-	-	-	-	-	-	-	0
Охайність, своєчасність та хронологічність	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1

Продовження додатка 3

2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Правильний вибір облікових регістрів (форми обліку)	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1
Порівняність та систематичність планування	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1
Зрозумілість і точність запису	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1
Швидкість обробки інформації (ажур)	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1
Правильність грошової оцінки	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	+	1
Разом	4	2	6	6	5	12	6	2	43	13	11	4	7	11	12	10	68

Тракування понять нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку в спеціальній літературі [304]

<i>Автори</i>	<i>Використовувані поняття</i>	<i>Тракування понять</i>
2	3	4
Е.І. АFREKІНА, Л.Л. Арзуманова, О.В. Болтинова та ін. [314, С. 3, 35, 92]	Правове регулювання бухгалтерського обліку; нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку; правова система регулювання відносин у сфері бухгалтерського обліку	Не наводяться
В.П. Астахов [9, С. 483, 505]	Нормативне регулювання бухгалтерського обліку; нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку; нормативне правове регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
Е.М. Ашмаріна, А.Б. Биля, Е.В. Терехова [13, С. 60]	Система правового регулювання бухгалтерського обліку	Сукупність нормативних актів і окремих правових норм, що регулюють відносини в сфері бухгалтерського обліку
Ю.А. Бабаєв, А.М. Петров, Л.А. Мельникова [15, С. 24]	Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку; система правового і методичного регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
В.В. Ковальов, О.Н. Волкова [172, С. 183-185]	Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку і звітності	Не наводяться
Н.Т. Лабинцев та ін. [70, С. 30]	Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
В.Д. Новодворський та ін. [273, С. 35]	Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку і звітності	Не наводяться

Продовження додатка К

2	3	4
С.І. Полякова, Е.В. Старовойтова [309, С. 108, 109]	Національна система нормативного регулю- вання бухгалтерського обліку; система норма- тивного регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
Е.С. Соколова [363, С. 231]	Система регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
В.Г. Ширококов [438, С. 18– 20]	Система нормативного регулювання бухгал- терського обліку і звітності; система нор- мативного регулювання бухгалтерського обліку	Не наводяться
С.Н. Полєнова [303, С. 17]	Система регулювання бухгалтерського обліку	Системою регулювання бухгалтерського обліку є діяльність із розробки правил бухгалтерського обліку і напрямів його розвитку, моніторингу їх дотримання, яка впоряд- ковує облікову систему і виконує поставлену мету

Сутність облікової політики

<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Нормативні акти</i>	
П(С)БО 1 [264]	Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
МСФЗ 1 "Подання фінансових звітів" [²⁵⁰ , С. 86-87].	Облікова політика – це певні принципи, основи, домовленості, правила та практика, прийняті підприємством для складання та подання фінансових звітів.
Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [133]	Сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
МСБО №8 "Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки" [250]	Конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів
Положення про бухгалтерський облік № 1/98 Російської Федерації [308]	Сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, що вибрані підприємством такими, що відповідають умовам господарювання
<i>Спеціалізована література</i>	
Береза С.Л. [³⁰ , С. 35-41]	Облікова політика – це інструмент реалізації бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві
Барановська В. [18, С. 89-93]	Облікова політика – це сукупність методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку, які обираються підприємством із загальноприйнятих чи розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності з метою забезпечення захисту прав і інтересів власників
Астахов В.П. [9, С. 312]	Прийнята підприємством сукупність способів ведення бухгалтерського обліку первинного спостереження, вартісного виміру, поточного групування та підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності

Продовження додатка Л

1	2
Кужельний М.В., Лінник В.Г. [201, С. 318]	Сукупність способів організації та ведення бухгалтерського обліку відповідно до загальних правил та особливостей господарської діяльності підприємства
Бутинець Ф.Ф. [57, 523]	Сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності
Сторожук Т.М. [370]	Комплекс методичних прийомів, способів, схем і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку поточної господарсько-фінансової діяльності підприємства та складання звітності, що обирається підприємством з-поміж загальноприйнятих або розробляється самостійно, виходячи з особливостей його діяльності
Шпак В.А. [446, С. 203]	Цілеспрямована організаційно-управлінська діяльність, пов'язана з формуванням облікового порядку (чіткої організації бухгалтерського обліку з дотриманням встановлених правил обліку)
Лень В.С. [153, С. 191]	Попередня оцінка, яка використовується підприємством для розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами
Чацкіс Ю.Д., Гейер Е.С., Наумчук О.А., Власова І.О. [420, С. 60]	Вибір підприємством певних конкретних методик, форм і техніки ведення бухгалтерського обліку, виходячи з чинних нормативних актів та особливостей діяльності підприємства
Ловінська Л.Г., Стефанюк І.Б. [227, С. 63]	Облікова політика суб'єкта господарювання – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності в межах, визначених Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, іншими нормативними документами, затвердженими Міністерством фінансів та іншими органами виконавчої влади після погодження з Міністерством фінансів
Свірко С.В. [342]	Визначає облікову політику як сукупність облікових принципів, методів, процедур та заходів для забезпечення якісного, безперервного проходження інформації від етапу первинного спостереження до узагальнювального – складання звітності
Красноперова О.А. [192, С. 14]	Облікову політику можна визначати як один із основних документів, що встановлює правила ведення бухгалтерського обліку на підприємстві

Продовження додатка Л

<i>1</i>	<i>2</i>
Кірейцев Г.Г. [170, С. 43]	Основним документом, в якому повинні враховуватися вимоги державного регулювання, методологічні засади, можливості підсилення функцій бухгалтерського обліку та позиції суб'єктів підприємницької діяльності щодо їх реалізації, є облікова політика підприємства
Пушкар М.С. [320, С. 240]	Облікова політика – це сукупність принципів, методів, процедур, способів організації фрм бухгалтерського обліку, що добровільно обрані і використовуються підприємством на основі офіційно затвердженого наказу керівника підприємства про облікову політику протягом невизначеного терміну
Швец В.Г [429]	Розглядає облікову політику, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності
Голов С.Ф. [98]	Сукупність принципів, методів та процедур, що використовуються для складання фінансової звітності
Алборов Р.А., Бакаев А.С., Шнейдман Л.З., Єфремова А.А.	Сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, що були обрані підприємством
Белобжецький І.А., Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Ніколаєва С.А.	Принципи та правила ведення бухгалтерського обліку в певній організації
Кондраков М.П., Пушкар М.С.	Сукупність форм та методів ведення бухгалтерського обліку на підприємстві
Соколов Я.В.	Засіб, що дозволяє адміністрації підприємства легально маніпулювати фінансовими результатами
Балдінова А.І., Дементей Т.М., Завідова Є.І.	Набір методик, форм, способів ведення та організації бухгалтерського обліку, які впливають на оцінку і прийняття
Кучеренко Т.	Це домовленості й практика, що проявляються у сукупності принципів, методів і процедур, які використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності з метою її гармонізації та створення єдиних підходів до визначення, визнання й оцінки окремих її елементів
Бутинець Ф.Ф. [64],	Облікова політика є сукупністю конкретних елементів організації бухгалтерського обліку, які визначаються підприємством на підставі загальноприйнятих правил

Продовження додатка Л

<i>1</i>	<i>2</i>
Белоусова Л. [27, С. 14-17.]	Визначає облікову політику у широкому та вузькому розумінні. У першому випадку – це управлінський облік, у другому – сукупність способів ведення обліку
Якуніна Л.В. [457, С. 109]	Облікова політика підприємства – це система способів і прийомів організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, яка закріплена відповідним внутрішнім нормативним документом на невизначений термін
Криштоп Н.А. [197, С. 41]	Облікова політика – це обрана підприємством, з урахуванням встановлених норм та особливостей, методологія бухгалтерського обліку, спрямована на досягнення його мети і завдань та використовується для забезпечення надійності фінансової звітності та якості системи управління.
Зайцева Н.А., Ларіонова А.А. [132, С. 262]	Облікова політика організації – прийнята нею сукупність методів ведення бухгалтерського обліку – первинного спостереження, вартісного виміру, поточного групування і підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності, які реалізуються в таких прийомах, як погашення вартості активів, організація документообігу, інвентаризація, застосування рахунків бухгалтерського обліку, системи реєстрів бухгалтерського обліку, обробки інформації тощо

Приклад наказу про облікову політику підприємства

Затверджено

Керівником ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

« » 201_р.

ПІБ

Наказ №6543

про облікову політику

ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Цим Наказом встановлено сукупність обраних способів і процедур ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Способи ведення бухгалтерського обліку, встановлені для підприємства даним Наказом, застосовуються усіма філіями незалежно від їх місцезнаходження.

Основні засоби

Основними засобами вважаються матеріальні активи, що є на підприємстві для використання їх у процесі виробництва, постачання товарів і послуг, надання в оренду та для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких понад один рік і вартість яких вища 2500 грн. без ПДВ.

Одиницею обліку основних засобів є об'єкт основних засобів. Якщо один об'єкт основних засобів складається з частин, які мають різний термін корисного використання (експлуатації), то кожна з цих частин може визнаватися в бухгалтерському обліку як окремий об'єкт основних засобів.

Ліквідаційна вартість усіх об'єктів основних засобів встановлюється у розмірі 3 % від первісної вартості, але не меншому від вартості дорогоцінних металів, що входять у вартість основних засобів.

Визначення терміну корисного використання об'єктів здійснює постійна експертна комісія.

Для розрахунку амортизаційних відрахувань для бухгалтерського обліку використовувати прямолінійний метод нарахування амортизації згідно з П(С)БО №7.

Терміни корисного використання основних засобів розраховувати за групами: будинки та споруди – 40 років; машини та обладнання – 30 років; інструменти, прилади, інвентар – 10 років; транспортні засоби – 10 років; інвестиційні активи – 10 років; багаторічні насадження – 5 років; інші основні засоби – 10 років.

Якщо на дату балансу залишкова вартість об'єкта основних засобів відрізняється від справедливої більше ніж на 10 %, то здійснюється переоцінка цього об'єкта та всіх об'єктів групи основних засобів, до якої він належить.

Перевищення сум попередніх дооцінок об'єкта основних засобів над сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта щомісяця включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу в сумі пропорційній до нарахування амортизації.

Малоцінні необоротні матеріальні активи

Матеріальні активи терміном використання понад один рік та вартістю, що не перевищує 2500 гривень, включаються до складу малоцінних необоротних матеріальних активів.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів нараховується в першій місяць використання об'єкта в розмірі 100 % його вартості. Нарахування амортизації проводяться щомісяця.

Переоцінка малоцінних необоротних матеріальних активів не здійснюється.

Нематеріальні активи

Первісна оцінка нематеріальних активів здійснюється за собівартістю їх придбання або створення.

Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється за прямолінійним методом протягом терміну їх корисного використання, який встановлюється експертно-технічною комісією, але не більше 10 років.

Ліквідаційна вартість нематеріальних активів дорівнює нулю, крім випадків, передбачених законодавством.

На дату складання балансу здійснюється переоцінка до справедливої вартості тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок.

Фінансові інвестиції

Фінансові інвестиції первісно оцінюються та відображаються в обліку за їх фактичною собівартістю, яка складається з ціни придбання та витрат, безпосередньо пов'язаних із придбанням фінансової інвестиції (комісійні винагороди, мито, збори, обов'язкові платежі тощо).

Враховувати вкладені фінансові інвестиції в асоційовані, дочірні підприємства та спільну діяльність з утворенням юридичної особи за методом участі в капіталі, крім випадків, наведених у пункті 17 та 22 П(С)БО №12.

Фінансові інвестиції, залежно від мети їх придбання, рівня впливу інвестора на інвестоване підприємство, терміну, на який вони були придбані на кожну наступну після визнання дату балансу, відображаються в обліку з використанням таких оцінок:

- фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) – за вартістю, визначеною за методом участі в капіталі;

- фінансові інвестиції, що придбані та утримуються підприємством до їх погашення, – за амортизованою собівартістю;

- фінансові інвестиції, що придбані та утримуються з метою їх продажу, – за справедливою вартістю;

- фінансові інвестиції, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, – за собівартістю з урахуванням зменшення корисності;

Оцінка та облік фінансових інвестицій здійснюються за кожною фінансовою інвестицією.

Запаси

Первісною вартістю запасів, придбаних за сплату, є собівартість запасів, яка складається з таких фактичних витрат: суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю), з вирахуванням непрямих податків; суми ввізного мита; суми непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству; транспортно-заготівельні витрати; інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Оцінка незавершеного виробництва здійснюється з нормативними затратами.

Готова продукція відображається за виробничою собівартістю.

Обліковою одиницею запасів є їх найменування.

У місцях зберігання аналітичний облік запасів здійснюють матеріально відповідальні особи в натуральних вимірниках із використанням типових форм складського обліку. Синтетичний облік запасів ведеться в бухгалтерії підприємства. Аналітичний облік запасів здійснюється за двома напрямками: сумовий – у розрізі елементів фактичної собівартості та натурально-вартісний – за номенклатурою.

Оцінка запасів при вибутті здійснюється за такими методами:

- при відпуску для виробництва – за середньозваженою собівартістю;

- при реалізації готової продукції – за методом нормативних затрат;

– при реалізації товарів та іншому вибутті – за методом ФІФО.

Оцінку вибуття запасів за середньозваженою собівартістю проводити шляхом ділення сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітнього місяця і вартості одержаних у такому місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітнього місяця і отриманих у цьому місяці.

Вартість МШП терміном використання до одного року під час введення їх в експлуатацію списується на витрати з наступним оперативним обліком протягом періоду експлуатації. МШП вартістю до 50 гривень за одиницю при введенні їх в експлуатацію в оперативному обліку не враховуються.

Транспортно-заготівельні витрати, які неможливо відразу економічно доцільним шляхом віднести до собівартості одиниці запасів, обліковуються на субрахунок 289 “Транспортно-заготівельні витрати” і включаються до їх собівартості запасів у кінці місяця після розподілу між сумою залишку запасів на кінець місяця і сумою запасів, що вибули у звітному місяці.

Дебіторська заборгованість

Дебіторська заборгованість покупців за відвантажені товари, продукцію, основні засоби, нематеріальні та інші активи відображається в обліку за договірними цінами.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації і оцінюється за первинною вартістю.

Момент передачі ризиків й вигод та права власності визначається на основі укладених договорів купівлі продажу чи надання послуг.

Дебіторська заборгованість замовників за виконані і передані роботи (надані послуги) відображається в обліку за договірними цінами.

Дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом, крім заборгованості, що була придбана і призначена для продажу, враховується в балансі за чистою реалізаційною вартістю, визначеною як різниця між первісною вартістю дебіторської заборгованості та нарахованого резерву сумнівних боргів.

Розмір резерву сумнівних боргів визначається на основі класифікації дебіторської заборгованості за термінами непогашення із застосуванням методу коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Нарахована сума резерву сумнівних боргів за звітний період відображається в звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

За дебіторською заборгованістю, не пов'язаною з реалізацією продукції та товарів, резерв сумнівних боргів не створюється.

Із активів вилючається безнадійна дебіторська заборгованість з одночасним зменшенням розміру резерву сумнівних боргів та обов'язковим відображенням на забалансовому рахунку 071 протягом трьох років у розрізі боржників, сум заборгованості та дат.

Зобов'язання та забезпечення

Довгострокові зобов'язання, за якими нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

На підприємстві створюються забезпечення для відшкодування операційних витрат на виплату відпусток працівникам.

Облік зобов'язань ведеться в розрізі суб'єктів та за терміном їх погашення.

Власний капітал

Розподіл витрат, пов'язаних із кількома операціями з інструментами власного капіталу, здійснюється пропорційно до кількості акцій.

Формування фонду розвитку здійснюється до досягнення розміру 30 % статутного капіталу підприємства шляхом щорічного відрахування 5 % чистого прибутку звітного року. Кошти фонду використовуються на оновлення необоротних активів при недостатності амортизаційних відрахувань.

Формування резервного капіталу здійснюється до досягнення розміру 25 % статутного капіталу підприємства шляхом щорічного відрахування в розмірі 5 % чистого прибутку звітного року.

Доходи і витрати

Відвантажені товари і продукція, виконані і прийняті замовниками роботи, надані послуги, передані покупцям необоротні активи та інші активи на підставі умов договорів, які передбачають перехід до покупців і замовників прав власності та ризиків – вважаються реалізованими.

Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами:

- дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- фінансові доходи;
- інвестиційні доходи;
- інші доходи.

Оцінка ступеня завершеності операції з надання послуг (виконання робіт) здійснюється методом визначення питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, в загальному обсязі послуг, які повинні бути надані. При цьому в бухгалтерському обліку доходи відображаються у звітному періоді підписання акту наданих послуг (виконаних робіт).

Доходи від виконання будівельних контрактів визнаються з урахуванням ступеня завершеності робіт за методом вимірювання та оцінки виконаної роботи на підставі актів форми № КБ-2в, КБ-3.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості між відповідними звітними періодами.

Доходи або витрати, які виявлені у звітному періоді, але належать до операцій, здійснених у минулих періодах, зараховуються до фінансових результатів попередніх періодів.

В обліку витрат застосовуються рахунки класу 9 Плану рахунків.

На підприємстві здійснюється капіталізація фінансових витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційних активів. Кваліфікаційними активами визнаються активи, створення яких потребує більше 6 місяців.

За базу розподілу змінних загальновиробничих витрат на кожен об'єкт витрат приймається нарахована заробітна плата працівників основного виробництва.

За базу розподілу постійних загальновиробничих витрат на кожен об'єкт витрат приймається обсяг діяльності при нормальній потужності, який встановлюється на рівні: для цеху №1 – 5 000 од. продукції на місяць; для цеху №2 – 6 000 од. продукції на місяць.

При перерахунку доходів, витрат та грошових коштів, що виражені в іноземній валюті, середньозважений курс не використовується.

Оплата праці

Щомісячно резерв на забезпечення оплати відпусток визначається у розмірі 7 % від фактично нарахованої зарплати працівникам за місяць. Отримана сума збільшується на суму відрахувань до фондів соціального страхування від суми забезпечення оплати відпусток.

П'ять відсотків прибутку звітного року використовується для виплати премій за наслідками звітного року працівникам, які перебувають у трудових відносинах з підприємством станом на 30 грудня такого року, шляхом використання коефіцієнта розподілу.

Керівник
Головний бухгалтер

ПІБ
ПІБ

Підпис
Підпис

Облікова політика за МСФЗ

МСФЗ	Сутність
МСФЗ 8.13	<p align="center">Послідовне застосування</p> <p>Якщо інше не дозволено стандартом МСФЗ, то облікова політика, прийнята на підприємстві, повинна послідовно застосовуватися щодо всіх аналогічних статей. Наприклад, якщо підприємство вирішує відображати інвестиції у спільно контрольовані підприємства методом пайової участі, то цей метод повинен застосовуватися послідовно щодо всіх інвестицій у спільно контрольовані підприємства; підприємство не може відображати інвестиції в одні спільно контрольовані підприємства методом пайової участі, а в інші – методом пропорційної консолідації</p>
МСФЗ 2.25, 26	<p>Деякі стандарти МСФЗ дозволяють використання різних методів обліку стосовно різних категорій статей. Наприклад, згідно зі МСФЗ 2 «Запаси» потрібно, щоб фактична собівартість усіх запасів, що мають аналогічні характеристики і призначення в рамках підприємства, розраховувалася за однією і тією ж формулою, але при цьому стандарт також визнає, що може бути обґрунтованим використання різних формул розрахунку фактичної собівартості щодо запасів, що мають різні характеристики і призначення. Тим не менш, у МСФЗ 2 зазначається, що різне географічне розташування об'єктів запасів саме по собі не є достатньою підставою для використання різних формул для розрахунку їх фактичної собівартості. Наприклад, нафтовидобувне підприємство не може розраховувати фактичну вартість запасів, використовуючи метод середньозваженої вартості щодо поставок сирової нафти в США і метод ФІФО щодо запасів сирової нафти в інших країнах. Також у виробника є електронні мікросхеми, призначені для використання в промисловому обладнанні і в побутових приладах. Вважаємо, що фактична вартість електронних мікросхем, що використовуються в різного виду кінцевій продукції, може оцінюватися по-різному. Однак ми вважаємо, що за наявності відмінностей у демографічних характеристиках споживачів (наприклад, кінцевий користувач і підприємство роздрібної торгівлі), їх не можна вважати достатньою підставою, згідно із МСФЗ 2 для розділення запасів на різні категорії, що відрізняються за характеристиками або призначенням, а отже, вони не дозволяють застосовувати різні формули розрахунку фактичної вартості</p>
МСФЗ 27.28	<p>Облікова політика всередині групи підприємств повинна бути однаковою. Виняток становлять договори страхування, які відображаються в обліку відповідно до вимог МСФЗ (IFRS) 4 «Договори страхування», і їх не потрібно однаково враховувати в рамках всієї групи</p>
Професійне судження	
МСФЗ	<p>Підприємство повинно розкривати інформацію про професійні судження (відмінні від попередніх оцінок), використані керівництвом підприємства в процесі застосування положень облікової політики. Розкривати інформацію потрібно щодо тих професійних суджень, які чинять найбільш істотний вплив на оцінку показників у фінансовій звітності (наприклад, судження про те, чи відбувся перехід ризиків і вигод, або про наявність контролю над підприємством спеціального призначення)</p>
Розрахункові оцінки	
МСФЗ 1.116	<p>Підприємство повинно розкривати інформацію про основні припущення, що стосуються розвитку подій у майбутньому, а також про способи та джерела, використані при оцінці невизначеності. В обов'язковому порядку розкривається інформація про оцінки, які несуть значний ризик необхідності проведення істотних коригувань балансової вартості активів та зобов'язань протягом наступного звітного року. Припущення, покладені в основу таких розрахункових оцінок, можуть бути найбільш складними, суб'єктивними або багатокомпонентними, тому слід ретельно продумати розкриття відповідної інформації</p>

Професійні навички бухгалтера

<i>Професійні навички</i>	<i>Приклад</i>	<i>Значення</i>
Комунікаційні	Здатність передавати та отримувати інформацію; розвивати, обговорювати і відстоювати погляди; здатність до ефективного читання, сприйняття та письма; навички ведення переговорів з представниками різних систем цінностей, суспільних верств і культур, причому на міжнародному рівні	будуть мати особливо важливе значення для бухгалтерів третього тисячоліття, оскільки збільшиться кількість користувачів бухгалтерської інформації, зросте взаємозалежність ділового світу і людей, що представляють різні культури та спеціалізації в рамках організації
Інтелектуальні	Здатність до пізнання; абстрактне логічне, індуктивне і дедуктивне мислення; критичний аналіз; здатність до визначення неструктурованих проблем у незнайомому середовищі; здатність усвідомити комплекс фактів, які часто є неповними; здатність передбачити проблему, знайти прийнятні і обґрунтовані альтернативні рішення; здатність розуміти визначають сили в даній ситуації	У практичній діяльності бухгалтерів важливе місце займає розуміння того, що сучасна методологія обліку, його наукові теорії та міжнародні стандарти є закономірним продовженням його розвитку в руслі історичної спадкоємності. Нині це положення є особливо актуальним, оскільки дозволяє бухгалтерам-практикам зрозуміти що з 1992 року відбуваються зміни бухгалтерського обліку, а також суть програми реформування бухгалтерського обліку відповідно до умов ринкової економіки та міжнародних стандартів фінансової звітності
Навички особистісного розвитку	Здатність працювати з людьми, впливати на них, організувати і доручати виконання завдань, мотивувати і стимулювати людей, протистояти конфліктам та вирішувати їх тощо	Оскільки бухгалтер постійно знаходиться у конфліктній ситуації, будучи центром перетину інтересів різних груп і верств суспільства (працівники організації, податкова інспекція, інвестори, кредитори і дебітори тощо), необхідно вміти захищати свої професійні інтереси. Бухгалтер повинен розуміти не тільки явні, й приховані причини конфліктів, передбачати їх і знаходити вихід з найменшими втратами для своєї організації і для себе особисто. Саме тому для бухгалтерів дуже важливим є професійне спілкування та підтримка, об'єднання в професійній організації, проведення форумів, з'їздів бухгалтерів і аудиторів

Продовження додатка П

Особисті	Розвиток таких позитивних людських якостей, як увага до людей, натхненність, співучасть і повагу до учасників виробничого процесу	Бухгалтерський облік виконує функцію інформаційного забезпечення управління. У руках недобросовісних людей він може слугувати засобом для шахрайства, афер, фальсифікацій, тому професійна етика в обліку – це об'єктивна необхідність. Багато видатних діячів у галузі бухгалтерського обліку, починаючи з Луки Пачолі, говорили про моральні основи професії. На даний час в усіх розвинених країнах діє кодекс професійної етики бухгалтерів і аудиторів
----------	---	---

Витяг з договору про надання послуг із ведення бухгалтерського обліку на переробному підприємстві

Обов'язки Виконавця:

Виконавець бере на себе зобов'язання щодо надання наступних послуг з ведення бухгалтерського обліку на підприємстві:

– складання і подання в установлені терміни фінансової звітності;

– контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку здійснюваних Замовником господарських операцій;

– контроль та перевірка стану бухгалтерського обліку у філіях, відділеннях та інших відокремлених підрозділах Замовника;

– організація обліку коштів, ТМЦ і ОФ Замовника, своєчасне відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних з їх рухом, облік витрат виробництва й обігу;

– здійснення контролю за своєчасністю й правильністю оформлення фінансових документів;

– забезпечення нарахування й перерахування податків і зборів (податкових платежів), внесків на соціальне страхування, заробітної плати працівників, інших виплат відповідно до вимог чинного податкового, фінансового та іншого законодавства;

– здійснення контролю за дотриманням порядку оформлення первинних бухгалтерських документів, розрахунків та платіжних зобов'язань;

– забезпечення збереження бухгалтерських документів Замовника;

– забезпечення своєчасного складання бухгалтерської та податкової звітності, подання їх в установленому порядку до відповідних органів;

– здійснення моніторингу за змінами чинного податкового, фінансового та іншого законодавства, що безпосередньо пов'язані з фінансово-господарською діяльністю Замовника;

– візування первинних документів, що надходять від Замовника; підписання документів обов'язкової звітності, що подаються до відповідних державних органів.

Основні види адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані до головного бухгалтера

<i>Суть правопорушення</i>	<i>Відповідальність</i>	<i>Стаття</i>
1	2	3
Порушення встановлених термінів виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, виплата їх не в повному обсязі, а також інші порушення вимог законодавства про працю	Штраф від 30 до 100 нмдг	41
Відсутність податкового обліку, порушення керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій встановленого законом порядку ведення податкового обліку, у тому числі неподання або несвоєчасне подання аудиторських висновків, передбачених законами України	Штраф у розмірі від 5 до 10 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу складає від 10 до 15 нмдг	163-1
Неподання або несвоєчасне подання посадовими особами підприємств, установ та організацій платіжних доручень на перерахування податків і зборів, що підлягають сплаті (обов'язкових платежів)	Штраф у розмірі від 5 до 10 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу складає від 10 до 15 нмдг	163-2
Невиконання керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій (включаючи установи НБУ, комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи) законних вимог посадових осіб органів державної податкової служби, перерахованих у підпунктах 20.1.3, 20.1.24, 20.1.30, 20.1.31 пункту 20.1 статті 20 Податкового кодексу України	Штраф у розмірі від 5 до 10 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу складає від 10 до 15 нмдг	163-3
Приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків; відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку; внесення до фінансової звітності неправдивих даних, неподання фінансової звітності, несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей; порушення правил ведення касових операцій; перешкоджання працівникам ДКРС у здійсненні ревізій та перевірок	Штраф у розмірі від 8 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу складає від 10 до 20 нмдг	164-2
Неутримання або неперерахування до бюджету сум ПДФО при виплаті фізичній особі доходів; перерахування ПДФО за рахунок коштів підприємств, установ та організацій (крім випадків, коли таке перерахування дозволено законодавством); неповідомлення або несвоєчасне повідомлення ДПІ за встановленою формою відомостей про доходи громадян	Штраф від 2 до 3 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу складає від 3 до 5 нмдг	164-4

Продовження додатка С

1	2	3
<p>Порушення порядку нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, неподання, несвочасне подання, подання не за встановленою формою звітності щодо єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування або подання недостовірних відомостей, що використовуються в Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, іншої звітності та відомостей, передбачених законами України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», порушення встановленого порядку використання та здійснення операцій з коштами Пенсійного фонду України</p>	<p>Штраф у розмірі від 20 до 30 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 30 до 40 нмдг</p>	<p>ч.1ст. 165-1</p>
<p>Несплата або несвочасна сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у тому числі авансових платежів, у сумі, що не перевищує трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян</p>	<p>Штраф у розмірі від 25 до 50 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 100 до 300 нмдг</p>	<p>ч.3 ст.165-1</p>
<p>Несплата або несвочасна сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у тому числі авансових платежів, у сумі більше трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян</p>	<p>Штраф у розмірі від 50 до 100 нмдг, у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 100 до 300 нмдг</p>	<p>ч.4 ст.165-1</p>
<p>Порушення посадовими особами підприємств, установ, організацій, фізичними особами, які використовують найману працю, порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, несвочасне або неповне їх повернення; несвочасне подання або неподання визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» відомостей, подання недостовірних відомостей про використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття</p>	<p>Штраф у розмірі від 8 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 10 до 20 нмдг</p>	<p>165-3</p>

Продовження додатка С

1	2	3
<p>Порушення посадовими особами підприємств, установ, організацій, фізичними особами – підприємцями, які використовують найману працю, фізичними особами, які не мають статусу підприємців та використовують найману працю, порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності, несвочасне або неповне їх повернення, несвочасне подання або неподання встановленої звітності, подання недостовірної звітності щодо страхових коштів, несвочасне інформування Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України про річний фактичний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, що сталися на підприємстві, про зміни технології робіт або виду діяльності підприємства</p>	<p>Штраф у розмірі від 8 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 10 до 20 нмдг</p>	<p>165-4</p>
<p>Порушення посадовими особами підприємств, установ, організацій, фізичними особами, які використовують найману працю, порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами на поховання, несвочасне або неповне їх повернення, несвочасне подання або неподання встановленої звітності, подання недостовірної звітності щодо використання страхових коштів</p>	<p>Штраф у розмірі від 8 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 10 до 20 нмдг</p>	<p>165-5</p>
<p>Неподання органам державної статистики даних для здійснення державних статистичних спостережень або подання їх недостовірними, не в повному обсязі, не за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, або із запізненням, незабезпечення належного стану первинного обліку</p>	<p>Штраф у розмірі від 10 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 15 до 25 нмдг</p>	<p>186-3</p>
<p>Вчинення дій, що перешкоджають уповноваженим особам Пенсійного фонду України у здійсненні перевірок, пов'язаних з нарахуванням, обчисленням та сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також вчинення дій, що перешкоджають уповноваженим особам Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у здійсненні перевірок щодо використання страхових коштів у випадках, передбачених законом</p>	<p>Штраф у розмірі від 8 до 15 нмдг; у разі повторного порушення особою протягом року розмір штрафу становить від 10 до 20 нмдг</p>	<p>188-23</p>

Відповідальність за правопорушення головним бухгалтером своїх обов'язків у Кримінальному кодексі України

<i>Суть правопорушення</i>	<i>Відповідальність</i>	<i>Стаття</i>
Умисне ухиляння від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи оподаткування, уведених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння спричинили фактичні ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах (від 1 000 до 3 000 нмдг)	Штраф від 300 до 500 нмдг або позбавлення права обіймати певні посади чи здійснювати певний вид діяльності на термін до трьох років	ч. 1 ст. 212
Ті ж дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони спричинили фактичні ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах (від 3 000 до 5 000 нмдг)	Штраф у розмірі від 500 до 2 000 нмдг, або виправні роботи терміном до 2 років, чи обмеження волі терміном до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність терміном до 3 років	ч. 2 ст. 212
Дії передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухиляння від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або якщо вони спричинили фактичні ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у особливо великих розмірах (від 5 000 нмдг і більше)	Позбавлення волі на термін від 5 до 10 років із одночасним позбавленням права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність терміном до 3 років із конфіскацією майна	ч. 3 ст. 212
Умисне ухиляння від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо такі дії спричинили фактичні ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах	Штраф від 300 до 500 нмдг або позбавлення права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років	ч. 1 ст. 212-1

Продовження додатка Т

1	2	3
Ті ж дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах	Штраф від 500 до 2000 нмдг або виправні роботи терміном до двох років, або обмеження волі терміном до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років	ч. 2 ст. 212-1
Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони спричинили фактичні ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у особливо великих розмірах.	Позбавлення волі терміном від п'яти до десяти років із позбавленням права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років із конфіскацією майна	ч. 3 ст. 212-1
Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів	Штраф до 250 нмдг або обмеження волі терміном права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років	ст. 366
Ті ж дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки	Позбавлення волі терміном від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років та зі штрафом від 250 до 750 нмдг.	ч. 2 ст. 366
Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди законом правам, що охороняються законом, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб	Штраф від 250 до 500 нмдг або виправні роботи терміном до двох років, або обмеження волі терміном до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років	ч. 1 ст. 367
Ті ж дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки	Позбавлення волі терміном від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність терміном до трьох років та зі штрафом від 250 до 750 нмдг або без тако-го	ч. 2 ст. 367

Види бухгалтерського обліку, що виділяються авторами

<i>Автори</i>	<i>Види обліку, що виділяються</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Кутер М.І. [210, С. 490], Гарасим П.М., Журавель Г.П., Хомин П.Я. [92], Ларсон К.Д., Уайлд Дж.Дж., Чаппетта Б. [213, С. 7]	Управлінський, податковий, фінансовий
Пушкар М.С., Чумаченко М.Г. [325, С. 115]	Управлінський, фінансовий, контролінг
Валуєв Б.І. [76, С. 38], Верига Ю.А. [81], Вельш Г.А., Шорт Д.Г. [80], Мюллер Г., Гернон Х., Мік Г. [258], Рудшський В.С. Бачинський В.І., Радченко К.І., Рехлецький Е.А., Мариняк М.С. [339], Сатубаддин С.С. [341], С. Дж. Грей та Б. Е. Нідлз [108, С. 5]	Управлінський, фінансовий
Керимов В.Е. [167, С. 6]	Оперативний, статистичний, бухгалтерський, податковий, управлінський
Кошкін І.А. [192, С. 26-27]	Державний та галузевий облік
Ситник О.Е. [379, С. 28]	Бухгалтерський, податковий, статистичний, оперативний
Єфімов А.Н. [450, С. 245]	Бухгалтерський, статистичний, оперативно-виробничий
Гордополова Н.В., Сисоєва І.М. [104, С. 49], Муравський В.В. [253, С. 56], Пушкар М.С. та Чумаченко М.Г. [325, С. 91]	Управлінський, стратегічний, фінансовий
Шигаєв А.І. [436]	Актуарний
Голов С.Ф. [98]	Екологічний
Чижевська Л.В. [425, С. 151]	Креативний (творчий)
Абрютина М.С. [2, С. 23-25], Панков Д.А., Кухто Ю.Ю. [291, С. 7-15]	Економічний
Швець В.Є. [432, С. 49]	Господарський, фінансовий, управлінський та податковий
Грачов А.В. [107, С. 18-21]	Економічний, інвестиційний, фінансовий, управлінський, оперативний, податковий
Корінько Д.М. [72, С. 26]	Внутрішньогосподарський (управлінський), податковий, фінансовий, виробничо-господарський, бюджетний та банківський
Гордополова Н.В., Сисоєва І.М. [104, С. 49]	Управлінський, стратегічний
Прокоф'єва Т. [317, С. 19]	Бережливий облік
Крилов В.Л. [200]	Бухгалтерський, і управлінський
Петров А.М. [299]	Фінансовий, податковий

Продовження додатка У

<i>1</i>	<i>2</i>
Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [133]	Бухгалтерський та внутрішньогосподарський (управлінський)
Ткач В.І., Ткач М.В. [385]	Фінансова та управлінська бухгалтерія
Бархатов А.П. [21], Галузіна С.М., Пупшис Т.Ф. [90], Цуркану В., Голочалова І., Штаховскі А [413]	Міжнародний облік
Ткач В.І., Крохічева Г.Е. [384]	Інтернаціональний облік
Костюхін Д.С. [191]	Мультистандартний облік
Панков Д.А. [292, С. 86, 75, 90]	Індустріальний, суспільний (незалежний), державний
Макаров В.Г. [234], Кузьмінський А.Н. [206], Сопко В.В. [367]	Оперативний, бухгалтерський, статистичний
Белоусов А.І. [395, С. 147]	Фінансовий, стратегічний, податковий, управлінський
Ластовецький В.О. [214]	Бухгалтерський і управлінський (виробничо-комерційний)
Палій В.Ф. [287, С. 7-8]	Бюджетний і господарський, комерційний, управлінський, податковий, камеральний, бюджетний
Деньга С.М. [112]	Фінансовий, податковий, управлінський, тактичний, управлінський, стратегічний
Радченко Ю.В. [327, С. 66]	Еволюційно-адаптивний
Кипарисов Н.А. [168, С. 5-6]	Бухгалтерський, статистичний, оперативний
Белоусов А.І. [28, С. 97]	Адаптивний, фінансовий, управлінський, стратегічний, ситуаційний, функціональний, хеджований, мережевий

Визначення основних видів обліку, що виділяються авторами

<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Верига Ю.А. [81]	Управлінський облік – це сукупність методів і процедур, які забезпечують підготовку інформації для внутрішніх користувачів, необхідну для контролю, прогнозування, прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством
Верига Ю.А. [81]	Фінансовий облік – це облік активів, зобов'язань і власного капіталу, доходів і витрат за видами діяльності підприємства з метою підготовки фінансової звітності відповідно до чинного законодавства та положень (стандартів) бухгалтерського обліку
Голов С.Ф., Сфіменко В.І. [100]	Фінансовий облік – це сукупність правил та процедур, які забезпечують підготовку, оприлюднення інформації про результати діяльності підприємства (установи, організації) та його фінансовий стан відповідно до вимог законодавчих актів і стандартів бухгалтерського обліку
Голов С.Ф., Сфіменко В.І. [100]	Управлінський облік – це сукупність методів і процедур, які забезпечують підготовку й надання інформації для планування, контролю і прийняття рішень на різних рівнях управління підприємством, установою, організацією
Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [133]	Внутрішньогосподарський (управлінський) облік визначається як система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством
Бутинець Ф.Ф. [52, С. 29, 30]	Управлінський облік розглядається як процес виявлення, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації, що використовується менеджерами різних управлінських рівнів у процесі управління, оцінки та контролю всередині підприємства, завданням якого є складання звітів
Бархатов А.П. [21, С. 30]	Управлінський облік – інформація для внутрішніх потреб компанії
Бархатов А.П. [21, С. 30]	Фінансовий облік – підготовка та представлення бухгалтерської інформації для зовнішніх користувачів
Соколов Я.В. та Пятю М.Л. [360, С. 54]	Управлінський облік – це система реєстрації і представлення даних, необхідних для представлення управлінських рішень менеджерами підприємства
Литвин Ю.Я. [224]	Під податковим обліком розуміє такий облік, який «... забезпечує виконання органами ДПА своїх основних функцій з наповнення дохідної частини бюджету держави загальнодержавними та місцевими податками, зборами та іншими обов'язковими платежами»

Продовження додатка Ф

<i>1</i>	<i>2</i>
Бутинець Ф.Ф., Шатило Н.В. [63]	Податковий облік визначають як підсистему бухгалтерського обліку, яка на підставі затверджених державою правил виконує функції нарахування та сплати податків і надходження інформації про це відповідним державним органам
Лист ДПА [219]	Податковий облік платника податку на прибуток підприємств – це облік валових доходів, валових витрат та їх коригування, а також облік балансової вартості активів, що підлягають амортизації, з метою визначення об'єкта оподаткування
Козирьова Т.В. [183, С. 9]	Управлінський облік – інтегрована система внутрішньогосподарського обліку, яка надає інформацію про витрати і результати діяльності як усієї організації, так і її окремих структурних підрозділів, призначена для прийняття тактичних (оперативних) та стратегічних (прогнозних) управлінських рішень
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Бухгалтерський облік призначений забезпечувати повне, комплексне відображення господарської діяльності за відповідний звітний період
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Управлінський (внутрішньогосподарський) облік ведеться підприємствами для забезпечення власних потреб у інформації усіх рівнів управління і є комерційною таємницею конкретного підприємства
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Податковий облік являє собою систему накопичення інформації, необхідної для розрахунків податків та обов'язкових платежів, контролю за їх сплатою, наданням про них своєчасної звітності контролюючим органам;
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Динамічний облік – система реєстрації фактів господарського життя, головною метою якої є вимірювання ефективності господарської діяльності
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Актuarний облік – система, що використовує метод подвійного запису і надає інформацію про зміну ринкової вартості підприємства
Кужельний М.В., Левицька С.О. [202, С. 11]	Соціальний облік – розширення меж бухгалтерського обліку за двома напрямками – збільшення складу показників бухгалтерської звітності та концентрація уваги на обліку соціальних витрат, основна частина яких пов'язана з екологією (екологічно орієнтований облік)
Бутинець Ф.Ф., Лайчук С.М., Олійник О.В., Шигун М.М. [57, С. 8]	Креативний – облік, в основі якого лежить будь-який науковий метод, що не відповідає загальноприйнятій практиці або встановленим стандартам і принципам; є результатом облікової політики та використовується без безпосереднього порушення законодавства
Бутинець Ф.Ф. [51, С. 20-29]	Стратегічний (прогнозний): фінансовий аналіз проблем, пов'язаних із зобов'язаннями, контролем, готівкою та потенціалом

Приклади розбіжностей в обліку за МСФЗ та П(С)БО

ПрАТ “Тернопільський молокозавод”

Приклад 1. ПАТ “Сповідь” взяло в операційну оренду на 12 місяців у ТзОВ “Люцифер” легковий автомобіль “Lanos” зі справедливою вартістю 70000 грн (первісна вартість – 100000 грн, знос – 40000 грн). Орендні платежі нараховуються та сплачуються щомісячно по 1500 грн.

П(С)БО:

Відображення в орендодавця (ТзОВ «Люцифер»):

Д 105.1 “Транспортні засоби, передані в операційну оренду” К 105 “Транспортні засоби” 100000 грн

Д 131 “Знос основних засобів” К 131.1 “Знос основних засобів, переданих в операційну оренду” 40000 грн

Д 949 “Інші операційні витрати” К 131.1 “Знос основних засобів, переданих в операційну оренду” 500 грн

Д 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” К 713 “Дохід від операційної оренди активів” 1500 грн (щомісячно)

Д 311 “Поточні рахунки в національній валюті” К 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” 1500 грн (щомісячно)

Д 105 “Транспортні засоби” К 105.1 “Транспортні засоби, передані в операційну оренду” 100000,00 грн

Д 131.1 “Знос основних засобів, переданих в операційну оренду” К 131 “Знос основних засобів” 40500 грн

Відображення в орендаря (ПрАТ “Тернопільський молокозавод”)

Д 01 “Орендовані необоротні активи” 70000 грн

Д. 949 “Інші витрати операційної діяльності” К 685 “Розрахунки з іншими кредиторами” 1500 грн (щомісячно)

Д 685 “Розрахунки з іншими кредиторами” К 311 “Поточні рахунки в національній валюті” 1500 грн (щомісячно)

К 01 “Орендовані необоротні активи” 70000 грн

МСФЗ:

Відображення в орендаря (ПрАТ “Тернопільський молокозавод”)

Д Орендовані необоротні активи К Зобов’язання з оренди 70000 грн

Д. Адміністративні витрати К Зобов’язання з операційної оренди 1500 грн (щомісячно)

Д Зобов’язання з операційної оренди К Грошові кошти 1500 грн (щомісячно)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	5
1.1. Сутність інформаційної економіки та її вплив на організацію бухгалтерського обліку	5
1.2. Актуальні проблеми формування облікової інформації для потреб управління: системний підхід.....	33
1.3. Забезпечення захисту облікової інформації в умовах інформаційного суспільства.....	63
1.4. Нормативне регулювання інформаційного захисту економічної діяльності підприємств	83
Висновки до розділу 1.....	97
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ	101
2.1. Поняття переробки продукції та її класифікація.....	101
2.2. Сутність та принципи організації бухгалтерського обліку.....	112
2.3. Організація документообороту як основного інструмента забезпечення функціонування ефективної системи комунікації на переробному підприємстві.....	143
2.4. Нормативне регулювання системи бухгалтерського обліку як інституційний чинник організації бухгалтерського обліку переробного підприємства	158
Висновки до розділу 2.....	168
РОЗДІЛ 3. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК СИСТЕМОТВОРЧИЙ ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПЕРЕРОБНОГО ПІДПРИЄМСТВА	171
3.1. Економіко-правова сутність поняття “облікова політика”, її призначення та роль в організації бухгалтерського обліку..	171
3.2. Процес формування та здійснення облікової політики переробного підприємства	194

3.3. Облікова політика підприємства та її вплив на оптимізацію сплати податків	215
Висновки до розділу 3.....	233
РОЗДІЛ 4. БУХГАЛТЕРСЬКА СЛУЖБА ПІДПРИЄМСТВА ТА СТРУКТУРА ПРАЦІ БУХГАЛТЕРІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	236
4.1. Професія бухгалтера: історія та сучасність	236
4.2. Вибір сучасних форм організації бухгалтерського обліку.....	255
4.3. Види відповідальності головного бухгалтера	285
Висновки до розділу 4.....	305
РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	307
5.1. Інтеграція облікових систем як чинник впливу на розвиток організаційних форм бухгалтерського обліку.....	307
5.2. Комплексний підхід до організації бухгалтерського обліку: міжнародний досвід	336
5.3. Дослідження шляхів розвитку гармонізації обліку в Україні: принципові розбіжності в обліку за П(С)БО та МСФЗ.....	365
Висновки до розділу 5.....	381
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ	384
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	391
ДОДАТКИ.....	433

Наукове видання

Рожелюк Вікторія Миколаївна

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Монографія

Редактор *О.О. Аврамчук*
Технічний редактор *А.М. Артеменко*
Комп'ютерна верстка *П.О. Таран*

Підп. до друку 27.12.2013. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 30,3. Обл.-вид. арк. 26,5. Тираж 300 пр. Зам. 15.

Видання та друк – Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
03680, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2005 р.

